නමො තස්ස භගවතො අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස

ඛුද්දකනිකායෙ

නෙත්තිප්පකරණපාළි

1. සඞ්ගහවාරො

යං ලොකො පූජයතෙ, සලොකපාලො සදා නමස්සති ච;
තස්සෙත සාසනවරං, විදූහි ඤෙය්‍යං නරවරස්ස.

ද්වාදස පදානි සුත්තං, තං සබ්බං බ්‍යඤ්ජනඤ්ච අත්ථො ච;
තං විඤ්ඤෙය්‍යං උභයං, කො අත්ථො බ්‍යඤ්ජනං කතමං.

සොළසහාරා නෙත්ති [නෙත්තී (ක.)], පඤ්චනයා සාසනස්ස පරියෙට්ඨි;
අට්ඨාරසමූලපදා, මහකච්චානෙන [මහාකච්චානෙන (සී.)] නිද්දිට්ඨා.

හාරා බ්‍යඤ්ජනවිචයො, සුත්තස්ස නයා තයො ච සුත්තත්ථො;
උභයං පරිග්ගහීතං, වුච්චති සුත්තං යථාසුත්තං.

යා චෙව දෙසනා යඤ්ච, දෙසිතං උභයමෙව විඤ්ඤෙය්‍යං;
තත්‍රායමානුපුබ්බී, නවවිධසුත්තන්තපරියෙට්ඨීති.

සඞ්ගහවාරො.

2. උද්දෙසවාරො

1. තත්ථ කතමෙ සොළස හාරා? දෙසනා විචයො යුත්ති පදට්ඨානො ලක්ඛණො චතුබ්‍යූහො ආවට්ටො විභත්ති පරිවත්තනො වෙවචනො පඤ්ඤත්ති ඔතරණො සොධනො අධිට්ඨානො පරික්ඛාරො සමාරොපනො ඉති.

තස්සානුගීති

දෙසනා විචයො යුත්ති, පදට්ඨානො ච ලක්ඛණො;
චතුබ්‍යූහො ච ආවට්ටො, විභත්ති පරිවත්තනො.

වෙවචනො ච පඤ්ඤත්ති, ඔතරණො ච සොධනො;
අධිට්ඨානො පරික්ඛාරො, සමාරොපනො සොළසො [සොළස (සී.)].

එතෙ සොළස හාරා, පකිත්තිතා අත්ථතො අසංකිණ්ණා;
එතෙසඤ්චෙව භවති, විත්ථාරතයා නයවිභත්තීති.

2. තත්ථ කතමෙ පඤ්ච නයා? නන්දියාවට්ටො තිපුක්ඛලො සීහවික්කීළිතො දිසාලොචනො අඞ්කුසො ඉති.

තස්සානුගීති

පඨමො නන්දියාවට්ටො, දුතියො ච තිපුක්ඛලො;
සීහවික්කීළිතො නාම, තතියො නයලඤ්ජකො [නයලඤ්ඡකො (සී.)].

දිසාලොචනමාහංසු , චතුත්ථං නයමුත්තමං;
පඤ්චමො අඞ්කුසො නාම, සබ්බෙ පඤ්ච නයා ගතාති.

3. තත්ථ කතමානි අට්ඨාරස මූලපදානි? නව පදානි කුසලානි නව පදානි අකුසලානි. තත්ථ කතමානි නව පදානි අකුසලානි, තණ්හා අවිජ්ජා ලොභො දොසො මොහො සුභසඤ්ඤා සුඛසඤ්ඤා නිච්චසඤ්ඤා අත්තසඤ්ඤාති, ඉමානි නව පදානි අකුසලානි, යත්ථ සබ්බො අකුසලපක්ඛො සඞ්ගහං සමොසරණං ගච්ඡති.

තත්ථ කතමානි නව පදානි කුසලානි? සමථො විපස්සනා අලොභො අදොසො අමොහො අසුභසඤ්ඤා දුක්ඛසඤ්ඤා අනිච්චසඤ්ඤා අනත්තසඤ්ඤාති, ඉමානි නව පදානි කුසලානි, යත්ථ සබ්බො කුසලපක්ඛො සඞ්ගහං සමොසරණං ගච්ඡති.

තත්‍රිදං උද්දානං

තණ්හා ච අවිජ්ජාපි ච, ලොභො දොසො තථෙව මොහො ච;
චතුරො ච විපල්ලාසා, කිලෙසභූමී නව පදානි.

සමථො ච විපස්සනා ච, කුසලානි ච යානි තීණි මූලානි;
චතුරො සතිපට්ඨානා, ඉන්ද්‍රියභූමී නව පදානි.

නවහි ච පදෙහි කුසලා, නවහි ච යුජ්ජන්ති අකුසලපක්ඛා;
එතෙ ඛො මූලපදා, භවන්ති අට්ඨාරස පදානීති.

උද්දෙසවාරො.

3. නිද්දෙසවාරො

4. තත්ථ සඞ්ඛෙපතො නෙත්ති කිත්තිතා.

හාරසඞ්ඛෙපො

1. අස්සාදාදීනවතා , නිස්සරණම්පි ච ඵලං උපායො ච;
ආණත්තී ච භගවතො, යොගීනං **දෙසනාහාරො**.

2. යං පුච්ඡිතඤ්ච විස්සජ්ජිතඤ්ච, සුත්තස්ස යා ච අනුගීති;
සුත්තස්ස යො පවිචයො, හාරො **විචයොති** නිද්දිට්ඨො.

3. සබ්බෙසං හාරානං, යා භූමී යො ච ගොචරො තෙසං;
යුත්තායුත්තපරික්ඛා, හාරො **යුත්තීති** නිද්දිට්ඨො.

4. ධම්මං දෙසෙති ජිනො, තස්ස ච ධම්මස්ස යං පදට්ඨානං;
ඉති යාව සබ්බධම්මා, එසො හාරො **පදට්ඨානො**.

5. වුත්තම්හි එකධම්මෙ, යෙ ධම්මා එකලක්ඛණා කෙචි;
වුත්තා භවන්ති සබ්බෙ, සො හාරො **ලක්ඛණො** නාම.

6. නෙරුත්තමධිප්පායො, බ්‍යඤ්ජනමථ දෙසනානිදානඤ්ච;
පුබ්බාපරානුසන්ධී, එසො හාරො **චතුබ්‍යූහො**.

7. එකම්හි පදට්ඨානෙ, පරියෙසති සෙසකං පදට්ඨානං;
ආවට්ටති පටිපක්ඛෙ, **ආවට්ටො** නාම සො හාරො.

8. ධම්මඤ්ච පදට්ඨානං, භූමිඤ්ච විභජ්ජතෙ අයං හාරො;
සාධාරණෙ අසාධාරණෙ ච නෙය්‍යො **විභත්තීති**.

9. කුසලාකුසලෙ ධම්මෙ, නිද්දිට්ඨෙ භාවිතෙ පහීනෙ ච;
පරිවත්තති පටිපක්ඛෙ, හාරො **පරිවත්තනො** නාම.

10. වෙවචනානි බහූනි තු, සුත්තෙ වුත්තානි එකධම්මස්ස;
යො ජානාති සුත්තවිදූ, **වෙවචනො** නාම සො හාරො.

11. එකං භගවා ධම්මං, පඤ්ඤත්තීහි විවිධාහි දෙසෙති;
සො ආකාරො ඤෙය්‍යො, **පඤ්ඤත්තී** නාම හාරොති.

12. යො ච පටිච්චුප්පාදො, ඉන්ද්‍රියඛන්ධා ච ධාතු ආයතනා;
එතෙහි ඔතරති යො, **ඔතරණො** නාම සො හාරො.

13. විස්සජ්ජිතම්හි පඤ්හෙ, ගාථායං පුච්ඡිතායමාරබ්භ;
සුද්ධාසුද්ධපරික්ඛා, හාරො සො **සොධනො** නාම.

14. එකත්තතාය ධම්මා, යෙපි ච වෙමත්තතාය නිද්දිට්ඨා;
තෙන විකප්පයිතබ්බා, එසො හාරො **අධිට්ඨානො**.

15. යෙ ධම්මා යං ධම්මං, ජනයන්තිප්පච්චයා පරම්පරතො;
හෙතුමවකඩ්ඪයිත්වා, එසො හාරො **පරික්ඛාරො**.

16. යෙ ධම්මා යං මූලා, යෙ චෙකත්ථා පකාසිතා මුනිනා;
තෙ සමරොපයිතබ්බා, එස **සමාරොපනො** හාරො.

නයසඞ්ඛෙපො

17. තණ්හඤ්ච අවිජ්ජම්පි ච, සමථෙන විපස්සනා යො නෙති;
සච්චෙහි යොජයිත්වා, අයං නයො **නන්දියාවට්ටො**.

18. යො අකුසලෙ සමූලෙහි, නෙති කුසලෙ ච කුසලමූලෙහි;
භූතං තථං අවිතථං, **තිපුක්ඛලං** තං නයං ආහු.

19. යො නෙති විපල්ලාසෙහි, කිලෙසෙ ඉන්ද්‍රියෙහි සද්ධම්මෙ;
එතං නයං නයවිදූ, **සීහවික්කීළිතං** ආහු.

20. වෙය්‍යාකරණෙසු හි යෙ, කුසලාකුසලා තහිං තහිං වුත්තා;
මනසා වොලොකයතෙ, තං ඛු **දිසාලොචනං** ආහු.

21. ඔලොකෙත්වා දිසලොචනෙන, උක්ඛිපිය යං සමානෙති;
සබ්බෙ කුසලාකුසලෙ, අයං නයො **අඞ්කුසො** නාම.

22. සොළස හාරා පඨමං, දිසලොචනතො [දිසලොචනෙන (ක.)] දිසා විලොකෙත්වා;
සඞ්ඛිපිය අඞ්කුසෙන හි, නයෙහි තීහි නිද්දිසෙ සුත්තං.

ද්වාදසපද

23. අක්ඛරං පදං බ්‍යඤ්ජනං, නිරුත්ති තථෙව නිද්දෙසො;
ආකාරඡට්ඨවචනං, එත්තාව බ්‍යඤ්ජනං සබ්බං.

24. සඞ්කාසනා පකාසනා, විවරණා විභජනුත්තානීකම්මපඤ්ඤත්ති;
එතෙහි ඡහි පදෙහි, අත්ථො කම්මඤ්ච නිද්දිට්ඨං.

25. තීණි ච නයා අනූනා, අත්ථස්ස ච ඡප්පදානි ගණිතානි;
නවහි පදෙහි භගවතො, වචනස්සත්ථො සමායුත්තො.

26. අත්ථස්ස නවප්පදානි, බ්‍යඤ්ජනපරියෙට්ඨියා චතුබ්බීස;
උභයං සඞ්කලයිත්වා [සඞ්ඛෙපයතො (ක.)], තෙත්තිංසා එත්තිකා නෙත්තීති.

නිද්දෙසවාරො.

4. පටිනිද්දෙසවාරො

1. දෙසනාහාරවිභඞ්ගො

5. තත්ථ කතමො දෙසනාහාරො? ‘‘අස්සාදාදීනවතා’’ති ගාථා අයං දෙසනාහාරො. කිං දෙසයති? අස්සාදං ආදීනවං නිස්සරණං ඵලං උපායං ආණත්තිං. ධම්මං වො, භික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමි ආදිකල්‍යාණං මජ්ඣෙකල්‍යාණං පරියොසානකල්‍යාණං සාත්ථං සබ්‍යඤ්ජනං කෙවලපරිපුණ්ණං පරිසුද්ධං බ්‍රහ්මචරියං පකාසෙස්සාමීති.

තත්ථ කතමො අස්සාදො?

‘‘කාමං [කාමමාදිකා ඉමා ඡ ගාථා සු. නි. 772 පස්සිතබ්බා] කාමයමානස්ස, තස්ස චෙතං සමිජ්ඣති;
අද්ධා පීතිමනො හොති, ලද්ධා මච්චො යදිච්ඡතී’’ති.

අයං අස්සාදො.

තත්ථ කතමො ආදීනවො?

‘‘තස්ස චෙ කාමයානස්ස, ඡන්දජාතස්ස ජන්තුනො;
තෙ කාමා පරිහායන්ති, සල්ලවිද්ධොව රුප්පතී’’ති.

අයං ආදීනවො.

තත්ථ කතමං නිස්සරණං?

‘‘යො කාමෙ පරිවජ්ජෙති, සප්පස්සෙව පදා සිරො;
සොමං විසත්තිකං ලොකෙ, සතො සමතිවත්තතී’’ති.

ඉදං නිස්සරණං.

තත්ථ කතමො අස්සාදො?

‘‘ඛෙත්තං වත්ථුං හිරඤ්ඤං වා, ගවාස්සං දාසපොරිසං;
ථියො බන්ධූ පුථූ කාමෙ, යො නරො අනුගිජ්ඣතී’’ති.

අයං අස්සාදො.

තත්ථ කතමො ආදීනවො?

‘‘අබලා නං බලීයන්ති, මද්දන්තෙ නං පරිස්සයා;
තතො නං දුක්ඛමන්වෙති, නාවං භින්නමිවොදක’’න්ති.

අයං ආදීනවො.

තත්ථ කතමං නිස්සරණං?

‘‘තස්මා ජන්තු සදා සතො, කාමානි පරිවජ්ජයෙ;
තෙ පහාය තරෙ ඔඝං, නාවං සිත්වාව පාරගූ’’ති.

ඉදං නිස්සරණං.

තත්ථ කතමං ඵලං?

‘‘ධම්මො හවෙ රක්ඛති ධම්මචාරිං, ඡත්තං මහන්තං යථ වස්සකාලෙ;
එසානිසංසො ධම්මෙ සුචිණ්ණෙ, න දුග්ගතිං ගච්ඡති ධම්මචාරී’’ති.

ඉදං ඵලං.

තත්ථ කතමො උපායො?

“සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චා”ති…පෙ….
“සබ්බෙ සඞ්ඛාරා [පස්ස ධ. ප. 277] දුක්ඛා”ති…පෙ….
“සබ්බෙ ධම්මා අනත්තා”ති, යදා පඤ්ඤාය පස්සති;
අථ නිබ්බින්දති දුක්ඛෙ, එස මග්ගො විසුද්ධියා”ති.

අයං උපායො.

තත්ථ කතමා ආණත්ති?

“චක්ඛුමා [පස්ස උදා. 43] විසමානීව, විජ්ජමානෙ පරක්කමෙ;
පණ්ඩිතො ජීවලොකස්මිං, පාපානි පරිවජ්ජයෙ”ති.

අයං ආණත්ති.

“‘සුඤ්ඤතො ලොකං අවෙක්ඛස්සු,
මොඝරාජා’ති ආණත්ති, ‘සදා සතො’ති උපායො;
‘අත්තානුදිට්ඨිං ඌහච්ච [උහච්ච (ක.) පස්ස සු. නි. 1125], එවං මච්චුතරො සියා’”.

ඉදං ඵලං.

6. තත්ථ භගවා උග්ඝටිතඤ්ඤුස්ස පුග්ගලස්ස නිස්සරණං දෙසයති, විපඤ්චිතඤ්ඤුස්ස පුග්ගලස්ස ආදීනවඤ්ච නිස්සරණඤ්ච දෙසයති, නෙය්‍යස්ස පුග්ගලස්ස අස්සාදඤ්ච ආදීනවඤ්ච නිස්සරණඤ්ච දෙසයති.

තත්ථ චතස්සො පටිපදා, චත්තාරො පුග්ගලා. තණ්හාචරිතො මන්දො සතින්ද්‍රියෙන දුක්ඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය නිය්‍යාති සතිපට්ඨානෙහි නිස්සයෙහි. තණ්හාචරිතො උදත්තො [උදත්ථො (සී.) උ + ආ + දා + ත] සමාධින්ද්‍රියෙන දුක්ඛාය පටිපදාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය නිය්‍යාති ඣානෙහි නිස්සයෙහි. දිට්ඨිචරිතො මන්දො වීරියින්ද්‍රියෙන සුඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය නිය්‍යාති සම්මප්පධානෙහි නිස්සයෙහි. දිට්ඨිචරිතො උදත්තො පඤ්ඤින්ද්‍රියෙන සුඛාය පටිපදාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය නිය්‍යාති සච්චෙහි නිස්සයෙහි.

උභො තණ්හාචරිතා සමථපුබ්බඞ්ගමාය විපස්සනා නිය්‍යන්ති රාගවිරාගාය චෙතොවිමුත්තියා. උභො දිට්ඨිචරිතා විපස්සනාපුබ්බඞ්ගමෙ සමථෙන නිය්‍යන්ති අවිජ්ජාවිරාගාය පඤ්ඤාවිමුත්තියා.

තත්ථ යෙ සමථපුබ්බඞ්ගමාහි පටිපදාහි නිය්‍යන්ති, තෙ නන්දියාවට්ටෙන නයෙන හාතබ්බා, යෙ විපස්සනාපුබ්බඞ්ගමාහි පටිපදාහි නිය්‍යන්ති, තෙ සීහවික්කීළිතෙන නයෙන හාතබ්බා.

7. ස්වායං හාරො කත්ථ සම්භවති, යස්ස සත්ථා වා ධම්මං දෙසයති අඤ්ඤතරො වා ගරුට්ඨානීයො සබ්‍රහ්මචාරී, සො තං ධම්මං සුත්වා සද්ධං පටිලභති. තත්ථ යා වීමංසා උස්සාහනා තුලනා උපපරික්ඛා, අයං සුතමයී පඤ්ඤා. තථා සුතෙන නිස්සයෙන යා වීමංසා තුලනා උපපරික්ඛා මනසානුපෙක්ඛණා, අයං චින්තාමයී පඤ්ඤා. ඉමාහි ද්වීහි පඤ්ඤාහි මනසිකාරසම්පයුත්තස්ස යං ඤාණං උප්පජ්ජති දස්සනභූමියං වා භාවනාභූමියං වා, අයං භාවනාමයී පඤ්ඤා.

8. පරතොඝොසා සුතමයී පඤ්ඤා. පච්චත්තසමුට්ඨිතා යොනිසො මනසිකාරා චින්තාමයී පඤ්ඤා. යං පරතො ච ඝොසෙන පච්චත්තසමුට්ඨිතෙන ච යොනිසොමනසිකාරෙන ඤාණං උප්පජ්ජති, අයං භාවනාමයී පඤ්ඤා. යස්ස ඉමා ද්වෙ පඤ්ඤා අත්ථි සුතමයී චින්තාමයී ච, අයං උග්ඝටිතඤ්ඤූ. යස්ස සුතමයී පඤ්ඤා අත්ථි, චින්තාමයී නත්ථි, අයං විපඤ්චිතඤ්ඤූ [විපච්චිතඤ්ඤූ (සී.)]. යස්ස නෙව සුතමයී පඤ්ඤා අත්ථි න චින්තාමයී, අයං නෙය්‍යො.

9. සායං ධම්මදෙසනා කිං දෙසයති? චත්තාරි සච්චානි දුක්ඛං සමුදයං නිරොධං මග්ගං. ආදීනවො ච ඵලඤ්ච දුක්ඛං, අස්සාදො සමුදයො, නිස්සරණං නිරොධො, උපායො ආණත්ති ච මග්ගො. ඉමානි චත්තාරි සච්චානි. ඉදං ධම්මචක්කං.

යථාහ භගවා – “ඉදං දුක්ඛ”න්ති මෙ, භික්ඛවෙ, බාරාණසියං ඉසිපතනෙ මිගදායෙ අනුත්තරං ධම්මචක්කං පවත්තිතං අප්පටිවත්තියං සමණෙන වා බ්‍රාහ්මණෙන වා දෙවෙන වා මාරෙන වා බ්‍රහ්මුනා වා කෙනචි වා ලොකස්මිං, සබ්බං ධම්මචක්කං.

තත්ථ අපරිමාණා පදා, අපරිමාණා අක්ඛරා, අපරිමාණා බ්‍යඤ්ජනා, අපරිමාණා ආකාරා නෙරුත්තා නිද්දෙසා. එතස්සෙව අත්ථස්ස සඞ්කාසනා පකාසනා විවරණා විභජනා උත්තානීකම්මං [උත්තානිකම්මං (ක.)] පඤ්ඤත්ති, ඉතිපිදං දුක්ඛං අරියසච්චං.

"අයං දුක්ඛසමුදයො"ති මෙ, භික්ඛවෙ, බාරාණසියං ඉසිපතනෙ මිගදායෙ අනුත්තරං ධම්මචක්කං පවත්තිතං... පෙ.... "අයං දුක්ඛනිරොධො"ති මෙ, භික්ඛවෙ...පෙ.... "අයං දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා"ති මෙ, භික්ඛවෙ, බාරාණසියං ඉසිපතනෙ මිගදායෙ අනුත්තරං ධම්මචක්කං පවත්තිතං අප්පටිවත්තියං සමණෙන වා බ්‍රාහ්මණෙන වා දෙවෙන වා මාරෙන වා බ්‍රහ්මුනා වා කෙනචි වා ලොකස්මිං.

තත්ථ අපරිමාණා පදා, අපරිමාණා අක්ඛරා, අපරිමාණා බ්‍යඤ්ජනා, අපරිමාණා ආකාරා නෙරුත්තා නිද්දෙසා. එතස්සෙව අත්ථස්ස සඞ්කාසනා පකාසනා විවරණා විභජනා උත්තානීකම්මං පඤ්ඤත්ති ඉතිපිදං දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා අරියසච්චං.

තත්ථ භගවා අක්ඛරෙහි සඞ්කාසෙති, පදෙහි පකාසෙති, බ්‍යඤ්ජනෙහි විවරති, ආකාරෙහි විභජති, නිරුත්තීහි උත්තානීකරොති [උත්තානිං කරොති (ක.)], නිද්දෙසෙහි පඤ්ඤපෙති. තත්ථ භගවා අක්ඛරෙහි ච පදෙහි ච උග්ඝටෙති [උග්ඝාටෙති (සී.)], බ්‍යඤ්ජනෙහි ච ආකාරෙහි ච විපඤ්චයති, නිරුත්තීහි ච නිද්දෙසෙහි ච විත්ථාරෙති. තත්ථ උග්ඝටනා [උග්ඝාටනා (සී.)] ආදි, විපඤ්චනා මජ්ඣෙ, විත්ථාරණා පරියොසානං. සොයං ධම්මවිනයො උග්ඝටීයන්තො උග්ඝටිතඤ්ඤුපුග්ගලං විනෙති, තෙන නං ආහු "ආදිකල්‍යාණො"ති. විපඤ්චීයන්තො විපඤ්චිතඤ්ඤුපුග්ගලං විනෙති, තෙන නං ආහු "මජ්ඣෙකල්‍යාණො"ති. විත්ථාරීයන්තො නෙය්‍යං පුග්ගලං විනෙති, තෙන නං ආහු "පරියොසානකල්‍යාණො"ති.

10. තත්ථ ඡප්පදානි අත්ථො සඞ්කාසනා පකාසනා විවරණා විභජනා උත්තානීකම්මං පඤ්ඤත්ති, ඉමානි ඡප්පදානි අත්ථො. ඡප්පදානි බ්‍යඤ්ජනං අක්ඛරං පදං බ්‍යඤ්ජනං ආකාරො නිරුත්ති නිද්දෙසො, ඉමානි ඡප්පදානි බ්‍යඤ්ජනං. තෙනාහ භගවා "ධම්මං වො, භික්ඛවෙ, දෙසෙස්සාමි ආදිකල්‍යාණං මජ්ඣෙකල්‍යාණං පරියොසානකල්‍යාණං සාත්ථං සබ්‍යඤ්ජන"න්ති.

කෙවලන්ති ලොකුත්තරං, න මිස්සං ලොකියෙහි ධම්මෙහි. **පරිපුණ්ණ**න්ති පරිපූරං අනූනං අනතිරෙකං. **පරිසුද්ධ**න්ති නිම්මලං සබ්බමලාපගතං පරියොදාතං උපට්ඨිතං සබ්බවිසෙසානං, ඉදං වුච්චති තථාගතපදංඉතිපි තථාගතනිසෙවිතංඉතිපි තථාගතාරඤ්ජිතංඉතිපි, අතොචෙතං බ්‍රහ්මචරියං පඤ්ඤායති. තෙනාහ භගවා "කෙවලපරිපුණ්ණං පරිසුද්ධං බ්‍රහ්මචරියං පකාසෙස්සාමී"ති.

කෙසං අයං ධම්මදෙසනා, යොගීනං. තෙනාහ ආයස්මා මහාකච්චායනො –

"අස්සාදාදීනවතා, නිස්සරණම්පි ච ඵලං උපායො ච;
ආණත්තී ච භගවතො, යොගීනං දෙසනාහාරො"ති.

නියුත්තො දෙසනාහාරො.

2. විචයහාරවිභඞ්ගො

11. තත්ථ කතමො විචයො හාරො? "යං පුච්ඡිතඤ්ච විස්සජ්ජිතඤ්චා"ති ගාථා, අයං විචයො හාරො.

කිං විචිනති? පදං විචිනති, පඤ්හං විචිනති, විසජ්ජනං [විස්සජ්ජනං (සී. ක.)] විචිනති, පුබ්බාපරං විචිනති, අස්සාදං විචිනති, ආදීනවං විචිනති, නිස්සරණං විචිනති, ඵලං විචිනති, උපායං විචිනති, ආණත්තිං විචිනති, අනුගීතිං විචිනති, සබ්බෙ නව සුත්තන්තෙ විචිනති. යථා කිං භවෙ, යථා ආයස්මා අජිතො පාරායනෙ භගවන්තං පඤ්හං පුච්ඡති –

"කෙනස්සු [පස්ස සු. නි. 1038] නිවුතො ලොකො, [ඉච්චායස්මා අජිතො,]
කෙනස්සු නප්පකාසති;
කිස්සාභිලෙපනං බ්‍රූසි, කිං සු තස්ස මහබ්භය"න්ති.

ඉමානි චත්තාරි පදානි පුච්ඡිතානි, සො එකො පඤ්හො. කස්මා? එකවත්ථු පරිග්ගහා, එවඤ්හි ආහ "කෙනස්සු නිවුතො ලොකො"ති ලොකාධිට්ඨානං පුච්ඡති, "කෙනස්සු නප්පකාසතී"ති ලොකස්ස අප්පකාසනං පුච්ඡති, "කිස්සාභිලෙපනං බ්‍රූසී"ති ලොකස්ස අභිලෙපනං පුච්ඡති, "කිංසු තස්ස මහබ්භය"න්ති තස්සෙව ලොකස්ස මහාභයං පුච්ඡති. ලොකො තිවිධො කිලෙසලොකො භවලොකො ඉන්ද්‍රියලොකො.

තත්ථ විසජ්ජනා –

‘‘අවිජ්ජාය නිවුතො ලොකො, [අජිතාති භගවා,]
විවිච්ඡා [වෙවිච්ඡා (සු. නි. 1039)] පමාදා නප්පකාසති;
ජප්පාභිලෙපනං බ්‍රූමි, දුක්ඛමස්ස මහබ්භය’’න්ති.

ඉමානි චත්තාරි පදානි ඉමෙහි චතූහි පදෙහි විසජ්ජිතානි පඨමං පඨමෙන, දුතියං දුතියෙන, තතියං තතියෙන, චතුත්ථං චතුත්ථෙන.

‘‘කෙනස්සු නිවුතො ලොකො’’ති පඤ්හෙ ‘‘අවිජ්ජාය නිවුතො ලොකො’’ති විසජ්ජනා. නීවරණෙහි නිවුතො ලොකො, අවිජ්ජානීවරණා හි සබ්බෙ සත්තා. යථාහ භගවා ‘‘සබ්බසත්තානං, භික්ඛවෙ, සබ්බපාණානං සබ්බභූතානං පරියායතො එකමෙව නීවරණං වදාමි යදිදං අවිජ්ජා, අවිජ්ජානීවරණා හි සබ්බෙ සත්තා. සබ්බසොව, භික්ඛවෙ, අවිජ්ජාය නිරොධා චාගා පටිනිස්සග්ගා නත්ථි සත්තානං නීවරණන්ති වදාමී’’ති. තෙන ච පඨමස්ස පදස්ස විසජ්ජනා යුත්තා.

‘‘කෙනස්සු නප්පකාසතී’’ති පඤ්හෙ ‘‘විවිච්ඡා පමාදා නප්පකාසතී’’ති විසජ්ජනා. යො පුග්ගලො නීවරණෙහි නිවුතො, සො විවිච්ඡති. විවිච්ඡා නාම වුච්චති විචිකිච්ඡා. සො විචිකිච්ඡන්තො නාභිසද්දහති, න අභිසද්දහන්තො වීරියං නාරභති අකුසලානං ධම්මානං පහානාය කුසලානං ධම්මානං සච්ඡිකිරියාය. සො ඉධප්පමාදමනුයුත්තො විහරති පමත්තො, සුක්කෙ ධම්මෙ න උප්පාදියති, තස්ස තෙ අනුප්පාදියමානා නප්පකාසන්ති, යථාහ භගවා –

‘‘දූරෙ සන්තො පකාසන්ති [පකාසෙන්ති ධ. ප. 304], හිමවන්තොව පබ්බතො;
අසන්තෙත්ථ න දිස්සන්ති, රත්තිං ඛිත්තා [රත්ති ඛිත්තා (සී.), පස්ස ධ. ප. 304] යථා සරා;
තෙ ගුණෙහි පකාසන්ති, කිත්තියා ච යසෙන වා’’ති.

තෙන ච දුතියස්ස පදස්ස විසජ්ජනා යුත්තා.

‘‘කිස්සාභිලෙපනං බ්‍රූසී’’ති පඤ්හෙ ‘‘ජප්පාභිලෙපනං බ්‍රූමී’’ති විසජ්ජනා. ජප්පා නාම වුච්චති තණ්හා. සා කථං අභිලිම්පති? යථාහ භගවා –

‘‘රත්තො අත්ථං න ජානාති, රත්තො ධම්මං න පස්සති;
අන්ධන්තමං [අන්ධතමං (ක.)] තදා හොති, යං රාගො සහතෙ නර’’න්ති.

සායං තණ්හා ආසත්තිබහුලස්ස පුග්ගලස්ස ‘‘එවං අභිජප්පා’’ති කරිත්වා තත්ථ ලොකො අභිලිත්තො නාම භවති, තෙන ච තතියස්ස පදස්ස විසජ්ජනා යුත්තා.

‘‘කිං සු තස්ස මහබ්භය’’න්ති පඤ්හෙ ‘‘දුක්ඛමස්ස මහබ්භය’’න්ති විසජ්ජනා. දුවිධං දුක්ඛං – කායිකඤ්ච චෙතසිකඤ්ච. යං කායිකං ඉදං දුක්ඛං, යං චෙතසිකං ඉදං දොමනස්සං. සබ්බෙ සත්තා හි දුක්ඛස්ස උබ්බිජ්ජන්ති, නත්ථි භයං දුක්ඛෙන සමසමං, කුතො වා පන තස්ස උත්තරිතරං? තිස්සො දුක්ඛතා – දුක්ඛදුක්ඛතා සඞ්ඛාරදුක්ඛතා විපරිණාමදුක්ඛතා. තත්ථ ලොකො ඔධසො කදාචි කරහචි දුක්ඛදුක්ඛතාය මුච්චති. තථා විපරිණාමදුක්ඛතාය. තං කිස්ස හෙතු? හොන්ති ලොකෙ අප්පාබාධාපි දීඝායුකාපි. සඞ්ඛාරදුක්ඛතාය පන ලොකො අනුපාදිසෙසාය නිබ්බානධාතුයා මුච්චති, තස්මා සඞ්ඛාරදුක්ඛතා දුක්ඛං ලොකස්සාති කත්වා දුක්ඛමස්ස මහබ්භයන්ති. තෙන ච චතුත්ථස්ස පදස්ස විසජ්ජනා යුත්තා. තෙනාහ භගවා ‘‘අවිජ්ජාය නිවුතො ලොකො’’ති.

සවන්ති සබ්බධි සොතා, [ඉච්චායස්මා අජිතො,]
සොතානං කිං නිවාරණං;
සොතානං සංවරං බ්‍රූහි, කෙන සොතා පිධීයරෙ [පිථීයරෙ (සී.), පිධියාරෙ (ක.), පස්ස සු. නි. 1040].

ඉමානි චත්තාරි පදානි පුච්ඡිතානි. තෙ ද්වෙ පඤ්හා. කස්මා? ඉමෙහි බත්වාධිවචනෙන පුච්ඡිතා. එවං සමාපන්නස්ස ලොකස්ස එවං සංකිලිට්ඨස්ස කිං ලොකස්ස වොදානං වුට්ඨානන්ති, එවඤ්හි ආහ.

සවන්ති සබ්බධි සොතාති. අසමාහිතස්ස සවන්ති අභිජ්ඣාබ්‍යාපාදප්පමාදබහුලස්ස. තත්ථ යා අභිජ්ඣා අයං ලොභො අකුසලමූලං, යො බ්‍යාපාදො අයං දොසො අකුසලමූලං, යො පමාදො අයං මොහො අකුසලමූලං. තස්සෙවං අසමාහිතස්ස ඡසු ආයතනෙසු තණ්හා සවන්ති රූපතණ්හා සද්දතණ්හා ගන්ධතණ්හා රසතණ්හා ඵොට්ඨබ්බතණ්හා ධම්මතණ්හා, යථාහ භගවා –

‘‘සවතී’’ති ච ඛො, භික්ඛවෙ, ඡන්නෙතං අජ්ඣත්තිකානං ආයතනානං අධිවචනං. චක්ඛු සවති මනාපිකෙසු රූපෙසු, අමනාපිකෙසු [අමනාපියෙසු (ක.)] පටිහඤ්ඤතීති. සොතං…පෙ…. ඝානං… ජිව්හා… කායො… මනො සවති මනාපිකෙසු ධම්මෙසු අමනාපිකෙසු පටිහඤ්ඤතීති. ඉති සබ්බා ච සවති, සබ්බථා ච සවති. තෙනාහ ‘‘සවන්ති සබ්බධි සොතා’’ති.

‘‘සොතානං කිං නිවාරණ’’න්ති පරියුට්ඨානවිඝාතං පුච්ඡති, ඉදං වොදානං. ‘‘සොතානං සංවරං බ්‍රූහි, කෙන සොතා පිධීයරෙ’’ති අනුසයසමුග්ඝාතං පුච්ඡති, ඉදං වුට්ඨානං.

තත්ථ විසජ්ජනා –

‘‘යානි සොතානි ලොකස්මිං, [අජිතාති භගවා,]
සති තෙසං නිවාරණං;
සොතානං සංවරං බ්‍රූමි, පඤ්ඤායෙතෙ පිධීයරෙ’’ති.

කායගතාය සතියා භාවිතාය බහුලීකතාය චක්ඛු නාවිඤ්ඡති මනාපිකෙසු රූපෙසු, අමනාපිකෙසු න පටිහඤ්ඤති, සොතං…පෙ…. ඝානං… ජිව්හා… කායො… මනො නාවිඤ්ඡති මනාපිකෙසු ධම්මෙසු, අමනාපිකෙසු න පටිහඤ්ඤති. කෙන කාරණෙන? සංවුතනිවාරිතත්තා ඉන්ද්‍රියානං . කෙන තෙ සංවුතනිවාරිතා? සතිආරක්ඛෙන. තෙනාහ භගවා – ‘‘සති තෙසං නිවාරණ’’න්ති.

පඤ්ඤාය අනුසයා පහීයන්ති, අනුසයෙසු පහීනෙසු පරියුට්ඨානා පහීයන්ති. කිස්ස [තස්ස (සී.)], අනුසයස්ස පහීනත්තා? තං යථා ඛන්ධවන්තස්ස රුක්ඛස්ස අනවසෙසමූලුද්ධරණෙ කතෙ පුප්ඵඵලපල්ලවඞ්කුරසන්තති සමුච්ඡින්නා භවති. එවං අනුසයෙසු පහීනෙසු පරියුට්ඨානසන්තති සමුච්ඡින්නා භවති පිදහිතා පටිච්ඡන්නා. කෙන? පඤ්ඤාය. තෙනාහ භගවා ‘‘පඤ්ඤායෙතෙ පිධීයරෙ’’ති.

‘‘පඤ්ඤා චෙව සති ච, [ඉච්චායස්මා අජිතො,]
නාමරූපඤ්ච මාරිස;
එතං මෙ පුට්ඨො පබ්‍රූහි, කත්ථෙතං උපරුජ්ඣතී’’ති.

‘‘යමෙතං පඤ්හං අපුච්ඡි [මං පුච්ඡි (ක.), පස්ස සු. නි. 1043], අජිත තං වදාමි තෙ;
යත්ථ නාමඤ්ච රූපඤ්ච, අසෙසං උපරුජ්ඣති;
විඤ්ඤාණස්ස නිරොධෙන, එත්ථෙතං උපරුජ්ඣතී’’ති.

අයං පඤ්හෙ [පඤ්හො (සී. ක.) නෙත්තිවිභාවනී පස්සිතබ්බා] අනුසන්ධිං පුච්ඡති. අනුසන්ධිං පුච්ඡන්තො කිං පුච්ඡති? අනුපාදිසෙසං නිබ්බානධාතුං. තීණි ච සච්චානි සඞ්ඛතානි නිරොධධම්මානි දුක්ඛං සමුදයො මග්ගො, නිරොධො අසඞ්ඛතො. තත්ථ සමුදයො ද්වීසු භූමීසු පහීයති දස්සනභූමියා ච භාවනාභූමියා ච. දස්සනෙන තීණි සංයොජනානි පහීයන්ති සක්කායදිට්ඨි විචිකිච්ඡා සීලබ්බතපරාමාසො, භාවනාය සත්ත සංයොජනානි පහීයන්ති කාමච්ඡන්දො බ්‍යාපාදො රූපරාගො අරූපරාගො මානො උද්ධච්චං අවිජ්ජාවසෙසා [අවිජ්ජා ච නිරවසෙසා (සී. ක.)]. තෙධාතුකෙ ඉමානි දස සංයොජනානි පඤ්චොරම්භාගියානි පඤ්චුද්ධම්භාගියානි.

12. තත්ථ තීණි සංයොජනානි සක්කායදිට්ඨි විචිකිච්ඡා සීලබ්බතපරාමාසො අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියං අධිට්ඨාය නිරුජ්ඣන්ති. සත්ත සංයොජනානි කාමච්ඡන්දො බ්‍යාපාදො රූපරාගො අරූපරාගො මානො උද්ධච්චං අවිජ්ජාවසෙසා අඤ්ඤින්ද්‍රියං අධිට්ඨාය නිරුජ්ඣන්ති. යං පන එවං ජානාති ‘‘ඛීණා මෙ ජාතී’’ති, ඉදං ඛයෙ ඤාණං. ‘‘නාපරං ඉත්ථත්තායා’’ති පජානාති, ඉදං අනුප්පාදෙ ඤාණං. ඉමානි ද්වෙ ඤාණානි අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියං. තත්ථ යඤ්ච අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියං යඤ්ච අඤ්ඤින්ද්‍රියං, ඉමානි අග්ගඵලං අරහත්තං පාපුණන්තස්ස නිරුජ්ඣන්ති, තත්ථ යඤ්ච ඛයෙ ඤාණං යඤ්ච අනුප්පාදෙ ඤාණං, ඉමානි ද්වෙ ඤාණානි එකපඤ්ඤා.

අපි ච ආරම්මණසඞ්කෙතෙන ද්වෙ නාමානි ලබ්භන්ති, ‘‘ඛීණා මෙ ජාතී’’ති පජානන්තස්ස ඛයෙ ඤාණන්ති නාමං ලභති, ‘‘නාපරං ඉත්ථත්තායා’’ති පජානන්තස්ස අනුප්පාදෙ ඤාණන්ති නාමං ලභති. සා පජානනට්ඨෙන පඤ්ඤා, යථාදිට්ඨං අපිලාපනට්ඨෙන සති.

13. තත්ථ යෙ පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා, ඉදං නාමරූපං. තත්ථ යෙ ඵස්සපඤ්චමකා ධම්මා, ඉදං නාමං. යානි පඤ්චින්ද්‍රියානි රූපානි, ඉදං රූපං. තදුභයං නාමරූපං විඤ්ඤාණසම්පයුත්තං තස්ස නිරොධං භගවන්තං පුච්ඡන්තො ආයස්මා අජිතො පාරායනෙ එවමාහ –

‘‘පඤ්ඤා චෙව සති ච, නාමරූපඤ්ච මාරිස;
එතං මෙ පුට්ඨො පබ්‍රූහි, කත්ථෙතං උපරුජ්ඣතී’’ති.

තත්ථ සති ච පඤ්ඤා ච චත්තාරි ඉන්ද්‍රියානි, සති ද්වෙ ඉන්ද්‍රියානි සතින්ද්‍රියඤ්ච සමාධින්ද්‍රියඤ්ච, පඤ්ඤා ද්වෙ ඉන්ද්‍රියානි පඤ්ඤින්ද්‍රියඤ්ච වීරියින්ද්‍රියඤ්ච. යා ඉමෙසු චතූසු ඉන්ද්‍රියෙසු සද්දහනා ඔකප්පනා, ඉදං සද්ධින්ද්‍රියං. තත්ථ යා සද්ධාධිපතෙය්‍යා චිත්තෙකග්ගතා, අයං ඡන්දසමාධි. සමාහිතෙ චිත්තෙ කිලෙසානං වික්ඛම්භනතාය පටිසඞ්ඛානබලෙන වා භාවනාබලෙන වා, ඉදං පහානං. තත්ථ යෙ අස්සාසපස්සාසා විතක්කවිචාරා සඤ්ඤාවෙදයිතා සරසඞ්කප්පා, ඉමෙ සඞ්ඛාරා. ඉති පුරිමකො ච ඡන්දසමාධි, කිලෙසවික්ඛම්භනතාය ච පහානං ඉමෙ ච සඞ්ඛාරා,

තදුභයං ඡන්දසමාධිප්පධානසඞ්ඛාරසමන්නාගතං ඉද්ධිපාදං භාවෙති විවෙකනිස්සිතං විරාගනිස්සිතං නිරොධනිස්සිතං වොස්සග්ගපරිණාමිං. තත්ථ යා වීරියාධිපතෙය්‍යා චිත්තෙකග්ගතා, අයං වීරියසමාධි…පෙ…. තත්ථ යා චිත්තාධිපතෙය්‍යා චිත්තෙකග්ගතා, අයං චිත්තසමාධි…පෙ…. තත්ථ යා වීමංසාධිපතෙය්‍යා චිත්තෙකග්ගතා, අයං වීමංසාසමාධි. සමාහිතෙ චිත්තෙ කිලෙසානං වික්ඛම්භනතාය පටිසඞ්ඛානබලෙන වා භාවනාබලෙන වා, ඉදං පහානං. තත්ථ යෙ අස්සාසපස්සාසා විතක්කවිචාරා සඤ්ඤාවෙදයිතා සරසඞ්කප්පා, ඉමෙ සඞ්ඛාරා. ඉති පුරිමකො ච වීමංසාසමාධි, කිලෙසවික්ඛම්භනතාය ච පහානං ඉමෙ ච සඞ්ඛාරා, තදුභයං වීමංසාසමාධිප්පධානසඞ්ඛාරසමන්නාගතං ඉද්ධිපාදං භාවෙති විවෙකනිස්සිතං විරාගනිස්සිතං නිරොධනිස්සිතං වොස්සග්ගපරිණාමිං.

14. සබ්බො සමාධි ඤාණමූලකො ඤාණපුබ්බඞ්ගමො ඤාණානුපරිවත්ති.

යථා පුරෙ තථා පච්ඡා, යථා පච්ඡා තථා පුරෙ;
යථා දිවා තථා රත්තිං [රත්ති (ක.) අයං ගාථා ථෙරගා. 397 දිස්සති], යථා රත්තිං තථා දිවා.

ඉති විවටෙන චෙතසා අපරියොනද්ධෙන සප්පභාසං චිත්තං භාවෙති. පඤ්චින්ද්‍රියානි කුසලානි චිත්තසහභූනි චිත්තෙ උප්පජ්ජමානෙ උප්පජ්ජන්ති, චිත්තෙ නිරුජ්ඣමානෙ නිරුජ්ඣන්ති. නාමරූපඤ්ච විඤ්ඤාණහෙතුකං විඤ්ඤාණපච්චයා නිබ්බත්තං, තස්ස මග්ගෙන හෙතු උපච්ඡින්නො, විඤ්ඤාණං අනාහාරං අනභිනන්දිතං අප්පටිසන්ධිකං තං නිරුජ්ඣති. නාමරූපමපි අහෙතු අප්පච්චයං පුනබ්භවං න නිබ්බත්තයති [නිබ්බත්තියති (ක.)]. එවං විඤ්ඤාණස්ස නිරොධා පඤ්ඤා ච සති ච නාමරූපඤ්ච නිරුජ්ඣති. තෙනාහ භගවා –

‘‘යමෙතං පඤ්හං අපුච්ඡි, අජිත තං වදාමි තෙ;
යත්ථ නාමඤ්ච රූපඤ්ච, අසෙසං උපරුජ්ඣති;
විඤ්ඤාණස්ස නිරොධෙන, එත්ථෙතං උපරුජ්ඣතී’’ති.

‘‘යෙ ච [අයං ගාථා සු. නි. 1044 අඤ්ඤථා දිස්සති] සඞ්ඛාතධම්මාසෙ, [ඉච්චායස්මා අජිතො]
යෙ ච සෙක්ඛා පුථූ ඉධ;
තෙසං මෙ නිපකො ඉරියං, පුට්ඨො පබ්රූහි මාරිසා’’ති.

15. ඉමානි තීණි පදානි පුච්ඡිතානි, තෙ තයො පඤ්හා. කිස්ස? සෙඛාසෙඛවිපස්සනාපුබ්බඞ්ගමප්පහානයොගෙන, එවඤ්හි ආහ. ‘‘යෙ ච සඞ්ඛාතධම්මාසෙ’’ති අරහත්තං පුච්ඡති, ‘‘යෙ ච සෙඛා පුථූ ඉධා’’ති සෙඛං පුච්ඡති, ‘‘තෙසං මෙ නිපකො ඉරියං, පුට්ඨො පබ්රූහි මාරිසා’’ති විපස්සනාපුබ්බඞ්ගමං පහානං පුච්ඡති.

තත්ථ විසජ්ජනා –

‘‘කාමෙසු නාභිගිජ්ඣෙය්‍ය, [අජිතාති භගවා]
මනසානාවිලො සියා;
කුසලො සබ්බධම්මානං, සතො භික්ඛු පරිබ්බජෙ’’ති.

භගවතො සබ්බං කායකම්මං ඤාණපුබ්බඞ්ගමං ඤාණානුපරිවත්ති, සබ්බං වචීකම්මං ඤාණපුබ්බඞ්ගමං ඤාණානුපරිවත්ති, සබ්බං මනොකම්මං ඤාණපුබ්බඞ්ගමං ඤාණානුපරිවත්ති. අතීතෙ අංසෙ අප්පටිහතඤාණදස්සනං, අනාගතෙ අංසෙ අප්පටිහතඤාණදස්සනං, පච්චුප්පන්නෙ අංසෙ අප්පටිහතඤාණදස්සනං.

කො ච ඤාණදස්සනස්ස පටිඝාතො? යං අනිච්චෙ දුක්ඛෙ අනත්තනි ච අඤ්ඤාණං අදස්සනං, අයං ඤාණදස්සනස්ස පටිඝාතො. යථා ඉධ පුරිසො තාරකරූපානි පස්සෙය්‍ය, නො ච ගණනසඞ්කෙතෙන ජානෙය්‍ය, අයං ඤාණදස්සනස්ස පටිඝාතො.

භගවතො පන අප්පටිහතඤාණදස්සනං, අනාවරණඤාණදස්සනා හි බුද්ධා භගවන්තො. තත්ථ සෙඛෙන ද්වීසු ධම්මෙසු චිත්තං රක්ඛිතබ්බං ගෙධා ච රජනීයෙසු ධම්මෙසු, දොසා ච පරියුට්ඨානීයෙසු. තත්ථ යා ඉච්ඡා මුච්ඡා පත්ථනා පියායනා කීළනා, තං භගවා නිවාරෙන්තො එවමාහ ‘‘කාමෙසු නාභිගිජ්ඣෙය්‍යා’’ති.

‘‘මනසානාවිලො සියා’’ති පරියුට්ඨානවිඝාතං ආහ. තථා හි සෙඛො අභිගිජ්ඣන්තො අසමුප්පන්නඤ්ච කිලෙසං උප්පාදෙති, උප්පන්නඤ්ච කිලෙසං ඵාතිං කරොති. යො පන අනාවිලසඞ්කප්පො අනභිගිජ්ඣන්තො වායමති, සො අනුප්පන්නානං පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං අනුප්පාදාය ඡන්දං ජනෙති වායමති වීරියං ආරභති චිත්තං පග්ගණ්හාති පදහති. සො උප්පන්නානං පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං පහානාය ඡන්දං ජනෙති වායමති වීරියං ආරභති චිත්තං පග්ගණ්හාති පදහති. සො අනුප්පන්නානං කුසලානං ධම්මානං උප්පාදාය ඡන්දං ජනෙති වායමති වීරියං ආරභති චිත්තං පග්ගණ්හාති පදහති. සො උප්පන්නානං කුසලානං ධම්මානං ඨිතියා අසම්මොසාය භියොභාවාය වෙපුල්ලාය භාවනාය පාරිපූරියා ඡන්දං ජනෙති වායමති වීරියං ආරභති චිත්තං පග්ගණ්හාති පදහති.

16. කතමෙ [කතමෙ ච (අට්ඨ.)] අනුප්පන්නා පාපකා අකුසලා ධම්මා? කාමවිතක්කො බ්‍යාපාදවිතක්කො විහිංසාවිතක්කො, ඉමෙ අනුප්පන්නා පාපකා අකුසලා ධම්මා. කතමෙ උප්පන්නා පාපකා අකුසලා ධම්මා? අනුසයා අකුසලමූලානි, ඉමෙ උප්පන්නා පාපකා අකුසලා ධම්මා. කතමෙ අනුප්පන්නා කුසලා ධම්මා? යානි සොතාපන්නස්ස ඉන්ද්‍රියානි, ඉමෙ අනුප්පන්නා කුසලා ධම්මා. කතමෙ උප්පන්නා කුසලා ධම්මා? යානි අට්ඨමකස්ස ඉන්ද්‍රියානි, ඉමෙ උප්පන්නා කුසලා ධම්මා.

යෙන කාමවිතක්කං වාරෙති, ඉදං සතින්ද්‍රියං. යෙන බ්‍යාපාදවිතක්කං වාරෙති, ඉදං සමාධින්ද්‍රියං. යෙන විහිංසාවිතක්කං වාරෙති, ඉදං වීරියින්ද්‍රියං.

යෙන උප්පන්නුප්පන්නෙ පාපකෙ අකුසලෙ ධම්මෙ පජහති විනොදෙති බ්‍යන්තීකරොති අනභාවං ගමෙති නාධිවාසෙති, ඉදං පඤ්ඤින්ද්‍රියං. යා ඉමෙසු චතූසු ඉන්ද්‍රියෙසු සද්දහනා ඔකප්පනා, ඉදං සද්ධින්ද්‍රියං.

තත්ථ සද්ධින්ද්‍රියං කත්ථ දට්ඨබ්බං? චතූසු සොතාපත්තියඞ්ගෙසු. වීරියින්ද්‍රියං කත්ථ දට්ඨබ්බං? චතූසු සම්මප්පධානෙසු. සතින්ද්‍රියං කත්ථ දට්ඨබ්බං? චතූසු සතිපට්ඨානෙසු. සමාධින්ද්‍රියං කත්ථ දට්ඨබ්බං? චතූසු ඣානෙසු. පඤ්ඤින්ද්‍රියං කත්ථ දට්ඨබ්බං? චතූසු අරියසච්චෙසු. එවං සෙඛො සබ්බෙහි කුසලෙහි ධම්මෙහි අප්පමත්තො වුත්තො භගවතා අනාවිලතාය මනසා. තෙනාහ භගවා ‘‘මනසානාවිලොසියා’’ති.

17. ‘‘කුසලො සබ්බධම්මාන’’න්ති ලොකො නාම තිවිධො කිලෙසලොකො භවලොකො ඉන්ද්‍රියලොකො. තත්ථ කිලෙසලොකෙන භවලොකො සමුදාගච්ඡති, සො ඉන්ද්‍රියානි නිබ්බත්තෙති, ඉන්ද්‍රියෙසු භාවියමානෙසු නෙය්‍යස්ස පරිඤ්ඤා භවති. සා දුවිධෙන උපපරික්ඛිතබ්බා දස්සනපරිඤ්ඤාය ච භාවනාපරිඤ්ඤාය ච. යදා හි සෙඛො ඤෙය්‍යං පරිජානාති, තදා නිබ්බිදාසහගතෙහි සඤ්ඤාමනසිකාරෙහි නෙය්‍යං පරිඤ්ඤාතං භවති. තස්ස ද්වෙ ධම්මා කොසල්ලං ගච්ඡන්ති – දස්සනකොසල්ලඤ්ච භාවනාකොසල්ලඤ්ච.

තං ඤාණං පඤ්චවිධෙන වෙදිතබ්බං෴ අභිඤ්ඤා පරිඤ්ඤා පහානං භාවනා සච්ඡිකිරියා. තත්ථ කතමා අභිඤ්ඤා? යං ධම්මානං සලක්ඛණෙ ඤාණං ධම්මපටිසම්භිදා ච අත්ථපටිසම්භිදා ච, අයං අභිඤ්ඤා.

තත්ථ කතමා පරිඤ්ඤා? එවං අභිජානිත්වා යා පරිජානනා ‘‘ඉදං කුසලං, ඉදං අකුසලං, ඉදං සාවජ්ජං, ඉදං අනවජ්ජං, ඉදං කණ්හං, ඉදං සුක්කං, ඉදං සෙවිතබ්බං, ඉදං න සෙවිතබ්බං, ඉමෙ ධම්මා එවංගහිතා, ඉදං ඵලං නිබ්බත්තෙන්ති [නිබ්බත්තාපෙන්ති (ක.)], තෙසං එවංගහිතානං අයං අත්ථො’’ති, අයං පරිඤ්ඤා.

එවං පරිජානිත්වා තයො ධම්මා අවසිට්ඨා භවන්ති පහාතබ්බා භාවෙතබ්බා සච්ඡිකාතබ්බා ච. තත්ථ කතමෙ ධම්මා පහාතබ්බා? යෙ අකුසලා. තත්ථ කතමෙ ධම්මා භාවෙතබ්බා? යෙ කුසලා. තත්ථ කතමෙ ධම්මා සච්ඡිකාතබ්බා? යං අසඞ්ඛතං. යො එවං ජානාති අයං වුච්චති අත්ථකුසලො ධම්මකුසලො කල්‍යාණතාකුසලො ඵලතාකුසලො, ආයකුසලො අපායකුසලො උපායකුසලො මහතා කොසල්ලෙන සමන්නාගතොති, තෙනාහ භගවා ‘‘කුසලො සබ්බධම්මාන’’න්ති.

‘‘සතො භික්ඛු පරිබ්බජෙ’’ති තෙන දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරත්ථං අභික්කන්තෙ පටික්කන්තෙ ආලොකිතෙ විලොකිතෙ සමිඤ්ජිතෙ [සම්මිඤ්ජිතෙ (සී.)] පසාරිතෙ සඞ්ඝාටිපත්තචීවරධාරණෙ අසිතෙ පීතෙ ඛායිතෙ සායිතෙ උච්චාරපස්සාවකම්මෙ ගතෙ ඨිතෙ නිසින්නෙ සුත්තෙ ජාගරිතෙ භාසිතෙ තුණ්හිභාවෙ සතෙන සම්පජානෙන විහාතබ්බං. ඉමා ද්වෙ චරියා අනුඤ්ඤාතා භගවතා එකා විසුද්ධානං, එකා විසුජ්ඣන්තානං. කෙ විසුද්ධා? අරහන්තො. කෙ විසුජ්ඣන්තා? සෙක්ඛා. කතකිච්චානි හි අරහතො ඉන්ද්‍රියානි. යං බොජ්ඣං, තං චතුබ්බිධං දුක්ඛස්ස පරිඤ්ඤාභිසමයෙන සමුදයස්ස පහානාභිසමයෙන මග්ගස්ස භාවනාභිසමයෙන නිරොධස්ස සච්ඡිකිරියාභිසමයෙන, ඉදං චතුබ්බිධං බොජ්ඣං යො එවං ජානාති, අයං වුච්චති සතො අභික්කමති සතො පටික්කමති ඛයා රාගස්ස ඛයා දොසස්ස ඛයා මොහස්ස. තෙනාහ භගවා ‘‘සතො භික්ඛු පරිබ්බජෙ’’ති, තෙනාහ –

‘‘කාමෙසු නාභිගිජ්ඣෙය්‍ය, [අජිතාති භගවා]
මනසානාවිලො සියා;
කුසලො සබ්බධම්මානං, සතො භික්ඛු පරිබ්බජෙ’’ති.

එවං පුච්ඡිතබ්බං, එවං විසජ්ජිතබ්බං. සුත්තස්ස ච අනුගීති අත්ථතො ච බ්‍යඤ්ජනතො ච සමානෙතබ්බා [සමානයිතබ්බා (සී. ක.)]. අත්ථාපගතං හි බ්‍යඤ්ජනං සම්ඵප්පලාපං භවති. දුන්නික්ඛිත්තස්ස පදබ්‍යඤ්ජනස්ස අත්ථොපි දුන්නයො භවති, තස්මා අත්ථබ්‍යඤ්ජනූපෙතං සඞ්ගායිතබ්බං. සුත්තඤ්ච පවිචිනිතබ්බං. කිං ඉදං සුත්තං ආහච්ච වචනං අනුසන්ධිවචනං නීතත්ථං නෙය්‍යත්ථං සංකිලෙසභාගියං නිබ්බෙධභාගියං අසෙක්ඛභාගියං? කුහිං ඉමස්ස සුත්තස්ස සබ්බානි සච්චානි පස්සිතබ්බානි, ආදිමජ්ඣපරියොසානෙති? එවං සුත්තං පවිචෙතබ්බං. තෙනාහ ආයස්මා මහාකච්චායනො – ‘‘යං පුච්ඡිතඤ්ච විස්සජ්ජිතඤ්ච, සුත්තස්ස යා ච අනුගීතී’’ති.

නියුත්තො විචයො හාරො.

3. යුත්තිහාරවිභඞ්ගො

18. තත්ථ කතමො යුත්තිහාරො? ‘‘සබ්බෙසං හාරාන’’න්ති, අයං යුත්තිහාරො. කිං යොජයති [යොජෙති (සී.)]? චත්තාරො මහාපදෙසා බුද්ධාපදෙසො සඞ්ඝාපදෙසො සම්බහුලත්ථෙරාපදෙසො [සම්පහුල… (ක.)] එකත්ථෙරාපදෙසො. ඉමෙ චත්තාරො මහාපදෙසා, තානි පදබ්‍යඤ්ජනානි සුත්තෙ ඔතාරයිතබ්බානි, විනයෙ සන්දස්සයිතබ්බානි, ධම්මතායං උපනික්ඛිපිතබ්බානි.

කතමස්මිං සුත්තෙ ඔතාරයිතබ්බානි? චතූසු අරියසච්චෙසු. කතමස්මිං විනයෙ සන්දස්සයිතබ්බානි? රාගවිනයෙ දොසවිනයෙ මොහවිනයෙ. කතමිස්සං [කතමියං (සී.)] ධම්මතායං උපනික්ඛිපිතබ්බානි? පටිච්චසමුප්පාදෙ. යදි චතූසු අරියසච්චෙසු අවතරති, කිලෙසවිනයෙ සන්දිස්සති , ධම්මතඤ්ච න විලොමෙති, එවං ආසවෙ න ජනෙති. චතූහි මහාපදෙසෙහි යං යං යුජ්ජති, යෙන යෙන යුජ්ජති, යථා යථා යුජ්ජති, තං තං ගහෙතබ්බං.

19. පඤ්හං පුච්ඡිතෙන කති පදානි පඤ්හෙති පදසො පරියොගාහිතබ්බං විචෙතබ්බං? යදි සබ්බානි පදානි එකං අත්ථං අභිවදන්ති, එකො පඤ්හො. අථ චත්තාරි පදානි එකං අත්ථං අභිවදන්ති, එකො පඤ්හො. අථ තීණි පදානි එකං අත්ථං අභිවදන්ති, එකො පඤ්හො. අථ ද්වෙ පදානි එකං අත්ථං අභිවදන්ති, එකො පඤ්හො. අථ එකං පදං එකං අත්ථං අභිවදති, එකො පඤ්හො. තං උපපරික්ඛමානෙන අඤ්ඤාතබ්බං කිං ඉමෙ ධම්මා නානත්ථා නානාබ්‍යඤ්ජනා, උදාහු ඉමෙසං ධම්මානං එකො අත්ථො බ්‍යඤ්ජනමෙව නානන්ති. යථා කිං භවෙ? යථා සා දෙවතා භගවන්තං පඤ්හං පුච්ඡති.

> ‘‘කෙනස්සුබ්භාහතො [පස්ස ස. නි. 1.66] ලොකො, කෙනස්සු පරිවාරිතො;
> කෙන සල්ලෙන ඔතිණ්ණො, කිස්ස ධූපායිතො සදා’’ති.

ඉමානි චත්තාරි පදානි පුච්ඡිතානි. තෙ තයො පඤ්හා කථං ඤායති? භගවා හි දෙවතාය විසජ්ජෙති.

> ‘‘මච්චුනාබ්භාහතො [මච්චුනබ්භාහතො (ක.) ථෙරගා. 448; සං. නි. 1.66 පස්සිතබ්බං] ලොකො, ජරාය පරිවාරිතො;
> තණ්හාසල්ලෙන ඔතිණ්ණො, ඉච්ඡාධූපායිතො සදා’’ති.

20. තත්ථ ජරා ච මරණඤ්ච ඉමානි ද්වෙ සඞ්ඛතස්ස සඞ්ඛතලක්ඛණානි. ජරායං ඨිතස්ස අඤ්ඤථත්තං, මරණං වයො. තත්ථ ජරාය ච මරණස්ස ච අත්ථතො නානත්තං. කෙන කාරණෙන, ගබ්භගතාපි හි මීයන්ති, න ච තෙ ජිණ්ණා භවන්ති. අත්ථි ච දෙවානං මරණං, න ච තෙසං සරීරානි ජීරන්ති. සක්කතෙව ජරාය පටිකම්මං කාතුං, න පන සක්කතෙ මරණස්ස පටිකම්මං කාතුං අඤ්ඤත්‍රෙව ඉද්ධිමන්තානං ඉද්ධිවිසයා. යං පනාහ තණ්හාසල්ලෙන ඔතිණ්ණොති දිස්සන්ති වීතරාගා ජීරන්තාපි මීයන්තාපි. යදි ච යථා ජරාමරණං, එවං තණ්හාපි සියා. එවං සන්තෙ සබ්බෙ යොබ්බනට්ඨාපි විගතතණ්හා සියුං. යථා ච තණ්හා දුක්ඛස්ස සමුදයො, එවං ජරාමරණම්පි සියා දුක්ඛස්ස සමුදයො, න ච සියා තණ්හා දුක්ඛස්ස සමුදයො, න හි ජරාමරණං දුක්ඛස්ස සමුදයො, තණ්හා දුක්ඛස්ස සමුදයො. යථා ච තණ්හා මග්ගවජ්ඣා, එවං ජරාමරණම්පි සියා මග්ගවජ්ඣං. ඉමාය යුත්තියා අඤ්ඤමඤ්ඤෙහි කාරණෙහි ගවෙසිතබ්බං. යදි ච සන්දිස්සති යුත්තිසමාරුළ්හං අත්ථතො ච අඤ්ඤත්තං, බ්‍යඤ්ජනතොපි ගවෙසිතබ්බං.

සල්ලොති වා ධූපායනන්ති වා ඉමෙසං ධම්මානං අත්ථතො එකත්තං. න හි යුජ්ජති ඉච්ඡාය ච තණ්හාය ච අත්ථතො අඤ්ඤත්තං. තණ්හාය අධිප්පායෙ අපරිපූරමානෙ නවසු ආඝාතවත්ථූසු කොධො ච උපනාහො ච උප්පජ්ජති. ඉමාය යුත්තියා ජරාය ච මරණස්ස ච තණ්හාය ච අත්ථතො අඤ්ඤත්තං.

යං පනිදං භගවතා ද්වීහි නාමෙහි අභිලපිතං ඉච්ඡාතිපි තණ්හාතිපි, ඉදං භගවතා බාහිරානං වත්ථූනං ආරම්මණවසෙන ද්වීහි නාමෙහි අභිලපිතං ඉච්ඡාතිපි තණ්හාතිපි, සබ්බා හි තණ්හා අජ්ඣොසානලක්ඛණෙන එකලක්ඛණා. යථා සබ්බො අග්ගි උණ්හත්තලක්ඛණෙන එකලක්ඛණො, අපි ච උපාදානවසෙන අඤ්ඤමඤ්ඤානි නාමානි ලභති, කට්ඨග්ගීතිපි තිණග්ගීතිපි සකලිකග්ගීතිපි ගොමයග්ගීතිපි ථුසග්ගීතිපි සඞ්කාරග්ගීතිපි, සබ්බො හි අග්ගි උණ්හත්තලක්ඛණොව. එවං සබ්බා තණ්හා අජ්ඣොසානලක්ඛණෙන එකලක්ඛණා , අපි තු ආරම්මණඋපාදානවසෙන අඤ්ඤමඤ්ඤෙහි නාමෙහි අභිලපිතා ඉච්ඡාඉතිපි තණ්හාඉතිපි සල්ලොඉතිපි ධූපායනාඉතිපි සරිතාඉතිපි විසත්තිකාඉතිපි සිනෙහොඉතිපි කිලමථොඉතිපි ලතාඉතිපි මඤ්ඤනාඉතිපි බන්ධොඉතිපි ආසාඉතිපි පිපාසාඉතිපි අභිනන්දනාඉතිපි, ඉති සබ්බා තණ්හා අජ්ඣොසානලක්ඛණෙන එකලක්ඛණා. යථා ච වෙවචනෙ වුත්තා.

> ‘‘ආසා ච පිහා අභිනන්දනා ච, අනෙකධාතූසු සරා පතිට්ඨිතා;
> අඤ්ඤාණමූලප්පභවා පජප්පිතා, සබ්බා මයා බ්‍යන්තිකතා සමූලකා’’ති [සමූලිකා (සී.)].

තණ්හායෙතං වෙවචනං. යථාහ භගවා – රූපෙ තිස්ස අවිගතරාගස්ස අවිගතච්ඡන්දස්ස අවිගතපෙමස්ස අවිගතපිපාසස්ස අවිගතපරිළාහස්ස. එවං වෙදනාය සඤ්ඤාය සඞ්ඛාරෙසු විඤ්ඤාණෙ අවිගතරාගස්ස අවිගතච්ඡන්දස්ස අවිගතපෙමස්ස අවිගතපිපාසස්ස අවිගතපරිළාහස්ස සබ්බං සුත්තං විත්ථාරෙතබ්බං. තණ්හායෙතං වෙවචනං. එවං යුජ්ජති.

21. සබ්බො දුක්ඛුපචාරො කාමතණ්හාසඞ්ඛාරමූලකො, න පන යුජ්ජති සබ්බො නිබ්බිදූපචාරො කාමතණ්හාපරික්ඛාරමූලකො. ඉමාය යුත්තියා අඤ්ඤමඤ්ඤෙහි කාරණෙහි ගවෙසිතබ්බං.

යථා හි [යථාහ (සී.)] භගවා රාගචරිතස්ස පුග්ගලස්ස අසුභං දෙසයති, දොසචරිතස්ස භගවා පුග්ගලස්ස මෙත්තං දෙසයති. මොහචරිතස්ස භගවා පුග්ගලස්ස පටිච්චසමුප්පාදං දෙසයති. යදි හි භගවා රාගචරිතස්ස පුග්ගලස්ස මෙත්තං චෙතොවිමුත්තිං දෙසෙය්‍ය. සුඛං වා පටිපදං දන්ධාභිඤ්ඤං සුඛං වා පටිපදං ඛිප්පාභිඤ්ඤං විපස්සනාපුබ්බඞ්ගමං වා පහානං දෙසෙය්‍ය, න යුජ්ජති දෙසනා. එවං යං කිඤ්චි රාගස්ස අනුලොමප්පහානං දොසස්ස අනුලොමප්පහානං මොහස්ස අනුලොමප්පහානං. සබ්බං තං විචයෙන හාරෙන විචිනිත්වා යුත්තිහාරෙන යොජෙතබ්බං. යාවතිකා ඤාණස්ස භූමි.

මෙත්තාවිහාරිස්ස සතො බ්‍යාපාදො චිත්තං පරියාදාය ඨස්සතීති න යුජ්ජති දෙසනා, බ්‍යාපාදො පහානං අබ්භත්ථං ගච්ඡතීති යුජ්ජති දෙසනා. කරුණාවිහාරිස්ස සතො විහෙසා චිත්තං පරියාදාය ඨස්සතීති න යුජ්ජති දෙසනා, විහෙසා පහානං අබ්භත්ථං ගච්ඡතීති යුජ්ජති දෙසනා. මුදිතා විහාරිස්ස සතො අරති චිත්තං පරියාදාය ඨස්සතීති න යුජ්ජති දෙසනා, අරති පහානං අබ්භත්ථං ගච්ඡතීති යුජ්ජති දෙසනා. උපෙක්ඛාවිහාරිස්ස සතො රාගො චිත්තං පරියාදාය ඨස්සතීති න යුජ්ජති දෙසනා, රාගො පහානං අබ්භත්ථං ගච්ඡතීති යුජ්ජති දෙසනා. අනිමිත්තවිහාරිස්ස සතො නිමිත්තානුසාරී තෙන තෙනෙව විඤ්ඤාණං පවත්තතීති න යුජ්ජති දෙසනා , නිමිත්තං පහානං අබ්භත්ථං ගච්ඡතීති යුජ්ජති දෙසනා. අස්මීති විගතං අයමහමස්මීති න සමනුපස්සාමි. අථ ච පන මෙ කිස්මීති කථස්මීති විචිකිච්ඡා කථංකථාසල්ලං චිත්තං පරියාදාය ඨස්සතීති න යුජ්ජති දෙසනා, විචිකිච්ඡා කථංකථාසල්ලං පහානං අබ්භත්ථං ගච්ඡතීති යුජ්ජති දෙසනා.

යථා වා පන පඨමං ඣානං සමාපන්නස්ස සතො කාමරාගබ්‍යාපාදා විසෙසාය සංවත්තන්තීති න යුජ්ජති දෙසනා, හානාය සංවත්තන්තීති යුජ්ජති දෙසනා. විතක්කසහගතා වා සඤ්ඤාමනසිකාරා හානාය සංවත්තන්තීති න යුජ්ජති දෙසනා, විසෙසාය සංවත්තන්තීති යුජ්ජති දෙසනා. දුතියං ඣානං සමාපන්නස්ස සතො විතක්කවිචාරසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා විසෙසාය සංවත්තන්තීති න යුජ්ජති දෙසනා, හානාය සංවත්තන්තීති යුජ්ජති දෙසනා. උපෙක්ඛාසුඛසහගතා වා සඤ්ඤාමනසිකාරා හානාය සංවත්තන්තීති න යුජ්ජති දෙසනා, විසෙසාය සංවත්තන්තීති යුජ්ජති දෙසනා. තතියං ඣානං සමාපන්නස්ස සතො පීතිසුඛසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා විසෙසාය සංවත්තන්තීති න යුජ්ජති දෙසනා, හානාය සංවත්තන්තීති යුජ්ජති දෙසනා, උපෙක්ඛාසතිපාරිසුද්ධිසහගතා වා සඤ්ඤාමනසිකාරා හානාය සංවත්තන්තීති න යුජ්ජති දෙසනා, විසෙසාය සංවත්තන්තීති යුජ්ජති දෙසනා. චතුත්ථං ඣානං සමාපන්නස්ස සතො උපෙක්ඛාසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා විසෙසාය සංවත්තන්තීති න යුජ්ජති දෙසනා, හානාය සංවත්තන්තීති යුජ්ජති දෙසනා . ආකාසානඤ්චායතනසහගතා වා සඤ්ඤාමනසිකාරා හානාය සංවත්තන්තීති න යුජ්ජති දෙසනා, විසෙසාය සංවත්තන්තීති යුජ්ජති දෙසනා.

ආකාසානඤ්චායතනං සමාපන්නස්ස සතො රූපසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා විසෙසාය සංවත්තන්තීති න යුජ්ජති දෙසනා, හානාය සංවත්තන්තීති යුජ්ජති දෙසනා. විඤ්ඤාණඤ්චායතනසහගතා වා සඤ්ඤාමනසිකාරා හානාය සංවත්තන්තීති න යුජ්ජති දෙසනා, විසෙසාය සංවත්තන්තීති යුජ්ජති දෙසනා. විඤ්ඤාණඤ්චායතනං සමාපන්නස්ස සතො ආකාසානඤ්චායතනසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා විසෙසාය සංවත්තන්තීති න යුජ්ජති දෙසනා, හානාය සංවත්තන්තීති යුජ්ජති දෙසනා. ආකිඤ්චඤ්ඤායතනසහගතා වා සඤ්ඤාමනසිකාරා හානාය සංවත්තන්තීති න යුජ්ජති දෙසනා, විසෙසාය සංවත්තන්තීති යුජ්ජති දෙසනා.

ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං සමාපන්නස්ස සතො විඤ්ඤාණඤ්චායතනසහගතා සඤ්ඤාමනසිකාරා විසෙසාය සංවත්තන්තීති න යුජ්ජති දෙසනා, හානාය සංවත්තන්තීති යුජ්ජති දෙසනා. නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනසහගතා වා සඤ්ඤාමනසිකාරා හානාය සංවත්තන්තීති න යුජ්ජති දෙසනා, විසෙසාය සංවත්තන්තීති යුජ්ජති දෙසනා. නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං සමාපන්නස්ස සතො සඤ්ඤූපචාරා විසෙසාය සංවත්තන්තීති න යුජ්ජති දෙසනා, හානාය සංවත්තන්තීති යුජ්ජති දෙසනා. සඤ්ඤාවෙදයිතනිරොධසහගතා වා සඤ්ඤාමනසිකාරා හානාය සංවත්තන්තීති න යුජ්ජති දෙසනා, විසෙසාය සංවත්තන්තීති යුජ්ජති දෙසනා. කල්ලතාපරිචිතං චිත්තං න ච අභිනීහාරං ඛමතීති න යුජ්ජති දෙසනා, කල්ලතාපරිචිතං චිත්තං අථ ච අභිනීහාරං ඛමතීති යුජ්ජති දෙසනා.

එවං සබ්බෙ නවසුත්තන්තා යථාධම්මං යථාවිනයං යථාසත්ථුසාසනං සබ්බතො විචයෙන හාරෙන විචිනිත්වා යුත්තිහාරෙන යොජෙතබ්බාති. තෙනාහ ආයස්මා මහාකච්චායනො ''සබ්බෙසං හාරානං යා භූමි යො ච ගොචරො තෙස''න්ති.

නියුත්තො යුත්ති හාරො.

4. පදට්ඨානහාරවිභඞ්ගො

22. තත්ථ කතමො පදට්ඨානො හාරො? ''ධම්මං දෙසෙති ජිනො''ති, අයං පදට්ඨානො හාරො. කිං දෙසෙති? සබ්බධම්මයාථාවඅසම්පටිවෙධලක්ඛණා අවිජ්ජා, තස්සා විපල්ලාසා පදට්ඨානං. අජ්ඣොසානලක්ඛණා තණ්හා, තස්සා

පියරූපං සාතරූපං පදට්ඨානං. පත්ථනලක්ඛණො ලොභො, තස්ස අදින්නාදානං පදට්ඨානං. වණ්ණසණ්ඨානබ්‍යඤ්ජනග්ගහණලක්ඛණා සුභසඤ්ඤා, තස්සා ඉන්ද්‍රියා සංවරො පදට්ඨානං. සාසවඵස්සඋපගමනලක්ඛණා සුඛසඤ්ඤා, තස්සා අස්සාදො පදට්ඨානං. සඞ්ඛතලක්ඛණානං ධම්මානං අසමනුපස්සනලක්ඛණා නිච්චසඤ්ඤා, තස්සා විඤ්ඤාණං පදට්ඨානං. අනිච්චසඤ්ඤාදුක්ඛසඤ්ඤාඅසමනුපස්සනලක්ඛණා අත්තසඤ්ඤා, තස්සා නාමකායො පදට්ඨානං. සබ්බධම්මසම්පටිවෙධලක්ඛණා විජ්ජා, තස්සා සබ්බං නෙය්‍යං පදට්ඨානං. චිත්තවික්ඛෙපපටිසංහරණලක්ඛණො සමථො, තස්ස අසුභා පදට්ඨානං. ඉච්ඡාවචරපටිසංහරණලක්ඛණො අලොභො, තස්ස අදින්නාදානා වෙරමණී [වෙරමණි (ක.)] පදට්ඨානං. අබ්‍යාපජ්ජලක්ඛණො අදොසො, තස්ස පාණාතිපාතා වෙරමණී පදට්ඨානං. වත්ථුඅවිප්පටිපත්තිලක්ඛණො [වත්ථුඅවිප්පටිපාදානලක්ඛණො (සී. ක.)] අමොහො, තස්ස සම්මාපටිපත්ති පදට්ඨානං. විනීලකවිපුබ්බකගහණලක්ඛණා අසුභසඤ්ඤා, තස්සා නිබ්බිදා පදට්ඨානං. සාසවඵස්සපරිජානනලක්ඛණා දුක්ඛසඤ්ඤා, තස්සා වෙදනා පදට්ඨානං. සඞ්ඛතලක්ඛණානං ධම්මානං සමනුපස්සනලක්ඛණා අනිච්චසඤ්ඤා , තස්සා උප්පාදවයා පදට්ඨානං. සබ්බධම්මඅභිනිවෙසලක්ඛණා අනත්තසඤ්ඤා, තස්සා ධම්මසඤ්ඤා පදට්ඨානං.

පඤ්ච කාමගුණා කාමරාගස්ස පදට්ඨානං, පඤ්චින්ද්‍රියානි රූපීනි රූපරාගස්ස පදට්ඨානං, ඡට්ඨායතනං භවරාගස්ස පදට්ඨානං, නිබ්බත්තභවානුපස්සිතා පඤ්චන්නං උපාදානක්ඛන්ධානං පදට්ඨානං, පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණදස්සනස්ස පදට්ඨානං. ඔකප්පනලක්ඛණා සද්ධා අධිමුත්තිපච්චුපට්ඨානා ච, අනාවිලලක්ඛණො පසාදො සම්පසීදනපච්චුපට්ඨානො ච. අභිපත්ථියනලක්ඛණා සද්ධා, තස්සා අවෙච්චපසාදො පදට්ඨානං. අනාවිලලක්ඛණො පසාදො, තස්ස සද්ධා පදට්ඨානං. ආරම්භලක්ඛණං වීරියං, තස්ස සම්මප්පධානං පදට්ඨානං. අපිලාපනලක්ඛණා සති, තස්සා සතිපට්ඨානං පදට්ඨානං. එකග්ගලක්ඛණො සමාධි, තස්ස ඣානානි පදට්ඨානං. පජානනලක්ඛණා පඤ්ඤා, තස්සා සච්චානි පදට්ඨානං.

අපරො නයො, අස්සාදමනසිකාරලක්ඛණො අයොනිසොමනසිකාරො, තස්ස අවිජ්ජා පදට්ඨානං. සච්චසම්මොහනලක්ඛණා අවිජ්ජා, සා සඞ්ඛාරානං පදට්ඨානං. පුනබ්භවවිරොහණලක්ඛණා සඞ්ඛාරා, තෙ [තං (ක.)] විඤ්ඤාණස්ස පදට්ඨානං. ඔපපච්චයිකනිබ්බත්තිලක්ඛණං විඤ්ඤාණං, තං නාමරූපස්ස පදට්ඨානං. නාමකායරූපකායසඞ්ඝාතලක්ඛණං නාමරූපං, තං ඡළායතනස්ස පදට්ඨානං. ඉන්ද්‍රියවවත්ථානලක්ඛණං ඡළායතනං, තං ඵස්සස්ස පදට්ඨානං. චක්ඛුරූපවිඤ්ඤාණසන්නිපාතලක්ඛණො ඵස්සො, සො වෙදනාය පදට්ඨානං. ඉට්ඨානිට්ඨඅනුභවනලක්ඛණා වෙදනා, සා තණ්හාය පදට්ඨානං. අජ්ඣොසානලක්ඛණා තණ්හා, සා උපාදානස්ස පදට්ඨානං. ඔපපච්චයිකං උපාදානං, තං භවස්ස පදට්ඨානං. නාමකායරූපකායසම්භවනලක්ඛණො භවො, සො ජාතියා පදට්ඨානං. ඛන්ධපාතුභවනලක්ඛණා ජාති, සා ජරාය පදට්ඨානං. උපධිපරිපාකලක්ඛණා ජරා, සා මරණස්ස පදට්ඨානං. ජීවිතින්ද්‍රියුපච්ඡෙදලක්ඛණං මරණං, තං සොකස්ස පදට්ඨානං. උස්සුක්කකාරකො සොකො, සො පරිදෙවස්ස පදට්ඨානං . ලාලප්පකාරකො පරිදෙවො, සො දුක්ඛස්ස පදට්ඨානං. කායසංපීළනං දුක්ඛං, තං දොමනස්සස්ස පදට්ඨානං. චිත්තසංපීළනං දොමනස්සං, තං උපායාසස්ස පදට්ඨානං. ඔදහනකාරකො උපායාසො, සො භවස්ස පදට්ඨානං. ඉමානි භවඞ්ගානි යදා සමග්ගානි නිබ්බත්තානි භවන්ති සො භවො, තං සංසාරස්ස පදට්ඨානං. නිය්‍යානිකලක්ඛණො මග්ගො, සො නිරොධස්ස පදට්ඨානං.

තිත්ථඤ්ඤුතා පීතඤ්ඤුතාය පදට්ඨානං, පීතඤ්ඤුතා පත්තඤ්ඤුතාය [මත්තඤ්ඤුතාය (සී. ක.)] පදට්ඨානං, පත්තඤ්ඤුතා අත්තඤ්ඤුතාය පදට්ඨානං, අත්තඤ්ඤුතා පුබ්බෙකතපුඤ්ඤතාය පදට්ඨානං, පුබ්බෙකතපුඤ්ඤතා පතිරූපදෙසවාසස්ස පදට්ඨානං, පතිරූපදෙසවාසො සප්පුරිසූපනිස්සයස්ස පදට්ඨානං, සප්පුරිසූපනිස්සයො අත්තසම්මාපණිධානස්ස පදට්ඨානං, අත්තසම්මාපණිධානං සීලානං පදට්ඨානං, සීලානි අවිප්පටිසාරස්ස පදට්ඨානං, අවිප්පටිසාරො පාමොජ්ජස්ස පදට්ඨානං, පාමොජ්ජං පීතියා පදට්ඨානං, පීති පස්සද්ධියා පදට්ඨානං, පස්සද්ධි සුඛස්ස පදට්ඨානං, සුඛං සමාධිස්ස පදට්ඨානං, සමාධි යථාභූතඤාණදස්සනස්ස පදට්ඨානං, යථාභූතඤාණදස්සනං නිබ්බිදාය පදට්ඨානං, නිබ්බිදා විරාගස්ස පදට්ඨානං, විරාගො විමුත්තියා පදට්ඨානං. විමුත්ති විමුත්තිඤාණදස්සනස්ස පදට්ඨානං. එවං යො කොචි උපනිස්සයො යො කොචි පච්චයො, සබ්බො සො පදට්ඨානං. තෙනාහ ආයස්මා මහාකච්චායනො ''ධම්මං දෙසෙති ජිනො''ති.

නියුත්තො පදට්ඨානො හාරො.

5. ලක්ඛණහාරවිභඞ්ගො

23. තත්ථ කතමො ලක්ඛණො හාරො? ''වුත්තම්හි එකධම්මෙ''ති, අයං ලක්ඛණො හාරො. කිං ලක්ඛයති? යෙ ධම්මා එකලක්ඛණා, තෙසං ධම්මානං එකස්මිං ධම්මෙ වුත්තෙ අවසිට්ඨා ධම්මා වුත්තා භවන්ති. යථා කිං භවෙ? යථාහ භගවා –

''චක්ඛුං , භික්ඛවෙ, අනවට්ඨිතං ඉත්තරං පරිත්තං පභඞ්ගු පරතො දුක්ඛං බ්‍යසනං චලනං [චලං (සී.)] කුක්කුළං සඞ්ඛාරං [සසඞ්ඛාරං (ක.)] වධකං අමිත්තමජ්ඣෙ. ඉමස්මිං චක්ඛුස්මිං වුත්තෙ අවසිට්ඨානි අජ්ඣත්තිකානි ආයතනානි වුත්තානි භවන්ති. කෙන කාරණෙන? සබ්බානි හි ඡ අජ්ඣත්තිකානි ආයතනානි වධකට්ඨෙන එකලක්ඛණානි. යථා චාහ භගවා –

‘‘අතීතෙ , රාධ, රූපෙ අනපෙක්ඛො හොහි, අනාගතං රූපං මා අභිනන්දි [අභිනන්ද (ක.)], පච්චුප්පන්නස්ස රූපස්ස නිබ්බිදාය විරාගාය නිරොධාය චාගාය පටිනිස්සග්ගාය පටිපජ්ජ. ඉමස්මිං රූපක්ඛන්ධෙ වුත්තෙ අවසිට්ඨා ඛන්ධා වුත්තා භවන්ති. කෙන කාරණෙන? සබ්බෙ හි පඤ්චක්ඛන්ධා යමකොවාදසුත්තෙ [පස්ස සං. නි. 3.84] වධකට්ඨෙන එකලක්ඛණා වුත්තා. යථා චාහ භගවා –

‘‘යෙසඤ්ච [පස්ස ධ. ප. 293] සුසමාරද්ධා, නිච්චං කායගතාසති;
අකිච්චං තෙ න සෙවන්ති, කිච්චෙ සාතච්චකාරිනො’’.

ඉති කායගතාය සතියා වුත්තාය වුත්තා භවන්ති වෙදනාගතා සති චිත්තගතා ධම්මගතා ච. තථා යං කිඤ්චි දිට්ඨං වා සුතං වා මුතං වාති වුත්තෙ වුත්තං භවති විඤ්ඤාතං. යථා චාහ භගවා –

තස්මාතිහ ත්වං භික්ඛු කායෙ කායානුපස්සී විහරාහි ආතාපී සම්පජානො සතිමා විනෙය්‍ය ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්සං. ‘‘ආතාපී’’ති වීරියින්ද්‍රියං, **‘‘සම්පජානො’’**ති පඤ්ඤින්ද්‍රියං, **‘‘සතිමා’’**ති සතින්ද්‍රියං, **‘‘විනෙය්‍ය ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්ස’’**න්ති සමාධින්ද්‍රියං, එවං කායෙ කායානුපස්සිනො විහරතො චත්තාරො සතිපට්ඨානා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති. කෙන කාරණෙන, එකලක්ඛණත්තා චතුන්නං ඉන්ද්‍රියානං.

24. චතූසු සතිපට්ඨානෙසු භාවියමානෙසු චත්තාරො සම්මප්පධානා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති, චතූසු සම්මප්පධානෙසු භාවියමානෙසු චත්තාරො ඉද්ධිපාදා භාවියමානෙසු පඤ්චින්ද්‍රියානි භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති, චතූසු ඉද්ධිපාදෙසු භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති, පඤ්චසු ඉන්ද්‍රියෙසු භාවියමානෙසු පඤ්ච බලානි භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති, පඤ්චසු බලෙසු භාවියමානෙසු සත්ත බොජ්ඣඞ්ගා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති, සත්තසු බොජ්ඣඞ්ගෙසු භාවියමානෙසු අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡති, සබ්බෙව [සබ්බෙ ච (සී. ක.)] බොධඞ්ගමා ධම්මා බොධිපක්ඛියා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති . කෙන කාරණෙන, සබ්බෙ හි බොධඞ්ගමා බොධිපක්ඛියා නෙය්‍යානිකලක්ඛණෙන එකලක්ඛණා, තෙ එකලක්ඛණත්තා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති.

එවං අකුසලාපි ධම්මා එකලක්ඛණත්තා පහානං අබ්භත්ථං ගච්ඡන්ති. චතූසු සතිපට්ඨානෙසු භාවියමානෙසු විපල්ලාසා පහීයන්ති, ආහාරා චස්ස පරිඤ්ඤං ගච්ඡන්ති, උපාදානෙහි අනුපාදානො භවති, යොගෙහි ච විසංයුත්තො භවති, ගන්ථෙහි ච විප්පයුත්තො භවති, ආසවෙහි ච අනාසවො භවති, ඔඝෙහි ච නිත්තිණ්ණො භවති, සල්ලෙහි ච විසල්ලො භවති, විඤ්ඤාණට්ඨිතියො චස්ස පරිඤ්ඤං ගච්ඡන්ති, අගතිගමනෙහි න අගතිං ගච්ඡති, එවං අකුසලාපි ධම්මා එකලක්ඛණත්තා පහානං අබ්භත්ථං ගච්ඡන්ති.

යත්ථ වා පන රූපින්ද්‍රියං දෙසිතං, දෙසිතා තත්ථෙව රූපධාතු රූපක්ඛන්ධො රූපඤ්චායතනං. යත්ථ වා පන සුඛා වෙදනා දෙසිතා, දෙසිතං තත්ථ සුඛින්ද්‍රියං සොමනස්සින්ද්‍රියං දුක්ඛසමුදයො ච අරියසච්චං. යත්ථ වා පන දුක්ඛා වෙදනා දෙසිතා, දෙසිතං තත්ථ දුක්ඛින්ද්‍රියං දොමනස්සින්ද්‍රියං දුක්ඛඤ්ච අරියසච්චං. යත්ථ වා පන අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා දෙසිතා, දෙසිතං තත්ථ උපෙක්ඛින්ද්‍රියං සබ්බො ච පටිච්චසමුප්පාදො. කෙන කාරණෙන, අදුක්ඛමසුඛාය හි වෙදනාය අවිජ්ජා අනුසෙති. අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා, සඞ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං, විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපං, නාමරූපපච්චයා සළායතනං, සළායතනපච්චයා ඵස්සො, ඵස්සපච්චයා වෙදනා, වෙදනාපච්චයා තණ්හා, තණ්හාපච්චයා උපාදානං, උපාදානපච්චයා භවො, භවපච්චයා ජාති, ජාතිපච්චයා ජරාමරණං සොකපරිදෙවදුක්ඛදොමනස්සුපායාසා සම්භවන්ති, එවමෙතස්ස කෙවලස්ස දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස සමුදයො හොති. සො ච සරාගසදොසසමොහසංකිලෙසපක්ඛෙන හාතබ්බො, වීතරාගවීතදොසවීතමොහඅරියධම්මෙහි හාතබ්බො.

එවං යෙ ධම්මා එකලක්ඛණා කිච්චතො ච ලක්ඛණතො ච සාමඤ්ඤතො ච චුතූපපාතතො ච, තෙසං ධම්මානං එකස්මිං ධම්මෙ වුත්තෙ අවසිට්ඨා ධම්මා වුත්තා භවන්ති. තෙනාහ ආයස්මා මහාකච්චායනො ‘‘වුත්තම්හි එකධම්මෙ’’ති.

නියුත්තො ලක්ඛණො හාරො.

6. චතුබ්‍යූහහාරවිභඞ්ගො

25. තත්ථ කතමො චතුබ්‍යූහො හාරො? ‘‘නෙරුත්තමධිප්පායො’’ති අයං. බ්‍යඤ්ජනෙන සුත්තස්ස නෙරුත්තඤ්ච අධිප්පායො ච නිදානඤ්ච පුබ්බාපරසන්ධි ච ගවෙසිතබ්බො . තත්ථ කතමං නෙරුත්තං, යා නිරුත්තිපදසංහිතා, යං ධම්මානං නාමසො ඤාණං. යදා හි භික්ඛු අත්ථස්ස ච නාමං ජානාති, ධම්මස්ස ච නාමං ජානාති, තථා තථා නං අභිනිරොපෙති. අයඤ්ච වුච්චති අත්ථකුසලො ධම්මකුසලො බ්‍යඤ්ජනකුසලො නිරුත්තිකුසලො පුබ්බාපරකුසලො දෙසනාකුසලො අතීතාධිවචනකුසලො අනාගතාධිවචනකුසලො පච්චුප්පන්නාධිවචනකුසලො ඉත්ථාධිවචනකුසලො පුරිසාධිවචනකුසලො නපුංසකාධිවචනකුසලො එකාධිවචනකුසලො අනෙකාධිවචනකුසලො, එවං සබ්බානි කාතබ්බානි ජනපදනිරුත්තානි සබ්බා ච ජනපදනිරුත්තියො. අයං නිරුත්තිපදසංහිතා.

26. තත්ථ කතමො අධිප්පායො?

‘‘ධම්මො හවෙ රක්ඛති ධම්මචාරිං, ඡත්තං මහන්තං යථ වස්සකාලෙ [විය වස්සකාලෙ ජා. 1.10.103];
එසානිසංසො ධම්මෙ සුචිණ්ණෙ, න දුග්ගතිං ගච්ඡති ධම්මචාරී’’ති.

ඉධ භගවතො කො අධිප්පායො? යෙ අපායෙහි පරිමුච්චිතුකාමා භවිස්සන්ති, තෙ ධම්මචාරිනො භවිස්සන්තීති අයං එත්ථ භගවතො අධිප්පායො.

‘‘චොරො යථා සන්ධිමුඛෙ ගහීතො, සකම්මුනා හඤ්ඤති [හඤ්ඤතෙ (සී.)] බජ්ඣතෙ ච;
එවං අයං පෙච්ච පජා පරත්ථ, සකම්මුනා හඤ්ඤති [හඤ්ඤතෙ (සී.)] බජ්ඣතෙ චා’’ති.

ඉධ භගවතො කො අධිප්පායො? සඤ්චෙතනිකානං කතානං කම්මානං උපචිතානං දුක්ඛවෙදනීයානං අනිට්ඨං අසාතං විපාකං පච්චනුභවිස්සතීති අයං එත්ථ භගවතො අධිප්පායො.

‘‘සුඛකාමානි [පස්ස ධ. ප. 131-132] භූතානි, යො දණ්ඩෙන විහිංසති;
අත්තනො සුඛමෙසානො, පෙච්ච සො න ලභතෙ සුඛ’’න්ති.

ඉධ භගවතො කො අධිප්පායො? යෙ සුඛෙන අත්ථිකා භවිස්සන්ති, තෙ පාපකම්මං [පාපකං කම්මං (ක.)] න කරිස්සන්තීති අයං එත්ථ භගවතො අධිප්පායො.

‘‘මිද්ධී [පස්ස ධ. ප. 325] යදා හොති මහග්ඝසො ච, නිද්දායිතා සම්පරිවත්තසායී;
මහාවරාහොව නිවාපපුට්ඨො, පුනප්පුනං ගබ්භමුපෙති මන්දො’’ති.

ඉධ භගවතො කො අධිප්පායො? යෙ ජරාමරණෙන අට්ටියිතුකාමා භවිස්සන්ති, තෙ භවිස්සන්ති භොජනෙ මත්තඤ්ඤුනො ඉන්ද්‍රියෙසු ගුත්තද්වාරා පුබ්බරත්තාපරරත්තං ජාගරියානුයොගමනුයුත්තා විපස්සකා කුසලෙසු ධම්මෙසු සගාරවා ච සබ්‍රහ්මචාරීසු ථෙරෙසු නවෙසු මජ්ඣිමෙසූති අයං එත්ථ භගවතො අධිප්පායො.

‘‘අප්පමාදො අමතපදං [අමතං පදං (ක.) පස්ස ධ. ප. 21], පමාදො මච්චුනො පදං;
අප්පමත්තා න මීයන්ති, යෙ පමත්තා යථා මතා’’ති.

ඉධ භගවතො කො අධිප්පායො? යෙ අමතපරියෙසනං පරියෙසිතුකාමා භවිස්සන්ති, තෙ අප්පමත්තා විහරිස්සන්තීති අයං එත්ථ භගවතො අධිප්පායො. අයං අධිප්පායො.

27. තත්ථ කතමං නිදානං? යථා සො ධනියො ගොපාලකො භගවන්තං ආහ –

‘‘නන්දති පුත්තෙහි පුත්තිමා, ගොමා [ගොමිකො (සී.), ගොපිකො (ක.) සු. නි. 33; සං. නි. 1.144 පස්සිතබ්බං] ගොහි තථෙව නන්දති;
උපධී හි නරස්ස නන්දනා, න හි සො නන්දති යො නිරූපධී’’ති.

භගවා ආහ –

‘‘සොචති පුත්තෙහි පුත්තිමා, ගොපිකො [ගොමිකො (සී.)] ගොහි තථෙව සොචති;
උපධී හි නරස්ස සොචනා, න හි සො සොචති යො නිරූපධී’’ති.

ඉමිනා වත්ථුනා ඉමිනා නිදානෙන එවං ඤායති ‘‘ඉධ භගවා බාහිරං පරිග්ගහං උපධි ආහා’’ති. යථා ච මාරො පාපිමා ගිජ්ඣකූටා පබ්බතා පුථුසිලං පාතෙසි, භගවා ආහ –

‘‘සචෙපි කෙවලං සබ්බං, ගිජ්ඣකූටං චලෙස්සසි [චලෙය්‍යාසි (ක.) පස්ස සං. නි. 1.147];
නෙව සම්මාවිමුත්තානං, බුද්ධානං අත්ථි ඉඤ්ජිතං.

නභං ඵලෙය්‍යාප්පථවී චලෙය්‍ය, සබ්බෙව පාණා උද සන්තසෙය්‍යුං;
සල්ලම්පි චෙ උරසි කම්පයෙය්‍යුං [පකම්පයෙය්‍යුං (සී.), කප්පයෙය්‍යුං (ක.)], උපධීසු තාණං න කරොන්ති බුද්ධා’’ති.

ඉමිනා වත්ථුනා ඉමිනා නිදානෙන එවං ඤායති ‘‘ඉධ භගවා කායං උපධිං ආහා’’ති. යථා චාහ –

‘‘න තං දළ්හං බන්ධනමාහු ධීරා, යදායසං දාරුජපබ්බජඤ්ච [දාරුජං බබ්බජඤ්ච (සී.) පස්ස ධ. ප. 345];
සාරත්තරත්තා මණිකුණ්ඩලෙසු, පුත්තෙසු දාරෙසු ච යා අපෙක්ඛා’’ති.

ඉමිනා වත්ථුනා ඉමිනා නිදානෙන එවං ඤායති ‘‘ඉධ භගවා බාහිරෙසු වත්ථූසු තණ්හං ආහා’’ති. යථා චාහ –

‘‘එතං දළ්හං බන්ධනමාහු ධීරා, ඔහාරිනං සිථිලං දුප්පමුඤ්චං;
එතම්පි ඡෙත්වාන පරිබ්බජන්ති, අනපෙක්ඛිනො කාමසුඛං පහායා’’ති.

ඉමිනා වත්ථුනා ඉමිනා නිදානෙන එවං ඤායති ‘‘ඉධ භගවා බාහිරවත්ථුකාය තණ්හාය පහානං ආහා’’ති. යථා චාහ –

‘‘ආතුරං අසුචිං පූතිං, දුග්ගන්ධං දෙහනිස්සිතං;
පග්ඝරන්තං දිවා රත්තිං, බාලානං අභිනන්දිත’’න්ති.

ඉමිනා වත්ථුනා ඉමිනා නිදානෙන එවං ඤායති ‘‘ඉධ භගවා අජ්ඣත්තිකවත්ථුකාය තණ්හාය පහානං ආහා’’ති. යථා චාහ –

‘‘උච්ඡින්ද [පස්ස ධ. ප. 285] සිනෙහමත්තනො, කුමුදං සාරදිකංව පාණිනා;
සන්තිමග්ගමෙව බ්‍රූහය, නිබ්බානං සුගතෙන දෙසිත’’න්ති.

ඉමිනා වත්ථුනා ඉමිනා නිදානෙන එවං ඤායති ‘‘ඉධ භගවා අජ්ඣත්තිකවත්ථුකාය තණ්හාය පහානං ආහා’’ති. ඉදං නිදානං.

තත්ථ කතමො පුබ්බාපරසන්ධි. යථාහ –

‘‘කාමන්ධා ජාලසඤ්ඡන්නා, තණ්හාඡදනඡාදිතා;
පමත්තබන්ධනා [පමත්තබන්ධුනා උදා. 64] බද්ධා [බන්ධා (ක.) පස්ස උදා. 64], මච්ඡාව කුමිනාමුඛෙ;
ජරාමරණමන්වෙන්ති, වච්ඡො ඛීරපකොව මාතර’’න්ති.

අයං කාමතණ්හා වුත්තා. සා කතමෙන පුබ්බාපරෙන යුජ්ජති? යථාහ –

‘‘රත්තො අත්ථං න ජානාති, රත්තො ධම්මං න පස්සති;
අන්ධන්තමං තදා හොති, යං රාගො සහතෙ නර’’න්ති.

ඉති අන්ධතාය ච සඤ්ඡන්නතාය ච සායෙව තණ්හා අභිලපිතා. යඤ්චාහ කාමන්ධා ජාලසඤ්ඡන්නා, තණ්හාඡදනඡාදිතාති. යඤ්චාහ රත්තො අත්ථං න ජානාති, රත්තො ධම්මං න පස්සතීති, ඉමෙහි පදෙහි පරියුට්ඨානෙහි සායෙව තණ්හා අභිලපිතා. යං අන්ධකාරං, අයං දුක්ඛසමුදයො, යා ච තණ්හා පොනොභවිකා, යඤ්චාහ කාමාති ඉමෙ කිලෙසකාමා. යඤ්චාහ ජාලසඤ්ඡන්නාති තෙසං යෙව කාමානං පයොගෙන පරියුට්ඨානං දස්සෙති, තස්මා කිලෙසවසෙන ච පරියුට්ඨානවසෙන ච තණ්හාබන්ධනං වුත්තං. යෙ එදිසිකා, තෙ ජරාමරණං අන්වෙන්ති, අයං භගවතා යථානික්ඛිත්තගාථාබලෙන දස්සිතා ජරාමරණමන්වෙන්තීති.

‘‘යස්ස පපඤ්චා ඨිතී ච නත්ථි, සන්දානං පලිඝඤ්ච [පළිඝඤ්ච (සී.) පස්ස උදා. 67] වීතිවත්තො;
තං නිත්තණ්හං මුනිං චරන්තං, න විජානාති සදෙවකොපි ලොකො’’ති.

පපඤ්චා නාම තණ්හාදිට්ඨිමානා, තදභිසඞ්ඛතා ච සඞ්ඛාරා. ඨිති නාම අනුසයා. සන්දානං නාම තණ්හාය පරියුට්ඨානං, යානි ඡත්තිංසතණ්හාය ජාලිනියා විචරිතානි. පලිඝො නාම මොහො. යෙ ච පපඤ්චා සඞ්ඛාරා යා ච ඨිති යං සන්දානඤ්ච යං පලිඝඤ්ච යො එතං සබ්බං සමතික්කන්තො, අයං වුච්චති නිත්තණ්හො ඉති.

28. තත්ථ පරියුට්ඨානසඞ්ඛාරා දිට්ඨධම්මවෙදනීයා වා උපපජ්ජවෙදනීයා වා අපරාපරියවෙදනීයා වා, එවං තණ්හා තිවිධං ඵලං දෙති දිට්ඨෙ වා ධම්මෙ උපපජ්ජෙ වා අපරෙ වා පරියායෙ. එවං භගවා ආහ ‘‘යං ලොභපකතං කම්මං කරොති කායෙන වා වාචාය වා මනසා වා, තස්ස විපාකං අනුභොති දිට්ඨෙ වා ධම්මෙ උපපජ්ජෙ වා අපරෙ වා පරියායෙ’’ති. ඉදං භගවතො පුබ්බාපරෙන යුජ්ජති. තත්ථ පරියුට්ඨානං දිට්ඨධම්මවෙදනීයං වා කම්මං උපපජ්ජවෙදනීයං වා කම්මං අපරාපරියායවෙදනීයං [අපරාපරියවෙදනීයං (සී.)] වා කම්මං, එවං කම්මං තිධා විපච්චති දිට්ඨෙ වා ධම්මෙ උපපජ්ජෙ වා අපරෙ වා පරියායෙ. යථාහ –

‘‘යඤ්චෙ බාලො ඉධ පාණාතිපාතී හොති…පෙ.… මිච්ඡාදිට්ඨී හොති, තස්ස දිට්ඨෙ වා ධම්මෙ විපාකං පටිසංවෙදෙති උපපජ්ජෙ වා අපරෙ වා පරියායෙ’’ති. ඉදං භගවතො පුබ්බාපරෙන යුජ්ජති. තත්ථ පරියුට්ඨානං පටිසඞ්ඛානබලෙන පහාතබ්බං, සඞ්ඛාරා දස්සනබලෙන, ඡත්තිංස තණ්හාවිචරිතානි භාවනාබලෙන පහාතබ්බානීති එවං තණ්හාපි තිධා පහීයති. යා නිත්තණ්හාතා අයං සඋපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු. භෙදා කායස්ස අයං අනුපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු.

පපඤ්චො නාම වුච්චති අනුබන්ධො. යඤ්චාහ භගවා ‘‘පපඤ්චෙති අතීතානාගතපච්චුප්පන්නං චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යං රූපං ආරබ්භා’’ති. යඤ්චාහ භගවා – ‘‘අතීතෙ, රාධ, රූපෙ අනපෙක්ඛො හොහි, අනාගතං රූපං මා අභිනන්දි, පච්චුප්පන්නස්ස රූපස්ස නිබ්බිදාය විරාගාය නිරොධාය පටිනිස්සග්ගාය පටිපජ්ජා’’ති. ඉදං භගවතො පුබ්බාපරෙන යුජ්ජති. යො චාපි පපඤ්චො යෙ ච සඞ්ඛාරා යා ච අතීතානාගතපච්චුප්පන්නස්ස අභිනන්දනා, ඉදං එකත්ථං. අපි ච අඤ්ඤමඤ්ඤෙහි පදෙහි අඤ්ඤමඤ්ඤෙහි අක්ඛරෙහි අඤ්ඤමඤ්ඤෙහි බ්‍යඤ්ජනෙහි අපරිමාණා ධම්මදෙසනා වුත්තා භගවතා. එවං සුත්තෙන සුත්තං සංසන්දයිත්වා පුබ්බාපරෙන සද්ධිං යොජයිත්වා සුත්තං නිද්දිට්ඨං භවති.

සො චායං [ස චායං (සී.)] පුබ්බාපරො සන්ධි චතුබ්බිධො අත්ථසන්ධි බ්‍යඤ්ජනසන්ධි දෙසනාසන්ධි නිද්දෙසසන්ධීති.

තත්ථ අත්ථසන්ධි ඡප්පදානි සඞ්කාසනා පකාසනා විවරණා විභජනා උත්තානීකම්මතා පඤ්ඤත්තීති.

බ්‍යඤ්ජනසන්ධි ඡප්පදානි අක්ඛරං පදං බ්‍යඤ්ජනං ආකාරො නිරුත්ති නිද්දෙසොති.

දෙසනාසන්ධි න ච පථවිං නිස්සාය ඣායති ඣායී ඣායති ච. න ච ආපං නිස්සාය ඣායති ඣායී ඣායති ච, න ච තෙජං නිස්සාය ඣායති ඣායී ඣායති ච, න ච වායුං නිස්සාය ඣායති ඣායී ඣායති ච. න ච ආකාසානඤ්චායතනං නිස්සාය…පෙ…. න ච විඤ්ඤාණඤ්චායතනං නිස්සාය…පෙ…. න ච ආකිඤ්චඤ්ඤායතනං නිස්සාය…පෙ…. න ච නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤායතනං නිස්සාය…පෙ…. න ච ඉමං ලොකං නිස්සාය…පෙ…. න ච පරලොකං නිස්සාය ඣායති ඣායී ඣායති ච. යමිදං උභයමන්තරෙන දිට්ඨං සුතං මුතං විඤ්ඤාතං පත්තං පරියෙසිතං විතක්කිතං විචාරිතං මනසානුචින්තිතං, තම්පි නිස්සාය න ඣායති ඣායී ඣායති ච. අයං සදෙවකෙ ලොකෙ සමාරකෙ සබ්‍රහ්මකෙ සස්සමණබ්‍රාහ්මණියා පජාය සදෙවමනුස්සාය අනිස්සිතෙන චිත්තෙන න ඤායති ඣායන්තො.

යථා මාරො පාපිමා ගොධිකස්ස කුලපුත්තස්ස [පස්ස සං. නි. 1.159] විඤ්ඤාණං සමන්වෙසන්තො න ජානාති න පස්සති. සො හි පපඤ්චාතීතො තණ්හාපහානෙන දිට්ඨිනිස්සයොපිස්ස නත්ථි. යථා ච ගොධිකස්ස, එවං වක්කලිස්ස සදෙවකෙන ලොකෙන සමාරකෙන සබ්‍රහ්මකෙන සස්සමණබ්‍රාහ්මණියා පජාය සදෙවමනුස්සාය අනිස්සිතචිත්තා න ඤායන්ති ඣායමානා. අයං දෙසනාසන්ධි.

තත්ථ කතමා නිද්දෙසසන්ධි? නිස්සිතචිත්තා අකුසලපක්ඛෙන නිද්දිසිතබ්බා, අනිස්සිතචිත්තා කුසලපක්ඛෙන නිද්දිසිතබ්බා. නිස්සිතචිත්තා කිලෙසෙන නිද්දිසිතබ්බා, අනිස්සිතචිත්තා වොදානෙන නිද්දිසිතබ්බා. නිස්සිතචිත්තා සංසාරප්පවත්තියා නිද්දිසිතබ්බා, අනිස්සිතචිත්තා සංසාරනිවත්තියා නිද්දිසිතබ්බා. නිස්සිතචිත්තා තණ්හාය ච අවිජ්ජාය ච නිද්දිසිතබ්බා, අනිස්සිතචිත්තා සමථෙන ච විපස්සනාය ච නිද්දිසිතබ්බා. නිස්සිතචිත්තා අහිරිකෙන ච අනොත්තප්පෙන ච නිද්දිසිතබ්බා, අනිස්සිතචිත්තා හිරියා ච ඔත්තප්පෙන ච නිද්දිසිතබ්බා. නිස්සිතචිත්තා අසතියා ච අසම්පජඤ්ඤෙන ච නිද්දිසිතබ්බා, අනිස්සිතචිත්තා සතියා ච සම්පජඤ්ඤෙන ච නිද්දිසිතබ්බා. නිස්සිතචිත්තා අයොනියා ච අයොනිසොමනසිකාරෙන ච නිද්දිසිතබ්බා, අනිස්සිතචිත්තා යොනියා ච යොනිසොමනසිකාරෙන ච නිද්දිසිතබ්බා. නිස්සිතචිත්තා කොසජ්ජෙන ච දොවචස්සෙන ච නිද්දිසිතබ්බා, අනිස්සිතචිත්තා වීරියාරම්භෙන ච සොවචස්සෙන ච නිද්දිසිතබ්බා. නිස්සිතචිත්තා අස්සද්ධියෙන ච පමාදෙන ච නිද්දිසිතබ්බා, අනිස්සිතචිත්තා සද්ධාය ච අප්පමාදෙන ච නිද්දිසිතබ්බා. නිස්සිතචිත්තා අසද්ධම්මස්සවනෙන ච අසංවරණෙන ච නිද්දිසිතබ්බා, අනිස්සිතචිත්තා සද්ධම්මස්සවනෙන ච සංවරෙන ච නිද්දිසිතබ්බා. නිස්සිතචිත්තා අභිජ්ඣාය ච බ්‍යාපාදෙන ච නිද්දිසිතබ්බා, අනිස්සිතචිත්තා අනභිජ්ඣාය ච අබ්‍යාපාදෙන ච නිද්දිසිතබ්බා. නිස්සිතචිත්තා නීවරණෙහි ච සංයොජනියෙහි ච නිද්දිසිතබ්බා, අනිස්සිතචිත්තා රාගවිරාගාය ච චෙතොවිමුත්තියා අවිජ්ජාවිරාගාය ච පඤ්ඤාවිමුත්තියා නිද්දිසිතබ්බා. නිස්සිතචිත්තා උච්ඡෙදදිට්ඨියා ච සස්සතදිට්ඨියා ච නිද්දිසිතබ්බා, අනිස්සිතචිත්තා සඋපාදිසෙසාය ච අනුපාදිසෙසාය ච නිබ්බානධාතුයා නිද්දිසිතබ්බා. අයං නිද්දෙසසන්ධි. තෙනාහ ආයස්මා මහාකච්චායනො ‘‘නෙරුත්තමධිප්පායො’’ති.

නියුත්තො චතුබ්‍යූහො හාරො.

7. ආවට්ටහාරවිභඞ්ගො

29. තත්ථ කතමො ආවට්ටො හාරො? ‘‘එකම්හි පදට්ඨානෙ’’ති අයං.

> ‘‘ආරම්භථ [ආරබ්භථ (සී.) සං. නි. 1.185; ථෙරගා. 256 පස්සිතබ්බං] නික්කමථ, යුඤ්ජථ බුද්ධසාසනෙ;
> ධුනාථ මච්චුනො සෙනං, නළාගාරංව කුඤ්ජරො’’ති.

‘‘ආරම්භථ නික්කමථා’’ති වීරියස්ස පදට්ඨානං. ‘‘යුඤ්ජථ බුද්ධසාසනෙ’’ති සමාධිස්ස පදට්ඨානං. ‘‘ධුනාථ මච්චුනො සෙනං, නළාගාරංව කුඤ්ජරො’’ති පඤ්ඤාය පදට්ඨානං. ‘‘ආරම්භථ නික්කමථා’’ති වීරියින්ද්‍රියස්ස පදට්ඨානං. ‘‘යුඤ්ජථ බුද්ධසාසනෙ’’ති සමාධින්ද්‍රියස්ස පදට්ඨානං. ‘‘ධුනාථ මච්චුනො සෙනං, නළාගාරංව කුඤ්ජරො’’ති පඤ්ඤින්ද්‍රියස්ස පදට්ඨානං. ඉමානි පදට්ඨානානි දෙසනා.

අයුඤ්ජන්තානං වා සත්තානං යොගෙ, යුඤ්ජන්තානං වා ආරම්භො.

තත්ථ යෙ න යුඤ්ජන්ති, තෙ පමාදමූලකා න යුඤ්ජන්ති. සො පමාදො දුවිධො තණ්හාමූලකො අවිජ්ජාමූලකො ච. තත්ථ අවිජ්ජාමූලකො යෙන අඤ්ඤාණෙන නිවුතො ඤෙය්‍යට්ඨානං නප්පජානාති පඤ්චක්ඛන්ධා උප්පාදවයධම්මාති, අයං අවිජ්ජාමූලකො. යො තණ්හාමූලකො, සො තිවිධො අනුප්පන්නානං භොගානං උප්පාදාය පරියෙසන්තො පමාදං ආපජ්ජති, උප්පන්නානං භොගානං ආරක්ඛනිමිත්තං පරිභොගනිමිත්තඤ්ච පමාදං ආපජ්ජති අයං ලොකෙ චතුබ්බිධො පමාදො එකවිධො අවිජ්ජාය තිවිධො තණ්හාය. තත්ථ අවිජ්ජාය නාමකායො පදට්ඨානං. තණ්හාය රූපකායො පදට්ඨානං. තං කිස්ස හෙතු, රූපීසු භවෙසු අජ්ඣොසානං, අරූපීසු සම්මොහො? තත්ථ රූපකායො රූපක්ඛන්ධො නාමකායො චත්තාරො අරූපිනො ඛන්ධා. ඉමෙ පඤ්චක්ඛන්ධා කතමෙන උපාදානෙන සඋපාදානා, තණ්හාය ච අවිජ්ජාය ච? තත්ථ තණ්හා ද්වෙ උපාදානානි කාමුපාදානඤ්ච සීලබ්බතුපාදානඤ්ච. අවිජ්ජා ද්වෙ උපාදානානි දිට්ඨුපාදානඤ්ච අත්තවාදුපාදානඤ්ච. ඉමෙහි චතූහි උපාදානෙහි යෙ සඋපාදානා ඛන්ධා, ඉදං දුක්ඛං. චත්තාරි උපාදානානි, අයං සමුදයො. පඤ්චක්ඛන්ධා දුක්ඛං. තෙසං භගවා පරිඤ්ඤාය පහානාය ච ධම්මං දෙසෙති දුක්ඛස්ස පරිඤ්ඤාය සමුදයස්ස පහානාය.

30. තත්ථ යො තිවිධො තණ්හාමූලකො පමාදො අනුප්පන්නානං භොගානං උප්පාදාය පරියෙසති, උප්පන්නානං භොගානං ආරක්ඛණඤ්ච කරොති පරිභොගනිමිත්තඤ්ච, තස්ස සම්පටිවෙධෙන රක්ඛණා පටිසංහරණා, අයං සමථො.

සො කථං භවති? යදා ජානාති කාමානං අස්සාදඤ්ච අස්සාදතො ආදීනවඤ්ච ආදීනවතො නිස්සරණඤ්ච නිස්සරණතො ඔකාරඤ්ච සංකිලෙසඤ්ච වොදානඤ්ච නෙක්ඛම්මෙ ච ආනිසංසං. තත්ථ යා වීමංසා උපපරික්ඛා අයං විපස්සනා. ඉමෙ ද්වෙ ධම්මා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති සමථො ච විපස්සනා ච. ඉමෙසු ද්වීසු ධම්මෙසු භාවියමානෙසු ද්වෙ ධම්මා පහීයන්ති තණ්හා ච අවිජ්ජා ච, ඉමෙසු ද්වීසු ධම්මෙසු පහීනෙසු චත්තාරි උපාදානානි නිරුජ්ඣන්ති. උපාදානනිරොධා භවනිරොධො, භවනිරොධා ජාතිනිරොධො, ජාතිනිරොධා ජරාමරණං සොකපරිදෙවදුක්ඛදොමනස්සුපායාසා නිරුජ්ඣන්ති. එවමෙතස්ස කෙවලස්ස දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස නිරොධො හොති. ඉති පුරිමකානි ච ද්වෙ සච්චානි දුක්ඛං සමුදයො ච, සමථො ච විපස්සනා ච මග්ගො. භවනිරොධො නිබ්බානං ඉමානි චත්තාරි සච්චානි. තෙනාහ භගවා ‘‘ආරම්භථ නික්කමථා’’ති.

යථාපි මූලෙ අනුපද්දවෙ දළ්හෙ, ඡින්නොපි රුක්ඛො පුනරෙව [පුනදෙව (ක.) පස්ස ධ. ප. 338] රූහති;
එවම්පි තණ්හානුසයෙ අනූහතෙ, නිබ්බත්තතී දුක්ඛමිදං පුනප්පුනං.

අයං තණ්හානුසයො. කතමස්සා තණ්හාය? භවතණ්හාය. යො එතස්ස ධම්මස්ස පච්චයො අයං අවිජ්ජා. අවිජ්ජාපච්චයා හි භවතණ්හා. ඉමෙ ද්වෙ කිලෙසා තණ්හා ච අවිජ්ජා ච. තානි චත්තාරි උපාදානානි තෙහි චතූහි උපාදානෙහි යෙ සඋපාදානා ඛන්ධා, ඉදං දුක්ඛං. චත්තාරි උපාදානානි අයං සමුදයො. පඤ්චක්ඛන්ධා දුක්ඛං. තෙසං භගවා පරිඤ්ඤාය ච පහානාය ච ධම්මං දෙසෙති දුක්ඛස්ස පරිඤ්ඤාය සමුදයස්ස පහානාය.

යෙන තණ්හානුසයං සමූහනති [සමූහන්ති (සී.)], අයං සමථො. යෙන තණ්හානුසයස්ස පච්චයං අවිජ්ජං වාරයති, අයං විපස්සනා. ඉමෙ ද්වෙ ධම්මා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති සමථො ච විපස්සනා ච. තත්ථ සමථස්ස ඵලං රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති, විපස්සනාය ඵලං අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්ති. ඉති පුරිමකානි ච ද්වෙ සච්චානි දුක්ඛං සමුදයො ච, සමථො විපස්සනා ච මග්ගො, ද්වෙ ච විමුත්තියො නිරොධො. ඉමානි චත්තාරි සච්චානි. තෙනාහ භගවා ‘‘යථාපි මූලෙ’’ති.

‘‘සබ්බපාපස්ස අකරණං, කුසලස්ස උපසම්පදා;
සචිත්තපරියොදාපනං [පරියොදපනං (සී.) ධ. ප. 183; දී. නි. 2.90 පස්සිතබ්බං], එතං බුද්ධාන සාසන’’න්ති.

සබ්බපාපං නාම තීණි දුච්චරිතානි කායදුච්චරිතං වචීදුච්චරිතං මනොදුච්චරිතං, තෙ දස අකුසලකම්මපථා පාණාතිපාතො අදින්නාදානං කාමෙසුමිච්ඡාචාරො මුසාවාදො පිසුණා වාචා ඵරුසා වාචා සම්ඵප්පලාපො අභිජ්ඣා බ්‍යාපාදො මිච්ඡාදිට්ඨී, තානි ද්වෙ කම්මානි චෙතනා චෙතසිකඤ්ච. තත්ථ යො ච පාණාතිපාතො යා ච පිසුණා වාචා යා ච ඵරුසා වාචා, ඉදං දොසසමුට්ඨානං. යඤ්ච අදින්නාදානං යො ච කාමෙසුමිච්ඡාචාරො යො ච මුසාවාදො, ඉදං ලොභසමුට්ඨානං, යො සම්ඵප්පලාපො, ඉදං මොහසමුට්ඨානං. ඉමානි සත්ත කාරණානි චෙතනාකම්මං. යා අභිජ්ඣා, අයං ලොභො අකුසලමූලං. යො බ්‍යාපාදො, අයං දොසො අකුසලමූලං. යා මිච්ඡාදිට්ඨී, අයං මිච්ඡාමග්ගො. ඉමානි තීණි කාරණානි චෙතසිකකම්මං. තෙනාහ ‘‘චෙතනාකම්මං චෙතසිකකම්ම’’න්ති.

අකුසලමූලං පයොගං ගච්ඡන්තං චතුබ්බිධං අගතිං ගච්ඡති ඡන්දා දොසා භයා මොහා. තත්ථ යං ඡන්දා අගතිං ගච්ඡති, ඉදං ලොභසමුට්ඨානං. යං දොසා අගතිං ගච්ඡති, ඉදං දොසසමුට්ඨානං. යං භයා ච මොහා ච අගතිං ගච්ඡති, ඉදං මොහසමුට්ඨානං. තත්ථ ලොභො අසුභාය පහීයති. දොසො මෙත්තාය. මොහො පඤ්ඤාය. තථා ලොභො උපෙක්ඛාය පහීයති. දොසො මෙත්තාය ච කරුණාය ච. මොහො මුදිතාය පහානං අබ්භත්ථං ගච්ඡති. තෙනාහ භගවා ‘‘සබ්බපාපස්ස අකරණ’’න්ති.

31. සබ්බපාපං නාම අට්ඨ මිච්ඡත්තානි මිච්ඡාදිට්ඨි මිච්ඡාසඞ්කප්පො මිච්ඡාවාචා මිච්ඡාකම්මන්තො මිච්ඡාආජීවො මිච්ඡාවායාමො මිච්ඡාසති මිච්ඡාසමාධි, ඉදං වුච්චති සබ්බපාපං. ඉමෙසං අට්ඨන්නං මිච්ඡත්තානං යා අකිරියා අකරණං අනජ්ඣාචාරො, ඉදං වුච්චති සබ්බපාපස්ස අකරණං.

අට්ඨසු මිච්ඡත්තෙසු පහීනෙසු අට්ඨ සම්මත්තානි සම්පජ්ජන්ති. අට්ඨන්නං සම්මත්තානං යා කිරියා කරණං සම්පාදනං, අයං වුච්චති කුසලස්ස උපසම්පදා. සචිත්තපරියොදාපනන්ති අතීතස්ස මග්ගස්ස භාවනාකිරියං දස්සයති, චිත්තෙ පරියොදාපිතෙ [පරියොදපිතෙ (සී. ක.)] පඤ්චක්ඛන්ධා පරියොදාපිතා භවන්ති, එවඤ්හි භගවා ආහ ''චෙතොවිසුද්ධත්ථං, භික්ඛවෙ, තථාගතෙ බ්‍රහ්මචරියං වුස්සතී''ති. දුවිධා හි පරියොදාපනා නීවරණප්පහානඤ්ච අනුසයසමුග්ඝාතො ච. ද්වෙ පරියොදාපනභූමියො දස්සනභූමි ච, භාවනාභූමි ච, තත්ථ යං පටිවෙධෙන පරියොදාපෙති, ඉදං දුක්ඛං. යතො පරියොදාපෙති, අයං සමුදයො. යෙන පරියොදාපෙති, අයං මග්ගො. යං පරියොදාපිතං, අයං නිරොධො. ඉමානි චත්තාරි සච්චානි. තෙනාහ භගවා ''සබ්බපාපස්ස අකරණ''න්ති.

''ධම්මො හවෙ රක්ඛති ධම්මචාරිං, ඡත්තං මහන්තං යථ වස්සකාලෙ;
එසානිසංසො ධම්මෙ සුචිණ්ණෙ, න දුග්ගතිං ගච්ඡති ධම්මචාරී''ති.

ධම්මො නාම දුවිධො ඉන්ද්‍රියසංවරො මග්ගො ච. දුග්ගති නාම දුවිධා දෙවමනුස්සෙ වා උපනිධාය අපායා දුග්ගති, නිබ්බානං වා උපනිධාය සබ්බා උපපත්තියො දුග්ගති. තත්ථ යා සංවරසීලෙ අඛණ්ඩකාරිතා, අයං ධම්මො සුචිණ්ණො අපායෙහි රක්ඛති. එවං භගවා ආහ – ද්වෙමා, භික්ඛවෙ, සීලවතො ගතියො දෙවා ච මනුස්සා ච. එවඤ්ච නාළන්දායං නිගමෙ අසිබන්ධකපුත්තො ගාමණි භගවන්තං එතදවොච –

''බ්‍රාහ්මණා, භන්තෙ, පච්ඡාභූමකා කාමණ්ඩලුකා සෙවාලමාලිකා උදකොරොහකා අග්ගිපරිචාරකා, තෙ මතං කාලඞ්කතං උයාපෙන්ති නාම, සඤ්ඤාපෙන්ති නාම, සග්ගං නාම ඔක්කාමෙන්ති [උග්ගමෙන්ති (සී.) පස්ස සං. නි. 4.358]. භගවා පන, භන්තෙ, අරහං සම්මාසම්බුද්ධො පහොති තථා කාතුං, යථා සබ්බො ලොකො කායස්ස භෙදා පරං මරණා සුගතිං සග්ගං ලොකං උපපජ්ජෙය්‍යා''ති.

''තෙන හි, ගාමණි, තඤ්ඤෙවෙත්ථ පටිපුච්ඡිස්සාමි, යථා තෙ ඛමෙය්‍ය, තථා නං බ්‍යාකරෙය්‍යාසීති.

''තං කිං මඤ්ඤසි, ගාමණි, ඉධස්ස පුරිසො පාණාතිපාතී අදින්නාදායී කාමෙසුමිච්ඡාචාරී මුසාවාදී පිසුණවාචො ඵරුසවාචො සම්ඵප්පලාපී අභිජ්ඣාලු බ්‍යාපන්නචිත්තො මිච්ඡාදිට්ඨිකො, තමෙනං මහාජනකායො සඞ්ගම්ම සමාගම්ම ආයාචෙය්‍ය ථොමෙය්‍ය පඤ්ජලිකො අනුපරිසක්කෙය්‍ය 'අයං පුරිසො කායස්ස භෙදා පරං මරණා සුගතිං සග්ගං ලොකං උපපජ්ජතූ'ති. තං කිං මඤ්ඤසි, ගාමණි, අපි නු සො පුරිසො මහතො ජනකායස්ස ආයාචනහෙතු වා ථොමනහෙතුවා පඤ්ජලිකං [පඤ්ජලිකා සං. නි. 4.358] අනුපරිසක්කනහෙතු වා කායස්ස භෙදා පරං මරණා සුගතිං සග්ගං ලොකං උපපජ්ජෙය්‍යා''ති. ''නො හෙතං, භන්තෙ''.

''සෙය්‍යථාපි, ගාමණි, පුරිසො මහතිං පුථුසිලං ගම්භීරෙ උදකරහදෙ [උදකදහෙ (ක.)] පක්ඛිපෙය්‍ය, තමෙනං මහාජනකායො සඞ්ගම්ම සමාගම්ම ආයාචෙය්‍ය ථොමෙය්‍ය පඤ්ජලිකො අනුපරිසක්කෙය්‍ය 'උම්මුජ්ජ, භො, පුථුසිලෙ, උප්ලව භො පුථුසිලෙ, ථලමුප්ලව, භො පුථුසිලෙ'ති. තං කිං මඤ්ඤසි ගාමණි, අපි නු සා මහතී පුථුසිලා මහතො ජනකායස්ස ආයාචනහෙතු වා ථොමනහෙතු වා පඤ්ජලිකං අනුපරිසක්කනහෙතු වා උම්මුජ්ජෙය්‍ය වා උප්ලවෙය්‍ය වා ථලං වා උප්ලවෙය්‍යා''ති. ''නො හෙතං , භන්තෙ''. ''එවමෙව ඛො, ගාමණි, යො සො පුරිසො පාණාතිපාතී…පෙ…. මිච්ඡාදිට්ඨිකො, කිඤ්චාපි නං මහාජනකායො සඞ්ගම්ම සමාගම්ම ආයාචෙය්‍ය ථොමෙය්‍ය පඤ්ජලිකො අනුපරිසක්කෙය්‍ය 'අයං පුරිසො කායස්ස භෙදා පරං මරණා සුගතිං සග්ගං ලොකං උපපජ්ජතූ'ති. අථ ඛො සො පුරිසො කායස්ස භෙදා පරං මරණා අපායං දුග්ගතිං විනිපාතං නිරයං උපපජ්ජෙය්‍ය.

''තං කිං මඤ්ඤසි, ගාමණි, ඉධස්ස පුරිසො පාණාතිපාතා පටිවිරතො අදින්නාදානා පටිවිරතො කාමෙසුමිච්ඡාචාරා පටිවිරතො මුසාවාදා පටිවිරතො පිසුණාය වාචාය පටිවිරතො ඵරුසාය වාචාය පටිවිරතො සම්ඵප්පලාපා පටිවිරතො අනභිජ්ඣාලු අබ්‍යාපන්නචිත්තො සම්මාදිට්ඨිකො, තමෙනං මහාජනකායො සඞ්ගම්ම සමාගම්ම ආයාචෙය්‍ය ථොමෙය්‍ය පඤ්ජලිකො අනුපරිසක්කෙය්‍ය 'අයං පුරිසො කායස්ස භෙදා පරං මරණා අපායං දුග්ගතිං විනිපාතං නිරයං උපපජ්ජතූ'ති. තං කිං මඤ්ඤසි, ගාමණි, අපි නු සො පුරිසො මහතො ජනකායස්ස ආයාචනහෙතු වා ථොමනහෙතු වා පඤ්ජලිකං අනුපරිසක්කනහෙතු වා කායස්ස භෙදා පරං මරණා අපායං දුග්ගතිං විනිපාතං නිරයං උපපජ්ජෙය්‍යා''ති. ''නො හෙතං, භන්තෙ''.

''සෙය්‍යථාපි, ගාමණි, පුරිසො සප්පිකුම්භං වා තෙලකුම්භං වා ගම්භීරෙ [ගම්භීරං (සී. ක.) පස්ස සං. නි. 4.358] උදකරහදෙ ඔගාහෙත්වා භින්දෙය්‍ය. තත්‍ර යාස්ස සක්ඛරා වා කඨලා [කථලා (ක.)], සා අධොගාමී අස්ස. යඤ්ච ඛ්වස්ස තත්‍ර සප්පි වා තෙලං වා, තං උද්ධංගාමි අස්ස. තමෙනං මහාජනකායො සඞ්ගම්ම සමාගම්ම ආයාචෙය්‍ය ථොමෙය්‍ය පඤ්ජලිකො අනුපරිසක්කෙය්‍ය 'ඔසීද, භො සප්පිතෙල, සංසීද, භො සප්පිතෙල, අධො ගච්ඡ [අවංගච්ඡ (සී. ක.)]'භො සප්පිතෙලා'ති. තං කිං මඤ්ඤසි ගාමණි, අපි නු තං සප්පිතෙලං මහතො ජනකායස්ස ආයාචනහෙතු වා ථොමනහෙතු වා පඤ්ජලිකං අනුපරිසක්කනහෙතු වා 'ඔසීදෙය්‍ය වා සංසීදෙය්‍ය වා අධො වා ගච්ඡෙය්‍යා'ති. ''නො හෙතං, භන්තෙ''.

‘‘එවමෙව ඛො, ගාමණි, යො සො පුරිසො පාණාතිපාතා පටිවිරතො…පෙ…. සම්මාදිට්ඨිකො, කිඤ්චාපි නං මහාජනකායො සඞ්ගම්ම සමාගම්ම ආයාචෙය්‍ය ථොමෙය්‍ය පඤ්ජලිකො අනුපරිසක්කෙය්‍ය ‘අයං පුරිසො කායස්ස භෙදා පරං මරණා අපායං දුග්ගතිං විනිපාතං නිරයං උපපජ්ජතූ’’’ති. අථ ඛො සො පුරිසො කායස්ස භෙදා පරං මරණා සුගතිං සග්ගං ලොකං උපපජ්ජෙය්‍ය. ඉති ධම්මො සුචිණ්ණො අපායෙහි රක්ඛති. තත්ථ යා මග්ගස්ස තික්ඛතා අධිමත්තතා, අයං ධම්මො සුචිණ්ණො සබ්බාහි උපපත්තීහි රක්ඛති. එවං භගවා ආහ –

‘‘තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්ස [පස්ස උදා. 32], සම්මාසඞ්කප්පගොචරො;
සම්මාදිට්ඨිපුරෙක්ඛාරො, ඤත්වාන උදයබ්බයං;
ථිනමිද්ධාභිභූ භික්ඛු, සබ්බා දුග්ගතියො ජහෙ’’ති.

32. තත්ථ දුග්ගතීනං හෙතු තණ්හා ච අවිජ්ජා ච, තානි චත්තාරි උපාදානානි, තෙහි චතූහි උපාදානෙහි යෙ සඋපාදානා ඛන්ධා, ඉදං දුක්ඛං. චත්තාරි උපාදානානි, අයං සමුදයො. පඤ්චක්ඛන්ධා දුක්ඛං, තෙසං භගවා පරිඤ්ඤාය ච පහානාය ච ධම්මං දෙසෙති දුක්ඛස්ස පරිඤ්ඤාය සමුදයස්ස පහානාය. තත්ථ තණ්හාය පඤ්චින්ද්‍රියානි රූපීනි පදට්ඨානං. අවිජ්ජාය මනින්ද්‍රියං පදට්ඨානං. පඤ්චින්ද්‍රියානි රූපීනි රක්ඛන්තො සමාධිං භාවයති, තණ්හඤ්ච නිග්ගණ්හාති. මනින්ද්‍රියං රක්ඛන්තො විපස්සනං භාවයති, අවිජ්ජඤ්ච නිග්ගණ්හාති. තණ්හානිග්ගහෙන ද්වෙ උපාදානානි පහීයන්ති කාමුපාදානඤ්ච සීලබ්බතුපාදානඤ්ච. අවිජ්ජානිග්ගහෙන ද්වෙ උපාදානානි පහීයන්ති දිට්ඨුපාදානඤ්ච අත්තවාදුපාදානඤ්ච. චතූසු උපාදානෙසු පහීනෙසු ද්වෙ ධම්මා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති සමථො ච විපස්සනා ච. ඉදං වුච්චති බ්‍රහ්මචරියන්ති.

තත්ථ බ්‍රහ්මචරියස්ස ඵලං චත්තාරි සාමඤ්ඤඵලානි සොතාපත්තිඵලං සකදාගාමිඵලං අනාගාමිඵලං අරහත්තං [අරහත්තඵලං (ක.)] අග්ගඵලං. ඉමානි චත්තාරි බ්‍රහ්මචරියස්ස ඵලානි [බ්‍රහ්මචරියඵලානීති (සී.)]. ඉති පුරිමකානි ච ද්වෙ සච්චානි දුක්ඛං සමුදයො ච. සමථො ච විපස්සනා ච බ්‍රහ්මචරියඤ්ච මග්ගො, බ්‍රහ්මචරියස්ස ඵලානි ච තදාරම්මණා ච අසඞ්ඛතාධාතු නිරොධො. ඉමානි චත්තාරි සච්චානි. තෙනාහ භගවා ‘‘ධම්මො හවෙ රක්ඛතී’’ති.

තත්ථ යං පටිවෙධෙන රක්ඛති, ඉදං දුක්ඛං. යතො රක්ඛති, අයං සමුදයො. යෙන රක්ඛති, අයං මග්ගො. යං රක්ඛති, අයං නිරොධො. ඉමානි චත්තාරි සච්චානි. තෙනාහ ආයස්මා මහාකච්චායනො ‘‘එකම්හි පදට්ඨානෙ’’ති.

නියුත්තො ආවට්ටො හාරො.

8. විභත්තිහාරවිභඞ්ගො

33. තත්ථ කතමො විභත්තිහාරො? ‘‘ධම්මඤ්ච පදට්ඨානං භූමිඤ්චා’’ති.

ද්වෙ සුත්තානි වාසනාභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච. ද්වෙ පටිපදා පුඤ්ඤභාගියා ච ඵලභාගියා ච. ද්වෙ සීලානි සංවරසීලඤ්ච පහානසීලඤ්ච, තත්ථ භගවා වාසනාභාගියං සුත්තං පුඤ්ඤභාගියාය පටිපදාය දෙසයති, සො සංවරසීලෙ ඨිතො තෙන බ්‍රහ්මචරියෙන බ්‍රහ්මචාරී භවති, තත්ථ භගවා නිබ්බෙධභාගියං සුත්තං ඵලභාගියාය පටිපදාය දෙසයති, සො පහානසීලෙ ඨිතො තෙන බ්‍රහ්මචරියෙන බ්‍රහ්මචාරී භවති.

තත්ථ කතමං වාසනාභාගියං සුත්තං? වාසනාභාගියං නාම සුත්තං දානකථා සීලකථා සග්ගකථා කාමානං ආදීනවො නෙක්ඛම්මෙ ආනිසංසොති.

තත්ථ කතමං නිබ්බෙධභාගියං සුත්තං? නිබ්බෙධභාගියං නාම සුත්තං යා චතුසච්චප්පකාසනා, වාසනාභාගියෙ සුත්තෙ නත්ථි පජානනා, නත්ථි මග්ගො, නත්ථි ඵලං. නිබ්බෙධභාගියෙ සුත්තෙ අත්ථි පජානනා, අත්ථි මග්ගො, අත්ථි ඵලං. ඉමානි චත්තාරි සුත්තානි. ඉමෙසං චතුන්නං සුත්තානං දෙසනාය ඵලෙන සීලෙන බ්‍රහ්මචරියෙන සබ්බතො විචයෙන හාරෙන විචිනිත්වා යුත්තිහාරෙන යොජයිතබ්බා යාවතිකා ඤාණස්ස භූමි.

34. තත්ථ කතමෙ ධම්මා සාධාරණා? ද්වෙ ධම්මා සාධාරණා නාමසාධාරණා වත්ථුසාධාරණා ච. යං වා පන කිඤ්චි අඤ්ඤම්පි එවං ජාතියං, මිච්ඡත්තනියතානං සත්තානං අනියතානඤ්ච සත්තානං දස්සනප්පහාතබ්බා කිලෙසා සාධාරණා, පුථුජ්ජනස්ස සොතාපන්නස්ස ච කාමරාගබ්‍යාපාදා සාධාරණා, පුථුජ්ජනස්ස අනාගාමිස්ස ච උද්ධංභාගියා සංයොජනා සාධාරණා, යං කිඤ්චි අරියසාවකො ලොකියං සමාපත්තිං සමාපජ්ජති, සබ්බා සා අවීතරාගෙහි [අවිගතරාගෙහි (ක.)] සාධාරණා, සාධාරණා හි ධම්මා එවං අඤ්ඤමඤ්ඤං පරං පරං සකං සකං විසයං නාතිවත්තන්ති. යොපි ඉමෙහි ධම්මෙහි සමන්නාගතො න සො තං ධම්මං උපාතිවත්තති. ඉමෙ ධම්මා සාධාරණා.

තත්ථ කතමෙ ධම්මා අසාධාරණා? යාව දෙසනං උපාදාය ගවෙසිතබ්බා සෙක්ඛාසෙක්ඛා භබ්බාභබ්බාති, අට්ඨමකස්ස සොතාපන්නස්ස ච කාමරාගබ්‍යාපාදා සාධාරණා ධම්මතා අසාධාරණා, අට්ඨමකස්ස අනාගාමිස්ස ච උද්ධම්භාගියා සංයොජනා සාධාරණා ධම්මතා අසාධාරණා. සබ්බෙසං සෙක්ඛානං නාමං සාධාරණං ධම්මතා

අසාධාරණා. සබ්බෙසං පටිපන්නකානං නාමං සාධාරණං ධම්මතා අසාධාරණා. සබ්බෙසං සෙක්ඛානං සෙක්ඛසීලං සාධාරණං ධම්මතා අසාධාරණා. එවං විසෙසානුපස්සිනා හීනුක්කට්ඨමජ්ඣිමං උපාදාය ගවෙසිතබ්බං.

දස්සනභූමි නියාමාවක්කන්තියා පදට්ඨානං, භාවනාභූමි උත්තරිකානං ඵලානං පත්තියා පදට්ඨානං, දුක්ඛා පටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා සමථස්ස පදට්ඨානං, සුඛා පටිපදා ඛිප්පාභිඤ්ඤා විපස්සනාය පදට්ඨානං, දානමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු පරතො ඝොසස්ස සාධාරණං පදට්ඨානං, සීලමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු චින්තාමයියා පඤ්ඤාය සාධාරණං පදට්ඨානං, භාවනාමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු භාවනාමයියා පඤ්ඤාය සාධාරණං පදට්ඨානං. දානමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු පරතො ච ඝොසස්ස සුතමයියා ච පඤ්ඤාය සාධාරණං පදට්ඨානං සීලමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු චින්තාමයියා ච පඤ්ඤාය යොනිසො ච මනසිකාරස්ස සාධාරණං පදට්ඨානං, භාවනාමයං පුඤ්ඤකිරියවත්ථු භාවනාමයියා ච පඤ්ඤාය සම්මාදිට්ඨියා ච සාධාරණං පදට්ඨානං. පතිරූපදෙසවාසො විවෙකස්ස ච සමාධිස්ස ච සාධාරණං පදට්ඨානං, සප්පුරිසූපනිස්සයො තිණ්ණඤ්ච අවෙච්චප්පසාදානං සමථස්ස ච සාධාරණං පදට්ඨානං, අත්තසම්මාපණිධානං හිරියා ච විපස්සනාය ච සාධාරණං පදට්ඨානං, අකුසලපරිච්චාගො කුසලවීමංසාය ච සමාධින්ද්‍රියස්ස ච සාධාරණං පදට්ඨානං, ධම්මස්වාක්ඛාතතා කුසලමූලරොපනාය ච ඵලසමාපත්තියා ච සාධාරණං පදට්ඨානං, සඞ්ඝසුප්පටිපන්නතා සඞ්ඝසුට්ඨුතාය සාධාරණං පදට්ඨානං, සත්ථුසම්පදා අප්පසන්නානඤ්ච පසාදාය පසන්නානඤ්ච භියොභාවාය සාධාරණං පදට්ඨානං, අප්පටිහතපාතිමොක්ඛතා දුම්මඞ්කූනඤ්ච පුග්ගලානං නිග්ගහාය පෙසලානඤ්ච පුග්ගලානං ඵාසුවිහාරාය සාධාරණං පදට්ඨානං. තෙනාහ ආයස්මා මහාකච්චායනො ''ධම්මඤ්ච පදට්ඨාන''න්ති.

නියුත්තො විභත්ති හාරො.

9. පරිවත්තනහාරවිභඞ්ගො

35. තත්ථ කතමො පරිවත්තනො හාරො? ''කුසලාකුසලෙ ධම්මෙ''ති. සම්මාදිට්ඨිස්ස පුරිසපුග්ගලස්ස මිච්ඡාදිට්ඨි නිජ්ජිණ්ණා භවති. යෙ චස්ස මිච්ඡාදිට්ඨිපච්චයා උප්පජ්ජෙය්‍යුං අනෙකෙ [අනෙකා (ක.)] පාපකා අකුසලා ධම්මා, තෙ චස්ස නිජ්ජිණ්ණා හොන්ති. සම්මාදිට්ඨිපච්චයා චස්ස අනෙකෙ කුසලා ධම්මා සම්භවන්ති, තෙ චස්ස භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති. සම්මාසඞ්කප්පස්ස පුරිසපුග්ගලස්ස මිච්ඡාසඞ්කප්පො නිජ්ජිණ්ණො භවති. යෙ චස්ස මිච්ඡාසඞ්කප්පපච්චයා උප්පජ්ජෙය්‍යුං අනෙකෙ පාපකා අකුසලා ධම්මා, තෙ චස්ස නිජ්ජිණ්ණා හොන්ති. සම්මාසඞ්කප්පපච්චයා චස්ස අනෙකෙ කුසලා ධම්මා සම්භවන්ති. තෙ චස්ස භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති. එවං සම්මාවාචස්ස සම්මාකම්මන්තස්ස සම්මාආජීවස්ස සම්මාවායාමස්ස සම්මාසතිස්ස සම්මාසමාධිස්ස සම්මාවිමුත්තස්ස සම්මාවිමුත්තිඤාණදස්සනස්ස පුරිසපුග්ගලස්ස මිච්ඡාවිමුත්තිඤාණදස්සනං නිජ්ජිණ්ණං භවති. යෙ චස්ස මිච්ඡාවිමුත්තිඤාණදස්සනපච්චයා උප්පජ්ජෙය්‍යුං අනෙකෙ පාපකා අකුසලා ධම්මා, තෙ චස්ස නිජ්ජිණ්ණා හොන්ති. සම්මාවිමුත්තිඤාණදස්සනපච්චයා චස්ස අනෙකෙ කුසලා ධම්මා සම්භවන්ති, තෙ චස්ස භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති.

36. යස්ස වා පාණාතිපාතා පටිවිරතස්ස පාණාතිපාතො පහීනො හොති. අදින්නාදානා පටිවිරතස්ස අදින්නාදානං පහීනං හොති. බ්‍රහ්මචාරිස්ස අබ්‍රහ්මචරියං පහීනං හොති. සච්චවාදිස්ස මුසාවාදො පහීනො හොති. අපිසුණවාචස්ස පිසුණා වාචා පහීනා හොති. සණ්හවාචස්ස ඵරුසා වාචා පහීනා හොති. කාලවාදිස්ස සම්ඵප්පලාපො පහීනො හොති. අනභිජ්ඣාලුස්ස [අනභිජ්ඣාමනස්ස (ක.)] අභිජ්ඣා පහීනා හොති. අබ්‍යාපන්නචිත්තස්ස බ්‍යාපාදො පහීනො හොති. සම්මාදිට්ඨිස්ස මිච්ඡාදිට්ඨි පහීනා හොති.

යෙ ච ඛො කෙචි අරියං අට්ඨඞ්ගිකං මග්ගං ගරහන්ති, තෙසං සන්දිට්ඨිකා සහධම්මිකා ගාරය්හා වාදානුවාදා ආගච්ඡන්ති. සම්මාදිට්ඨිඤ්ච තෙ භවන්තො ධම්මං ගරහන්ති. තෙන හි යෙ මිච්ඡාදිට්ඨිකා, තෙසං භවන්තානං පුජ්ජා ච පාසංසා ච. එවං සම්මාසඞ්කප්පං සම්මාවාචං සම්මාකම්මන්තං සම්මාආජීවං සම්මාවායාමං සම්මාසතිං සම්මාසමාධිං සම්මාවිමුත්තිං සම්මාවිමුත්තිඤාණදස්සනඤ්ච තෙ භවන්තො ධම්මං ගරහන්ති. තෙන හි යෙ මිච්ඡාවිමුත්තිඤාණදස්සනා, තෙසං භවන්තානං පුජ්ජා ච පාසංසා ච.

යෙ ච ඛො කෙචි එවමාහංසු ''භුඤ්ජිතබ්බා කාමා, පරිභුඤ්ජිතබ්බා කාමා, ආසෙවිතබ්බා කාමා, නිසෙවිතබ්බා කාමා, භාවයිතබ්බා කාමා, බහුලීකාතබ්බා කාමා''ති. කාමෙහි වෙරමණී තෙසං අධම්මො.

යෙ වා පන කෙචි එවමාහංසු ''අත්තකිලමථානුයොගො ධම්මො''ති. නිය්‍යානිකො තෙසං ධම්මො අධම්මො. යෙ ච ඛො කෙචි එවමාහංසු ''දුක්ඛො ධම්මො''ති. සුඛො තෙසං ධම්මො අධම්මො. යථා වා පන භික්ඛුනො සබ්බසඞ්ඛාරෙසු අසුභානුපස්සිනො විහරතො සුභසඤ්ඤා පහීයන්ති. දුක්ඛානුපස්සිනො විහරතො සුඛසඤ්ඤා පහීයන්ති. අනිච්චානුපස්සිනො විහරතො නිච්චසඤ්ඤා පහීයන්ති. අනත්තානුපස්සිනො විහරතො අත්තසඤ්ඤා පහීයන්ති. යං යං වා පන ධම්මං රොචයති වා උපගච්ඡති වා, තස්ස තස්ස ධම්මස්ස යො පටිපක්ඛො, ස්වස්ස අනිට්ඨතො අජ්ඣාපන්නො භවති. තෙනාහ ආයස්මා මහාකච්චායනො ''කුසලාකුසලධම්මෙ''ති.

නියුත්තො පරිවත්තනො හාරො.

10. වෙවචනහාරවිභඞ්ගො

37. තත්ථ කතමො වෙවචනො හාරො? ''වෙවචනානි බහූනී''ති. යථා එකං භගවා ධම්මං අඤ්ඤමඤ්ඤෙහි වෙවචනෙහි නිද්දිසති. යථාහ භගවා –

''ආසා ච පිහා අභිනන්දනා ච, අනෙකධාතූසු සරා පතිට්ඨිතා;
අඤ්ඤාණමූලප්පභවා පජප්පිතා, සබ්බා මයා බ්‍යන්තිකතා සමූලිකා''ති.

ආසා නාම වුච්චති යා භවිස්සස්ස අත්ථස්ස ආසීසනා [ආසිංසනා (සී.)] අවස්සං ආගමිස්සතීති ආසාස්ස උප්පජ්ජති. පිහා නාම යා වත්තමානස්ස [වත්තමානකස්ස (සී.)] අත්ථස්ස පත්ථනා, සෙය්‍යතරං වා දිස්වා ''එදිසො භවෙය්‍ය''න්ති පිහාස්ස උප්පජ්ජති. අත්ථනිප්ඵත්තිපටිපාලනා අභිනන්දනා නාම, පියං වා ඤාතිං අභිනන්දති, පියං වා ධම්මං අභිනන්දති, අප්පටිකූලතො වා අභිනන්දති.

අනෙකධාතූති චක්ඛුධාතු රූපධාතු චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතු, සොතධාතු සද්දධාතු සොතවිඤ්ඤාණධාතු, ඝානධාතු ගන්ධධාතු ඝානවිඤ්ඤාණධාතු, ජිව්හාධාතු රසධාතු ජිව්හාවිඤ්ඤාණධාතු , කායධාතු ඵොට්ඨබ්බධාතු කායවිඤ්ඤාණධාතු, මනොධාතු ධම්මධාතු මනොවිඤ්ඤාණධාතු.

සරාති කෙචි රූපාධිමුත්තා කෙචි සද්දාධිමුත්තා කෙචි ගන්ධාධිමුත්තා කෙචි රසාධිමුත්තා කෙචි ඵොට්ඨබ්බාධිමුත්තා කෙචි ධම්මාධිමුත්තා. තත්ථ යානි ඡ ගෙහසිතානි දොමනස්සානි යානි ච ඡ ගෙහසිතානි සොමනස්සානි යානි ච ඡ නෙක්ඛම්මසිතානි දොමනස්සානි යානි ච ඡ නෙක්ඛම්මසිතානි සොමනස්සානි, ඉමානි චතුවීසපදානි තණ්හාපක්ඛො, තණ්හාය එතං වෙවචනං. යා ඡ උපෙක්ඛා ගෙහසිතා, අයං දිට්ඨිපක්ඛො.

38. සායෙව පත්ථනාකාරෙන ධම්මනන්දී ධම්මපෙමං ධම්මජ්ඣොසානන්ති තණ්හාය එතං වෙවචනං. චිත්තං මනො විඤ්ඤාණන්ති චිත්තස්ස එතං වෙවචනං. මනින්ද්‍රියං මනොධාතු මනායතනං විජානනාති මනස්සෙතං වෙවචනං. පඤ්ඤින්ද්‍රියං පඤ්ඤාබලං අධිපඤ්ඤා සික්ඛා පඤ්ඤා පඤ්ඤාක්ඛන්ධො ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගො ඤාණං සම්මාදිට්ඨි තීරණා විපස්සනා ධම්මෙ ඤාණං අත්ථෙ ඤාණං අන්වයෙ ඤාණං ඛයෙ ඤාණං අනුප්පාදෙ ඤාණං අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියං අඤ්ඤින්ද්‍රියං අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියං චක්ඛු විජ්ජා බුද්ධි භූරි මෙධා ආලොකො, යං වා පන යං කිඤ්චි අඤ්ඤංපි එවං ජාතියං, පඤ්ඤාය එතං වෙවචනං. පඤ්චින්ද්‍රියානි ලොකුත්තරානි, සබ්බා පඤ්ඤා. අපි ච ආධිපතෙය්‍යට්ඨෙන සද්ධා, ආරම්භට්ඨෙන වීරියං, අපිලාපනට්ඨෙන සති, අවික්ඛෙපට්ඨෙන සමාධි, පජානනට්ඨෙන පඤ්ඤා.

යථා ච බුද්ධානුස්සතියං වුත්තං ඉතිපි සො භගවා අරහං සම්මාසම්බුද්ධො විජ්ජාචරණසම්පන්නො සුගතො ලොකවිදූ අනුත්තරො පුරිසදම්මසාරථි සත්ථා දෙවමනුස්සානං බුද්ධො භගවා. බලනිප්ඵත්තිගතො වෙසාරජ්ජප්පත්තො අධිගතප්පටිසම්භිදො චතුයොගවිප්පහීනො අගතිගමනවීතිවත්තො උද්ධටසල්ලො නිරූළ්හවණො මද්දිතකණ්ඩකො නිබ්බාපිතපරියුට්ඨානො [නිබ්බාහිත ... (ක.)] බන්ධනාතීතො ගන්ථවිනිවෙඨනො අජ්ඣාසයවීතිවත්තො භින්නන්ධකාරො චක්ඛුමා ලොකධම්මසමතික්කන්තො අනුරොධවිරොධවිප්පයුත්තො ඉට්ඨානිට්ඨෙසු ධම්මෙසු අසඞ්ඛෙපගතො බන්ධනාතිවත්තො ඨපිතසඞ්ගාමො අභික්කන්තතරො උක්කාධරො ආලොකකරො පජ්ජොතකරො තමොනුදො රණඤ්ජහො අපරිමාණවණ්ණො අප්පමෙය්‍යවණ්ණො අසඞ්ඛෙය්‍යවණ්ණො ආභංකරො පභංකරො ධම්මොභාසපජ්ජොතකරොති ච බුද්ධා භගවන්තොති ච බුද්ධානුස්සතියා එතං වෙවචනං.

යථා ච ධම්මානුස්සතියං වුත්තං ස්වාක්ඛාතො භගවතා ධම්මො සන්දිට්ඨිකො අකාලිකො එහිපස්සිකො ඔපනෙය්‍යිකො [ඔපනයිකො (සී.)] පච්චත්තං වෙදිතබ්බො විඤ්ඤූහි. යදිදං මදනිම්මදනො පිපාසවිනයො ආලයසමුග්ඝාතො වට්ටූපච්ඡෙදො සුඤ්ඤතො අතිදුල්ලභො තණ්හක්ඛයො විරාගො නිරොධො නිබ්බානං.

''අසඞ්ඛතං අනතං [අසඞ්ඛතං නන්ත ... (සී.) පස්ස සං. නි. 4.409] අනාසවඤ්ච, සච්චඤ්ච පාරං නිපුණං සුදුද්දසං;
අජජ්ජරං ධුවං අපලොකිතං [අපලොකියං (සී. ක.)], අනිදස්සනං නිප්පපඤ්ච සන්තං.

''අමතං පණීතඤ්ච සිවඤ්ච ඛෙමං, තණ්හාක්ඛයො අච්ඡරියඤ්ච අබ්භුතං;
අනීතිකං අනීතිකධම්මං [නීතිකධම්මමෙව වා (සී. ක.) පස්ස සං. නි. 4.409], නිබ්බානමෙතං සුගතෙන දෙසිතං.

''අජාතං අභූතං අනුපද්දවඤ්ච, අකතං අසොකඤ්ච අථො විසොකං;
අනූපසග්ගංනුපසග්ගධම්මං, නිබ්බානමෙතං සුගතෙන දෙසිතං.

''ගම්භීරඤ්චෙව දුප්පස්සං, උත්තරඤ්ච අනුත්තරං;
අසමං අප්පටිසමං, ජෙට්ඨං සෙට්ඨන්ති වුච්චති.

''ලෙණඤ්ච තාණං අරණං අනඞ්ගණං, අකාච මෙතං විමලන්ති වුච්චති;

දීපො සුඛං අප්පමාණං පතිට්ඨා, අකිඤ්චනං අප්පපඤ්චන්ති වුත්ත''න්ති.

ධම්මානුස්සතියා එතං වෙවචනං.

යථා ච සඞ්ඝානුස්සතියං වුත්තං සුප්පටිපන්නො උජුප්පටිපන්නො ඤායප්පටිපන්නො සාමීචිප්පටිපන්නො යදිදං චත්තාරි පුරිසයුගානි අට්ඨ පුරිසපුග්ගලා එස භගවතො සාවකසඞ්ඝො ආහුනෙය්‍යො පාහුනෙය්‍යො දක්ඛිණෙය්‍යො අඤ්ජලිකරණීයො අනුත්තරං පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං ලොකස්ස, සීලසම්පන්නො සමාධිසම්පන්නො පඤ්ඤාසම්පන්නො විමුත්තිසම්පන්නො විමුත්තිඤාණදස්සනසම්පන්නො සත්තානං සාරො සත්තානං මණ්ඩො සත්තානං උද්ධාරො සත්තානං එසිකා [එසිකො (ක.)] සත්තානං සුරභිපසූනං පූජ්ජො දෙවානඤ්ච මනුස්සානඤ්චාති සඞ්ඝානුස්සතියා එතං වෙවචනං.

යථා ච සීලානුස්සතියං වුත්තං යානි තානි සීලානි අඛණ්ඩානි අච්ඡිද්දානි අසබලානි අකම්මාසානි අරියානි අරියකන්තානි භුජිස්සානි විඤ්ඤුප්පසත්ථානි අපරාමට්ඨානි සමාධිසංවත්තනිකානි, අලඞ්කාරො ච සීලං උත්තමඞ්ගොපසොභණතාය, නිධානඤ්ච සීලං සබ්බදොභග්ගසමතික්කමනට්ඨෙන , සිප්පඤ්ච සීලං අක්ඛණවෙධිතාය, වෙලා ච සීලං අනතික්කමනට්ඨෙන, ධඤ්ඤඤ්ච සීලං දලිද්දොපච්ඡෙදනට්ඨෙන [දළිද්දො... (සී.)], ආදාසො ච සීලං ධම්මවොලොකනතාය, පාසාදො ච සීලං වොලොකනට්ඨෙන, සබ්බභූමානුපරිවත්ති ච සීලං අමතපරියොසානන්ති සීලානුස්සතියා එතං වෙවචනං.

යථා ච චාගානුස්සතියං වුත්තං යස්මිං සමයෙ අරියසාවකො අගාරං අජ්ඣාවසති මුත්තචාගො පයතපාණි වොස්සග්ගරතො යාචයොගො දානසංවිභාගරතොති චාගානුස්සතියා එතං වෙවචනං. තෙනාහ ආයස්මා මහාකච්චායනො ''වෙවචනානි බහූනී''ති.

නියුත්තො වෙවචනො හාරො.

11. පඤ්ඤත්තිහාරවිභඞ්ගො

39. තත්ථ කතමො පඤ්ඤත්තිහාරො? ''එකං භගවා ධම්මං පඤ්ඤත්තීහි විවිධාහි දෙසෙතී''ති.

යා පකතිකථාය දෙසනා. අයං නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති. කා ච පකතිකථාය දෙසනා, චත්තාරි සච්චානි. යථා භගවා ආහ ''ඉදං දුක්ඛ''න්ති අයං පඤ්ඤත්ති පඤ්චන්නං ඛන්ධානං ඡන්නං ධාතූනං අට්ඨාරසන්නං ධාතූනං ද්වාදසන්නං ආයතනානං දසන්නං ඉන්ද්‍රියානං නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති.

කබළීකාරෙ චෙ, භික්ඛවෙ, ආහාරෙ අත්ථි රාගො අත්ථි නන්දී [නන්දි (සී.) පස්ස සං. නි. 2.64)] අත්ථි තණ්හා, පතිට්ඨිතං තත්ථ විඤ්ඤාණං විරූළ්හං. යත්ථ පතිට්ඨිතං විඤ්ඤාණං විරූළ්හං, අත්ථි තත්ථ නාමරූපස්ස අවක්කන්ති. යත්ථ අත්ථි නාමරූපස්ස අවක්කන්ති, අත්ථි තත්ථ සඞ්ඛාරානං වුද්ධි [බුද්ධි (ක.)]. යත්ථ අත්ථි සඞ්ඛාරානං වුද්ධි, අත්ථි තත්ථ ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්ති. යත්ථ අත්ථි ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්ති, අත්ථි තත්ථ ආයතිං ජාතිජරාමරණං. යත්ථ අත්ථි ආයතිං ජාතිජරාමරණං, සසොකං තං, භික්ඛවෙ, සදරං සඋපායාසන්ති වදාමි.

ඵස්සෙ චෙ...පෙ.... මනොසඤ්චෙතනාය චෙ, භික්ඛවෙ, ආහාරෙ. විඤ්ඤාණෙ චෙ, භික්ඛවෙ, ආහාරෙ අත්ථි රාගො අත්ථි නන්දී අත්ථි තණ්හා, පතිට්ඨිතං තත්ථ විඤ්ඤාණං විරූළ්හං. යත්ථ පතිට්ඨිතං විඤ්ඤාණං විරූළ්හං, අත්ථි තත්ථ නාමරූපස්ස අවක්කන්ති. යත්ථ අත්ථි නාමරූපස්ස අවක්කන්ති , අත්ථි තත්ථ සඞ්ඛාරානං වුද්ධි. යත්ථ අත්ථි සඞ්ඛාරානං වුද්ධි, අත්ථි තත්ථ ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්ති. යත්ථ අත්ථි ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්ති, අත්ථි තත්ථ ආයතිං ජාතිජරාමරණං. යත්ථ අත්ථි ආයතිං ජාතිජරාමරණං, සසොකං තං, භික්ඛවෙ, සදරං සඋපායාසන්ති වදාමි. අයං පභවපඤ්ඤත්ති දුක්ඛස්ස ච සමුදයස්ස ච.

කබළීකාරෙ චෙ, භික්ඛවෙ [පස්ස සං. නි. 2.64], ආහාරෙ නත්ථි රාගො නත්ථි නන්දී නත්ථි තණ්හා, අප්පතිට්ඨිතං තත්ථ විඤ්ඤාණං අවිරූළ්හං. යත්ථ අප්පතිට්ඨිතං විඤ්ඤාණං අවිරූළ්හං, නත්ථි තත්ථ නාමරූපස්ස අවක්කන්ති. යත්ථ නත්ථි නාමරූපස්ස අවක්කන්ති, නත්ථි තත්ථ සඞ්ඛාරානං වුද්ධි. යත්ථ නත්ථි සඞ්ඛාරානං වුද්ධි, නත්ථි තත්ථ ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්ති. යත්ථ නත්ථි ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්ති, නත්ථි තත්ථ ආයතිං ජාතිජරාමරණං. යත්ථ නත්ථි ආයතිං ජාතිජරාමරණං, අසොකං තං, භික්ඛවෙ, අදරං අනුපායාසන්ති වදාමි.

ඵස්සෙ චෙ...පෙ.... මනොසඤ්චෙතනාය චෙ, භික්ඛවෙ, ආහාරෙ. විඤ්ඤාණෙ චෙ, භික්ඛවෙ, ආහාරෙ නත්ථි රාගො නත්ථි නන්දී නත්ථි තණ්හා, අප්පතිට්ඨිතං තත්ථ විඤ්ඤාණං අවිරූළ්හං. යත්ථ අප්පතිට්ඨිතං විඤ්ඤාණං අවිරූළ්හං, නත්ථි තත්ථ නාමරූපස්ස අවක්කන්ති. යත්ථ නත්ථි නාමරූපස්ස අවක්කන්ති, නත්ථි තත්ථ සඞ්ඛාරානං වුද්ධි. යත්ථ නත්ථි සඞ්ඛාරානං වුද්ධි, නත්ථි තත්ථ ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්ති. යත්ථ නත්ථි ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්ති, නත්ථි තත්ථ ආයතිං ජාතිජරාමරණං. යත්ථ නත්ථි ආයතිං ජාතිජරාමරණං, අසොකං තං, භික්ඛවෙ, අදරං අනුපායාසන්ති වදාමි.

අයං පරිඤ්ඤාපඤ්ඤත්ති දුක්ඛස්ස, පහානපඤ්ඤත්ති සමුදයස්ස, භාවනාපඤ්ඤත්ති මග්ගස්ස, සච්ඡිකිරියාපඤ්ඤත්ති නිරොධස්ස.

40. සමාධිං, භික්ඛවෙ, භාවෙථ. අප්පමත්තො නිපකො සතො, සමාහිතො, භික්ඛවෙ, භික්ඛු යථාභූතං පජානාති. කිඤ්ච යථාභූතං පජානාති? ''චක්ඛු [චක්ඛුං (ක.) පස්ස සං. නි. 4.99] අනිච්ච''න්ති යථාභූතං පජානාති. ''රූපා අනිච්චා''ති යථාභූතං පජානාති ''චක්ඛුවිඤ්ඤාණං අනිච්ච''න්ති යථාභූතං පජානාති. ''චක්ඛුසම්ඵස්සො අනිච්චො''ති යථාභූතං පජානාති. යම්පිදං [යමිදං (සී. ක.)] චක්ඛුසම්ඵස්සපච්චයා උප්පජ්ජති වෙදයිතං සුඛං වා දුක්ඛං වා අදුක්ඛමසුඛං වා, තම්පි අනිච්චන්ති යථාභූතං පජානාති.

සොතං …පෙ.… ඝානං…පෙ.… ජිව්හා…පෙ.… කායො…පෙ.… ''මනො අනිච්චො''ති [අනිච්ච''න්ති (සං. නි. 4.100)] යථාභූතං පජානාති. ''ධම්මා අනිච්චා''ති යථාභූතං පජානාති. ''මනොවිඤ්ඤාණං අනිච්ච''න්ති යථාභූතං පජානාති. ''මනොසම්ඵස්සො අනිච්චො''ති යථාභූතං පජානාති. යම්පිදං මනොසම්ඵස්සපච්චයා උප්පජ්ජති වෙදයිතං සුඛං වා දුක්ඛං වා අදුක්ඛමසුඛං වා, තම්පි අනිච්චන්ති යථාභූතං පජානාති.

අයං භාවනාපඤ්ඤත්ති මග්ගස්ස, පරිඤ්ඤාපඤ්ඤත්ති දුක්ඛස්ස, පහානපඤ්ඤත්ති සමුදයස්ස, සච්ඡිකිරියාපඤ්ඤත්ති නිරොධස්ස.

රූපං , රාධ, විකිරථ විධමථ විද්ධංසෙථ විකීළනියං [විකීළනිකං (සී. ක.) පස්ස සං. නි. 3.169] කරොථ, පඤ්ඤාය තණ්හක්ඛයාය පටිපජ්ජථ. තණ්හක්ඛයා දුක්ඛක්ඛයො, දුක්ඛක්ඛයා නිබ්බානං. වෙදනං…පෙ.… සඤ්ඤං…පෙ.… සඞ්ඛාරෙ විඤ්ඤාණං විකිරථ විධමථ විද්ධංසෙථ විකීළනියං කරොථ, පඤ්ඤාය තණ්හක්ඛයාය පටිපජ්ජථ. තණ්හක්ඛයා දුක්ඛක්ඛයො, දුක්ඛක්ඛයා නිබ්බානං.

අයං නිරොධපඤ්ඤත්ති නිරොධස්ස, නිබ්බිදාපඤ්ඤත්ති අස්සාදස්ස, පරිඤ්ඤාපඤ්ඤත්ති දුක්ඛස්ස, පහානපඤ්ඤත්ති සමුදයස්ස, භාවනාපඤ්ඤත්ති මග්ගස්ස, සච්ඡිකිරියාපඤ්ඤත්ති නිරොධස්ස.

''සො ඉදං දුක්ඛ''න්ති යථාභූතං පජානාති, ''අයං දුක්ඛසමුදයො''ති යථාභූතං පජානාති, ''අයං දුක්ඛනිරොධො''ති යථාභූතං පජානාති ''අයං දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා''ති යථාභූතං පජානාති.

අයං පටිවෙධපඤ්ඤත්ති සච්චානං, නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති දස්සනභූමියා, භාවනාපඤ්ඤත්ති මග්ගස්ස, සච්ඡිකිරියාපඤ්ඤත්ති සොතාපත්තිඵලස්ස. ''සො ඉමෙ ආසවා''ති යථාභූතං පජානාති, ''අයං ආසවසමුදයො''ති යථාභූතං පජානාති, ''අයං ආසවනිරොධො''ති යථාභූතං පජානාති. ''අයං ආසවනිරොධගාමිනී පටිපදා''ති යථාභූතං පජානාති. ''ඉමෙ ආසවා අසෙසං නිරුජ්ඣන්තී''ති යථාභූතං පජානාති.

අයං උප්පාදපඤ්ඤත්ති ඛයෙ ඤාණස්ස, ඔකාසපඤ්ඤත්ති අනුප්පාදෙ ඤාණස්ස, භාවනාපඤ්ඤත්ති මග්ගස්ස, පරිඤ්ඤාපඤ්ඤත්ති දුක්ඛස්ස, පහානපඤ්ඤත්ති සමුදයස්ස, ආරම්භපඤ්ඤත්ති වීරියින්ද්‍රියස්ස, ආසාටනපඤ්ඤත්ති ආසාටිකානං, නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති භාවනාභූමියා, අභිනිඝාතපඤ්ඤත්ති පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං.

41. ඉදං ''දුක්ඛ''න්ති මෙ, භික්ඛවෙ, පුබ්බෙ අනනුස්සුතෙසු ධම්මෙසු චක්ඛුං උදපාදි, ඤාණං උදපාදි, පඤ්ඤා උදපාදි, විජ්ජා උදපාදි, ආලොකො උදපාදි. අයං ''දුක්ඛසමුදයො''ති මෙ, භික්ඛවෙ…පෙ.… අයං ''දුක්ඛනිරොධො''ති මෙ, භික්ඛවෙ…පෙ.… අයං ''දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා''ති මෙ, භික්ඛවෙ, පුබ්බෙ අනනුස්සුතෙසු ධම්මෙසු චක්ඛුං උදපාදි, ඤාණං උදපාදි, පඤ්ඤා උදපාදි, විජ්ජා උදපාදි, ආලොකො උදපාදි.

අයං දෙසනාපඤ්ඤත්ති සච්චානං, නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති සුතමයියා පඤ්ඤාය සච්ඡිකිරියාපඤ්ඤත්ති අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියස්ස, පවත්තනාපඤ්ඤත්ති ධම්මචක්කස්ස.

''තං ඛො පනිදං දුක්ඛං පරිඤ්ඤෙය්‍ය''න්ති මෙ, භික්ඛවෙ, පුබ්බෙ අනනුස්සුතෙසු ධම්මෙසු චක්ඛුං උදපාදි, ඤාණං උදපාදි, පඤ්ඤා උදපාදි, විජ්ජා උදපාදි, ආලොකො උදපාදි. ''සො ඛො පනායං දුක්ඛසමුදයො පහාතබ්බො''ති මෙ, භික්ඛවෙ…පෙ.… ''සො ඛො පනායං දුක්ඛනිරොධො සච්ඡිකාතබ්බො''ති මෙ, භික්ඛවෙ…පෙ.… ''සා ඛො පනායං දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා භාවෙතබ්බා''ති මෙ, භික්ඛවෙ පුබ්බෙ අනනුස්සුතෙසු ධම්මෙසු චක්ඛුං උදපාදි, ඤාණං උදපාදි, පඤ්ඤා උදපාදි, විජ්ජා උදපාදි, ආලොකො උදපාදි.

අයං භාවනාපඤ්ඤත්ති මග්ගස්ස, නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති චින්තාමයියා පඤ්ඤාය, සච්ඡිකිරියාපඤ්ඤත්ති අඤ්ඤින්ද්‍රියස්ස.

''තං ඛො පනිදං දුක්ඛං පරිඤ්ඤාත''න්ති මෙ, භික්ඛවෙ, පුබ්බෙ අනනුස්සුතෙසු ධම්මෙසු චක්ඛුං උදපාදි, ඤාණං උදපාදි, පඤ්ඤා උදපාදි, විජ්ජා උදපාදි, ආලොකො උදපාදි. ''සො ඛො පනායං දුක්ඛසමුදයො පහීනො''ති මෙ, භික්ඛවෙ…පෙ.… ''සො ඛො පනායං දුක්ඛනිරොධො සච්ඡිකතො''ති මෙ, භික්ඛවෙ…පෙ.… ''සා ඛො පනායං

දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා භාවිතා''ති මෙ, භික්ඛවෙ පුබ්බෙ අනනුස්සුතෙසු ධම්මෙසු චක්ඛුං උදපාදි, ඤාණං උදපාදි, පඤ්ඤා උදපාදි, විජ්ජා උදපාදි, ආලොකො උදපාදි. අයං භාවනාපඤ්ඤත්ති මග්ගස්ස, නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති භාවනාමයියා පඤ්ඤාය, සච්ඡිකිරියාපඤ්ඤත්ති අඤ්ඤාතාවිනො ඉන්ද්‍රියස්ස, පවත්තනාපඤ්ඤත්ති ධම්මචක්කස්ස.

''තුලමතුලඤ්ච සම්භවං, භවසඞ්ඛාරමවස්සජි මුනි;
අජ්ඣත්තරතො සමාහිතො, අභින්දි [අභිදා (සී. ක.) පස්ස දී. නි. 2.169] කවචමිවත්තසම්භව''න්ති.

''තුල''න්ති සඞ්ඛාරධාතු. ''අතුල''න්ති නිබ්බානධාතු, ''තුලමතුලඤ්ච සම්භව''න්ති අභිඤ්ඤාපඤ්ඤත්ති සබ්බධම්මානං. නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති ධම්මපටිසම්භිදාය. ''භවසඞ්ඛාරමවස්සජි මුනී''ති පරිච්චාගපඤ්ඤත්ති සමුදයස්ස. පරිඤ්ඤාපඤ්ඤත්ති දුක්ඛස්ස. ''අජ්ඣත්තරතො සමාහිතො''ති භාවනාපඤ්ඤත්ති කායගතාය සතියා. ඨිතිපඤ්ඤත්ති චිත්තෙකග්ගතාය. ''අභින්දි කවචමිවත්තසම්භව''න්ති අභිනිබ්බිදාපඤ්ඤත්ති චිත්තස්ස, උපාදානපඤ්ඤත්ති සබ්බඤ්ඤුතාය, පදාලනාපඤ්ඤත්ති අවිජ්ජණ්ඩකොසානං. තෙනාහ භගවා ''තුලමතුලඤ්ච සම්භව''න්ති.

යො දුක්ඛමද්දක්ඛි යතොනිදානං, කාමෙසු සො ජන්තු කථං නමෙය්‍ය;
කාමා හි ලොකෙ සඞ්ගොති ඤත්වා, තෙසං සතීමා විනයාය සික්ඛෙති.

''යො දුක්ඛ''න්ති වෙවචනපඤ්ඤත්ති ච දුක්ඛස්ස පරිඤ්ඤාපඤ්ඤත්ති ච. **''යතොනිදාන''**න්ති පභවපඤ්ඤත්ති ච සමුදයස්ස පහානපඤ්ඤත්ති ච. **''අද්දක්ඛී''**ති වෙවචනපඤ්ඤත්ති ච ඤාණචක්ඛුස්ස පටිවෙධපඤ්ඤත්ති ච. **''කාමෙසු සො ජන්තුකථං නමෙය්‍යා''**ති වෙවචනපඤ්ඤත්ති ච කාමතණ්හාය අභිනිවෙසපඤ්ඤත්ති ච. **''කාමා හි ලොකෙ සඞ්ගොති ඤත්වා''**ති පච්චත්ථිකතො දස්සනපඤ්ඤත්ති කාමානං. කාමා හි අඞ්ගාරකාසූපමා මංසපෙසූපමා පාවකකප්පා පපාතඋරගොපමා ච. **''තෙසං සතීමා''**ති අපචයපඤ්ඤත්ති පහානාය, නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති කායගතාය සතියා, භාවනාපඤ්ඤත්ති මග්ගස්ස. **''විනයාය සික්ඛෙ''**ති පටිවෙධපඤ්ඤත්ති රාගවිනයස්ස දොසවිනයස්ස මොහවිනයස්ස. **''ජන්තූ''**ති වෙවචනපඤ්ඤත්ති යොගිස්ස. යදා හි යොගී කාමා සඞ්ගොති පජානාති. සො කාමානං අනුප්පාදාය කුසලෙ ධම්මෙ උප්පාදයති, සො අනුප්පන්නානං කුසලානං ධම්මානං උප්පාදාය වායමති. අයං වායාමපඤ්ඤත්ති අප්පත්තස්ස පත්තියා. නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති ඔරමත්තිකාය අසන්තුට්ඨියා. තත්ථ සො උප්පන්නානං කුසලානං ධම්මානං ඨිතියා වායමතීති අයං අප්පමාදපඤ්ඤත්ති භාවනාය, නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති වීරියින්ද්‍රියස්ස, ආරක්ඛපඤ්ඤත්ති කුසලානං ධම්මානං, ඨිතිපඤ්ඤත්ති අධිචිත්තසික්ඛාය. තෙනාහ භගවා ''යො දුක්ඛමද්දක්ඛි යතොනිදාන''න්ති.

''මොහසම්බන්ධනො ලොකො, භබ්බරූපොව දිස්සති;
උපධිබන්ධනො [උපධිසම්බන්ධනො (සී.) පස්ස උදා. 70] බාලො, තමසා පරිවාරිතො;
අස්සිරී විය [සස්සතොරිව (උදා. 70)] ඛායති, පස්සතො නත්ථි කිඤ්චන''න්ති.

''මොහසම්බන්ධනො ලොකො''ති දෙසනාපඤ්ඤත්ති විපල්ලාසානං. **''භබ්බරූපොව දිස්සතී''**ති විපරීතපඤ්ඤත්ති ලොකස්ස. ''උපධිබන්ධනො බාලො''ති පභවපඤ්ඤත්ති පාපකානං ඉච්ඡාවචරානං, කිච්චපඤ්ඤත්ති පරියුට්ඨානානං. බලවපඤ්ඤත්ති කිලෙසානං. විරූහනාපඤ්ඤත්ති සඞ්ඛාරානං. **''තමසා පරිවාරිතො''**ති දෙසනාපඤ්ඤත්ති අවිජ්ජන්ධකාරස්ස වෙවචනපඤ්ඤත්ති ච. ''අස්සිරී විය ඛායතී''ති දස්සනපඤ්ඤත්ති දිබ්බචක්ඛුස්ස, නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති පඤ්ඤාචක්ඛුස්ස. **''පස්සතො නත්ථි කිඤ්චන''**න්ති පටිවෙධපඤ්ඤත්ති සත්තානං, රාගො කිඤ්චනං දොසො කිඤ්චනං මොහො කිඤ්චනං. තෙනාහ භගවා ''මොහසම්බන්ධනො ලොකො''ති.

''අත්ථි, භික්ඛවෙ, අජාතං අභූතං අකතං අසඞ්ඛතං, නො චෙතං, භික්ඛවෙ, අභවිස්ස අජාතං අභූතං අකතං අසඞ්ඛතං. නයිධ [න ඉධ (සී. ක.) පස්ස උදා. 73] ජාතස්ස භූතස්ස කතස්ස සඞ්ඛතස්ස නිස්සරණං පඤ්ඤායෙථ. යස්මා ච ඛො, භික්ඛවෙ, අත්ථි අජාතං අභූතං අකතං අසඞ්ඛතං, තස්මා ජාතස්ස භූතස්ස කතස්ස සඞ්ඛතස්ස නිස්සරණං පඤ්ඤායතී''ති.

''නො චෙතං, භික්ඛවෙ, අභවිස්ස අජාතං අභූතං අකතං අසඞ්ඛත''න්ති දෙසනාපඤ්ඤත්ති නිබ්බානස්ස වෙවචනපඤ්ඤත්ති ච. ''නයිධ ජාතස්ස භූතස්ස කතස්ස සඞ්ඛතස්ස නිස්සරණං පඤ්ඤායෙථා''ති වෙවචනපඤ්ඤත්ති සඞ්ඛතස්ස උපනයනපඤ්ඤත්ති ච. ''යස්මා ච ඛො, භික්ඛවෙ, අත්ථි අජාතං අභූතං අකතං අසඞ්ඛත''න්ති වෙවචනපඤ්ඤත්ති නිබ්බානස්ස ජොතනාපඤ්ඤත්ති ච. ''තස්මා ජාතස්ස භූතස්ස කතස්ස සඞ්ඛතස්ස නිස්සරණං පඤ්ඤායතී''ති අයං වෙවචනපඤ්ඤත්ති නිබ්බානස්ස, නිය්‍යානිකපඤ්ඤත්ති මග්ගස්ස, නිස්සරණපඤ්ඤත්ති සංසාරතො. තෙනාහ භගවා ''නො චෙතං, භික්ඛවෙ, අභවිස්සා''ති. තෙනාහ ආයස්මා මහාකච්චායනො ''එකං භගවා ධම්මං, පඤ්ඤත්තීහි විවිධාහි දෙසෙතී''ති.

නියුත්තො පඤ්ඤත්ති හාරො.

12. ඔතරණහාරවිභඞ්ගො

42. තත්ථ කතමො ඔතරණො හාරො? ‘‘යො ච පටිච්චුප්පාදො’’ති.

> ‘‘උද්ධං අධො සබ්බධි විප්පමුත්තො, අයං අහස්මීති [අයමහමස්මීති (සී.) පස්ස උදා. 61] අනානුපස්සී;
> එවං විමුත්තො උදතාරි ඔඝං, අතිණ්ණපුබ්බං අපුනබ්භවායා’’ති.

‘‘උද්ධ’’න්ති රූපධාතු ච අරූපධාතු ච. ‘‘අධො’’ති කාමධාතු. ‘‘සබ්බධි විප්පමුත්තො’’ති තෙධාතුකෙ අයං අසෙක්ඛාවිමුත්ති. තානියෙව අසෙක්ඛානි පඤ්චින්ද්‍රියානි, අයං ඉන්ද්‍රියෙහි ඔතරණා.

තානියෙව අසෙක්ඛානි පඤ්චින්ද්‍රියානි විජ්ජා, විජ්ජුප්පාදා අවිජ්ජානිරොධො, අවිජ්ජානිරොධා සඞ්ඛාරනිරොධො, සඞ්ඛාරනිරොධා විඤ්ඤාණනිරොධො, විඤ්ඤාණනිරොධා නාමරූපනිරොධො, නාමරූපනිරොධා සළායතනනිරොධො, සළායතනනිරොධා ඵස්සනිරොධො, ඵස්සනිරොධා වෙදනානිරොධො, වෙදනානිරොධා තණ්හානිරොධො, තණ්හානිරොධා උපාදානනිරොධො, උපාදානනිරොධා භවනිරොධො, භවනිරොධා ජාතිනිරොධො, ජාතිනිරොධා ජරාමරණං සොකපරිදෙවදුක්ඛදොමනස්සුපායාසා නිරුජ්ඣන්ති. එවමෙතස්ස කෙවලස්ස දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස නිරොධො හොති. අයං පටිච්චසමුප්පාදෙහි ඔතරණා.

තානියෙව අසෙක්ඛානි පඤ්චින්ද්‍රියානි තීහි ඛන්ධෙහි සඞ්ගහිතානි – සීලක්ඛන්ධෙන සමාධික්ඛන්ධෙන පඤ්ඤාක්ඛන්ධෙන, අයං ඛන්ධෙහි ඔතරණා.

තානියෙව අසෙක්ඛානි පඤ්චින්ද්‍රියානි සඞ්ඛාරපරියාපන්නානි යෙ සඞ්ඛාරා අනාසවා, නො ච භවඞ්ගා, තෙ සඞ්ඛාරා ධම්මධාතුසඞ්ගහිතා. අයං ධාතූහි ඔතරණා.

සා ධම්මධාතු ධම්මායතනපරියාපන්නා, යං ආයතනං අනාසවං, නො ච භවඞ්ගං. අයං ආයතනෙහි ඔතරණා.

‘‘අයං අහස්මීති අනානුපස්සී’’ති අයං සක්කායදිට්ඨියා සමුග්ඝාතො, සා සෙක්ඛාවිමුත්ති, තානියෙව සෙක්ඛානි පඤ්චින්ද්‍රියානි. අයං ඉන්ද්‍රියෙහි ඔතරණා.

තානියෙව සෙක්ඛානි පඤ්චින්ද්‍රියානි විජ්ජා, විජ්ජුප්පාදා අවිජ්ජානිරොධො, අවිජ්ජානිරොධා සඞ්ඛාරනිරොධො, එවං සබ්බො පටිච්චසමුප්පාදො. අයං පටිච්චසමුප්පාදෙහි ඔතරණා.

සායෙව විජ්ජා පඤ්ඤාක්ඛන්ධො. අයං ඛන්ධෙහි ඔතරණා.

සායෙව විජ්ජා සඞ්ඛාරපරියාපන්නා, යෙ සඞ්ඛාරා අනාසවා, නො ච භවඞ්ගා, තෙ සඞ්ඛාරා ධම්මධාතුසඞ්ගහිතා, අයං ධාතූහි ඔතරණා.

සා ධම්මධාතු ධම්මායතනපරියාපන්නා, යං ආයතනං අනාසවං, නො ච භවඞ්ගං, අයං ආයතනෙහි ඔතරණා.

සෙක්ඛාය ච විමුත්තියා අසෙක්ඛාය ච විමුත්තියා විමුත්තො උදතාරි ඔඝං අතිණ්ණපුබ්බං අපුනබ්භවාය. තෙනාහ භගවා ‘‘උද්ධං අධො’’ති.

43. ‘‘නිස්සිතස්ස [පස්ස උදා. 74] චලිතං, අනිස්සිතස්ස චලිතං නත්ථි, චලිතෙ අසති පස්සද්ධි, පස්සද්ධියා සති නති න හොති, නතියා අසති ආගතිගති න හොති, ආගතිගතියා අසති චුතූපපාතො න හොති, චුතූපපාතෙ අසති නෙවිධ න හුරං න උභයමන්තරෙන එසෙවන්තො දුක්ඛස්සා’’ති.

‘‘නිස්සිතස්ස චලිත’’න්ති නිස්සයො නාම දුවිධො තණ්හානිස්සයො ච දිට්ඨිනිස්සයො ච. තත්ථ යා රත්තස්ස චෙතනා, අයං තණ්හානිස්සයො; යා මූළ්හස්ස චෙතනා, අයං දිට්ඨිනිස්සයො. චෙතනා පන සඞ්ඛාරා, සඞ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං, විඤ්ඤාණපච්චයා නාමරූපං, එවං සබ්බො පටිච්චසමුප්පාදො. අයං පටිච්චසමුප්පාදෙහි ඔතරණා.

තත්ථ යා රත්තස්ස වෙදනා, අයං සුඛා වෙදනා. යා සම්මූළ්හස්ස වෙදනා, අයං අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා, ඉමා ද්වෙ වෙදනා වෙදනාක්ඛන්ධො. අයං ඛන්ධෙහි ඔතරණා.

තත්ථ සුඛා වෙදනා ද්වෙ ඉන්ද්‍රියානි සුඛින්ද්‍රියං සොමනස්සින්ද්‍රියඤ්ච, අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා උපෙක්ඛින්ද්‍රියං. අයං ඉන්ද්‍රියෙහි ඔතරණා.

තානියෙව ඉන්ද්‍රියානි සඞ්ඛාරපරියාපන්නානි, යෙ සඞ්ඛාරා සාසවා භවඞ්ගා, තෙ සඞ්ඛාරා ධම්මධාතුසඞ්ගහිතා. අයං ධාතූහි ඔතරණා.

සා ධම්මධාතු ධම්මායතනපරියාපන්නා, යං ආයතනං සාසවං භවඞ්ගං, අයං ආයතනෙහි ඔතරණා.

‘‘අනිස්සිතස්ස චලිතං නත්ථී’’ති සමථවසෙන වා තණ්හාය අනිස්සිතො විපස්සනාවසෙ වා දිට්ඨියා අනිස්සිතො. යා විපස්සනා අයං විජ්ජා, විජ්ජුප්පාදා අවිජ්ජානිරොධො, අවිජ්ජානිරොධා සඞ්ඛාරනිරොධො, සඞ්ඛාරනිරොධා විඤ්ඤාණනිරොධො, එවං සබ්බො පටිච්චසමුප්පාදො. අයං පටිච්චසමුප්පාදෙහි ඔතරණා.

සායෙව විපස්සනා පඤ්ඤාක්ඛන්ධො. අයං ඛන්ධෙහි ඔතරණා.

සායෙව විපස්සනා ද්වෙ ඉන්ද්‍රියානි – වීරියින්ද්‍රියඤ්ච පඤ්ඤින්ද්‍රියඤ්ච. අයං ඉන්ද්‍රියෙහි ඔතරණා.

සායෙව විපස්සනා සඞ්ඛාරපරියාපන්නා, යෙ සඞ්ඛාරා අනාසවා, නො ච භවඞ්ගා, තෙ සඞ්ඛාරා ධම්මධාතුසඞ්ගහිතා. අයං ධාතූහි ඔතරණා.

සා ධම්මධාතු ධම්මායතනපරියාපන්නා, යං ආයතනං අනාසවං, නො ච භවඞ්ගං. අයං ආයතනෙහි ඔතරණා.

‘‘පස්සද්ධියා සතී’’ති දුවිධා පස්සද්ධි කායිකා ච චෙතසිකා ච. යං කායිකං සුඛං, අයං කායපස්සද්ධි. යං චෙතසිකං සුඛං, අයං චෙතසිකා පස්සද්ධි. පස්සද්ධකායො සුඛං වෙදියති [වෙදයති (ක.)], සුඛිනො චිත්තං සමාධියති, සමාහිතො යථාභූතං පජානාති, යථාභූතං පජානන්තො නිබ්බින්දති, නිබ්බින්දන්තො විරජ්ජති, විරාගා විමුච්චති, විමුත්තස්මිං ‘‘විමුත්ත’’මිති [විමුත්තමහීති (සී. ක.)] ඤාණං හොති, ‘‘ඛීණා ජාති, වුසිතං බ්‍රහ්මචරියං, කතං කරණීයං, නාපරං ඉත්ථත්තායා’’ති පජානාති. සො න නමති රූපෙසු, න සද්දෙසු, න ගන්ධෙසු, න රසෙසු, න ඵොට්ඨබ්බෙසු, න ධම්මෙසු ඛයා රාගස්ස ඛයා දොසස්ස ඛයා මොහස්ස යෙන රූපෙන තථාගතං තිට්ඨන්තං චරන්තං පඤ්ඤාපයමානො පඤ්ඤාපෙය්‍ය, තස්ස රූපස්ස ඛයා විරාගා නිරොධා චාගා පටිනිස්සග්ගා රූපසඞ්ඛයෙ විමුත්තො, තථාගතො අත්ථීතිපි න උපෙති, නත්ථීතිපි න උපෙති, අත්ථි නත්ථීතිපි න උපෙති, නෙවත්ථි නො නත්ථීතිපි න උපෙති. අථ ඛො ගම්භීරො අප්පමෙය්‍යො අසඞ්ඛෙය්‍යො නිබ්බුතොතියෙව සඞ්ඛං ගච්ඡති ඛයා රාගස්ස, ඛයා දොසස්ස, ඛයා මොහස්ස.

යාය වෙදනාය...පෙ.... යාය සඤ්ඤාය. යෙහි සඞ්ඛාරෙහි. යෙන විඤ්ඤාණෙන තථාගතං තිට්ඨන්තං චරන්තං පඤ්ඤාපයමානො පඤ්ඤාපෙය්‍ය, තස්ස විඤ්ඤාණස්ස ඛයා විරාගා නිරොධා චාගා පටිනිස්සග්ගා විඤ්ඤාණසඞ්ඛයෙ විමුත්තො, තථාගතො අත්ථීතිපි න උපෙති, නත්ථීතිපි න උපෙති, අත්ථි නත්ථීතිපි න උපෙති, නෙවත්ථි නො නත්ථීතිපි න උපෙති. අථ ඛො ගම්භීරො අප්පමෙය්‍යො අසඞ්ඛෙය්‍යො නිබ්බුතොතියෙව සඞ්ඛං ගච්ඡති ඛයා රාගස්ස, ඛයා දොසස්ස, ඛයා මොහස්ස. ‘‘ආගතී’’ති ඉධාගති. ‘‘ගතී’’ති පෙච්චභවො. ආගතිගතීපි න භවන්ති, ‘‘නෙවිධා’’ති ඡසු අජ්ඣත්තිකෙසු ආයතනෙසු. ‘‘න හුර’’න්ති ඡසු බාහිරෙසු ආයතනෙසු. ‘‘න උභයමන්තරෙනා’’ති ඵස්සසමුදිතෙසු ධම්මෙසු අත්තානං න පස්සති. ‘‘එසෙවන්තො දුක්ඛස්සා’’ති පටිච්චසමුප්පාදො. සො දුවිධො ලොකියො ච ලොකුත්තරො ච. තත්ථ ලොකියො අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා, යාව ජරාමරණා. ලොකුත්තරො සීලවතො අවිප්පටිසාරො ජායති, යාව නාපරං ඉත්ථත්තායාති පජානාති. තෙනාහ භගවා ‘‘නිස්සිතස්ස චලිතං අනිස්සිතස්ස චලිතං නත්ථි...පෙ.... එසෙවන්තො දුක්ඛස්සා’’ති.

44. ‘‘යෙ කෙචි සොකා පරිදෙවිතා වා, දුක්ඛා [දුක්ඛං (සී. ක.) පස්ස උදා. 78] ච ලොකස්මිමනෙකරූපා.

පියං පටිච්චප්පභවන්ති එතෙ, පියෙ අසන්තෙ න භවන්ති එතෙ.

තස්මා හි තෙ සුඛිනො වීතසොකා, යෙසං පියං නත්ථි කුහිඤ්චි ලොකෙ;
තස්මා අසොකං විරජං පත්ථයානො, පියං න කයිරාථ කුහිඤ්චි ලොකෙ’’ති.

‘‘යෙ කෙචි සොකා පරිදෙවිතා වා, දුක්ඛා ච ලොකස්මිමනෙකරූපා පියං පටිච්චප්පභවන්ති එතෙ’’ති – අයං දුක්ඛා වෙදනා. ‘‘පියෙ අසන්තෙ න භවන්ති එතෙ’’ති – අයං සුඛා වෙදනා. වෙදනා වෙදනාක්ඛන්ධො. අයං ඛන්ධෙහි ඔතරණා.

වෙදනාපච්චයා තණ්හා, තණ්හාපච්චයා උපාදානං, උපාදානපච්චයා භවො, භවපච්චයා ජාති, ජාතිපච්චයා ජරාමරණං, එවං සබ්බං. අයං පටිච්චසමුප්පාදෙහි ඔතරණා.

තත්ථ සුඛා වෙදනා ද්වෙ ඉන්ද්‍රියානි – සුඛින්ද්‍රියං සොමනස්සින්ද්‍රියඤ්ච. දුක්ඛා වෙදනා ද්වෙ ඉන්ද්‍රියානි – දුක්ඛින්ද්‍රියං දොමනස්සින්ද්‍රියඤ්ච. අයං ඉන්ද්‍රියෙහි ඔතරණා.

තානියෙව ඉන්ද්‍රියානි සඞ්ඛාරපරියාපන්නානි, යෙ සඞ්ඛාරා සාසවා භවඞ්ගා, තෙ සඞ්ඛාරා ධම්මධාතුසඞ්ගහිතා. අයං ධාතූහි ඔතරණා.

සා ධම්මධාතු ධම්මායතනපරියාපන්නා, යං ආයතනං සාසවං භවඞ්ගං. අයං ආයතනෙහි ඔතරණා.

තස්මා හි තෙ සුඛිනො වීතසොකා, යෙසං පියං නත්ථි කුහිඤ්චි ලොකෙ;
තස්මා අසොකං විරජං පත්ථයානො, පියං න කයිරාථ කුහිඤ්චි ලොකෙති.

ඉදං තණ්හාපහානං. තණ්හානිරොධා උපාදානනිරොධො, උපාදානනිරොධා භවනිරොධො, එවං සබ්බං. අයං පටිච්චසමුප්පාදෙහි ඔතරණා.

තංයෙව තණ්හාපහානං සමථො. සො සමථො ද්වෙ ඉන්ද්‍රියානි සතින්ද්‍රියං සමාධින්ද්‍රියඤ්ච. අයං ඉන්ද්‍රියෙහි ඔතරණා.

සොයෙව සමථො සමාධික්ඛන්ධො. අයං ඛන්ධෙහි ඔතරණා.

සොයෙව සමථො සඞ්ඛාරපරියාපන්නො, යෙ සඞ්ඛාරා අනාසවා, නො ච භවඞ්ගා, තෙ සඞ්ඛාරා ධම්මධාතුසඞ්ගහිතා. අයං ධාතූහි ඔතරණා.

සා ධම්මධාතු ධම්මායතනපරියාපන්නා, යං ආයතනං අනාසවං, නො ච භවඞ්ගං. අයං ආයතනෙහි ඔතරණා. තෙනාහ භගවා ‘‘යෙ කෙචි සොකා’’ති.

කාමං කාමයමානස්ස, තස්ස චෙ තං සමිජ්ඣති;
අද්ධා පීතිමනො හොති, ලද්ධා මච්චො යදිච්ඡති.

තස්ස චෙ කාමයානස්ස, ඡන්දජාතස්ස ජන්තුනො;
තෙ කාමා පරිහායන්ති, සල්ලවිද්ධොව රුප්පති.

යො කාමෙ පරිවජ්ජෙති, සප්පස්සෙව [සබ්බස්සෙව (ක.) පස්ස සු. නි. 774] පදා සිරො;
සොමං විසත්තිකං ලොකෙ, සතො සමතිවත්තතීති.

තත්ථ යා පීතිමනතා, අයං අනුනයො. යදාහ සල්ලවිද්ධොව රුප්පතීති, ඉදං පටිඝං. අනුනයං පටිඝඤ්ච පන තණ්හාපක්ඛො, තණ්හාය ච පන දසරූපීනි ආයතනානි පදට්ඨානං. අයං ආයතනෙහි ඔතරණා.

තානියෙව දස රූපීනි රූපකායො නාමසම්පයුත්තො, තදුභයං නාමරූපං, නාමරූපපච්චයා සළායතනං, සළායතනපච්චයා ඵස්සො, ඵස්සපච්චයා වෙදනා, වෙදනාපච්චයා තණ්හා, එවං සබ්බං. අයං පටිච්චසමුප්පාදෙහි ඔතරණා.

තදෙව නාමරූපං පඤ්චක්ඛන්ධො; අයං ඛන්ධෙහි ඔතරණා;
තදෙව නාමරූපං අට්ඨාරස ධාතුයො; අයං ධාතූහි ඔතරණා;

තත්ථ යො රූපකායො ඉමානි පඤ්ච රූපීනි ඉන්ද්‍රියානි, යො නාමකායො ඉමානි පඤ්ච අරූපීනි ඉන්ද්‍රියානි, ඉමානි දස ඉන්ද්‍රියානි. අයං ඉන්ද්‍රියෙහි ඔතරණා.

තත්ථ යදාහ –

‘‘යො කාමෙ පරිවජ්ජෙති, සප්පස්සෙව පදා සිරො;
සොමං විසත්තිකං ලොකෙ, සතො සමතිවත්තතී’’ති.

අයං සඋපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු, අයං ධාතූහි ඔතරණා.

සායෙව සඋපාදිසෙසා නිබ්බානධාතු විජ්ජා, විජ්ජුප්පාදා අවිජ්ජානිරොධො, අවිජ්ජානිරොධා සඞ්ඛාරනිරොධො, එවං සබ්බං. අයං පටිච්චසමුප්පාදෙහි ඔතරණා.

සායෙව විජ්ජා පඤ්ඤාක්ඛන්ධො. අයං ඛන්ධෙහි ඔතරණා.

සායෙව විජ්ජා ද්වෙ ඉන්ද්‍රියානි – වීරියින්ද්‍රියං පඤ්ඤින්ද්‍රියඤ්ච. අයං ඉන්ද්‍රියෙහි ඔතරණා.

සායෙව විජ්ජා සඞ්ඛාරපරියාපන්නා, යෙ සඞ්ඛාරා අනාසවා, නො ච භවඞ්ගා, තෙ සඞ්ඛාරා ධම්මධාතුසඞ්ගහිතා. අයං ධාතූහි ඔතරණා.

සා ධම්මධාතු ධම්මායතනපරියාපන්නා, යං ආයතනං අනාසවං, නො ච භවඞ්ගං. අයං ආයතනෙහි ඔතරණා. තෙනාහ භගවා ‘‘කාමං කාමයමානස්සා’’ති.

එත්තාවතා පටිච්ච ඉන්ද්‍රියඛන්ධධාතුආයතනානි සමොසරණොතරණානි භවන්ති. එවං පටිච්ච ඉන්ද්‍රියඛන්ධධාතුආයතනානි ඔතාරෙතබ්බානි. තෙනාහ ආයස්මා මහාකච්චායනො ‘‘යො ච පටිච්චුප්පාදො’’ති.

නියුත්තො ඔතරණො හාරො.

13. සොධනහාරවිභඞ්ගො

45. තත්ථ කතමො සොධනො හාරො? ‘‘විස්සජ්ජිතම්හි පඤ්හෙ’’තිගාථා. යථා ආයස්මා අජිතො පාරායනෙ භගවන්තං පඤ්හං පුච්ඡති –

‘‘කෙනස්සු නිවුතො ලොකො, කෙනස්සු නප්පකාසති;
කිස්සාභිලෙපනං බ්‍රූසි, කිංසු තස්ස මහබ්භය’’න්ති.

‘‘අවිජ්ජාය නිවුතො ලොකො, [අජිතාති භගවා]
විවිච්ඡා පමාදා නප්පකාසති;
ජප්පාභිලෙපනං බ්‍රූමි, දුක්ඛමස්ස මහබ්භය’’න්ති.

‘‘කෙනස්සු නිවුතො ලොකො’’ති පඤ්හෙ ‘‘අවිජ්ජාය නිවුතො ලොකො’’ති භගවා පදං සොධෙති, නො ච ආරම්භං. ‘‘කෙනස්සු නප්පකාසතී’’ති පඤ්හෙ ‘‘විවිච්ඡා පමාදා නප්පකාසතී’’ති භගවා පදං සොධෙති, නො ච ආරම්භං. ‘‘කිස්සාභිලෙපනං බ්‍රූසී’’ති පඤ්හෙ ‘‘ජප්පාභිලෙපනං බ්‍රූමී’’ති භගවා පදං සොධෙති, නො ච ආරම්භං. ‘‘කිංසු තස්ස මහබ්භය’’න්ති පඤ්හෙ ‘‘දුක්ඛමස්ස මහබ්භය’’න්ති සුද්ධො ආරම්භො. තෙනාහ භගවා ‘‘අවිජ්ජාය නිවුතො ලොකො’’ති.

‘‘සවන්ති සබ්බධි සොතා, [ඉච්චායස්මා අජිතො]
සොතානං කිං නිවාරණං;
සොතානං සංවරං බ්‍රූහි, කෙන සොතා පිධීයරෙ’’ති.

‘‘යානි සොතානි ලොකස්මිං, [අජිතාති භගවා]
සති තෙසං නිවාරණං;
සොතානං සංවරං බ්‍රූමි, පඤ්ඤායෙතෙ පිධීයරෙ’’ති.

‘‘සවන්ති සබ්බධි සොතා, සොතානං කිං නිවාරණ’’න්ති පඤ්හෙ ‘‘යානි සොතානි ලොකස්මිං, සති තෙසං නිවාරණ’’න්ති භගවා පදං සොධෙති, නො ච ආරම්භං. ‘‘සොතානං සංවරං බ්‍රූහි, කෙන සොතා පිධීයරෙ’’ති පඤ්හෙ ‘‘සොතානං සංවරං බ්‍රූමි, පඤ්ඤායෙතෙ පිධීයරෙ’’ති සුද්ධො ආරම්භො. තෙනාහ භගවා ‘‘යානි සොතානි ලොකස්මි’’න්ති.

‘‘පඤ්ඤා චෙව සති ච, [ඉච්චායස්මා අජිතො]
නාමරූපඤ්ච [නාමං රූපඤ්ච (ක.) පස්ස සු. නි. 1042] මාරිස;
එතං මෙ පුට්ඨො පබ්‍රූහි, කත්ථෙතං උපරුජ්ඣතී’’ති.

පඤ්හෙ –

‘‘යමෙතං පඤ්හං අපුච්ඡි, අජිත තං වදාමි තෙ;
යත්ථ නාමඤ්ච රූපඤ්ච, අසෙසං උපරුජ්ඣති;
විඤ්ඤාණස්ස නිරොධෙන, එත්ථෙතං උපරුජ්ඣතී’’ති.

සුද්ධො ආරම්භො. තෙනාහ භගවා ‘‘යමෙතං පඤ්හං අපුච්ඡී’’ති. යත්ථ එවං සුද්ධො ආරම්භො, සො පඤ්හො විසජ්ජිතො භවති. යත්ථ පන ආරම්භො අසුද්ධො, න තාව සො පඤ්හො විසජ්ජිතො භවති. තෙනාහ ආයස්මා මහාකච්චායනො ‘‘විස්සජ්ජිතම්හි පඤ්හෙ’’ති.

නියුත්තො සොධනො හාරො.

14. අධිට්ඨානහාරවිභඞ්ගො

46. තත්ථ කතමො අධිට්ඨානො හාරො? ‘‘එකත්තතාය ධම්මා, යෙපි ච වෙමත්තතාය නිද්දිට්ඨා’’ති.

යෙ තත්ථ නිද්දිට්ඨා, තථා තෙ ධාරයිතබ්බා.

‘‘දුක්ඛ’’න්ති එකත්තතා. තත්ථ කතමං දුක්ඛං? ජාති දුක්ඛා, ජරා දුක්ඛා, බ්‍යාධි දුක්ඛො, මරණං දුක්ඛං, අප්පියෙහි සම්පයොගො දුක්ඛො, පියෙහි විප්පයොගො දුක්ඛො, යම්පිච්ඡං න ලභති තම්පි දුක්ඛං, සංඛිත්තෙන පඤ්චුපාදානක්ඛන්ධා දුක්ඛා, රූපා දුක්ඛා, වෙදනා දුක්ඛා, සඤ්ඤා දුක්ඛා, සඞ්ඛාරා දුක්ඛා, විඤ්ඤාණං දුක්ඛං. අයං වෙමත්තතා.

‘‘දුක්ඛසමුදයො’’ති එකත්තතා. තත්ථ කතමො දුක්ඛසමුදයො? යායං තණ්හා පොනොභවිකා [පොනොබ්භවිකා (ක.)] නන්දීරාගසහගතා තත්‍රතත්‍රාභිනන්දිනී. සෙය්‍යථිදං, කාමතණ්හා භවතණ්හා විභවතණ්හා. අයං වෙමත්තතා.

‘‘දුක්ඛනිරොධො’’ති එකත්තතා. තත්ථ කතමො දුක්ඛනිරොධො? යො තස්සායෙව තණ්හාය අසෙසවිරාගනිරොධො චාගො පටිනිස්සග්ගො මුත්ති අනාලයො. අයං වෙමත්තතා.

‘‘දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා’’ති එකත්තතා. තත්ථ කතමා දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා? අයමෙව අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො. සෙය්‍යථිදං, සම්මාදිට්ඨි සම්මාසඞ්කප්පො සම්මාවාචා සම්මාකම්මන්තො සම්මාආජීවො සම්මාවායාමො සම්මාසති සම්මාසමාධි. අයං වෙමත්තතා.

‘‘මග්ගො’’ති එකත්තතා. තත්ථ කතමො මග්ගො? නිරයගාමී මග්ගො තිරච්ඡානයොනිගාමී මග්ගො පෙත්තිවිසයගාමී මග්ගො අසුරයොනියො [අසුරයොනිගාමියො (සී.), අසුරයොනිගාමිනියො (ක.)] මග්ගො සග්ගගාමියො මග්ගො මනුස්සගාමී මග්ගො නිබ්බානගාමී මග්ගො. අයං වෙමත්තතා.

‘‘නිරොධො’’ති එකත්තතා. තත්ථ කතමො නිරොධො? පටිසඞ්ඛානිරොධො අප්පටිසඞ්ඛානිරොධො අනුනයනිරොධො පටිඝනිරොධො මානනිරොධො මක්ඛනිරොධො පළාසනිරොධො ඉස්සානිරොධො මච්ඡරියනිරොධො සබ්බකිලෙසනිරොධො. අයං වෙමත්තතා.

‘‘රූප’’න්ති එකත්තතා. තත්ථ කතමං රූපං? චාතුමහාභූතිකං [චාතුම්මහාභූතිකං (සී.)] රූපං චතුන්නං මහාභූතානං උපාදාය රූපස්ස පඤ්ඤත්ති. තත්ථ කතමානි චත්තාරි මහාභූතානි? පථවීධාතු [පඨවීධාතු (සී.)] ආපොධාතු තෙජොධාතු වායොධාතු.

47. ද්වීහි ආකාරෙහි ධාතුයො පරිග්ගණ්හාති සඞ්ඛෙපෙන ච විත්ථාරෙන ච. කථං විත්ථාරෙන ධාතුයො පරිග්ගණ්හාති? වීසතියා ආකාරෙහි පථවීධාතුං විත්ථාරෙන පරිග්ගණ්හාති, ද්වාදසහි ආකාරෙහි ආපොධාතුං විත්ථාරෙන පරිග්ගණ්හාති, චතූහි ආකාරෙහි තෙජොධාතුං විත්ථාරෙන පරිග්ගණ්හාති, ඡහි ආකාරෙහි වායොධාතුං විත්ථාරෙන පරිග්ගණ්හාති.

කතමෙහි වීසතියා ආකාරෙහි පථවීධාතුං විත්ථාරෙන පරිග්ගණ්හාති? අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ කෙසා ලොමා නඛා දන්තා තචො, මංසං න්හාරු අට්ඨි අට්ඨිමිඤ්ජං [අට්ඨිමිඤ්ජා (සී.)] වක්කං, හදයං යකනං කිලොමකං පිහකං පප්ඵාසං, අන්තං අන්තගුණං උදරියං කරීසං මත්ථකෙ මත්ථලුඞ්ගන්ති ඉමෙහි වීසතියා ආකාරෙහි පථවීධාතුං විත්ථාරෙන පරිග්ගණ්හාති.

කතමෙහි ද්වාදසහි ආකාරෙහි ආපොධාතුං විත්ථාරෙන පරිග්ගණ්හාති? අත්ථි ඉමස්මිං කායෙ පිත්තං සෙම්හං පුබ්බො ලොහිතං සෙදො මෙදො අස්සු වසා ඛෙළො සිඞ්ඝාණිකා ලසිකා මුත්තන්ති ඉමෙහි ද්වාදසහි ආකාරෙහි ආපොධාතුං විත්ථාරෙන පරිග්ගණ්හාති.

කතමෙහි චතූහි ආකාරෙහි තෙජොධාතුං විත්ථාරෙන පරිග්ගණ්හාති? යෙන ච සන්තප්පති, යෙන ච ජීරීයති [ජීරති (සී.), ජීරයති (ක.), පස්ස ම. නි. 3.351], යෙන ච පරිඩය්හති, යෙන ච අසිතපීතඛායිතසායිතං සම්මා පරිණාමං ගච්ඡති, ඉමෙහි චතූහි ආකාරෙහි තෙජොධාතුං විත්ථාරෙන පරිග්ගණ්හාති.

කතමෙහි ඡහි ආකාරෙහි වායොධාතුං විත්ථාරෙන පරිග්ගණ්හාති? උද්ධඞ්ගමා වාතා, අධොගමා වාතා, කුච්ඡිසයා වාතා, කොට්ඨාසයා [කොට්ඨසයා (සී.)] වාතා, අඞ්ගමඞ්ගානුසාරිනො වාතා, අස්සාසො පස්සාසො ඉති, ඉමෙහි ඡහි ආකාරෙහි වායොධාතුං විත්ථාරෙන පරිග්ගණ්හාති.

එවං ඉමෙහි ද්වාචත්තාලීසාය ආකාරෙහි විත්ථාරෙන ධාතුයො සභාවතො උපලක්ඛයන්තො තුලයන්තො පරිවීමංසන්තො පරියොගාහන්තො පච්චවෙක්ඛන්තො න කිඤ්චි ගය්හූපගං පස්සති කායං වා කායපදෙසං වා, යථා චන්දනිකං පවිචිනන්තො න කිඤ්චි ගය්හූපගං පස්සෙය්‍ය, යථා සඞ්කාරට්ඨානං පවිචිනන්තො න කිඤ්චි ගය්හූපගං පස්සෙය්‍ය, යථා වච්චකුටිං පවිචිනන්තො න කිඤ්චි ගය්හූපගං පස්සෙය්‍ය, යථා සිවථිකං [සීවථිකං (සී.)] පවිචිනන්තො

න කිඤ්චි ගය්හූපගං පස්සෙය්‍ය. එවමෙව ඉමෙහි ද්වාචත්තාලීසාය ආකාරෙහි එවං විත්ථාරෙන ධාතුයො සභාවතො උපලක්ඛයන්තො තුලයන්තො පරිවීමංසන්තො පරියොගාහන්තො පච්චවෙක්ඛන්තො න කිඤ්චි ගය්හූපගං පස්සති කායං වා කායපදෙසං වා. තෙනාහ භගවා යා චෙව ඛො පන අජ්ඣත්තිකා පථවීධාතු [නෙවෙසාහං (සී. ක.) පස්ස ම. නි. 3.349], යා ච බාහිරා පථවීධාතු, පථවීධාතුරෙවෙසා. තං ''නෙතං මම, නෙසොහමස්මි, න මෙසො අත්තා''ති එවමෙතං යථාභූතං සම්මප්පඤ්ඤාය දට්ඨබ්බං, එවමෙතං යථාභූතං සම්මප්පඤ්ඤාය දිස්වා පථවීධාතුයා නිබ්බින්දති, පථවීධාතුයා චිත්තං විරාජෙති. යා චෙව ඛො පන අජ්ඣත්තිකා ආපොධාතු, යා ච බාහිරා ආපොධාතු...පෙ.... යා චෙව ඛො පන අජ්ඣත්තිකා තෙජොධාතු, යා ච බාහිරා තෙජොධාතු...පෙ.... යා චෙව ඛො පන අජ්ඣත්තිකා වායොධාතු, යා ච බාහිරා වායොධාතු, වායොධාතුරෙවෙසා. තං ''නෙතං මම, නෙසොහමස්මි, න මෙසො අත්තා''ති එවමෙතං යථාභූතං සම්මප්පඤ්ඤාය දට්ඨබ්බං, එවමෙතං යථාභූතං සම්මප්පඤ්ඤාය දිස්වා වායොධාතුයා නිබ්බින්දති, වායොධාතුයා චිත්තං විරාජෙති. අයං වෙමත්තතා.

48. ''අවිජ්ජා''ති එකත්තතා. තත්ථ කතමා අවිජ්ජා? දුක්ඛෙ අඤ්ඤාණං, දුක්ඛසමුදයෙ අඤ්ඤාණං, දුක්ඛනිරොධෙ අඤ්ඤාණං, දුක්ඛනිරොධගාමිනියා පටිපදාය අඤ්ඤාණං, පුබ්බන්තෙ අඤ්ඤාණං, අපරන්තෙ අඤ්ඤාණං, පුබ්බන්තාපරන්තෙ අඤ්ඤාණං, ඉදප්පච්චයතාපටිච්චසමුප්පන්නෙසු ධම්මෙසු අඤ්ඤාණං, යං එවරූපං අඤ්ඤාණං අදස්සනං අනභිසමයො අනනුබොධො අසම්බොධො අප්පටිවෙධො අසල්ලක්ඛණා අනුපලක්ඛණා අපච්චුපලක්ඛණා අසමවෙක්ඛණං [අසමවෙක්ඛනං (ක.)] අපච්චක්ඛකම්මං දුම්මෙජ්ඣං බාල්‍යං අසම්පජඤ්ඤං මොහො පමොහො සම්මොහො අවිජ්ජා අවිජ්ජොඝො අවිජ්ජායොගො අවිජ්ජානුසයො අවිජ්ජාපරියුට්ඨානං අවිජ්ජාලඞ්ගී මොහො අකුසලමූලං. අයං වෙමත්තතා.

''විජ්ජා''ති එකත්තතා. තත්ථ කතමා විජ්ජා? දුක්ඛෙ ඤාණං, දුක්ඛසමුදයෙ ඤාණං, දුක්ඛනිරොධෙ ඤාණං, දුක්ඛනිරොධගාමිනියා පටිපදාය ඤාණං, පුබ්බන්තෙ ඤාණං, අපරන්තෙ ඤාණං, පුබ්බන්තාපරන්තෙ ඤාණං, ඉදප්පච්චයතාපටිච්චසමුප්පන්නෙසු ධම්මෙසු ඤාණං, යා එවරූපා පඤ්ඤා පජානනා විචයො පවිචයො ධම්මවිචයො සංලක්ඛණා උපලක්ඛණා පච්චුපලක්ඛණා පණ්ඩිච්චං කොසල්ලං නෙපුඤ්ඤං වෙභබ්‍යා [වෙභව්‍යා (සී.)] චින්තා උපපරික්ඛා භූරී මෙධා පරිණායිකා විපස්සනා සම්පජඤ්ඤං පතොදො පඤ්ඤා පඤ්ඤින්ද්‍රියං පඤ්ඤාබලං පඤ්ඤාසත්ථං පඤ්ඤාපාසාදො පඤ්ඤාආලොකො පඤ්ඤාඔභාසො පඤ්ඤාපජ්ජොතො පඤ්ඤාරතනං අමොහො ධම්මවිචයො සම්මාදිට්ඨි ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගො මග්ගඞ්ගං මග්ගපරියාපන්නං. අයං වෙමත්තතා.

''සමාපත්ති''ති එකත්තතා. තත්ථ කතමා සමාපත්ති? සඤ්ඤාසමාපත්ති අසඤ්ඤාසමාපත්ති, නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤාසමාපත්ති. විභූතසඤ්ඤාසමාපත්ති නිරොධසමාපත්තීති. අයං වෙමත්තතා.

''ඣායී''ති එකත්තතා. තත්ථ කතමො ඣායී? අත්ථි සෙක්ඛො ඣායී, අත්ථි අසෙක්ඛො ඣායී, නෙවසෙක්ඛනාසෙක්ඛො ඣායී, ආජානියො ඣායී, අස්සඛලුඞ්කො ඣායී, දිට්ඨුත්තරො ඣායී, තණ්හුත්තරො ඣායී, පඤ්ඤුත්තරො ඣායී. අයං වෙමත්තතා.

''සමාධී''ති එකත්තතා. තත්ථ කතමො සමාධි? සරණො සමාධි, අරණො සමාධි, සවෙරො සමාධි, අවෙරො සමාධි, සබ්‍යාපජ්ජො [සබ්‍යාපජ්ඣො (සී.)] සමාධි, අබ්‍යාපජ්ජො සමාධි, සප්පීතිකො සමාධි, නිප්පීතිකො සමාධි, සාමිසො සමාධි, නිරාමිසො සමාධි, සසඞ්ඛාරො සමාධි, අසඞ්ඛාරො සමාධි, එකංසභාවිතො සමාධි, උභයංසභාවිතො සමාධි, උභයතො භාවිතභාවනො සමාධි, සවිතක්කසවිචාරො සමාධි, අවිතක්කවිචාරමත්තො සමාධි, අවිතක්කඅවිචාරො සමාධි, හානභාගියො සමාධි, ඨිතිභාගියො සමාධි, විසෙසභාගියො සමාධි, නිබ්බෙධභාගියො සමාධි, ලොකියො සමාධි, ලොකුත්තරො සමාධි, මිච්ඡාසමාධි, සම්මාසමාධි. අයං වෙමත්තතා.

''පටිපදා''ති එකත්තතා. තත්ථ කතමා පටිපදා? ආගාළ්හපටිපදා [ආගළ්හා පටිපදා (සී.) අට්ඨකථා ඔලොකෙතබ්බා], නිජ්ඣාමපටිපදා, මජ්ඣිමපටිපදා, අක්ඛමා පටිපදා, ඛමා පටිපදා, සමා පටිපදා, දමා පටිපදා , දුක්ඛා පටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා, දුක්ඛා පටිපදා ඛිප්පාභිඤ්ඤා, සුඛා පටිපදා දන්ධාභිඤ්ඤා, සුඛා පටිපදා ඛිප්පාභිඤ්ඤාති. අයං වෙමත්තතා.

''කායො''ති එකත්තතා. තත්ථ කතමො කායො? නාමකායො රූපකායො ච. තත්ථ කතමො රූපකායො? කෙසා ලොමා නඛා දන්තා තචො මංසං න්හාරු [නහාරු (සී.)] අට්ඨි අට්ඨිමිඤ්ජං වක්කං හදයං යකනං කිලොමකං පිහකං පප්ඵාසං අන්තං අන්තගුණං උදරියං කරීසං පිත්තං සෙම්හං පුබ්බො ලොහිතං සෙදො මෙදො අස්සු වසා ඛෙළො සිඞ්ඝාණිකා ලසිකා මුත්තං මත්ථලුඞ්ගන්ති – අයං රූපකායො. නාමකායො නාම වෙදනා සඤ්ඤා චෙතනා චිත්තං ඵස්සො මනසිකාරොති – අයං නාමකායොති. අයං වෙමත්තතා.

එවං යො ධම්මො යස්ස ධම්මස්ස සමානභාවො, සො ධම්මො තස්ස ධම්මස්ස එකත්තතාය එකී භවති. යෙන යෙන වා පන විලක්ඛණො, තෙන තෙන වෙමත්තං ගච්ඡති. එවං සුත්තෙ වා වෙය්‍යාකරණෙ වා ගාථායං වා පුච්ඡිතෙන වීමංසයිතබ්බං, කිං එකත්තතාය පුච්ඡති, උදාහු වෙමත්තතායාති. යදි එකත්තතාය පුච්ඡිතං, එකත්තතාය විසජ්ජයිතබ්බං. යදි වෙමත්තතාය පුච්ඡිතං, වෙමත්තතාය විසජ්ජයිතබ්බං. යදි සත්තාධිට්ඨානෙන පුච්ඡිතං,

සත්තාධිට්ඨානෙන විසජ්ජයිතබ්බං. යදි ධම්මාධිට්ඨානෙන පුච්ඡිතං, ධම්මාධිට්ඨානෙන විසජ්ජයිතබ්බං. යථා යථා වා පන පුච්ඡිතං, තථා තථා විසජ්ජයිතබ්බං. තෙනාහ ආයස්මා මහාකච්චායනො ‘‘එකත්තතාය ධම්මා’’ති.

නියුත්තො අධිට්ඨානො හාරො.

15. පරික්ඛාරහාරවිභඞ්ගො

49. තත්ථ කතමො පරික්ඛාරො හාරො? ‘‘යෙ ධම්මා යං ධම්මං ජනයන්තී’’ති.

යො ධම්මො යං ධම්මං ජනයති, තස්ස සො පරික්ඛාරො. කිංලක්ඛණො පරික්ඛාරො? ජනකලක්ඛණො පරික්ඛාරො. ද්වෙ ධම්මා ජනයන්ති හෙතු ච පච්චයො ච. තත්ථ කිංලක්ඛණො හෙතු, කිංලක්ඛණො පච්චයො? අසාධාරණලක්ඛණො හෙතු, සාධාරණලක්ඛණො පච්චයො. යථා කිං භවෙ? යථා අඞ්කුරස්ස නිබ්බත්තියා බීජං අසාධාරණං, පථවී ආපො ච සාධාරණා. අඞ්කුරස්ස හි පථවී ආපො ච පච්චයො සභාවො හෙතු. යථා වා පන ඝටෙ දුද්ධං පක්ඛිත්තං දධි භවති, න චත්ථි එකකාලසමවධානං දුද්ධස්ස ච දධිස්ස ච. එවමෙවං නත්ථි එකකාලසමවධානං හෙතුස්ස ච පච්චයස්ස ච.

අයඤ්හි සංසාරො සහෙතු සප්පච්චයො නිබ්බත්තො. වුත්තං හි අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා, සඞ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං, එවං සබ්බො පටිච්චසමුප්පාදො. ඉති අවිජ්ජා අවිජ්ජාය හෙතු අයොනිසො මනසිකාරො පච්චයො. පුරිමිකා අවිජ්ජා පච්ඡිමිකාය අවිජ්ජාය හෙතු. තත්ථ පුරිමිකා අවිජ්ජා අවිජ්ජානුසයො පච්ඡිමිකා අවිජ්ජා අවිජ්ජාපරියුට්ඨානං, පුරිමිකො අවිජ්ජානුසයො පච්ඡිමිකස්ස අවිජ්ජාපරියුට්ඨානස්ස හෙතුභූතො පරිබ්‍රූහනාය, බීජඞ්කුරො විය සමනන්තරහෙතුතාය. යං පන යත්ථ ඵලං නිබ්බත්තති, ඉදමස්ස පරම්පරහෙතුතාය හෙතුභූතං. දුවිධො හි හෙතු සමනන්තරහෙතු පරම්පරහෙතු ච, එවං අවිජ්ජායපි දුවිධො හෙතු සමනන්තරහෙතු පරම්පරහෙතු ච.

යථා වා පන ථාලකඤ්ච වට්ටි ච තෙලඤ්ච පදීපස්ස පච්චයභූතං න සභාවහෙතු, න හි සක්කා ථාලකඤ්ච වට්ටිඤ්ච තෙලඤ්ච අනග්ගිකං දීපෙතුං පදීපස්ස පච්චයභූතං. පදීපො විය සභාවො හෙතු හොති. ඉති සභාවො හෙතු, පරභාවො පච්චයො. අජ්ඣත්තිකො හෙතු, බාහිරො පච්චයො. ජනකො හෙතු, පරිග්ගාහකො පච්චයො. අසාධාරණො හෙතු, සාධාරණො පච්චයො.

අවුපච්ඡෙදත්ථො සන්තති අත්ථො, නිබ්බත්ති අත්ථො ඵලත්ථො, පටිසන්ධි අත්ථො පුනබ්භවත්ථො, පලිබොධත්ථො පරියුට්ඨානත්ථො, අසමුග්ඝාතත්ථො අනුසයත්ථො, අසම්පටිවෙධත්ථො අවිජ්ජත්ථො, අපරිඤ්ඤාතත්ථො විඤ්ඤාණස්ස බීජත්ථො. යත්ථ අවුපච්ඡෙදො තත්ථ සන්තති, යත්ථ සන්තති තත්ථ නිබ්බත්ති , යත්ථ නිබ්බත්ති තත්ථ ඵලං, යත්ථ ඵලං තත්ථ පටිසන්ධි, යත්ථ පටිසන්ධි තත්ථ පුනබ්භවො, යත්ථ පුනබ්භවො තත්ථ පලිබොධො, යත්ථ පලිබොධො තත්ථ පරියුට්ඨානං, යත්ථ පරියුට්ඨානං තත්ථ අසමුග්ඝාතො. යත්ථ අසමුග්ඝාතො තත්ථ අනුසයො, යත්ථ අනුසයො තත්ථ අසම්පටිවෙධො, යත්ථ අසම්පටිවෙධො තත්ථ අවිජ්ජා, යත්ථ අවිජ්ජා තත්ථ සාසවං විඤ්ඤාණං අපරිඤ්ඤාතං, යත්ථ සාසවං විඤ්ඤාණං අපරිඤ්ඤාතං තත්ථ බීජත්ථො.

සීලක්ඛන්ධො සමාධික්ඛන්ධස්ස පච්චයො, සමාධික්ඛන්ධො පඤ්ඤාක්ඛන්ධස්ස පච්චයො, පඤ්ඤාක්ඛන්ධො විමුත්තික්ඛන්ධස්ස පච්චයො, විමුත්තික්ඛන්ධො විමුත්තිඤාණදස්සනක්ඛන්ධස්ස පච්චයො. තිත්ථඤ්ඤුතා පීතඤ්ඤුතාය පච්චයො, පීතඤ්ඤුතා පත්තඤ්ඤුතාය පච්චයො, පත්තඤ්ඤුතා අත්තඤ්ඤුතාය පච්චයො.

යථා වා පන චක්ඛුඤ්ච පටිච්ච රූපෙ ච උප්පජ්ජති චක්ඛුවිඤ්ඤාණං. තත්ථ චක්ඛු ආධිපතෙය්‍යපච්චයතාය පච්චයො, රූපා ආරම්මණපච්චයතාය පච්චයො. ආලොකො සන්නිස්සයතාය පච්චයො, මනසිකාරො සභාවො හෙතු . සඞ්ඛාරා විඤ්ඤාණස්ස පච්චයො, සභාවො හෙතු. විඤ්ඤාණං නාමරූපස්ස පච්චයො, සභාවො හෙතු. නාමරූපං සළායතනස්ස පච්චයො, සභාවො හෙතු. සළායතනං ඵස්සස්ස පච්චයො, සභාවො හෙතු. ඵස්සො වෙදනාය පච්චයො, සභාවො හෙතු. වෙදනා තණ්හාය පච්චයො, සභාවො හෙතු. තණ්හා උපාදානස්ස පච්චයො, සභාවො හෙතු. උපාදානං භවස්ස පච්චයො, සභාවො හෙතු. භවො ජාතියා පච්චයො, සභාවො හෙතු. ජාති ජරාමරණස්ස පච්චයො, සභාවො හෙතු. ජරාමරණං සොකස්ස පච්චයො, සභාවො හෙතු. සොකො පරිදෙවස්ස පච්චයො, සභාවො හෙතු. පරිදෙවො දුක්ඛස්ස පච්චයො, සභාවො හෙතු. දුක්ඛං දොමනස්සස්ස පච්චයො, සභාවො හෙතු. දොමනස්සං උපායාසස්ස පච්චයො, සභාවො හෙතු. එවං යො කොචි උපනිස්සයො සබ්බො සො පරික්ඛාරො. තෙනාහ ආයස්මා මහාකච්චායනො ‘‘යෙ ධම්මා යං ධම්මං ජනයන්තී’’ති.

නියුත්තො පරික්ඛාරො හාරො.

16. සමාරොපනහාරවිභඞ්ගො

50. තත්ථ කතමො සමාරොපනො හාරො? ‘‘යෙ ධම්මා යංමූලා, යෙ චෙකත්ථා පකාසිතා මුනිනා’’ති.

එකස්මිං පදට්ඨානෙ යත්තකානි පදට්ඨානානි ඔතරන්ති, සබ්බානි තානි සමාරොපයිතබ්බානි. යථා ආවට්ටෙ හාරෙ බහුකානි පදට්ඨානානි ඔතරන්තීති. තත්ථ සමාරොපනා චතුබ්බිධා පදට්ඨානං, වෙවචනං, භාවනා, පහානමිති.

තත්ථ කතමා පදට්ඨානෙන සමාරොපනා?

''සබ්බපාපස්ස අකරණං, කුසලස්ස උපසම්පදා;
සචිත්තපරියොදපනං, එතං බුද්ධාන සාසන''න්ති.

තස්ස කිං පදට්ඨානං? තීණි සුචරිතානි – කායසුචරිතං වචීසුචරිතං මනොසුචරිතං – ඉදං පදට්ඨානං; තත්ථ යං කායිකඤ්ච වාචසිකඤ්ච සුචරිතං, අයං සීලක්ඛන්ධො. මනොසුචරිතෙ යා අනභිජ්ඣා අබ්‍යාපාදො ච, අයං සමාධික්ඛන්ධො. යා සම්මාදිට්ඨි, අයං පඤ්ඤාක්ඛන්ධො. ඉදං පදට්ඨානං, තත්ථ සීලක්ඛන්ධො ච සමාධික්ඛන්ධො ච සමථො, පඤ්ඤාක්ඛන්ධො විපස්සනා. ඉදං පදට්ඨානං, තත්ථ සමථස්ස ඵලං රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති, විපස්සනා ඵලං අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්ති. ඉදං පදට්ඨානං.

වනං වනථස්ස පදට්ඨානං. කිඤ්ච වනං? කො ච වනථො? වනං නාම පඤ්ච කාමගුණා, තණ්හා වනථො. ඉදං පදට්ඨානං. වනං නාම නිමිත්තග්ගාහො ''ඉත්ථී''ති වා ''පුරිසො''ති වා. වනථො නාම තෙසං තෙසං අඞ්ගපච්චඞ්ගානං අනුබ්‍යඤ්ජනග්ගාහො ''අහො චක්ඛු, අහො සොතං, අහො ඝානං, අහො ජිව්හා, අහො කායො, ඉති. ඉදං පදට්ඨානං. වනං නාම ඡ අජ්ඣත්තිකබාහිරානි ආයතනානි අපරිඤ්ඤාතානි. යං තදුභයං පටිච්ච උප්පජ්ජති සංයොජනං, අයං වනථො. ඉදං පදට්ඨානං. වනං නාම අනුසයො. වනථො නාම පරියුට්ඨානං. ඉදං පදට්ඨානං. තෙනාහ භගවා ''ඡෙත්වා වනඤ්ච වනථඤ්චා''ති. අයං පදට්ඨානෙන සමාරොපනා.

51. තත්ථ කතමා වෙවචනෙන සමාරොපනා? රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති සෙක්ඛඵලං; අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්ති අසෙක්ඛඵලං. ඉදං වෙවචනං. රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති අනාගාමිඵලං; අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්ති අග්ගඵලං අරහත්තං. ඉදං වෙවචනං. රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති කාමධාතුසමතික්කමනං; අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්ති තෙධාතුසමතික්කමනං. ඉදං වෙවචනං. පඤ්ඤින්ද්‍රියං, පඤ්ඤාබලං, අධිපඤ්ඤාසික්ඛා, පඤ්ඤාක්ඛන්ධො, ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගො, උපෙක්ඛාසම්බොජ්ඣඞ්ගො, ඤාණං, සම්මාදිට්ඨි, තීරණා, සන්තීරණා, හිරී, විපස්සනා, ධම්මෙ ඤාණං, සබ්බං, ඉදං වෙවචනං. අයං වෙවචනෙන සමාරොපනා.

තත්ථ කතමා භාවනාය සමාරොපනා? යථාහ භගවා ''තස්මාතිහ ත්වං භික්ඛු කායෙ කායානුපස්සී විහරාහි, ආතාපී සම්පජානො සතිමා විනෙය්‍ය ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්සං''. ආතාපීති වීරියින්ද්‍රියං. සම්පජානොති පඤ්ඤින්ද්‍රියං. සතිමාති සතින්ද්‍රියං. විනෙය්‍ය ලොකෙ අභිජ්ඣාදොමනස්සන්ති සමාධින්ද්‍රියං. එවං කායෙ කායානුපස්සිනො විහරතො චත්තාරො සතිපට්ඨානා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති. කෙන කාරණෙන? එකලක්ඛණත්තා චතුන්නං ඉන්ද්‍රියානං. චතූසු සතිපට්ඨානෙසු භාවියමානෙසු චත්තාරො සම්මප්පධානා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති. චතූසු සම්මප්පධානෙසු භාවියමානෙසු චත්තාරො ඉද්ධිපාදා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති. චතූසු ඉද්ධිපාදෙසු භාවියමානෙසු පඤ්චින්ද්‍රියානි භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති. එවං සබ්බෙ . කෙන කාරණෙන? සබ්බෙ හි බොධඞ්ගමා ධම්මා බොධිපක්ඛියා නිය්‍යානිකලක්ඛණෙන එකලක්ඛණා, තෙ එකලක්ඛණත්තා භාවනාපාරිපූරිං ගච්ඡන්ති. අයං භාවනාය සමාරොපනා.

තත්ථ කතමා පහානෙන සමාරොපනා? කායෙ කායානුපස්සී විහරන්තො ''අසුභෙ සුභ''න්ති විපල්ලාසං පජහති, කබළීකාරො චස්ස ආහාරො පරිඤ්ඤං ගච්ඡති, කාමුපාදානෙන ච අනුපාදානො භවති, කාමයොගෙන ච විසංයුත්තො භවති, අභිජ්ඣාකායගන්ථෙන ච විප්පයුජ්ජති, කාමාසවෙන ච අනාසවො භවති, කාමොඝඤ්ච උත්තිණ්ණො භවති, රාගසල්ලෙන ච විසල්ලො භවති, රූපූපිකා [රූපුපිකා (ක.) එවමුපරිපි] චස්ස විඤ්ඤාණට්ඨිති පරිඤ්ඤං ගච්ඡති, රූපධාතුයං චස්ස රාගො පහීනො භවති, න ච ඡන්දාගතිං ගච්ඡති.

වෙදනාසු වෙදනානුපස්සී විහරන්තො ''දුක්ඛෙ සුඛ''න්ති විපල්ලාසං පජහති, ඵස්සො චස්ස ආහාරො පරිඤ්ඤං ගච්ඡති, භවූපාදානෙන ච අනුපාදානො භවති, භවයොගෙන ච විසංයුත්තො භවති, බ්‍යාපාදකායගන්ථෙන ච විප්පයුජ්ජති, භවාසවෙන ච අනාසවො භවති, භවොඝඤ්ච උත්තිණ්ණො භවති, දොසසල්ලෙන ච විසල්ලො භවති, වෙදනූපිකා චස්ස විඤ්ඤාණට්ඨිති පරිඤ්ඤං ගච්ඡති, වෙදනාධාතුයං චස්ස රාගො පහීනො භවති, න ච දොසාගතිං ගච්ඡති.

චිත්තෙ චිත්තානුපස්සී විහරන්තො ''අනිච්චෙ නිච්ච''න්ති විපල්ලාසං පජහති, විඤ්ඤාණං චස්ස ආහාරො පරිඤ්ඤං ගච්ඡති, දිට්ඨුපාදානෙන ච අනුපාදානො භවති, දිට්ඨියොගෙන ච විසංයුත්තො භවති, සීලබ්බතපරාමාසකායගන්ථෙන ච විප්පයුජ්ජති, දිට්ඨාසවෙන ච අනාසවො භවති, දිට්ඨොඝඤ්ච උත්තිණ්ණො භවති, මානසල්ලෙන ච විසල්ලො භවති, සඤ්ඤූපිකා චස්ස විඤ්ඤාණට්ඨිති පරිඤ්ඤං ගච්ඡති, සඤ්ඤාධාතුයං චස්ස රාගො පහීනො භවති, න ච භයාගතිං ගච්ඡති.

ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සී විහරන්තො ''අනත්තනි [අනත්තනියෙ (සී.) පස්ස අ. නි. 4.49] අත්තා''ති විපල්ලාසං පජහති, මනොසඤ්චෙතනා චස්ස ආහාරො පරිඤ්ඤං ගච්ඡති, අත්තවාදුපාදානෙන ච අනුපාදානො භවති,

අවිජ්ජායොගෙන ච විසංයුත්තො භවති, ඉදංසච්චාභිනිවෙසකායගන්ථෙන ච විප්පයුජ්ජති, අවිජ්ජාසවෙන ච අනාසවො භවති, අවිජ්ජොඝඤ්ච උත්තිණ්ණො භවති, මොහසල්ලෙන ච විසල්ලො භවති , සඞ්ඛාරූපිකා චස්ස විඤ්ඤාණට්ඨිති පරිඤ්ඤං ගච්ඡති, සඞ්ඛාරධාතුයං චස්ස රාගො පහීනො භවති, න ච මොහාගතිං ගච්ඡති. අයං පහානෙන සමාරොපනා.

තෙනාහ ආයස්මා මහාකච්චායනො –

''යෙ ධම්මා යං මූලා, යෙ චෙකත්ථා පකාසිතා මුනිනා;
තෙ සමාරොපයිතබ්බා, එස සමාරොපනො හාරො''ති.

නියුත්තො සමාරොපනො හාරො.

නිට්ඨිතො ච හාරවිභඞ්ගො.

1. දෙසනාහාරසම්පාතො

52. ''සොළස හාරා පඨමං, දිසලොචනතො දිසා විලොකෙත්වා.

සඞ්ඛිපිය අඞ්කුසෙන හි, නයෙහි තීහි නිද්දිසෙ සුත්ත''න්ති.

වුත්තා, තස්සා නිද්දෙසො කුහිං දට්ඨබ්බො? හාරසම්පාතෙ. තත්ථ කතමො දෙසනාහාරසම්පාතො?

''අරක්ඛිතෙන චිත්තෙන [කායෙන (උදා. 32)], මිච්ඡාදිට්ඨිහතෙන ච;
ථීනමිද්ධාභිභූතෙන, වසං මාරස්ස ගච්ඡතී''ති.

අරක්ඛිතෙන චිත්තෙනාති කිං දෙසයති, පමාදං තං මච්චුනො පදං. **මිච්ඡාදිට්ඨිහතෙන චාති** මිච්ඡාදිට්ඨිහතං නාම වුච්චති යදා ''අනිච්චෙ නිච්ච''න්ති පස්සති, සො විපල්ලාසො. සො පන විපල්ලාසො කිංලක්ඛණො? විපරීතග්ගාහලක්ඛණො විපල්ලාසො. සො කිං විපල්ලාසයති? තයො ධම්මෙ සඤ්ඤං චිත්තං දිට්ඨිමිති. සො කුහිං විපල්ලාසයති? චතූසු අත්තභාවවත්ථූසු, රූපං අත්තතො සමනුපස්සති, රූපවන්තං වා අත්තානං, අත්තනි වා රූපං, රූපස්මිං වා අත්තානං. එවං වෙදනං…පෙ…. සඤ්ඤං…පෙ…. සඞ්ඛාරෙ…පෙ…. විඤ්ඤාණං අත්තතො සමනුපස්සති, විඤ්ඤාණවන්තං වා අත්තානං, අත්තනි වා විඤ්ඤාණං, විඤ්ඤාණස්මිං වා අත්තානං.

තත්ථ රූපං පඨමං විපල්ලාසවත්ථු ''අසුභෙ සුභ''න්ති. වෙදනා දුතියං විපල්ලාසවත්ථු ''දුක්ඛෙ සුඛ''න්ති. සඤ්ඤා සඞ්ඛාරා ච තතියං විපල්ලාසවත්ථු ''අනත්තනි අත්තා''ති. විඤ්ඤාණං චතුත්ථං විපල්ලාසවත්ථු ''අනිච්චෙ නිච්ච''න්ති. ද්වෙ ධම්මා චිත්තස්ස සංකිලෙසා – තණ්හා ච අවිජ්ජා ච. තණ්හානිවුතං චිත්තං ද්වීහි විපල්ලාසෙහි විපල්ලාසීයති ''අසුභෙ සුභ''න්ති ''දුක්ඛෙ සුඛ''න්ති. දිට්ඨිනිවුතං චිත්තං ද්වීහි විපල්ලාසෙහි විපල්ලාසීයති ''අනිච්චෙ නිච්ච''න්ති ''අනත්තනි අත්තා''ති.

තත්ථ යො දිට්ඨිවිපල්ලාසො, සො අතීතං රූපං අත්තතො සමනුපස්සති, අතීතං වෙදනං…පෙ…. අතීතං සඤ්ඤං, අතීතෙ සඞ්ඛාරෙ…පෙ…. අතීතං විඤ්ඤාණං අත්තතො සමනුපස්සති. තත්ථ යො තණ්හාවිපල්ලාසො, සො අනාගතං රූපං අභිනන්දති, අනාගතං වෙදනං…පෙ…. අනාගතං සඤ්ඤං, අනාගතෙ සඞ්ඛාරෙ, අනාගතං විඤ්ඤාණං අභිනන්දති. ද්වෙ ධම්මා චිත්තස්ස උපක්කිලෙසා – තණ්හා ච අවිජ්ජා ච. තාහි විසුජ්ඣන්තං චිත්තං විසුජ්ඣති. තෙසං අවිජ්ජානීවරණානං තණ්හාසංයොජනානං පුබ්බා කොටි න පඤ්ඤායති සන්ධාවන්තානං සංසරන්තානං සකිං නිරයං සකිං තිරච්ඡානයොනිං සකිං පෙත්තිවිසයං සකිං අසුරකායං සකිං දෙවෙ සකිං මනුස්සෙ.

ථීනමිද්ධාභිභූතෙනාති. ථීනං [ථිනං (සී.)] නාම යා චිත්තස්ස අකල්ලතා අකම්මනියතා; මිද්ධං නාම යං කායස්ස ලීනත්තං. **වසං මාරස්ස ගච්ඡතීති** කිලෙසමාරස්ස ච සත්තමාරස්ස ච වසං ගච්ඡති, සො හි නිවුතො සංසාරාභිමුඛො හොති. ඉමානි භගවතා ද්වෙ සච්චානි දෙසිතානි දුක්ඛං සමුදයො ච. තෙසං භගවා පරිඤ්ඤාය ච පහානාය ච ධම්මං දෙසෙති දුක්ඛස්ස පරිඤ්ඤාය සමුදයස්ස පහානාය. යෙන ච පරිජානාති යෙන ච පජහති, අයං මග්ගො. යං තණ්හාය අවිජ්ජාය ච පහානං, අයං නිරොධො. ඉමානි චත්තාරි සච්චානි. තෙනාහ භගවා ''අරක්ඛිතෙන චිත්තෙනා''ති. තෙනාහායස්මා මහාකච්චායනො ''අස්සාදාදීනවතා''ති.

නියුත්තො දෙසනා හාරසම්පාතො.

2. විචයහාරසම්පාතො

53. තත්ථ කතමො විචයො හාරසම්පාතො? තත්ථ තණ්හා දුවිධා කුසලාපි අකුසලාපි. අකුසලා සංසාරගාමිනී, කුසලා අපචයගාමිනී පහානතණ්හා. මානොපි දුවිධො කුසලොපි අකුසලොපි. යං මානං නිස්සාය මානං පජහති, අයං

මානො කුසලො. යො පන මානො දුක්ඛං නිබ්බත්තයති, අයං මානො අකුසලො. තත්ථ යං නෙක්ඛම්මසිතං දොමනස්සං කුදාස්සුනාමාහං තං ආයතනං සච්ඡිකත්වා උපසම්පජ්ජ විහරිස්සං යං අරියා සන්තං ආයතනං සච්ඡිකත්වා උපසම්පජ්ජ විහරන්තීති තස්ස උප්පජ්ජති පිහා, පිහාපච්චයා දොමනස්සං, අයං තණ්හා කුසලා රාගවිරාගා චෙතොවිමුත්ති, තදාරම්මණා කුසලා අවිජ්ජාවිරාගා පඤ්ඤාවිමුත්ති.

තස්සා කො පච්චයො? අට්ඨ මග්ගඞ්ගානි සම්මාදිට්ඨි සම්මාසඞ්කප්පො සම්මාවාචා සම්මාකම්මන්තො සම්මාආජීවො සම්මාවායාමො සම්මාසති සම්මාසමාධි. සො කත්ථ දට්ඨබ්බො? චතුත්ථෙ ඣානෙ පාරමිතාය. චතුත්ථෙ හි ඣානෙ අට්ඨඞ්ගසමන්නාගතං චිත්තං භාවයති පරිසුද්ධං පරියොදාතං අනඞ්ගණං විගතූපක්කිලෙසං මුදු කම්මනියං ඨිතං ආනෙඤ්ජප්පත්තං. සො තත්ථ අට්ඨවිධං අධිගච්ඡති ඡ අභිඤ්ඤා ද්වෙ ච විසෙසෙ, තං චිත්තං යතො පරිසුද්ධං, තතො පරියොදාතං, යතො පරියොදාතං , තතො අනඞ්ගණං, යතො අනඞ්ගණං, තතො විගතූපක්කිලෙසං, යතො විගතූපක්කිලෙසං, තතො මුදු, යතො මුදු, තතො කම්මනියං, යතො කම්මනියං, තතො ඨිතං, යතො ඨිතං, තතො ආනෙඤ්ජප්පත්තං. තත්ථ අඞ්ගණා ච උපක්කිලෙසා ච තදුභයං තණ්හාපක්ඛො. යා ච ඉඤ්ජනා යා ච චිත්තස්ස අට්ඨිති, අයං දිට්ඨිපක්ඛො.

චත්තාරි ඉන්ද්‍රියානි දුක්ඛින්ද්‍රියං දොමනස්සින්ද්‍රියං සුඛින්ද්‍රියං සොමනස්සින්ද්‍රියඤ්ච චතුත්ථජ්ඣානෙ නිරුජ්ඣන්ති, තස්ස උපෙක්ඛින්ද්‍රියං අවසිට්ඨං භවති. සො උපරිමං සමාපත්තිං සන්තතො මනසිකරොති, තස්ස උපරිමං සමාපත්තිං සන්තතො මනසිකරොතො චතුත්ථජ්ඣානෙ ඔළාරිකා සඤ්ඤා සණ්ඨහති උක්කණ්ඨා ච පටිඝසඤ්ඤා, සො සබ්බසො රූපසඤ්ඤානං සමතික්කමා පටිඝසඤ්ඤානං අත්ථඞ්ගමා නානත්තසඤ්ඤානං අමනසිකාරා ''අනන්තං ආකාස''න්ති ආකාසානඤ්චායතනසමාපත්තිං සච්ඡිකත්වා උපසම්පජ්ජ විහරති. අභිඤ්ඤාභිනීහාරො රූපසඤ්ඤා වොකාරො නානත්තසඤ්ඤා සමතික්කමති පටිඝසඤ්ඤා චස්ස අබ්භත්ථං ගච්ඡති, එවං සමාධි තස්ස සමාහිතස්ස ඔභාසො අන්තරධායති දස්සනඤ්ච රූපානං, සො සමාධි ඡළඞ්ගසමන්නාගතො පච්චවෙක්ඛිතබ්බො . අනභිජ්ඣාසහගතං මෙ මානසං සබ්බලොකෙ, අබ්‍යාපන්නං මෙ චිත්තං සබ්බසත්තෙසු, ආරද්ධං මෙ වීරියං පග්ගහිතං, පස්සද්ධො මෙ කායො අසාරද්ධො, සමාහිතං මෙ චිත්තං අවික්ඛිත්තං, උපට්ඨිතා මෙ සති අසම්මුට්ඨා [අප්පමුට්ඨා (සී.)], තත්ථ යඤ්ච අනභිජ්ඣාසහගතං මානසං සබ්බලොකෙ යඤ්ච අබ්‍යාපන්නං චිත්තං සබ්බසත්තෙසු යඤ්ච ආරද්ධං වීරියං පග්ගහිතං යඤ්ච සමාහිතං චිත්තං අවික්ඛිත්තං, අයං සමථො. යො පස්සද්ධො කායො අසාරද්ධො, අයං සමාධිපරික්ඛාරො. යා උපට්ඨිතා සති අසම්මුට්ඨා අයං විපස්සනා.

54. සො සමාධි පඤ්චවිධෙන වෙදිතබ්බො. අයං සමාධි ''පච්චුප්පන්නසුඛො''ති ඉතිස්ස පච්චත්තමෙව ඤාණදස්සනං පච්චුපට්ඨිතං භවති, අයං සමාධි ''ආයතිං සුඛවිපාකො''ති ඉතිස්ස පච්චත්තමෙව ඤාණදස්සනං පච්චුපට්ඨිතං භවති, අයං සමාධි ''අරියො නිරාමිසො''ති ඉතිස්ස පච්චත්තමෙව ඤාණදස්සනං පච්චුපට්ඨිතං භවති, අයං සමාධි ''අකාපුරිසසෙවිතො''ති ඉතිස්ස පච්චත්තමෙව ඤාණදස්සනං පච්චුපට්ඨිතං භවති, අයං සමාධි ''සන්තො චෙව පණීතො ච පටිප්පස්සද්ධිලද්ධො ච එකොදිභාවාධිගතො ච න සසඞ්ඛාරනිග්ගය්හවාරිතගතො [සසඞ්ඛාරනිග්ගය්හවාරිතවතො (සී.), සසඞ්ඛාරනිග්ගය්හවාරිවාවටො (ක.)] චා''ති ඉතිස්ස පච්චත්තමෙව ඤාණදස්සනං පච්චුපට්ඨිතං භවති. තං ඛො පනිමං සමාධිං ''සතො සමාපජ්ජාමි සතො වුට්ඨහාමී''ති ඉතිස්ස පච්චත්තමෙව ඤාණදස්සනං පච්චුපට්ඨිතං භවති. තත්ථ යො ච සමාධි පච්චුප්පන්නසුඛො යො ච සමාධි ආයතිං සුඛවිපාකො අයං සමථො. යො ච සමාධි අරියො නිරාමිසො, යො ච සමාධි අකාපුරිසසෙවිතො, යො ච සමාධි සන්තො චෙව පණීතො පටිප්පස්සද්ධිලද්ධො ච එකොදිභාවාධිගතො ච න සසඞ්ඛාරනිග්ගය්හවාරිතගතො ච යඤ්චාහං තං ඛො පනිමං සමාධිං සතො සමාපජ්ජාමි සතො වුට්ඨහාමීති, අයං විපස්සනා.

සො සමාධි පඤ්චවිධෙන වෙදිතබ්බො පීතිඵරණතා සුඛඵරණතා චෙතොඵරණතා ආලොකඵරණතා පච්චවෙක්ඛණානිමිත්තං. තත්ථ යො ච පීතිඵරණො යො ච සුඛඵරණො යො ච චෙතොඵරණො, අයං සමථො. යො ච ආලොකඵරණො යඤ්ච පච්චවෙක්ඛණානිමිත්තං. අයං විපස්සනා.

55. දස කසිණායතනානි පථවීකසිණං ආපොකසිණං තෙජොකසිණං වායොකසිණං නීලකසිණං පීතකසිණං ලොහිතකසිණං ඔදාතකසිණං ආකාසකසිණං විඤ්ඤාණකසිණං. තත්ථ යඤ්ච පථවීකසිණං යඤ්ච ආපොකසිණං එවං සබ්බං, යඤ්ච ඔදාතකසිණං. ඉමානි අට්ඨ කසිණානි සමථො. යඤ්ච ආකාසකසිණං යඤ්ච විඤ්ඤාණකසිණං, අයං විපස්සනා. එවං සබ්බො අරියො මග්ගො යෙන යෙන ආකාරෙන වුත්තො, තෙන තෙන සමථවිපස්සනෙන යොජයිතබ්බො. තෙ තීහි ධම්මෙහි සඞ්ගහිතා අනිච්චතාය දුක්ඛතාය අනත්තතාය. සො සමථවිපස්සනං භාවයමානො තීණි විමොක්ඛමුඛානි භාවයති. තීණි විමොක්ඛමුඛානි භාවයන්තො තයො ඛන්ධෙ භාවයති. තයො ඛන්ධෙ භාවයන්තො අරියං අට්ඨඞ්ගිකං මග්ගං භාවයති.

රාගචරිතො පුග්ගලො අනිමිත්තෙන විමොක්ඛමුඛෙන නියාාති [නීයාති (සී.)] අධිචිත්තසික්ඛාය සික්ඛන්තො ලොභං අකුසලමූලං පජහන්තො සුඛවෙදනීයං ඵස්සං අනුපගච්ඡන්තො සුඛං වෙදනං පරිජානන්තො රාගමලං පවාහෙන්තො රාගරජං නිද්ධුනන්තො රාගවිසං වමෙන්තො රාගග්ගිං නිබ්බාපෙන්තො රාගසල්ලං උප්පාටෙන්තො රාගජටං විජටෙන්තො. දොසචරිතො පුග්ගලො අප්පණිහිතෙන විමොක්ඛමුඛෙන නියාාති අධිසීලසික්ඛාය සික්ඛන්තො දොසං අකුසලමූලං පජහන්තො දුක්ඛවෙදනීයං ඵස්සං අනුපගච්ඡන්තො දුක්ඛවෙදනං පරිජානන්තො දොසමලං පවාහෙන්තො දොසරජං නිද්ධුනන්තො දොසවිසං වමෙන්තො දොසග්ගිං නිබ්බාපෙන්තො දොසසල්ලං

උප්පාටෙන්තො දොසජටං විජටෙන්තො. මොහචරිතො පුග්ගලො සුඤ්ඤතවිමොක්ඛමුඛෙන නියානං අධිපඤ්ඤාසික්ඛාය සික්ඛන්තො මොහං අකුසලමූලං පජහන්තො අදුක්ඛමසුඛවෙදනීයං ඵස්සං අනුපගච්ඡන්තො අදුක්ඛමසුඛං වෙදනං පරිජානන්තො මොහමලං පවාහෙන්තො මොහරජං නිද්ධුනන්තො මොහවිසං වමෙන්තො මොහග්ගිං නිබ්බාපෙන්තො මොහසල්ලං උප්පාටෙන්තො මොහජටං විජටෙන්තො.

තත්ථ සුඤ්ඤතවිමොක්ඛමුඛං පඤ්ඤාක්ඛන්ධො, අනිමිත්තවිමොක්ඛමුඛං සමාධික්ඛන්ධො, අප්පණිහිතවිමොක්ඛමුඛං සීලක්ඛන්ධො. සො තීණි විමොක්ඛමුඛානි භාවයන්තො තයො ඛන්ධෙ භාවයති, තයො ඛන්ධෙ භාවයන්තො අරියං අට්ඨඞ්ගිකං මග්ගං භාවයති. තත්ථ යා ච සම්මාවාචා යො ච සම්මාකම්මන්තො යො ච සම්මාආජීවො, අයං සීලක්ඛන්ධො, යො ච සම්මාවායාමො යා ච සම්මාසති යො ච සම්මාසමාධි, අයං සමාධික්ඛන්ධො, යා ච සම්මාදිට්ඨි යො ච සම්මාසඞ්කප්පො, අයං පඤ්ඤාක්ඛන්ධො.

තත්ථ සීලක්ඛන්ධො ච සමාධික්ඛන්ධො ච සමථො, පඤ්ඤාක්ඛන්ධො විපස්සනා. යො සමථවිපස්සනං භාවෙති, තස්ස ද්වෙ භවඞ්ගානි භාවනං ගච්ඡන්ති කායො චිත්තඤ්ච, භවනිරොධගාමිනී පටිපදා ද්වෙ පදානි සීලං සමාධි ච. සො හොති භික්ඛු භාවිතකායො භාවිතසීලො භාවිතචිත්තො භාවිතපඤ්ඤො. කායෙ භාවියමානෙ ද්වෙ ධම්මා භාවනං ගච්ඡන්ති සම්මාකම්මන්තො සම්මාවායාමො ච, සීලෙ භාවියමානෙ ද්වෙ ධම්මා භාවනං ගච්ඡන්ති සම්මාවාචා සම්මාආජීවො ච, චිත්තෙ භාවියමානෙ ද්වෙ ධම්මා භාවනං ගච්ඡන්ති සම්මාසති සම්මාසමාධි ච, පඤ්ඤාය භාවියමානාය ද්වෙ ධම්මා භාවනං ගච්ඡන්ති සම්මාදිට්ඨි සම්මාසඞ්කප්පො ච.

තත්ථ යො ච සම්මාකම්මන්තො යො ච සම්මාවායාමො සියා කායිකො සියා චෙතසිකො, තත්ථ යො කායසඞ්ගහො, සො කායෙ භාවිතෙ භාවනං ගච්ඡති, යො චිත්තසඞ්ගහො, සො චිත්තෙ භාවිතෙ භාවනං ගච්ඡති. සො සමථවිපස්සනං භාවයන්තො පඤ්චවිධං අධිගමං ගච්ඡති [අධිගච්ඡති (සී.)] ඛිප්පාධිගමො ච හොති, විමුත්තාධිගමො ච හොති, මහාධිගමො ච හොති, විපුලාධිගමො ච හොති, අනවසෙසාධිගමො ච හොති. තත්ථ සමථෙන ඛිප්පාධිගමො ච මහාධිගමො ච විපුලාධිගමො ච හොති, විපස්සනාය විමුත්තාධිගමො ච අනවසෙසාධිගමො ච හොති.

56. තත්ථ යො දෙසයති, සො දසබලසමන්නාගතො සත්ථා ඔවාදෙන සාවකෙ න විසංවාදයති. සො තිවිධං ඉදං කරොථ ඉමිනා උපායෙන කරොථ ඉදං වො කුරුමානානං හිතාය සුඛාය භවිස්සති, සො තථා ඔවදිතො තථානුසිට්ඨො තථාකරොන්තො තථාපටිපජ්ජන්තො තං භූමිං න පාපුණිස්සතීති නෙතං ඨානං විජ්ජති. සො තථා ඔවදිතො තථානුසිට්ඨො සීලක්ඛන්ධං අපරිපූරයන්තො තං භූමිං අනුපාපුණිස්සතීති නෙතං ඨානං විජ්ජති. සො තථා ඔවදිතො තථානුසිට්ඨො සීලක්ඛන්ධං පරිපූරයන්තො තං භූමිං අනුපාපුණිස්සතීති ඨානමෙතං විජ්ජති.

සම්මාසම්බුද්ධස්ස තෙ සතො ඉමෙ ධම්මා අනභිසම්බුද්ධාති නෙතං ඨානං විජ්ජති. සබ්බාසවපරික්ඛීණස්ස තෙ සතො ඉමෙ ආසවා අපරික්ඛීණාති නෙතං ඨානං විජ්ජති. යස්ස තෙ අත්ථාය ධම්මො දෙසිතො, සො න නියාති තක්කරස්ස සම්මා දුක්ඛක්ඛයායාති නෙතං ඨානං විජ්ජති. සාවකො ඛො පන තෙ ධම්මානුධම්මප්පටිපන්නො සාමීචිප්පටිපන්නො අනුධම්මචාරී සො පුබ්බෙන අපරං උළාරං විසෙසාධිගමං න සච්ඡිකරිස්සතීති නෙතං ඨානං විජ්ජති.

යෙ ඛො පන ධම්මා අන්තරායිකා, තෙ පටිසෙවතො නාලං අන්තරායායාති නෙතං ඨානං විජ්ජති. යෙ ඛො පන ධම්මා අනියානිකා, තෙ නියන්ති තක්කරස්ස සම්මා දුක්ඛක්ඛයායාති නෙතං ඨානං විජ්ජති. යෙ ඛො පන ධම්මා නියානිකා, තෙ නියන්ති තක්කරස්ස සම්මා දුක්ඛක්ඛයායාති ඨානමෙතං විජ්ජති. සාවකො ඛො පන තෙ සඋපාදිසෙසො අනුපාදිසෙසං නිබ්බානධාතුං අනුපාපුණිස්සතීති නෙතං ඨානං විජ්ජති.

දිට්ඨිසම්පන්නො මාතරං ජීවිතා වොරොපෙය්‍ය හත්ථෙහි වා පාදෙහි වා සුහතං කරෙය්‍යාති නෙතං ඨානං විජ්ජති, පුථුජ්ජනො මාතරං ජීවිතා වොරොපෙය්‍ය හත්ථෙහි වා පාදෙහි වා සුහතං කරෙය්‍යාති ඨානමෙතං විජ්ජති. එවං පිතරං, අරහන්තං, භික්ඛුං. දිට්ඨිසම්පන්නො පුග්ගලො සඞ්ඝං භින්දෙය්‍ය සඞ්ඝෙ වා සඞ්ඝරාජිං ජනෙය්‍යාති නෙතං ඨානං විජ්ජති, පුථුජ්ජනො සඞ්ඝං භින්දෙය්‍ය සඞ්ඝෙ වා සඞ්ඝරාජිං ජනෙය්‍යාති ඨානමෙතං විජ්ජති, දිට්ඨිසම්පන්නො තථාගතස්ස දුට්ඨචිත්තො ලොහිතං උප්පාදෙය්‍ය, පරිනිබ්බුතස්ස වා තථාගතස්ස දුට්ඨචිත්තො ථූපං භින්දෙය්‍යාති නෙතං ඨානං විජ්ජති. පුථුජ්ජනො තථාගතස්ස දුට්ඨචිත්තො ලොහිතං උප්පාදෙය්‍ය, පරිනිබ්බුතස්ස වා තථාගතස්ස දුට්ඨචිත්තො ථූපං භින්දෙය්‍යාති ඨානමෙතං විජ්ජති. දිට්ඨිසම්පන්නො අඤ්ඤං සත්ථාරං අපදිසෙය්‍ය අපි ජීවිතහෙතූති නෙතං ඨානං විජ්ජති, පුථුජ්ජනො අඤ්ඤං සත්ථාරං අපදිසෙය්‍යාති ඨානමෙතං විජ්ජති. දිට්ඨිසම්පන්නො ඉතො බහිද්ධා අඤ්ඤං දක්ඛිණෙය්‍යං පරියෙසෙය්‍යාති නෙතං ඨානං විජ්ජති, පුථුජ්ජනො ඉතො බහිද්ධා අඤ්ඤං දක්ඛිණෙය්‍යං පරියෙසෙය්‍යාති ඨානමෙතං විජ්ජති, දිට්ඨිසම්පන්නො කුතූහලමඞ්ගලෙන සුද්ධිං පච්චෙය්‍යාති නෙතං ඨානං විජ්ජති. පුථුජ්ජනො කුතූහලමඞ්ගලෙන සුද්ධිං පච්චෙය්‍යාති ඨානමෙතං විජ්ජති.

57. ඉත්ථී රාජා චක්කවත්තී සියාති නෙතං ඨානං විජ්ජති, පුරිසො රාජා චක්කවත්තී සියාති ඨානමෙතං විජ්ජති; ඉත්ථී සක්කො දෙවානමින්දො සියාති නෙතං ඨානං විජ්ජති, පුරිසො සක්කො දෙවානමින්දො සියාති ඨානමෙතං විජ්ජති; ඉත්ථී මාරො පාපිමා සියාති නෙතං ඨානං විජ්ජති, පුරිසො මාරො පාපිමා සියාති ඨානමෙතං විජ්ජති; ඉත්ථී මහාබ්‍රහ්මා සියාති නෙතං ඨානං විජ්ජති, පුරිසො මහාබ්‍රහ්මා සියාති ඨානමෙතං විජ්ජති; ඉත්ථී තථාගතො අරහං සම්මාසම්බුද්ධො සියාති නෙතං ඨානං විජ්ජති, පුරිසො තථාගතො අරහං සම්මාසම්බුද්ධො සියාති ඨානමෙතං විජ්ජති.

ද්වෙ තථාගතා අරහන්තො සම්මාසම්බුද්ධා අපුබ්බං අචරිමං එකිස්සා ලොකධාතුයා උප්පජ්ජෙය්‍යුං වා ධම්මං වා දෙසෙය්‍යුන්ති නෙතං ඨානං විජ්ජති, එකොව තථාගතො අරහං සම්මාසම්බුද්ධො එකිස්සා ලොකධාතුයා උප්පජ්ජිස්සති වා ධම්මං වා දෙසෙස්සතීති ඨානමෙතං විජ්ජති.

තිණ්ණං දුච්චරිතානං ඉට්ඨො කන්තො පියො මනාපො විපාකො භවිස්සතීති නෙතං ඨානං විජ්ජති, තිණ්ණං දුච්චරිතානං අනිට්ඨො අකන්තො අප්පියො අමනාපො විපාකො භවිස්සතීති ඨානමෙතං විජ්ජති . තිණ්ණං සුචරිතානං අනිට්ඨො අකන්තො අප්පියො අමනාපො විපාකො භවිස්සතීති නෙතං ඨානං විජ්ජති, තිණ්ණං සුචරිතානං ඉට්ඨො කන්තො පියො මනාපො විපාකො භවිස්සතීති ඨානමෙතං විජ්ජති.

අඤ්ඤතරො සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා කුහකො ලපකො නෙමිත්තකො කුහනලපනනෙමිත්තකත්තං පුබ්බඞ්ගමං කත්වා පඤ්ච නීවරණෙ අප්පහාය චෙතසො උපක්කිලෙසෙ පඤ්ඤාය දුබ්බලීකරණෙ චතූසු සතිපට්ඨානෙසු අනුපට්ඨිතස්සති [අනුපට්ඨිතසති (සී.)] විහරන්තො සත්ත බොජ්ඣඞ්ගෙ අභාවයිත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුජ්ඣිස්සතීති නෙතං ඨානං විජ්ජති, අඤ්ඤතරො සමණො වා බ්‍රාහ්මණො වා සබ්බදොසාපගතො පඤ්ච නීවරණෙ පහාය චෙතසො උපක්කිලෙසෙ පඤ්ඤාය දුබ්බලීකරණෙ චතූසු සතිපට්ඨානෙසු උපට්ඨිතස්සති විහරන්තො සත්ත බොජ්ඣඞ්ගෙ භාවයිත්වා අනුත්තරං සම්මාසම්බොධිං අභිසම්බුජ්ඣිස්සතීති ඨානමෙතං විජ්ජති. යං එත්ථ ඤාණං හෙතුසො ඨානසො අනොධිසො ඉදං වුච්චති ඨානාට්ඨානඤාණං පඨමං තථාගතබලං.

ඉති ඨානාට්ඨානගතා සබ්බෙ ඛයධම්මා වයධම්මා විරාගධම්මා නිරොධධම්මා කෙචි සග්ගූපගා කෙචි අපායූපගා කෙචි නිබ්බානූපගා, එවං භගවා ආහ –

58. සබ්බෙ සත්තා [පස්ස සං. නි. 1.133] මරිස්සන්ති, මරණන්තං හි ජීවිතං.

යථාකම්මං ගමිස්සන්ති, පුඤ්ඤපාපඵලූපගා;
නිරයං පාපකම්මන්තා, පුඤ්ඤකම්මා ච සුග්ගතිං;
අපරෙ ච මග්ගං භාවෙත්වා, පරිනිබ්බන්තිනාසවාති [පරිනිබ්බන්ති අනාසවාති (සී. ක.)].

සබ්බෙ සත්තාති අරියා ච අනරියා ච සක්කායපරියාපන්නා ච සක්කායවීතිවත්තා ච. **මරිස්සන්තීති** ද්වීහි මරණෙහි දන්ධමරණෙන ච අදන්ධමරණෙන ච, සක්කායපරියාපන්නානං අදන්ධමරණං සක්කායවීතිවත්තානං දන්ධමරණං. **මරණන්තං හි ජීවිතන්ති** ඛයා ආයුස්ස ඉන්ද්‍රියානං උපරොධා ජීවිතපරියන්තො මරණපරියන්තො. **යථාකම්මං ගමිස්සන්තීති** කම්මස්සකතා. **පුඤ්ඤපාපඵලූපගාති** කම්මානං ඵලදස්සාවිතා ච අවිප්පවාසො ච.

නිරයං පාපකම්මන්තාති අපුඤ්ඤසඞ්ඛාරා. **පුඤ්ඤකම්මා ච සුග්ගතින්ති** පුඤ්ඤසඞ්ඛාරා සුගතිං ගමිස්සන්ති. **අපරෙ ච මග්ගං භාවෙත්වා, පරිනිබ්බන්තිනාසවාති** සබ්බසඞ්ඛාරානං සමතික්කමනං. තෙනාහ භගවා – ‘‘සබ්බෙ…පෙ. … නාසවා’’ති.

‘‘සබ්බෙ සත්තා මරිස්සන්ති, මරණන්තං හි ජීවිතං. යථාකම්මං ගමිස්සන්ති, පුඤ්ඤපාපඵලූපගා. නිරයං පාපකම්මන්තා’’ති ආගාළ්හා ච නිජ්ඣාමා ච පටිපදා. ‘‘අපරෙ ච මග්ගං භාවෙත්වා, පරිනිබ්බන්තිනාසවා’’ති මජ්ඣිමා පටිපදා. ‘‘සබ්බෙ සත්තා මරිස්සන්ති, මරණන්තං හි ජීවිතං, යථාකම්මං ගමිස්සන්ති, පුඤ්ඤපාපඵලූපගා, නිරයං පාපකම්මන්තා’’ති අයං සංකිලෙසො. එවං සංසාරං නිබ්බත්තයති. ‘‘සබ්බෙ සත්තා මරිස්සන්ති…පෙ…. නිරයං පාපකම්මන්තා’’ති ඉමෙ තයො වට්ටා දුක්ඛවට්ටො කම්මවට්ටො කිලෙසවට්ටො. ‘‘අපරෙ ච මග්ගං භාවෙත්වා, පරිනිබ්බන්තිනාසවා’’ති තිණ්ණං වට්ටානං විවට්ටනා. ‘‘සබ්බෙ සත්තා මරිස්සන්ති…පෙ…. නිරයං පාපකම්මන්තා’’ති ආදීනවො, ‘‘පුඤ්ඤකම්මා ච සුග්ගති’’න්ති අස්සාදො, ‘‘අපරෙ ච මග්ගං භාවෙත්වා, පරිනිබ්බන්තිනාසවා’’ති නිස්සරණං. ‘‘සබ්බෙ සත්තා මරිස්සන්ති…පෙ…. නිරයං පාපකම්මන්තා’’ති හෙතු ච ඵලඤ්ච, පඤ්චක්ඛන්ධා ඵලං, තණ්හා හෙතු, ‘‘අපරෙ ච මග්ගං භාවෙත්වා, පරිනිබ්බන්තිනාසවා’’ති මග්ගො ච ඵලඤ්ච. ‘‘සබ්බෙ සත්තා මරිස්සන්ති, මරණන්තං හි ජීවිතං. යථාකම්මං ගමිස්සන්ති, පුඤ්ඤපාපඵලූපගා, නිරයං පාපකම්මන්තා’’ති අයං සංකිලෙසො, සො සංකිලෙසො තිවිධො තණ්හාසංකිලෙසො දිට්ඨිසංකිලෙසො දුච්චරිතසංකිලෙසොති.

59. තත්ථ තණ්හාසංකිලෙසො තීහි තණ්හාහි නිද්දිසිතබ්බො – කාමතණ්හාය භවතණ්හාය විභවතණ්හාය. යෙන යෙන වා පන වත්ථුනා අජ්ඣොසිතො, තෙන තෙනෙව නිද්දිසිතබ්බො, තස්සා විත්ථාරො ඡත්තිංසාය තණ්හාය ජාලිනියා විචරිතානි. තත්ථ දිට්ඨිසංකිලෙසො උච්ඡෙදසස්සතෙන නිද්දිසිතබ්බො, යෙන යෙන වා පන වත්ථුනා දිට්ඨිවසෙන අභිනිවිසති, ‘‘ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤ’’න්ති තෙන තෙනෙව නිද්දිසිතබ්බො, තස්සා විත්ථාරො ද්වාසට්ඨි දිට්ඨිගතානි. තත්ථ දුච්චරිතසංකිලෙසො චෙතනා චෙතසිකකම්මෙන නිද්දිසිතබ්බො, තීහි දුච්චරිතෙහි කායදුච්චරිතෙන වචීදුච්චරිතෙන මනොදුච්චරිතෙන, තස්සා විත්ථාරො දස අකුසලකම්මපථා. අපරෙ ච මග්ගං භාවෙත්වා, පරිනිබ්බන්තිනාසවාති ඉදං වොදානං.

තයිදං වොදානං තිවිධං; තණ්හාසංකිලෙසො සමථෙන විසුජ්ඣති, සො සමථො සමාධික්ඛන්ධො, දිට්ඨිසංකිලෙසො විපස්සනාය විසුජ්ඣති, සා විපස්සනා පඤ්ඤාක්ඛන්ධො, දුච්චරිතසංකිලෙසො සුචරිතෙන විසුජ්ඣති, තං සුචරිතං සීලක්ඛන්ධො.

‘‘සබ්බෙ සත්තා මරිස්සන්ති, මරණන්තං හි ජීවිතං, යථාකම්මං ගමිස්සන්ති, පුඤ්ඤපාපඵලූපගා, නිරයං පාපකම්මන්තා’’ති අපුඤ්ඤප්පටිපදා, ‘‘පුඤ්ඤකම්මා ච සුග්ගති’’න්ති පුඤ්ඤප්පටිපදා, ‘‘අපරෙ ච මග්ගං භාවෙත්වා, පරිනිබ්බන්තිනාසවා’’ති පුඤ්ඤපාපසමතික්කමප්පටිපදා, තත්ථ යා ච පුඤ්ඤප්පටිපදා යා ච අපුඤ්ඤප්පටිපදා, අයං එකා පටිපදා සබ්බත්ථගාමිනී එකා අපායෙසු, එකා දෙවෙසු, යා ච පුඤ්ඤපාපසමතික්කමා පටිපදා අයං තත්ථ තත්ථ ගාමිනී පටිපදා.

තයො රාසී – මිච්ඡත්තනියතො රාසි, සම්මත්තනියතො රාසි, අනියතො රාසි, තත්ථ යො ච මිච්ඡත්තනියතො රාසි යො ච සම්මත්තනියතො රාසි එකා පටිපදා තත්ථ තත්ථ ගාමිනී, තත්ථ යො අනියතො රාසි, අයං සබ්බත්ථගාමිනී පටිපදා. කෙන කාරණෙන? පච්චයං ලභන්තො නිරයෙ උපපජ්ජෙය්‍ය, පච්චයං ලභන්තො තිරච්ඡානයොනීසු උපපජ්ජෙය්‍ය, පච්චයං ලභන්තො පෙත්තිවිසයෙසු උපපජ්ජෙය්‍ය, පච්චයං ලභන්තො අසුරෙසු උපපජ්ජෙය්‍ය, පච්චයං ලභන්තො දෙවෙසු උපපජ්ජෙය්‍ය, පච්චයං ලභන්තො මනුස්සෙසු උපපජ්ජෙය්‍ය, පච්චයං ලභන්තො පරිනිබ්බායෙය්‍ය, තස්මායං සබ්බත්ථගාමිනී පටිපදා, යං එත්ථ ඤාණං හෙතුසො ඨානසො අනොධිසො, ඉදං වුච්චති සබ්බත්ථගාමිනී පටිපදා ඤාණං දුතියං තථාගතබලං.

ඉති සබ්බත්ථගාමිනී පටිපදා අනෙකධාතුලොකො, තත්ථ තත්ථ ගාමිනී පටිපදා නානාධාතුලොකො. තත්ථ කතමො අනෙකධාතුලොකො? චක්ඛුධාතු රූපධාතු චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතු, සොතධාතු සද්දධාතු සොතවිඤ්ඤාණධාතු, ඝානධාතු ගන්ධධාතු ඝානවිඤ්ඤාණධාතු, ජිව්හාධාතු රසධාතු ජිව්හාවිඤ්ඤාණධාතු, කායධාතු ඵොට්ඨබ්බධාතු කායවිඤ්ඤාණධාතු, මනොධාතු ධම්මධාතු මනොවිඤ්ඤාණධාතු, පථවීධාතු, ආපොධාතු, තෙජොධාතු, වායොධාතු, ආකාසධාතු, විඤ්ඤාණධාතු, කාමධාතු, බ්‍යාපාදධාතු, විහිංසාධාතු, නෙක්ඛම්මධාතු, අබ්‍යාපාදධාතු, අවිහිංසාධාතු, දුක්ඛධාතු, දොමනස්සධාතු , අවිජ්ජාධාතු, සුඛධාතු, සොමනස්සධාතු, උපෙක්ඛාධාතු, රූපධාතු, අරූපධාතු, නිරොධධාතු, සඞ්ඛාරධාතු, නිබ්බානධාතු, අයං අනෙකධාතුලොකො.

තත්ථ කතමො නානාධාතුලොකො? අඤ්ඤා චක්ඛුධාතු, අඤ්ඤා රූපධාතු, අඤ්ඤා චක්ඛුවිඤ්ඤාණධාතු. එවං සබ්බා. අඤ්ඤා නිබ්බානධාතු. යං එත්ථ ඤාණං හෙතුසො ඨානසො අනොධිසො, ඉදං වුච්චති අනෙකධාතු නානාධාතු ඤාණං තතියං තථාගතබලං.

60. ඉති අනෙකධාතු නානාධාතුකස්ස ලොකස්ස යං යදෙව ධාතුං සත්තා අධිමුච්චන්ති, තං තදෙව අධිට්ඨහන්ති අභිනිවිසන්ති, කෙචි රූපාධිමුත්තා, කෙචි සද්දාධිමුත්තා, කෙචි ගන්ධාධිමුත්තා, කෙචි රසාධිමුත්තා, කෙචි ඵොට්ඨබ්බාධිමුත්තා, කෙචි ධම්මාධිමුත්තා, කෙචි ඉත්ථාධිමුත්තා, කෙචි පුරිසාධිමුත්තා, කෙචි චාගාධිමුත්තා, කෙචි හීනාධිමුත්තා , කෙචි පණීතාධිමුත්තා, කෙචි දෙවාධිමුත්තා, කෙචි මනුස්සාධිමුත්තා, කෙචි නිබ්බානාධිමුත්තා. යං එත්ථ ඤාණං හෙතුසො ඨානසො අනොධිසො, අයං වෙනෙය්‍යො, අයං න වෙනෙය්‍යො, අයං සග්ගගාමී, අයං දුග්ගතිගාමීති, ඉදං වුච්චති සත්තානං නානාධිමුත්තිකතා ඤාණං චතුත්ථං තථාගතබලං.

ඉති තෙ යථාධිමුත්තා ච භවන්ති, තං තං කම්මසමාදානං සමාදියන්ති. තෙ ඡබ්බිධං කම්මං සමාදියන්ති – කෙචි ලොභවසෙන, කෙචි දොසවසෙන, කෙචි මොහවසෙන, කෙචි සද්ධාවසෙන, කෙචි වීරියවසෙන, කෙචි පඤ්ඤාවසෙන. තං විභජ්ජමානං දුවිධං – සංසාරගාමි ච නිබ්බානගාමි ච.

තත්ථ යං ලොභවසෙන දොසවසෙන මොහවසෙන ච කම්මං කරොති, ඉදං කම්මං කණ්හං කණ්හවිපාකං. තත්ථ යං සද්ධාවසෙන කම්මං කරොති, ඉදං කම්මං සුක්කං සුක්කවිපාකං. තත්ථ යං ලොභවසෙන දොසවසෙන මොහවසෙන සද්ධාවසෙන ච කම්මං කරොති, ඉදං කම්මං කණ්හසුක්කං කණ්හසුක්කවිපාකං. තත්ථ යං වීරියවසෙන පඤ්ඤාවසෙන ච කම්මං කරොති, ඉදං කම්මං අකණ්හං අසුක්කං අකණ්හඅසුක්කවිපාකං කම්මුත්තමං කම්මසෙට්ඨං කම්මක්ඛයාය සංවත්තති.

චත්තාරි කම්මසමාදානානි. අත්ථි කම්මසමාදානං පච්චුප්පන්නසුඛං ආයතිං දුක්ඛවිපාකං, අත්ථි කම්මසමාදානං පච්චුප්පන්නදුක්ඛං ආයතිං සුඛවිපාකං, අත්ථි කම්මසමාදානං පච්චුප්පන්නදුක්ඛඤ්චෙව ආයතිං ච දුක්ඛවිපාකං, අත්ථි කම්මසමාදානං පච්චුප්පන්නසුඛඤ්චෙව ආයතිං ච සුඛවිපාකං. යං එවං ජාතියං කම්මසමාදානං, ඉමිනා පුග්ගලෙන අකුසලකම්මසමාදානං උපචිතං අවිපක්කං විපාකාය පච්චුපට්ඨිතං න ච භබ්බො අභිනිබ්බිධා ගන්තුන්ති තං භගවා න ඔවදති. යථා දෙවදත්තං කොකාලිකං සුනක්ඛත්තං ලිච්ඡවිපුත්තං, යෙ වා පනඤ්ඤෙපි සත්තා මිච්ඡත්තනියතා ඉමෙසඤ්ච පුග්ගලානං උපචිතං අකුසලං න ච තාව පාරිපූරිං ගතං, පුරා පාරිපූරිං ගච්ඡති. පුරා ඵලං නිබ්බත්තයති, පුරා මග්ගමාවාරයති, පුරා වෙනෙය්‍යත්තං සමතික්කමතීති තෙ භගවා අසමත්තෙ ඔවදති. යථා පුණ්ණඤ්ච ගොවතිකං අචෙලඤ්ච කුක්කුරවතිකං.

61. ඉමස්ස ච පුග්ගලස්ස අකුසලකම්මසමාදානං පරිපූරමානං මග්ගං ආවාරයිස්සති පුරා පාරිපූරිං ගච්ඡති, පුරා ඵලං නිබ්බත්තයති, පුරා මග්ගමාවාරයති, පුරා වෙනෙය්‍යත්තං සමතික්කමතීති තං භගවා අසමත්තං ඔවදති. යථා ආයස්මන්තං අඞ්ගුලිමාලං.

සබ්බෙසං මුදුමජ්ඣාධිමත්තතා. තත්ථ මුදු ආනෙඤ්ජාභිසඞ්ඛාරා මජ්ඣං අවසෙසකුසලසඞ්ඛාරා, අධිමත්තං අකුසලසඞ්ඛාරා, යං එත්ථ ඤාණං හෙතුසො ඨානසො අනොධිසො, ඉදං දිට්ඨධම්මවෙදනීයං, ඉදං උපපජ්ජවෙදනීයං, ඉදං අපරාපරියවෙදනීයං, ඉදං නිරයවෙදනීයං, ඉදං තිරච්ඡානවෙදනීයං, ඉදං පෙත්තිවිසයවෙදනීයං, ඉදං අසුරවෙදනීයං, ඉදං දෙවවෙදනීයං, ඉදං මනුස්සවෙදනීයන්ති, ඉදං වුච්චති අතීතානාගතපච්චුප්පන්නානං කම්මසමාදානානං හෙතුසො ඨානසො අනොධිසො විපාකවෙමත්තතා ඤාණං පඤ්චමං තථාගතබලං.

62. ඉති තථා සමාදින්නානං කම්මානං සමාදින්නානං ඣානානං විමොක්ඛානං සමාධීනං සමාපත්තීනං අයං සංකිලෙසො, ඉදං වොදානං, ඉදං වුට්ඨානං, එවං සංකිලිස්සති, එවං වොදායති, එවං වුට්ඨහතීති ඤාණං අනාවරණං.

තත්ථ කති ඣානානි? චත්තාරි ඣානානි. කති විමොක්ඛා? එකාදස ච අට්ඨ ච සත්ත ච තයො ච ද්වෙ ච. කති සමාධී? තයො සමාධී – සවිතක්කො සවිචාරො සමාධි, අවිතක්කො විචාරමත්තො සමාධි, අවිතක්කො අවිචාරො සමාධි. කති සමාපත්තියො? පඤ්ච සමාපත්තියො – සඤ්ඤාසමාපත්ති අසඤ්ඤාසමාපත්ති නෙවසඤ්ඤානාසඤ්ඤාසමාපත්ති විභූතසඤ්ඤාසමාපත්ති [විභූතසමාපත්ති (සී. ක.)] නිරොධසමාපත්ති.

තත්ථ කතමො සංකිලෙසො? පඨමජ්ඣානස්ස කාමරාගබ්‍යාපාදා සංකිලෙසො. යෙ ච කුක්කුටඣායී ද්වෙ පඨමකා යො වා පන කොචි හානභාගියො සමාධි, අයං සංකිලෙසො. තත්ථ කතමං වොදානං, නීවරණපාරිසුද්ධි, පඨමස්ස ඣානස්ස යෙ ච කුක්කුටඣායී ද්වෙ පච්ඡිමකා යො වා පන කොචි විසෙසභාගියො සමාධි, ඉදං වොදානං. තත්ථ කතමං වුට්ඨානං? යං සමාපත්තිවුට්ඨානකොසල්ලං, ඉදං වුට්ඨානං. යං එත්ථ ඤාණං හෙතුසො ඨානසො අනොධිසො, ඉදං වුච්චති සබ්බෙසං ඣානවිමොක්ඛසමාධිසමාපත්තීනං සංකිලෙසවොදානවුට්ඨානඤාණං ඡට්ඨං තථාගතබලං.

63. ඉති තස්සෙව සමාධිස්ස තයො ධම්මා පරිවාරා ඉන්ද්‍රියානි බලානි වීරියමිති, තානියෙව ඉන්ද්‍රියානි වීරියවසෙන බලානි භවන්ති, ආධිපතෙය්‍යට්ඨෙන ඉන්ද්‍රියානි, අකම්පියට්ඨෙන බලානි, ඉති තෙසං මුදුමජ්ඣාධිමත්තතා අයං මුදින්ද්‍රියො අයං මජ්ඣින්ද්‍රියො අයං තික්ඛින්ද්‍රියොති. තත්ථ භගවා තික්ඛින්ද්‍රියං සංඛිත්තෙන ඔවාදෙන ඔවදති, මජ්ඣින්ද්‍රියං භගවා සංඛිත්තවිත්ථාරෙන ඔවදති, මුදින්ද්‍රියං භගවා විත්ථාරෙන ඔවදති. තත්ථ භගවා තික්ඛින්ද්‍රියස්ස මුදුකං ධම්මදෙසනං උපදිසති, මජ්ඣින්ද්‍රියස්ස භගවා මුදුතික්ඛධම්මදෙසනං උපදිසති, මුදින්ද්‍රියස්ස භගවා තික්ඛං ධම්මදෙසනං උපදිසති. තත්ථ භගවා තික්ඛින්ද්‍රියස්ස සමථං උපදිසති, මජ්ඣින්ද්‍රියස්ස භගවා සමථවිපස්සනං උපදිසති, මුදින්ද්‍රියස්ස භගවා විපස්සනං උපදිසති. තත්ථ භගවා තික්ඛින්ද්‍රියස්ස නිස්සරණං උපදිසති, මජ්ඣින්ද්‍රියස්ස භගවා ආදීනවඤ්ච නිස්සරණඤ්ච උපදිසති, මුදින්ද්‍රියස්ස භගවා අස්සාදඤ්ච ආදීනවඤ්ච නිස්සරණඤ්ච උපදිසති. තත්ථ භගවා තික්ඛින්ද්‍රියස්ස අධිපඤ්ඤාසික්ඛාය පඤ්ඤාපයති, මජ්ඣින්ද්‍රියස්ස භගවා අධිචිත්තසික්ඛාය පඤ්ඤාපයති, මුදින්ද්‍රියස්ස භගවා අධිසීලසික්ඛාය පඤ්ඤාපයති.

යං එත්ථ ඤාණං හෙතුසො ඨානසො අනොධිසො අයං ඉමං භූමිං භාවනඤ්ච ගතො, ඉමාය වෙලාය ඉමාය අනුසාසනියා එවං ධාතුකො චායං අයං චස්ස ආසයො අයඤ්ච අනුසයො ඉති, ඉදං වුච්චති පරසත්තානං පරපුග්ගලානං ඉන්ද්‍රියපරොපරියත්තවෙමත්තතා ඤාණං සත්තමං තථාගතබලං.

ඉති තත්ථ යං අනෙකවිහිතං පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරති. සෙය්‍යථීදං, එකම්පි ජාතිං ද්වෙපි ජාතියො තිස්සොපි ජාතියො චතස්සොපි ජාතියො පඤ්චපි ජාතියො දසපි ජාතියො වීසම්පි ජාතියො තිංසම්පි ජාතියො චත්තාරීසම්පි ජාතියො පඤ්ඤාසම්පි ජාතියො ජාතිසතම්පි ජාතිසහස්සම්පි ජාතිසතසහස්සම්පි අනෙකානිපි ජාතිසතානි අනෙකානිපි ජාතිසහස්සානි අනෙකානිපි ජාතිසතසහස්සානි අනෙකෙපි සංවට්ටකප්පෙ අනෙකෙපි විවට්ටකප්පෙ අනෙකෙපි සංවට්ටවිවට්ටකප්පෙ. අමුත්‍රාසිං එවංනාමො එවංගොත්තො එවංවණ්ණො එවමාහාරො එවංසුඛදුක්ඛප්පටිසංවෙදී එවමායුපරියන්තො, සො තතො චුතො අමුත්‍ර උදපාදිං. තත්‍රාපාසිං එවංනාමො එවංගොත්තො එවංවණ්ණො එවමාහාරො එවංසුඛදුක්ඛප්පටිසංවෙදී එවමායුපරියන්තො, සො තතො චුතො ඉධූපපන්නොති, ඉති සාකාරං සඋද්දෙසං අනෙකවිහිතං පුබ්බෙනිවාසං අනුස්සරති.

64. තත්ථ සග්ගූපගෙසු ච සත්තෙසු මනුස්සූපගෙසු ච සත්තෙසු අපායූපගෙසු ච සත්තෙසු ඉමස්ස පුග්ගලස්ස ලොභාදයො උස්සන්නා අලොභාදයො මන්දා, ඉමස්ස පුග්ගලස්ස අලොභාදයො උස්සන්නා ලොභාදයො මන්දා, යෙ වා පන උස්සන්නා යෙ වා පන මන්දා ඉමස්ස පුග්ගලස්ස ඉමානි ඉන්ද්‍රියානි උපචිතානි ඉමස්ස පුග්ගලස්ස ඉමානි ඉන්ද්‍රියානි අනුපචිතානි අමුකාය වා කප්පකොටියං කප්පසතසහස්සෙ වා කප්පසහස්සෙ වා කප්පසතෙ වා කප්පෙ වා අන්තරකප්පෙ වා උපඩ්ඪකප්පෙ වා සංවච්ඡරෙ වා උපඩ්ඪසංවච්ඡරෙ වා මාසෙ වා පක්ඛෙ වා දිවසෙ වා මුහුත්තෙ වා ඉමිනා පමාදෙන වා පසාදෙන වාති. තං තං භවං භගවා අනුස්සරන්තො අසෙසං ජානාති, තත්ථ යං දිබ්බෙන චක්ඛුනා විසුද්ධෙන අතික්කන්තමානුසකෙන සත්තෙ පස්සති චවමානෙ උපපජ්ජමානෙ හීනෙ පණීතෙ සුවණ්ණෙ දුබ්බණ්ණෙ සුගතෙ දුග්ගතෙ යථාකම්මූපගෙ සත්තෙ පජානාති ඉමෙ වත භොන්තො සත්තා කායදුච්චරිතෙන සමන්නාගතා

වචීදුච්චරිතෙන සමන්නාගතා මනොදුච්චරිතෙන සමන්නාගතා අරියානං උපවාදකා මිච්ඡාදිට්ඨිකා මිච්ඡාදිට්ඨිකම්මසමාදානා, තෙ කායස්ස භෙදා පරං මරණා අපායං දුග්ගතිං විනිපාතං නිරයං උපපන්නා.

ඉමෙ වා පන භොන්තො සත්තා කායසුචරිතෙන සමන්නාගතා වචීසුචරිතෙන සමන්නාගතා මනොසුචරිතෙන සමන්නාගතා අරියානං අනුපවාදකා සම්මාදිට්ඨිකා සම්මාදිට්ඨිකම්මසමාදානා, තෙ කායස්ස භෙදා පරං මරණා සුගතිං සග්ගං ලොකං උපපන්නා, තත්ථ සග්ගූපගෙසු ච සත්තෙසු මනුස්සූපගෙසු ච සත්තෙසු අපායූපගෙසු ච සත්තෙසු ඉමිනා පුග්ගලෙන එවරූපං කම්මං අමුකාය කප්පකොටියං උපචිතං කප්පසතසහස්සෙ වා කප්පසහස්සෙ වා කප්පසතෙ වා කප්පෙ වා අන්තරකප්පෙ වා උපඩ්ඪකප්පෙ වා සංවච්ඡරෙ වා උපඩ්ඪසංවච්ඡරෙ වා මාසෙ වා පක්ඛෙ වා දිවසෙ වා මුහුත්තෙ වා ඉමිනා පමාදෙන වා පසාදෙන වාති. ඉමානි භගවතො ද්වෙ ඤාණානි – පුබ්බෙනිවාසානුස්සතිඤාණඤ්ච දිබ්බචක්ඛු ච අට්ඨමං නවමං තථාගතබලං.

ඉති තත්ථ යං සබ්බඤ්ඤුතා පත්තා විදිතා සබ්බධම්මා විරජං වීතමලං උප්පන්නං සබ්බඤ්ඤුතඤාණං නිහතො මාරො බොධිමූලෙ, ඉදං භගවතො දසමං බලං සබ්බාසවපරික්ඛයං ඤාණං. දසබලසමන්නාගතා හි බුද්ධා භගවන්තොති.

නියුත්තො විචයො හාරසම්පාතො.

3. යුත්තිහාරසම්පාතො

65. තත්ථ කතමො යුත්තිහාරසම්පාතො?

‘‘තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්ස, සම්මාසඞ්කප්පගොචරො;
සම්මාදිට්ඨිපුරෙක්ඛාරො, ඤත්වාන උදයබ්බයං;
ථිනමිද්ධාභිභූ භික්ඛු, සබ්බා දුග්ගතියො ජහෙ’’ති.

‘‘තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්ස, සම්මාසඞ්කප්පගොචරො’’ති රක්ඛිතචිත්තස්ස සම්මාසඞ්කප්පගොචරො භවිස්සතීති යුජ්ජති, සම්මාසඞ්කප්පගොචරො සම්මාදිට්ඨි භවිස්සතීති යුජ්ජති, සම්මාදිට්ඨිපුරෙක්ඛාරො විහරන්තො උදයබ්බයං පටිවිජ්ඣිස්සතීති යුජ්ජති, උදයබ්බයං පටිවිජ්ඣන්තො සබ්බා දුග්ගතියො ජහිස්සතීති යුජ්ජති. සබ්බා දුග්ගතියො ජහන්තො සබ්බානි දුග්ගතිවිනිපාතභයානි සමතික්කමිස්සතීති යුජ්ජතීති.

නියුත්තො යුත්තිහාරසම්පාතො.

4. පදට්ඨානහාරසම්පාතො

66. තත්ථ කතමො පදට්ඨානො හාරසම්පාතො?

‘‘තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්ස, සම්මාසඞ්කප්පගොචරො’’ති ගාථා. ‘‘තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්සා’’ති තිණ්ණං සුචරිතානං පදට්ඨානං. ‘‘සම්මාසඞ්කප්පගොචරො’’ති සමථස්ස පදට්ඨානං. ‘‘සම්මාදිට්ඨිපුරෙක්ඛාරො’’ති විපස්සනාය පදට්ඨානං. ‘‘ඤත්වාන උදයබ්බය’’න්ති දස්සනභූමියා පදට්ඨානං. ‘‘ථිනමිද්ධාභිභූ භික්ඛූ’’ති වීරියස්ස පදට්ඨානං. ‘‘සබ්බා දුග්ගතියො ජහෙ’’ති භාවනාය පදට්ඨානං.

නියුත්තො පදට්ඨානො හාරසම්පාතො.

5. ලක්ඛණහාරසම්පාතො

67. තත්ථ කතමො ලක්ඛණො හාරසම්පාතො?

‘‘තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්ස, සම්මාසඞ්කප්පගොචරො’’ති ගාථා. ‘‘තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්ස, සම්මාසඞ්කප්පගොචරො’’ති ඉදං සතින්ද්‍රියං, සතින්ද්‍රියෙ ගහිතෙ ගහිතානි භවන්ති පඤ්චින්ද්‍රියානි. ‘‘සම්මාදිට්ඨිපුරෙක්ඛාරො’’ති සම්මාදිට්ඨියා ගහිතාය ගහිතො භවති අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො. තං කිස්ස හෙතු? සම්මාදිට්ඨිතො හි සම්මාසඞ්කප්පො පභවති, සම්මාසඞ්කප්පතො සම්මාවාචා පභවති, සම්මාවාචාතො සම්මාකම්මන්තො පභවති, සම්මාකම්මන්තතො සම්මාආජීවො පභවති, සම්මාආජීවතො සම්මාවායාමො පභවති, සම්මාවායාමතො සම්මාසති පභවති, සම්මාසතිතො සම්මාසමාධි පභවති, සම්මාසමාධිතො සම්මාවිමුත්ති පභවති, සම්මාවිමුත්තිතො සම්මාවිමුත්තිඤාණදස්සනං පභවති.

නියුත්තො ලක්ඛණො හාරසම්පාතො.

6. චතුබ්‍යූහහාරසම්පාතො

68. තත්ථ කතමො චතුබ්‍යූහො හාරසම්පාතො.

‘‘තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්ස, සම්මාසඞ්කප්පගොචරො’’ති ගාථා. ‘‘තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්සා’’ති රක්ඛිතං පරිපාලියතීති එසා නිරුත්ති. ඉධ භගවතො කො අධිප්පායො? යෙ දුග්ගතීහි පරිමුච්චිතුකාමා භවිස්සන්ති, තෙ ධම්මචාරිනො භවිස්සන්තීති අයං එත්ථ භගවතො අධිප්පායො. කොකාලිකො හි සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානෙසු ථෙරෙසු චිත්තං පදොසයිත්වා මහාපදුමනිරයෙ උපපන්නො. භගවා ච සතිආරක්ඛෙන චෙතසා සමන්නාගතො, සුත්තම්හි වුත්තං ‘‘සතියා චිත්තං රක්ඛිතබ්බ’’න්ති.

නියුත්තො චතුබ්‍යූහො හාරසම්පාතො.

7. ආවට්ටහාරසම්පාතො

69. තත්ථ කතමො ආවට්ටො හාරසම්පාතො?

‘‘තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්ස, සම්මාසඞ්කප්පගොචරො’’ති ගාථා. ‘‘තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්ස, සම්මාසඞ්කප්පගොචරො’’ති සමථො [අයං සමථො (සී. ක.)]. ‘‘සම්මාදිට්ඨිපුරෙක්ඛාරො’’ති විපස්සනා. ‘‘ඤත්වාන උදයබ්බය’’න්ති දුක්ඛපරිඤ්ඤා. ‘‘ථිනමිද්ධාභිභූ භික්ඛූ’’ති සමුදයපහානං. ‘‘සබ්බා දුග්ගතියො ජහෙ’’ති නිරොධො [අයං නිරොධො (සී. ක.)]. ඉමානි චත්තාරි සච්චානි.

නියුත්තො ආවට්ටො හාරසම්පාතො.

8. විභත්තිහාරසම්පාතො

70. තත්ථ කතමො විභත්තිහාරසම්පාතො?

‘‘තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්ස, සම්මාසඞ්කප්පගොචරො’’ති ගාථා. කුසලපක්ඛො කුසලපක්ඛෙන නිද්දිසිතබ්බො. අකුසලපක්ඛො අකුසලපක්ඛෙන නිද්දිසිතබ්බො.

නියුත්තො විභත්තිහාරසම්පාතො.

9. පරිවත්තනහාරසම්පාතො

71. තත්ථ කතමො පරිවත්තනො හාරසම්පාතො?

‘‘තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්ස, සම්මාසඞ්කප්පගොචරො’’ති ගාථා. සමථවිපස්සනාය භාවිතාය නිරොධො ඵලං, පරිඤ්ඤාතං දුක්ඛං, සමුදයො පහීනො, මග්ගො භාවිතො පටිපක්ඛෙන.

නියුත්තො පරිවත්තනො හාරසම්පාතො.

10. වෙවචනහාරසම්පාතො

72. තත්ථ කතමො වෙවචනො හාරසම්පාතො?

‘‘තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්ස, සම්මාසඞ්කප්පගොචරො’’ති ගාථා. ‘‘තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්සා’’ති චිත්තං මනො විඤ්ඤාණං මනින්ද්‍රියං මනායතනං විජානනා විජානිතත්තං, ඉදං වෙවචනං. ‘‘සම්මාසඞ්කප්පගොචරො’’ති නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පො අබ්‍යාපාදසඞ්කප්පො අවිහිංසාසඞ්කප්පො, ඉදං වෙවචනං. ‘‘සම්මාදිට්ඨිපුරෙක්ඛාරො’’ති සම්මාදිට්ඨි නාම පඤ්ඤාසත්ථං පඤ්ඤාඛග්ගො පඤ්ඤාරතනං පඤ්ඤාපජ්ජොතො පඤ්ඤාපතොදො පඤ්ඤාපාසාදො, ඉදං වෙවචනං.

නියුත්තො වෙවචනො හාරසම්පාතො.

11. පඤ්ඤත්තිහාරසම්පාතො

73. තත්ථ කතමො පඤ්ඤත්තිහාරසම්පාතො?

‘‘තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්ස, සම්මාසඞ්කප්පගොචරො’’ති ගාථා. ‘‘තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්සා’’ති පදට්ඨානපඤ්ඤත්ති සතියා. ‘‘සම්මාසඞ්කප්පගොචරො’’ති භාවනාපඤ්ඤත්ති සමථස්ස. ‘‘සම්මාදිට්ඨිපුරෙක්ඛාරො, ඤත්වාන උදයබ්බය’’න්ති දස්සනභූමියා නික්ඛෙපපඤ්ඤත්ති. ‘‘ථිනමිද්ධාභිභූ භික්ඛූ’’ති සමුදයස්ස අනවසෙසප්පහානපඤ්ඤත්ති, ‘‘සබ්බා දුග්ගතියො ජහෙ’’ති භාවනාපඤ්ඤත්ති මග්ගස්ස.

නියුත්තො පඤ්ඤත්තිහාරසම්පාතො.

12. ඔතරණහාරසම්පාතො

74. තත්ථ කතමො ඔතරණො හාරසම්පාතො?

‘‘තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්ස, සම්මාසඞ්කප්පගොචරො’’ති ගාථා. ‘‘තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්ස, සම්මාසඞ්කප්පගොචරො’’ . ‘‘සම්මාදිට්ඨිපුරෙක්ඛාරො’’ති සම්මාදිට්ඨියා ගහිතාය ගහිතානි භවන්ති පඤ්චින්ද්‍රියානි, අයං ඉන්ද්‍රියෙහි ඔතරණා.

තානියෙව ඉන්ද්‍රියානි විජ්ජා, විජ්ජුප්පාදා අවිජ්ජානිරොධො, අවිජ්ජානිරොධා සඞ්ඛාරනිරොධො, සඞ්ඛාරනිරොධා විඤ්ඤාණනිරොධො, එවං සබ්බං, අයං පටිච්චසමුප්පාදෙන ඔතරණා.

තානියෙව පඤ්චින්ද්‍රියානි තීහි ඛන්ධෙහි සඞ්ගහිතානි – සීලක්ඛන්ධෙන සමාධික්ඛන්ධෙන පඤ්ඤාක්ඛන්ධෙන. අයං ඛන්ධෙහි ඔතරණා.

තානි යෙව පඤ්චින්ද්‍රියානි සඞ්ඛාරපරියාපන්නානි. යෙ සඞ්ඛාරා අනාසවා නො ච භවඞ්ගා, තෙ සඞ්ඛාරා ධම්මධාතුසඞ්ගහිතා, අයං ධාතූහි ඔතරණා.

සා ධම්මධාතු ධම්මායතනපරියාපන්නා, යං ආයතනං අනාසවං නො ච භවඞ්ගං, අයං ආයතනෙහි ඔතරණා.

නියුත්තො ඔතරණො හාරසම්පාතො.

13. සොධනහාරසම්පාතො

75. තත්ථ කතමො සොධනො හාරසම්පාතො?

‘‘තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්ස, සම්මාසඞ්කප්පගොචරො’’ති ගාථා. යත්ථ ආරම්භො සුද්ධො, සො පඤ්හො විසජ්ජිතො භවති. යත්ථ පන ආරම්භො න සුද්ධො, න තාව සො පඤ්හො විසජ්ජිතො භවති.

නියුත්තො සොධනො හාරසම්පාතො.

14. අධිට්ඨානහාරසම්පාතො

76. තත්ථ කතමො අධිට්ඨානො හාරසම්පාතො?

තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්ස, සම්මාසඞ්කප්පගොචරොති ගාථා. තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්සාති එකත්තතා. චිත්තං මනො විඤ්ඤාණං, අයං වෙමත්තතා. සම්මාසඞ්කප්පගොචරොති එකත්තතා. නෙක්ඛම්මසඞ්කප්පො අබ්‍යාපාදසඞ්කප්පො අවිහිංසාසඞ්කප්පො අයං වෙමත්තතා. සම්මාදිට්ඨිපුරෙක්ඛාරොති එකත්තතා. සම්මාදිට්ඨි නාම යං දුක්ඛෙ ඤාණං දුක්ඛසමුදයෙ ඤාණං දුක්ඛනිරොධෙ ඤාණං දුක්ඛනිරොධගාමිනියා පටිපදාය ඤාණං මග්ගෙ ඤාණං හෙතුම්හි ඤාණං හෙතුසමුප්පන්නෙසු ධම්මෙසු ඤාණං පච්චයෙ ඤාණං පච්චයසමුප්පන්නෙසු ධම්මෙසු ඤාණං, යං තත්ථ තත්ථ යථාභූතං ඤාණදස්සනං අභිසමයො සම්පටිවෙධො සච්චාගමනං, අයං වෙමත්තතා. ඤත්වාන උදයබ්බයන්ති එකත්තතා, උදයෙන අවිජ්ජාපච්චයා සඞ්ඛාරා, සඞ්ඛාරපච්චයා විඤ්ඤාණං, එවං සබ්බං සමුදයො භවති. වයෙන අවිජ්ජානිරොධා සඞ්ඛාරනිරොධො, එවං සබ්බං නිරොධො හොති, අයං වෙමත්තතා. ථිනමිද්ධාභිභූ භික්ඛූති එකත්තතා, ථිනං නාම යා චිත්තස්ස අකල්ලතා අකම්මනියතා, මිද්ධං නාම යං කායස්ස ලීනත්තං, අයං වෙමත්තතා. සබ්බා දුග්ගතියො ජහෙති එකත්තතා, දෙවමනුස්සෙ වා උපනිධාය අපායා දුග්ගති, නිබ්බානං වා උපනිධාය සබ්බා උපපත්තියො දුග්ගති, අයං වෙමත්තතා.

නියුත්තො අධිට්ඨානො හාරසම්පාතො.

15. පරික්ඛාරහාරසම්පාතො

77. තත්ථ කතමො පරික්ඛාරො හාරසම්පාතො?

"තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්ස, සම්මාසඞ්කප්පගොචරො"ති ගාථා. අයං සමථවිපස්සනාය පරික්ඛාරො.

නියුත්තො පරික්ඛාරො හාරසම්පාතො.

16. සමාරොපනහාරසම්පාතො

78. තත්ථ කතමො සමාරොපනො හාරසම්පාතො?

"තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්ස, සම්මාසඞ්කප්පගොචරො;
සම්මාදිට්ඨිපුරෙක්ඛාරො, ඤත්වාන උදයබ්බයං;
ථිනමිද්ධාභිභූ භික්ඛු, සබ්බා දුග්ගතියො ජහෙ"ති.

තස්මා රක්ඛිතචිත්තස්සාති තිණ්ණං සුචරිතානං පදට්ඨානං, චිත්තෙ රක්ඛිතෙ තං රක්ඛිතං භවති කායකම්මං වචීකම්මං මනොකම්මං. සම්මාදිට්ඨිපුරෙක්ඛාරොති සම්මාදිට්ඨියා භාවිතාය භාවිතො භවති අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො. කෙන කාරණෙන? සම්මාදිට්ඨිතො හි සම්මාසඞ්කප්පො පභවති, සම්මාසඞ්කප්පතො සම්මාවාචා පභවති, සම්මාවාචාතො සම්මාකම්මන්තො පභවති, සම්මාකම්මන්තතො සම්මාආජීවො පභවති, සම්මාආජීවතො සම්මාවායාමො පභවති, සම්මාවායාමතො සම්මාසති පභවති, සම්මාසතිතො සම්මාසමාධි පභවති, සම්මාසමාධිතො සම්මාවිමුත්ති පභවති, සම්මාවිමුත්තිතො සම්මාවිමුත්තිඤාණදස්සනං පභවති. අයං අනුපාදිසෙසො පුග්ගලො අනුපාදිසෙසා ච නිබ්බානධාතු.

නියුත්තො සමාරොපනො හාරසම්පාතො.

තෙනාහ ආයස්මා මහාකච්චායනො –

"සොළස හාරා පඨමං, දිසලොචනතො දිසා විලොකෙත්වා;
සඞ්ඛිපිය අඞ්කුසෙන හි, නයෙහි තීහි නිද්දිසෙ සුත්ත"න්ති.

නියුත්තො හාරසම්පාතො.

නයසමුට්ඨානං

79. තත්ථ කතමං නයසමුට්ඨානං? පුබ්බා කොටි න පඤ්ඤායති අවිජ්ජාය ච භවතණ්හාය ච, තත්ථ අවිජ්ජානීවරණං තණ්හාසංයොජනං. අවිජ්ජානීවරණා සත්තා අවිජ්ජාසංයුත්තා [අවිජ්ජාය සංයුත්තා (සී. ක.)] අවිජ්ජාපක්ඛෙන විචරන්ති, තෙ වුච්චන්ති දිට්ඨිචරිතාති. තණ්හාසංයොජනා සත්තා තණ්හාසංයුත්තා තණ්හාපක්ඛෙන විචරන්ති, තෙ වුච්චන්ති තණ්හාචරිතාති. දිට්ඨිචරිතා ඉතො බහිද්ධා පබ්බජිතා අත්තකිලමථානුයොගමනුයුත්තා විහරන්ති. තණ්හාචරිතා ඉතො බහිද්ධා පබ්බජිතා කාමෙසු කාමසුඛල්ලිකානුයොගමනුයුත්තා විහරන්ති.

තත්ථ කිංකාරණං යං දිට්ඨිචරිතා ඉතො බහිද්ධා පබ්බජිතා අත්තකිලමථානුයොගමනුයුත්තා විහරන්ති, තණ්හාචරිතා ඉතො බහිද්ධා පබ්බජිතා කාමෙසු කාමසුඛල්ලිකානුයොගමනුයුත්තා විහරන්ති? ඉතො බහිද්ධා නත්ථි සච්චවවත්ථානං, කුතො චතුසච්චප්පකාසනා වා සමථවිපස්සනාකොසල්ලං වා උපසමසුඛප්පත්ති වා! තෙ උපසමසුඛස්ස අනභිඤ්ඤා විපරීතචෙතා එවමාහංසු ''නත්ථි සුඛෙන සුඛං, දුක්ඛෙන නාම සුඛං අධිගන්තබ්බ''න්ති. යො කාමෙ පටිසෙවති, සො ලොකං වඩ්ඪයති, යො ලොකං වඩ්ඪයති, සො බහුං පුඤ්ඤං පසවතීති තෙ එවංසඤ්ඤී එවංදිට්ඨී දුක්ඛෙන සුඛං පත්ථයමානා කාමෙසු පුඤ්ඤසඤ්ඤී අත්තකිලමථානුයොගමනුයුත්තා ච විහරන්ති කාමසුඛල්ලිකානුයොගමනුයුත්තා ච, තෙ තදභිඤ්ඤා සන්තා රොගමෙව වඩ්ඪයන්ති, ගණ්ඩමෙව වඩ්ඪයන්ති, සල්ලමෙව වඩ්ඪයන්ති, තෙ රොගාභිතුන්නා ගණ්ඩපටිපීළිතා සල්ලානුවිද්ධා නිරයතිරච්ඡානයොනිපෙතාසුරෙසු උම්මුජ්ජනිමුජ්ජානි කරොන්තා උග්ඝාතනිග්ඝාතං පච්චනුභොන්තා රොගගණ්ඩසල්ලභෙසජ්ජං න වින්දන්ති. තත්ථ අත්තකිලමථානුයොගො කාමසුඛල්ලිකානුයොගො ච සංකිලෙසො, සමථවිපස්සනා වොදානං. අත්තකිලමථානුයොගො කාමසුඛල්ලිකානුයොගො ච රොගො, සමථවිපස්සනා රොගනිග්ඝාතකභෙසජ්ජං. අත්තකිලමථානුයොගො කාමසුඛල්ලිකානුයොගො ච ගණ්ඩො, සමථවිපස්සනා ගණ්ඩනිග්ඝාතකභෙසජ්ජං . අත්තකිලමථානුයොගො කාමසුඛල්ලිකානුයොගො ච සල්ලො, සමථවිපස්සනා සල්ලුද්ධරණභෙසජ්ජං.

තත්ථ සංකිලෙසො දුක්ඛං, තදභිසඞ්ගො තණ්හා සමුදයො, තණ්හානිරොධො දුක්ඛනිරොධො, සමථවිපස්සනා දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා, ඉමානි චත්තාරි සච්චානි. දුක්ඛං පරිඤ්ඤෙය්‍යං, සමුදයො පහාතබ්බො, මග්ගො භාවෙතබ්බො, නිරොධො සච්ඡිකාතබ්බො.

80. තත්ථ දිට්ඨිචරිතා රූපං අත්තතො උපගච්ඡන්ති. වෙදනං…පෙ.… සඤ්ඤං…පෙ.… සඞ්ඛාරෙ…පෙ.… විඤ්ඤාණං අත්තතො උපගච්ඡන්ති. තණ්හාචරිතා රූපවන්තං අත්තානං උපගච්ඡන්ති. අත්තනි වා රූපං, රූපස්මිං වා අත්තානං, වෙදනාවන්තං…පෙ.… සඤ්ඤාවන්තං…පෙ.… සඞ්ඛාරවන්තං…පෙ.… විඤ්ඤාණවන්තං අත්තානං උපගච්ඡන්ති, අත්තනි වා විඤ්ඤාණං, විඤ්ඤාණස්මිං වා අත්තානං, අයං වුච්චති වීසතිවත්ථුකා සක්කායදිට්ඨි.

තස්සා පටිපක්ඛො ලොකුත්තරා සම්මාදිට්ඨි, අන්වායිකා සම්මාසඞ්කප්පො සම්මාවාචා සම්මාකම්මන්තො සම්මාආජීවො සම්මාවායාමො සම්මාසති සම්මාසමාධි, අයං අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො. තෙ තයො ඛන්ධා සීලක්ඛන්ධො සමාධික්ඛන්ධො පඤ්ඤාක්ඛන්ධො. සීලක්ඛන්ධො සමාධික්ඛන්ධො ච සමථො, පඤ්ඤාක්ඛන්ධො විපස්සනා. තත්ථ සක්කායො දුක්ඛං, සක්කායසමුදයො දුක්ඛසමුදයො, සක්කායනිරොධො දුක්ඛනිරොධො, අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා, ඉමානි චත්තාරි සච්චානි. දුක්ඛං පරිඤ්ඤෙය්‍යං, සමුදයො පහාතබ්බො, මග්ගො භාවෙතබ්බො, නිරොධො සච්ඡිකාතබ්බො.

තත්ථ යෙ රූපං අත්තතො උපගච්ඡන්ති. වෙදනං…පෙ.… සඤ්ඤං…පෙ.… සඞ්ඛාරෙ…පෙ.… විඤ්ඤාණං අත්තතො උපගච්ඡන්ති. ඉමෙ වුච්චන්ති ''උච්ඡෙදවාදිනො''ති. යෙ රූපවන්තං අත්තානං උපගච්ඡන්ති. අත්තනි වා රූපං, රූපස්මිං වා අත්තානං. යෙ වෙදනාවන්තං…පෙ.… යෙ සඤ්ඤාවන්තං…පෙ.… යෙ සඞ්ඛාරවන්තං…පෙ.… යෙ විඤ්ඤාණවන්තං අත්තානං උපගච්ඡන්ති, අත්තනි වා විඤ්ඤාණං, විඤ්ඤාණස්මිං වා අත්තානං. ඉමෙ වුච්චන්ති ''සස්සතවාදිනො''ති, තත්ථ උච්ඡෙදසස්සතවාදා උභො අන්තා, අයං සංසාරපවත්ති. තස්ස පටිපක්ඛො මජ්ඣිමා පටිපදා අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො, අයං සංසාරනිවත්ති. තත්ථ පවත්ති දුක්ඛං, තදභිසඞ්ගො තණ්හා සමුදයො, තණ්හානිරොධො දුක්ඛනිරොධො, අරියො අට්ඨඞ්ගිකො මග්ගො දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා, ඉමානි චත්තාරි සච්චානි. දුක්ඛං පරිඤ්ඤෙය්‍යං, සමුදයො පහාතබ්බො, මග්ගො භාවෙතබ්බො, නිරොධො සච්ඡිකාතබ්බො.

තත්ථ උච්ඡෙදසස්සතං සමාසතො වීසතිවත්ථුකා සක්කායදිට්ඨි, විත්ථාරතො ද්වාසට්ඨි දිට්ඨිගතානි, තෙසං පටිපක්ඛො තෙචත්තාලීසං බොධිපක්ඛියා ධම්මා අට්ඨ විමොක්ඛා දස කසිණායතනානි. ද්වාසට්ඨි දිට්ඨිගතානි මොහජාලං අනාදිඅනිධනප්පවත්තං. තෙචත්තාලීසං [තෙතාලීසං (සී.)] බොධිපක්ඛියා ධම්මා ඤාණවජිරං මොහජාලප්පදාලනං. තත්ථ මොහො අවිජ්ජා, ජාලං භවතණ්හා, තෙන වුච්චති ''පුබ්බා කොටි න පඤ්ඤායති අවිජ්ජාය ච භවතණ්හාය චා''ති.

81. තත්ථ දිට්ඨිචරිතො අස්මිං සාසනෙ පබ්බජිතො සල්ලෙඛානුසන්තතවුත්ති භවති සල්ලෙඛෙ තිබ්බගාරවො. තණ්හාචරිතො අස්මිං සාසනෙ පබ්බජිතො සික්ඛානුසන්තතවුත්ති භවති සික්ඛාය තිබ්බගාරවො. දිට්ඨිචරිතො සම්මත්තනියාමං ඔක්කමන්තො ධම්මානුසාරී භවති. තණ්හාචරිතො සම්මත්තනියාමං ඔක්කමන්තො සද්ධානුසාරී

භවති, දිට්ඨිචරිතො සුඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය ච නියාති. තණ්හාචරිතො දුක්ඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය ච නියාති.

තත්ථ කිංකාරණං, යං තණ්හාචරිතො දුක්ඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය ච නියාති, තස්ස හි කාමා අපරිච්චත්තා භවන්ති, සො කාමෙහි විවෙච්චියමානො දුක්ඛෙන පටිනිස්සරති දන්ධඤ්ච ධම්මං ආජානාති? යො පනායං දිට්ඨිචරිතො අයං ආදිතොයෙව කාමෙහි අනත්ථිකො භවති. සො තතො විවෙච්චියමානො ඛිප්පඤ්ච පටිනිස්සරති, ඛිප්පඤ්ච ධම්මං ආජානාති. දුක්ඛාපි පටිපදා දුවිධා දන්ධාභිඤ්ඤා ච ඛිප්පාභිඤ්ඤා ච. සුඛාපි පටිපදා දුවිධා දන්ධාභිඤ්ඤා ච ඛිප්පාභිඤ්ඤා ච. සත්තාපි දුවිධා මුදින්ද්‍රියාපි තික්ඛින්ද්‍රියාපි. යෙ මුදින්ද්‍රියා, තෙ දන්ධඤ්ච පටිනිස්සරන්ති දන්ධඤ්ච ධම්මං ආජානන්ති. යෙ තික්ඛින්ද්‍රියා, තෙ ඛිප්පඤ්ච පටිනිස්සරන්ති, ඛිප්පඤ්ච ධම්මං ආජානන්ති, ඉමා චතස්සො පටිපදා. යෙ හි කෙචි නියිංසු වා නියන්ති වා නියිස්සන්ති වා, තෙ ඉමාහි එව චතූහි පටිපදාහි. එවං අරියා චතුක්කමග්ගං පඤ්ඤාපෙන්ති අබුධජනසෙවිතාය බාලකන්තාය රත්තවාසිනියා නන්දියා භවතණ්හාය අවට්ටනත්ථං [ආවට්ටනත්ථං (සී. ක.)]. අයං වුච්චති නන්දියාවට්ටස්ස නයස්ස භූමීති, තෙනාහ ‘‘තණ්හඤ්ච අවිජ්ජම්පි ච සමථෙනා’’ති.

82. වෙය්‍යාකරණෙසු හි යෙ කුසලාකුසලාති තෙ දුවිධා උපපරික්ඛිතබ්බා – ලොකවට්ටානුසාරී ච ලොකවිවට්ටානුසාරී ච. වට්ටං නාම සංසාරො. විවට්ටං නිබ්බානං. කම්මකිලෙසා හෙතු සංසාරස්ස. තත්ථ කම්මං චෙතනා චෙතසිකඤ්ච නිද්දිසිතබ්බං. තං කථං දට්ඨබ්බං? උපචයෙන සබ්බෙපි කිලෙසා චතූහි විපල්ලාසෙහි නිද්දිසිතබ්බා. තෙ කත්ථ දට්ඨබ්බා? දස වත්ථුකෙ කිලෙසපුඤ්ජෙ. කතමානි දස වත්ථූනි? චත්තාරො ආහාරා, චත්තාරො විපල්ලාසා, චත්තාරි උපාදානානි, චත්තාරො යොගා, චත්තාරො ගන්ථා, චත්තාරො ආසවා, චත්තාරො ඔඝා, චත්තාරො සල්ලා, චතස්සො විඤ්ඤාණට්ඨිතියො චත්තාරි අගතිගමනානි. පඨමෙ ආහාරෙ පඨමො විපල්ලාසො, දුතියෙ ආහාරෙ දුතියො විපල්ලාසො, තතියෙ ආහාරෙ තතියො විපල්ලාසො, චතුත්ථෙ ආහාරෙ චතුත්ථො විපල්ලාසො. පඨමෙ විපල්ලාසෙ පඨමං උපාදානං. දුතියෙ විපල්ලාසෙ දුතියං උපාදානං, තතියෙ විපල්ලාසෙ තතියං උපාදානං, චතුත්ථෙ විපල්ලාසෙ චතුත්ථං උපාදානං. පඨමෙ උපාදානෙ පඨමො යොගො, දුතියෙ උපාදානෙ දුතියො යොගො, තතියෙ උපාදානෙ තතියො යොගො, චතුත්ථෙ උපාදානෙ චතුත්ථො යොගො. පඨමෙ යොගෙ පඨමො ගන්ථො, දුතියෙ යොගෙ දුතියො ගන්ථො, තතියෙ යොගෙ තතියො ගන්ථො, චතුත්ථෙ යොගෙ චතුත්ථො ගන්ථො, පඨමෙ ගන්ථෙ පඨමො ආසවො, දුතියෙ ගන්ථෙ දුතියො ආසවො, තතියෙ ගන්ථෙ තතියො ආසවො, චතුත්ථෙ ගන්ථෙ චතුත්ථො ආසවො. පඨමෙ ආසවෙ පඨමො ඔඝො, දුතියෙ ආසවෙ දුතියො ඔඝො, තතියෙ ආසවෙ තතියො ඔඝො, චතුත්ථෙ ආසවෙ චතුත්ථො ඔඝො. පඨමෙ ඔඝෙ පඨමො සල්ලො, දුතියෙ ඔඝෙ දුතියො සල්ලො, තතියෙ ඔඝෙ තතියො සල්ලො, චතුත්ථෙ ඔඝෙ චතුත්ථො සල්ලො. පඨමෙ සල්ලෙ පඨමා විඤ්ඤාණට්ඨිති, දුතියෙ සල්ලෙ දුතියා විඤ්ඤාණට්ඨිති, තතියෙ සල්ලෙ තතියා විඤ්ඤාණට්ඨිති, චතුත්ථෙ සල්ලෙ චතුත්ථී [චතුත්ථා (සී.)] විඤ්ඤාණට්ඨිති, පඨමායං විඤ්ඤාණට්ඨිතියං පඨමං අගතිගමනං. දුතියායං විඤ්ඤාණට්ඨිතියං දුතියං අගතිගමනං. තතියායං විඤ්ඤාණට්ඨිතියං තතියං අගතිගමනං, චතුත්ථියං [චතුත්ථායං (සී.)] විඤ්ඤාණට්ඨිතියං චතුත්ථං අගතිගමනං.

83. තත්ථ යො ච කබළීකාරො ආහාරො ඵස්සො ආහාරො, ඉමෙ තණ්හාචරිතස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසා. යො ච මනොසඤ්චෙතනාහාරො යො ච විඤ්ඤාණාහාරො, ඉමෙ දිට්ඨිචරිතස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසා. තත්ථ යො ච ‘‘අසුභෙ සුභ’’න්ති විපල්ලාසො, යො ච ‘‘දුක්ඛෙ සුඛ’’න්ති විපල්ලාසො, ඉමෙ තණ්හාචරිතස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසා. යො ච ‘‘අනිච්චෙ නිච්ච’’න්ති විපල්ලාසො, යො ච ‘‘අනත්තනි අත්තා’’ති විපල්ලාසො, ඉමෙ දිට්ඨිචරිතස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසා. තත්ථ යඤ්ච කාමුපාදානං යඤ්ච භවුපාදානං, ඉමෙ තණ්හාචරිතස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසා. යඤ්ච දිට්ඨුපාදානං යඤ්ච අත්තවාදුපාදානං, ඉමෙ දිට්ඨිචරිතස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසා. තත්ථ යො ච කාමයොගො, යො ච භවයොගො, ඉමෙ තණ්හාචරිතස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසා. යො ච දිට්ඨියොගො, යො ච අවිජ්ජායොගො, ඉමෙ දිට්ඨිචරිතස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසා. තත්ථ යො ච අභිජ්ඣාකායගන්ථො, යො ච බ්‍යාපාදො කායගන්ථො, ඉමෙ තණ්හාචරිතස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසා. යො ච පරාමාසකායගන්ථො, යො ච ඉදංසච්චාභිනිවෙසකායගන්ථො, ඉමෙ දිට්ඨිචරිතස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසා. තත්ථ යො ච කාමාසවො, යො ච භවාසවො, ඉමෙ තණ්හාචරිතස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසා. යො ච දිට්ඨාසවො, යො ච අවිජ්ජාසවො, ඉමෙ දිට්ඨිචරිතස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසා. තත්ථ යො ච කාමොඝො, යො ච භවොඝො, ඉමෙ තණ්හාචරිතස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසා. යො ච දිට්ඨොඝො, යො ච අවිජ්ජොඝො, ඉමෙ දිට්ඨිචරිතස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසා. තත්ථ යො ච රාගසල්ලො, යො ච දොසසල්ලො, ඉමෙ තණ්හාචරිතස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසා. යො ච මානසල්ලො, යො ච මොහසල්ලො, ඉමෙ දිට්ඨිචරිතස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසා. තත්ථ යා ච රූපූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිති, යා ච වෙදනූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිති, ඉමෙ තණ්හාචරිතස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසා. යා ච සඤ්ඤූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිති, යා ච සඞ්ඛාරූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිති, ඉමෙ දිට්ඨිචරිතස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසා. තත්ථ යඤ්ච ඡන්දා අගතිගමනං යඤ්ච දොසා අගතිගමනං, ඉමෙ තණ්හාචරිතස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසා. යඤ්ච භයා අගතිගමනං, යඤ්ච මොහා අගතිගමනං, ඉමෙ දිට්ඨිචරිතස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසා.

84. තත්ථ කබළීකාරෙ ආහාරෙ ‘‘අසුභෙ සුභ’’න්ති විපල්ලාසො, ඵස්සෙ ආහාරෙ ‘‘දුක්ඛෙ සුඛ’’න්ති විපල්ලාසො, විඤ්ඤාණෙ ආහාරෙ ‘‘අනිච්චෙ නිච්ච’’න්ති විපල්ලාසො, මනොසඤ්චෙතනාය ආහාරෙ ‘‘අනත්තනි අත්තා’’ති විපල්ලාසො. පඨමෙ විපල්ලාසෙ ඨිතො කාමෙ උපාදියති , ඉදං වුච්චති කාමුපාදානං; දුතියෙ විපල්ලාසෙ ඨිතො අනාගතං භවං උපාදියති , ඉදං වුච්චති භවුපාදානං; තතියෙ විපල්ලාසෙ ඨිතො සංසාරාභිනන්දිනිං දිට්ඨිං

උපාදියති, ඉදං වුච්චති දිට්ඨුපාදානං; චතුත්ථෙ විපල්ලාසෙ ඨිතො අත්තානං කප්පියං උපාදියති, ඉදං වුච්චති අත්තවාදුපාදානං.

කාමුපාදානෙන කාමෙහි සංයුජ්ජති, අයං වුච්චති කාමයොගො; භවුපාදානෙන භවෙහි සංයුජ්ජති, අයං වුච්චති භවයොගො; දිට්ඨුපාදානෙන පාපිකාය දිට්ඨියා සංයුජ්ජති, අයං වුච්චති දිට්ඨියොගො; අත්තවාදුපාදානෙන අවිජ්ජාය සංයුජ්ජති, අයං වුච්චති අවිජ්ජායොගො.

පඨමෙ යොගෙ ඨිතො අභිජ්ඣාය කායං ගන්ථති, අයං වුච්චති අභිජ්ඣාකායගන්ථො; දුතියෙ යොගෙ ඨිතො බ්‍යාපාදෙන කායං ගන්ථති, අයං වුච්චති බ්‍යාපාදකායගන්ථො; තතියෙ යොගෙ ඨිතො පරාමාසෙන කායං ගන්ථති, අයං වුච්චති පරාමාසකායගන්ථො; චතුත්ථෙ යොගෙ ඨිතො ඉදංසච්චාභිනිවෙසෙන කායං ගන්ථති, අයං වුච්චති ඉදංසච්චාභිනිවෙසකායගන්ථො.

තස්ස එවංගන්ථිතා කිලෙසා ආසවන්ති. කුතො ච වුච්චති ආසවන්තීති? අනුසයතො වා පරියුට්ඨානතො වා. තත්ථ අභිජ්ඣාකායගන්ථෙන කාමාසවො, බ්‍යාපාදකායගන්ථෙන භවාසවො, පරාමාසකායගන්ථෙන දිට්ඨාසවො, ඉදංසච්චාභිනිවෙසකායගන්ථෙන අවිජ්ජාසවො.

තස්ස ඉමෙ චත්තාරො ආසවා වෙපුල්ලං ගතා ඔඝා භවන්ති. ඉති ආසවවෙපුල්ලා ඔඝවෙපුල්ලං. තත්ථ කාමාසවෙන කාමොඝො, භවාසවෙන භවොඝො, දිට්ඨාසවෙන දිට්ඨොඝො, අවිජ්ජාසවෙන අවිජ්ජොඝො.

තස්ස ඉමෙ චත්තාරො ඔඝා අනුසයසහගතා අජ්ඣාසයං අනුපවිට්ඨා හදයං ආහච්ච තිට්ඨන්ති, තෙන වුච්චන්ති සල්ලාඉති. තත්ථ කාමොඝෙන රාගසල්ලො, භවොඝෙන දොසසල්ලො, දිට්ඨොඝෙන මානසල්ලො, අවිජ්ජොඝෙන මොහසල්ලො.

තස්ස ඉමෙහි චතූහි සල්ලෙහි පරියාදින්නං [පරියාදිණ්ණං (ක.)] විඤ්ඤාණං චතූසු ධම්මෙසු සණ්ඨහති රූපෙ වෙදනාය සඤ්ඤාය සඞ්ඛාරෙසු. තත්ථ රාගසල්ලෙන නන්දූපසෙචනෙන විඤ්ඤාණෙන රූපූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිති, දොසසල්ලෙන නන්දූපසෙචනෙන විඤ්ඤාණෙන වෙදනූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිති, මානසල්ලෙන නන්දූපසෙචනෙන විඤ්ඤාණෙන සඤ්ඤූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිති, මොහසල්ලෙන නන්දූපසෙචනෙන විඤ්ඤාණෙන සඞ්ඛාරූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිති.

තස්ස ඉමාහි චතූහි විඤ්ඤාණට්ඨිතීහි උපත්ථද්ධං විඤ්ඤාණං චතූහි ධම්මෙහි අගතිං ගච්ඡති ඡන්දා දොසා භයා මොහා. තත්ථ රාගෙන ඡන්දාගතිං ගච්ඡති, දොසෙන දොසාගතිං ගච්ඡති, භයෙන භයාගතිං ගච්ඡති, මොහෙන මොහාගතිං ගච්ඡති. ඉති ඛො තඤ්ච කම්මං ඉමෙ ච කිලෙසා, එස හෙතු සංසාරස්ස, එවං සබ්බෙ කිලෙසා චතූහි විපල්ලාසෙහි නිද්දිසිතබ්බා.

85. තත්ථ ඉමා චතස්සො දිසා කබළීකාරො ආහාරො ''අසුභෙ සුභ''න්ති විපල්ලාසො, කාමුපාදානං, කාමයොගො, අභිජ්ඣාකායගන්ථො, කාමාසවො, කාමොඝො, රාගසල්ලො, රූපූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිති, ඡන්දා අගතිගමනන්ති පඨමා දිසා.

ඵස්සො ආහාරො, ''දුක්ඛෙ සුඛ''න්ති විපල්ලාසො, භවුපාදානං, භවයොගො, බ්‍යාපාදකායගන්ථො, භවාසවො, භවොඝො, දොසසල්ලො, වෙදනූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිති, දොසා අගතිගමනන්ති දුතියා දිසා.

විඤ්ඤාණාහාරො ''අනිච්චෙ නිච්ච''න්ති විපල්ලාසො, දිට්ඨුපාදානං, දිට්ඨියොගො පරාමාසකායගන්ථො, දිට්ඨාසවො, දිට්ඨොඝො, මානසල්ලො, සඤ්ඤූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිති, භයා අගතිගමනන්ති තතියා දිසා.

මනොසඤ්චෙතනාහාරො ''අනත්තනි අත්තා''ති විපල්ලාසො, අත්තවාදුපාදානං, අවිජ්ජායොගො, ඉදංසච්චාභිනිවෙසකායගන්ථො, අවිජ්ජාසවො, අවිජ්ජොඝො, මොහසල්ලො, සඞ්ඛාරූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිති, මොහා අගතිගමනන්ති චතුත්ථී දිසා.

තත්ථ යො ච කබළීකාරො ආහාරො යො ච ''අසුභෙ සුභ''න්ති විපල්ලාසො, කාමුපාදානං, කාමයොගො, අභිජ්ඣාකායගන්ථො, කාමාසවො , කාමොඝො, රාගසල්ලො, රූපූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිති ඡන්දා අගතිගමනන්ති, ඉමෙසං දසන්නං සුත්තානං එකො අත්ථො, බ්‍යඤ්ජනමෙව නානං. ඉමෙ රාගචරිතස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසා.

තත්ථ යො ච ඵස්සො ආහාරො යො ච ''දුක්ඛෙ සුඛ''න්ති විපල්ලාසො, භවුපාදානං, භවයොගො , බ්‍යාපාදකායගන්ථො, භවාසවො, භවොඝො, දොසසල්ලො, වෙදනූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිති, දොසා අගතිගමනන්ති ඉමෙසං දසන්නං සුත්තානං එකො අත්ථො බ්‍යඤ්ජනමෙව නානං, ඉමෙ දොසචරිතස්ස පුග්ගලස්ස උපක්කිලෙසා.

තත්ථ යො ච විඤ්ඤාණාහාරො යො ච ‘‘අනිච්චෙ නිච්ච’’න්ති විපල්ලාසො, දිට්ඨුපාදානං, දිට්ඨියොගො, පරාමාසකායගන්ථො, දිට්ඨාසවො, දිට්ඨොඝො, මානසල්ලො, සඤ්ඤූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිති, භයා අගතිගමනන්ති ඉමෙසං දසන්නං සුත්තානං එකො අත්ථො, බ්‍යඤ්ජනමෙව නානං. ඉමෙ දිට්ඨිචරිතස්ස මන්දස්ස උපක්කිලෙසා.

තත්ථ යො ච මනොසඤ්චෙතනාහාරො යො ච ‘‘අනත්තනි අත්තා’’ති විපල්ලාසො, අත්තවාදුපාදානං, අවිජ්ජායොගො, ඉදංසච්චාභිනිවෙසකායගන්ථො, අවිජ්ජාසවො, අවිජ්ජොඝො, මොහසල්ලො, සඞ්ඛාරූපගා විඤ්ඤාණට්ඨිති, මොහා අගතිගමනන්ති, ඉමෙසං දසන්නං සුත්තානං එකො අත්ථො, බ්‍යඤ්ජනමෙව නානං. ඉමෙ දිට්ඨිචරිතස්ස උදත්තස්ස [උදත්ථස්ස (සී. ක.)] උපක්කිලෙසා.

තත්ථ යො ච කබළීකාරො ආහාරො යො ච ඵස්සො ආහාරො, ඉමෙ අප්පණිහිතෙන විමොක්ඛමුඛෙන පරිඤ්ඤං ගච්ඡන්ති, විඤ්ඤාණාහාරො සුඤ්ඤතාය, මනොසඤ්චෙතනාහාරො අනිමිත්තෙන, තත්ථ යො ච ‘‘අසුභෙ සුභ’’න්ති විපල්ලාසො, යො ච ‘‘දුක්ඛෙ සුඛ’’න්ති විපල්ලාසො, ඉමෙ අප්පණිහිතෙන විමොක්ඛමුඛෙන පහානං අබ්භත්ථං ගච්ඡන්ති. ‘‘අනිච්චෙ නිච්ච’’න්ති විපල්ලාසො සුඤ්ඤතාය, ‘‘අනත්තනි අත්තා’’ති විපල්ලාසො අනිමිත්තෙන. තත්ථ කාමුපාදානඤ්ච භවුපාදානඤ්ච අප්පණිහිතෙන විමොක්ඛමුඛෙන පහානං ගච්ඡන්ති. දිට්ඨුපාදානං සුඤ්ඤතාය, අත්තවාදුපාදානං අනිමිත්තෙන. තත්ථ කාමයොගො ච භවයොගො ච අප්පණිහිතෙන විමොක්ඛමුඛෙන පහානං ගච්ඡන්ති, දිට්ඨියොගො සුඤ්ඤතාය, අවිජ්ජායොගො අනිමිත්තෙන. තත්ථ අභිජ්ඣාකායගන්ථො ච බ්‍යාපාදකායගන්ථො ච අප්පණිහිතෙන විමොක්ඛමුඛෙන පහානං ගච්ඡන්ති, පරාමාසකායගන්ථො සුඤ්ඤතාය, ඉදංසච්චාභිනිවෙසකායගන්ථො අනිමිත්තෙන.

තත්ථ කාමාසවො ච භවාසවො ච අප්පණිහිතෙන විමොක්ඛමුඛෙන පහානං ගච්ඡන්ති, දිට්ඨාසවො සුඤ්ඤතාය, අවිජ්ජාසවො අනිමිත්තෙන. තත්ථ කාමොඝො ච භවොඝො ච අප්පණිහිතෙන විමොක්ඛමුඛෙන පහානං ගච්ඡන්ති, දිට්ඨොඝො සුඤ්ඤතාය, අවිජ්ජොඝො අනිමිත්තෙන. තත්ථ රාගසල්ලො ච දොසසල්ලො ච අප්පණිහිතෙන විමොක්ඛමුඛෙන පහානං ගච්ඡන්ති, මානසල්ලො සුඤ්ඤතාය, මොහසල්ලො අනිමිත්තෙන. තත්ථ රූපූපගා ච විඤ්ඤාණට්ඨිති වෙදනූපගා ච විඤ්ඤාණට්ඨිති අප්පණිහිතෙන විමොක්ඛමුඛෙන පරිඤ්ඤං ගච්ඡන්ති, සඤ්ඤූපගා සුඤ්ඤතාය, සඞ්ඛාරූපගා අනිමිත්තෙන.

තත්ථ ඡන්දා ච අගතිගමනං දොසා ච අගතිගමනං අප්පණිහිතෙන විමොක්ඛමුඛෙන පහානං ගච්ඡන්ති, භයා අගතිගමනං සුඤ්ඤතාය, මොහා අගතිගමනං අනිමිත්තෙන විමොක්ඛමුඛෙන පහානං ගච්ඡන්ති. ඉති සබ්බෙ ලොකවට්ටානුසාරිනො ධම්මා නියන්ති. තෙ ලොකා තීහි විමොක්ඛමුඛෙහි.

86. තත්‍රිදං නියානං –

චතස්සො පටිපදා, චත්තාරො සතිපට්ඨානා, චත්තාරි ඣානානි, චත්තාරො විහාරා, චත්තාරො සම්මප්පධානා, චත්තාරො අච්ඡරියා අබ්භුතා ධම්මා, චත්තාරි අධිට්ඨානානි, චතස්සො සමාධිභාවනා, චත්තාරො සුඛභාගියා ධම්මා, චතස්සො අප්පමාණා.

පඨමා පටිපදා පඨමං සතිපට්ඨානං, දුතියා පටිපදා දුතියං සතිපට්ඨානං, තතියා පටිපදා තතියං සතිපට්ඨානං, චතුත්ථී පටිපදා චතුත්ථං සතිපට්ඨානං. පඨමං සතිපට්ඨානං පඨමං ඣානං, දුතියං සතිපට්ඨානං දුතියං ඣානං, තතියං සතිපට්ඨානං තතියං ඣානං. චතුත්ථං සතිපට්ඨානං චතුත්ථං ඣානං. පඨමං ඣානං පඨමො විහාරො, දුතියං ඣානං දුතියො විහාරො, තතියං ඣානං තතියො විහාරො, චතුත්ථං ඣානං චතුත්ථො විහාරො. පඨමො විහාරො පඨමං සම්මප්පධානං, දුතියො විහාරො දුතියං සම්මප්පධානං, තතියො විහාරො තතියං සම්මප්පධානං, චතුත්ථො විහාරො චතුත්ථං සම්මප්පධානං. පඨමං සම්මප්පධානං පඨමො අච්ඡරියො අබ්භුතො ධම්මො, දුතියං දුතියො, තතියං තතියො, චතුත්ථං සම්මප්පධානං චතුත්ථො අච්ඡරියො අබ්භුතො ධම්මො. පඨමො අච්ඡරියො අබ්භුතො ධම්මො පඨමං අධිට්ඨානං, දුතියො අච්ඡරියො අබ්භුතො ධම්මො දුතියං අධිට්ඨානං, තතියො අච්ඡරියො අබ්භුතො ධම්මො තතියං අධිට්ඨානං, චතුත්ථො අච්ඡරියො අබ්භුතො ධම්මො චතුත්ථං අධිට්ඨානං. පඨමං අධිට්ඨානං පඨමා සමාධිභාවනා, දුතියං අධිට්ඨානං දුතියා සමාධිභාවනා, තතියං අධිට්ඨානං තතියා සමාධිභාවනා, චතුත්ථං අධිට්ඨානං චතුත්ථී සමාධිභාවනා. පඨමා සමාධිභාවනා පඨමො සුඛභාගියො ධම්මො, දුතියා සමාධිභාවනා දුතියො සුඛභාගියො ධම්මො, තතියා සමාධිභාවනා තතියො සුඛභාගියො ධම්මො, චතුත්ථී සමාධිභාවනා චතුත්ථො සුඛභාගියො ධම්මො. පඨමො සුඛභාගියො ධම්මො පඨමං අප්පමාණං, දුතියො සුඛභාගියො ධම්මො දුතියං අප්පමාණං, තතියො සුඛභාගියො ධම්මො තතියං අප්පමාණං, චතුත්ථො සුඛභාගියො ධම්මො චතුත්ථං අප්පමාණං. පඨමා පටිපදා භාවිතා බහුලීකතා [බහුලිකතා (ක.)] පඨමං සතිපට්ඨානං පරිපූරෙති, දුතියා පටිපදා භාවිතා බහුලීකතා දුතියං සතිපට්ඨානං පරිපූරෙති, තතියා පටිපදා භාවිතා බහුලීකතා තතියං සතිපට්ඨානං පරිපූරෙති, චතුත්ථී පටිපදා භාවිතා බහුලීකතා චතුත්ථං සතිපට්ඨානං පරිපූරෙති. පඨමො සතිපට්ඨානො භාවිතො බහුලීකතො පඨමං ඣානං පරිපූරෙති, දුතියො සතිපට්ඨානො භාවිතො බහුලීකතො දුතියං ඣානං පරිපූරෙති, තතියො සතිපට්ඨානො භාවිතො බහුලීකතො තතියං ඣානං පරිපූරෙති, චතුත්ථො සතිපට්ඨානො භාවිතො බහුලීකතො චතුත්ථං ඣානං පරිපූරෙති.

පඨමං ඣානං හාවිතං බහුලීකතං පඨමං විහාරං පරිපූරෙති, දුතියං ඣානං හාවිතං බහුලීකතං දුතියං විහාරං පරිපූරෙති, තතියං ඣානං හාවිතං බහුලීකතං තතියං විහාරං පරිපූරෙති, චතුත්ථං ඣානං හාවිතං බහුලීකතං චතුත්ථං විහාරං පරිපූරෙති. පඨමො විහාරො හාවිතො බහුලීකතො අනුප්පන්නානං පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං අනුප්පාදං පරිපූරෙති, දුතියො විහාරො හාවිතො බහුලීකතො උප්පන්නානං පාපකානං අකුසලානං ධම්මානං පහානං පරිපූරෙති, තතියො විහාරො හාවිතො බහුලීකතො අනුප්පන්නානං කුසලානං ධම්මානං උප්පාදං පරිපූරෙති, චතුත්ථො විහාරො හාවිතො බහුලීකතො උප්පන්නානං කුසලානං ධම්මානං ඨිතිං අසම්මොසං හියොහාවං පරිපූරෙති. පඨමං සම්මප්පධානං හාවිතං බහුලීකතං මානප්පහානං පරිපූරෙති, දුතියං සම්මප්පධානං හාවිතං බහුලීකතං ආලයසමුග්ඝාතං පරිපූරෙති, තතියං සම්මප්පධානං හාවිතං බහුලීකතං අවිජ්ජාපහානං පරිපූරෙති, චතුත්ථං සම්මප්පධානං හාවිතං බහුලීකතං හවූපසමං පරිපූරෙති. මානප්පහානං හාවිතං බහුලීකතං සච්චාධිට්ඨානං පරිපූරෙති, ආලයසමුග්ඝාතො හාවිතො බහුලීකතො චාගාධිට්ඨානං පරිපූරෙති, අවිජ්ජාපහානං හාවිතං බහුලීකතං පඤ්ඤාධිට්ඨානං පරිපූරෙති, හවූපසමො හාවිතො බහුලීකතො උපසමාධිට්ඨානං පරිපූරෙති. සච්චාධිට්ඨානං හාවිතං බහුලීකතං ඡන්දසමාධිං පරිපූරෙති, චාගාධිට්ඨානං හාවිතං බහුලීකතං වීරියසමාධිං පරිපූරෙති, පඤ්ඤාධිට්ඨානං හාවිතං බහුලීකතං චිත්තසමාධිං පරිපූරෙති, උපසමාධිට්ඨානං හාවිතං බහුලීකතං වීමංසාසමාධිං පරිපූරෙති. ඡන්දසමාධි හාවිතො බහුලීකතො ඉන්ද්‍රියසංවරං පරිපූරෙති, වීරියසමාධි හාවිතො බහුලීකතො තපං පරිපූරෙති, චිත්තසමාධි හාවිතො බහුලීකතො බුද්ධිං පරිපූරෙති, වීමංසාසමාධි හාවිතො බහුලීකතො සබ්බූපධිපටිනිස්සග්ගං පරිපූරෙති. ඉන්ද්‍රියසංවරො හාවිතො බහුලීකතො මෙත්තං පරිපූරෙති, තපො හාවිතො බහුලීකතො කරුණං පරිපූරෙති, බුද්ධි හාවිතා බහුලීකතා මුදිතං පරිපූරෙති, සබ්බූපධිපටිනිස්සග්ගො හාවිතො බහුලීකතො උපෙක්ඛං පරිපූරෙති.

87. තත්ථ ඉමා චතස්සො දිසා පඨමා පටිපදා පඨමො සතිපට්ඨානො පඨමං ඣානං පඨමො විහාරො පඨමො සම්මප්පධානො පඨමො අච්ඡරියො අබ්හුතො ධම්මො සච්චාධිට්ඨානං ඡන්දසමාධි ඉන්ද්‍රියසංවරො මෙත්තා ඉති පඨමා දිසා.

දුතියා පටිපදා දුතියො සතිපට්ඨානො දුතියො විහාරො දුතියො සම්මප්පධානො දුතියො අච්ඡරියො අබ්හුතො ධම්මො හවාධිට්ඨානං වීරියසමාධි තපො කරුණා ඉති දුතියා දිසා.

තතියා පටිපදා තතියො සතිපට්ඨානො තතියං ඣානං තතියො විහාරො තතියො සම්මප්පධානො තතියො අච්ඡරියො අබ්හුතො ධම්මො පඤ්ඤාධිට්ඨානං චිත්තසමාධි බුද්ධි මුදිතා ඉති තතියා දිසා.

චතුත්ථී පටිපදා චතුත්ථො සතිපට්ඨානො චතුත්ථං ඣානං චතුත්ථො විහාරො චතුත්ථො සම්මප්පධානො චතුත්ථො අච්ඡරියො අබ්හුතො ධම්මො උපසමාධිට්ඨානං වීමංසාසමාධි සබ්බූපධිපටිනිස්සග්ගො උපෙක්ඛා ඉති චතුත්ථී දිසා.

තත්ථ පඨමා පටිපදා පඨමො සතිපට්ඨානො පඨමං ඣානං පඨමො විහාරො පඨමො සම්මප්පධානො පඨමො අච්ඡරියො අබ්හුතො ධම්මො සච්චාධිට්ඨානං ඡන්දසමාධි ඉන්ද්‍රියසංවරො, මෙත්තා ඉති ඉමෙසං දසන්නං සුත්තානං එකො අත්ථො, බ්‍යඤ්ජනමෙව නානං. ඉදං රාගචරිතස්ස පුග්ගලස්ස හෙසජ්ජං.

දුතියා පටිපදා දුතියො සතිපට්ඨානො දුතියං ඣානං දුතියො විහාරො දුතියො සම්මප්පධානො දුතියො අච්ඡරියො අබ්හුතො ධම්මො චාගාධිට්ඨානං වීරියසමාධි තපො කරුණා ඉති ඉමෙසං දසන්නං සුත්තානං එකො අත්ථො, බ්‍යඤ්ජනමෙව නානං. ඉදං දොසචරිතස්ස පුග්ගලස්ස හෙසජ්ජං.

තතියා පටිපදා තතියො සතිපට්ඨානො තතියං ඣානං තතියො විහාරො තතියො සම්මප්පධානො තතියො අච්ඡරියො අබ්හුතො ධම්මො පඤ්ඤාධිට්ඨානං චිත්තසමාධි බුද්ධි මුදිතා ඉති ඉමෙසං දසන්නං සුත්තානං එකො අත්ථො, බ්‍යඤ්ජනමෙව නානං. ඉදං දිට්ඨීචරිතස්ස මන්දස්ස හෙසජ්ජං.

චතුත්ථී පටිපදා චතුත්ථො සතිපට්ඨානො චතුත්ථං ඣානං චතුත්ථො විහාරො චතුත්ථො සම්මප්පධානො චතුත්ථො අච්ඡරියො අබ්හුතො ධම්මො උපසමාධිට්ඨානං වීමංසාසමාධි සබ්බූපධිපටිනිස්සග්ගො උපෙක්ඛා ඉති ඉමෙසං දසන්නං සුත්තානං එකො අත්ථො, බ්‍යඤ්ජනමෙව නානං. ඉදං දිට්ඨීචරිතස්ස උදත්තස්ස හෙසජ්ජං.

තත්ථ දුක්ඛා ච පටිපදා දන්ධාහිඤ්ඤා දුක්ඛා ච පටිපදා ඛිප්පාහිඤ්ඤා අප්පණිහිතං විමොක්ඛමුඛං, සුඛා පටිපදා දන්ධාහිඤ්ඤා සුඤ්ඤතං විමොක්ඛමුඛං, සුඛා පටිපදා ඛිප්පාහිඤ්ඤා අනිමිත්තං විමොක්ඛමුඛං.

තත්ථ කායෙ කායානුපස්සිතා සතිපට්ඨානඤ්ච වෙදනාසු වෙදනානුපස්සිතා සතිපට්ඨානඤ්ච අප්පණිහිතං විමොක්ඛමුඛං, චිත්තෙ චිත්තානුපස්සිතා සුඤ්ඤතං විමොක්ඛමුඛං. ධම්මෙසු ධම්මානුපස්සිතා අනිමිත්තං විමොක්ඛමුඛං.

තත්ථ පඨමඤ්ච ඣානං දුතියඤ්ච ඣානං අප්පණිහිතං විමොක්ඛමුඛං, තතියං ඣානං සුඤ්ඤතං විමොක්ඛමුඛං, චතුත්ථං ඣානං අනිමිත්තං විමොක්ඛමුඛං.

තත්ථ පඨමො ච විහාරො දුතියො ච විහාරො අප්පණිහිතං විමොක්ඛමුඛං, තතියො විහාරො සුඤ්ඤතං විමොක්ඛමුඛං, චතුත්ථො විහාරො අනිමිත්තං විමොක්ඛමුඛං.

යත්ථ පඨමඤ්ච සම්මප්පධානං දුතියඤ්ච සම්මප්පධානං අප්පණිහිතං විමොක්ඛමුඛං, තතියං සම්මප්පධානං සුඤ්ඤතං විමොක්ඛමුඛං, චතුත්ථං සම්මප්පධානං අනිමිත්තං විමොක්ඛමුඛං.

තත්ථ මානප්පහානඤ්ච ආලයසමුග්ඝාතො ච අප්පණිහිතං විමොක්ඛමුඛං, අවිජ්ජාපහානං සුඤ්ඤතං විමොක්ඛමුඛං, භවූපසමො අනිමිත්තං විමොක්ඛමුඛං.

තත්ථ සච්චාධිට්ඨානඤ්ච චාගාධිට්ඨානඤ්ච අප්පණිහිතං විමොක්ඛමුඛං, පඤ්ඤාධිට්ඨානං සුඤ්ඤතං විමොක්ඛමුඛං, උපසමාධිට්ඨානං අනිමිත්තං විමොක්ඛමුඛං.

තත්ථ ඡන්දසමාධි ච වීරියසමාධි ච අප්පණිහිතං විමොක්ඛමුඛං, චිත්තසමාධි සුඤ්ඤතං විමොක්ඛමුඛං, වීමංසාසමාධි අනිමිත්තං විමොක්ඛමුඛං.

තත්ථ ඉන්ද්‍රියසංවරො ච තපො ච අප්පණිහිතං විමොක්ඛමුඛං, බුද්ධි සුඤ්ඤතං විමොක්ඛමුඛං සබ්බූපධිපටිනිස්සග්ගො අනිමිත්තං විමොක්ඛමුඛං.

තත්ථ මෙත්තා ච කරුණා ච අප්පණිහිතං විමොක්ඛමුඛං, මුදිතා සුඤ්ඤතං විමොක්ඛමුඛං උපෙක්ඛා අනිමිත්තං විමොක්ඛමුඛං.

තෙසං වික්කීළිතං. චත්තාරො ආහාරා තෙසං පටිපක්ඛො චතස්සො පටිපදා...පෙ.... චත්තාරො විපල්ලාසා තෙසං පටිපක්ඛො චත්තාරො සතිපට්ඨානා. චත්තාරි උපාදානානි තෙසං පටිපක්ඛො චත්තාරි ඣානානි. චත්තාරො යොගා තෙසං පටිපක්ඛො චත්තාරො විහාරා. චත්තාරො ගන්ථා තෙසං පටිපක්ඛො චත්තාරො සම්මප්පධානා. චත්තාරො ආසවා තෙසං පටිපක්ඛො චත්තාරො අච්ඡරියා අබ්භුතා ධම්මා. චත්තාරො ඔඝා තෙසං පටිපක්ඛො චත්තාරි අධිට්ඨානානි. චත්තාරො සල්ලා තෙසං පටිපක්ඛො චතස්සො සමාධිභාවනා. චතස්සො විඤ්ඤාණට්ඨිතියො තාසං පටිපක්ඛො චත්තාරො සුඛභාගියා ධම්මා. චත්තාරි අගතිගමනානි තෙසං පටිපක්ඛො චතස්සො අප්පමාණා.

සීහා බුද්ධා පච්චෙකබුද්ධා සාවකා ච හතරාගදොසමොහා, තෙසං වික්කීළිතං භාවනා සච්ඡිකිරියා බ්‍යන්තීකිරියා ච. වික්කීළිතං ඉන්ද්‍රියාධිට්ඨානං වික්කීළිතං විපරියාසානධිට්ඨානඤ්ච. ඉන්ද්‍රියානි සද්ධම්මගොචරො විපරියාසා කිලෙසගොචරො. අයං වුච්චති සීහවික්කීළිතස්ස ච නයස්ස දිසාලොචනස්ස ච නයස්ස භූමීති. තෙනාහ ‘‘යො නෙති විපල්ලාසෙහි සංකිලෙසෙ’’ති. වෙය්‍යාකරණෙසු හි යෙ ‘‘කුසලාකුසලා’’ති ච.

තත්ථ යෙ දුක්ඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය ච නිය්‍යන්ති, ඉමෙ ද්වෙ පුග්ගලා; යෙ සුඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය ච නිය්‍යන්ති, ඉමෙ ද්වෙ පුග්ගලා. තෙසං චතුන්නං පුග්ගලානං අයං සංකිලෙසො, චත්තාරො ආහාරා, චත්තාරො විපල්ලාසා, චත්තාරි උපාදානානි, චත්තාරො යොගා, චත්තාරො ගන්ථා, චත්තාරො ආසවා, චත්තාරො ඔඝා, චත්තාරො සල්ලා, චතස්සො විඤ්ඤාණට්ඨිතියො, චත්තාරි අගතිගමනානීති. තෙසං චතුන්නං පුග්ගලානං ඉදං වොදානං, චතස්සො පටිපදා, චත්තාරො සතිපට්ඨානා, චත්තාරි ඣානානි, චත්තාරො විහාරා, චත්තාරො සම්මප්පධානා, චත්තාරො අච්ඡරියා අබ්භුතා ධම්මා, චත්තාරි අධිට්ඨානානි, චතස්සො සමාධිභාවනා, චත්තාරො සුඛභාගියා ධම්මා, චතස්සො අප්පමාණා ඉති.

88. තත්ථ යෙ දුක්ඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය ච නිය්‍යන්ති ඉමෙ ද්වෙ පුග්ගලා. යෙ සුඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය ච නිය්‍යන්ති, ඉමෙ ද්වෙ පුග්ගලා. තත්ථ යො සුඛාය පටිපදාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය නිය්‍යාති, අයං උග්ඝටිතඤ්ඤූ. යො සාධාරණාය, අයං විපඤ්චිතඤ්ඤූ. යො දුක්ඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය නිය්‍යාති, අයං නෙය්‍යො.

තත්ථ භගවා උග්ඝටිතඤ්ඤුස්ස පුග්ගලස්ස සමථං උපදිසති, නෙය්‍යස්ස විපස්සනං, සමථවිපස්සනං විපඤ්චිතඤ්ඤුස්ස. තත්ථ භගවා උග්ඝටිතඤ්ඤුස්ස පුග්ගලස්ස මුදුකං ධම්මදෙසනං උපදිසති, තික්ඛං නෙය්‍යස්ස, මුදුතික්ඛං විපඤ්චිතඤ්ඤුස්ස, තත්ථ භගවා උග්ඝටිතඤ්ඤුස්ස පුග්ගලස්ස සංඛිත්තෙන ධම්මං දෙසයති, සංඛිත්තවිත්ථාරෙන විපඤ්චිතඤ්ඤුස්ස, විත්ථාරෙන නෙය්‍යස්ස. තත්ථ භගවා උග්ඝටිතඤ්ඤුස්ස පුග්ගලස්ස නිස්සරණං උපදිසති, විපඤ්චිතඤ්ඤුස්ස ආදීනවඤ්ච නිස්සරණඤ්ච උපදිසති, නෙය්‍යස්ස අස්සාදඤ්ච ආදීනවඤ්ච නිස්සරණඤ්ච උපදිසති. තත්ථ භගවා උග්ඝටිතඤ්ඤුස්ස අධිපඤ්ඤාසික්ඛං පඤ්ඤාපයති, අධිචිත්තං විපඤ්චිතඤ්ඤුස්ස, අධිසීලං නෙය්‍යස්ස.

තත්ථ යෙ දුක්ඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය ච නිය්‍යන්ති, ඉමෙ ද්වෙ පුග්ගලා. යෙ සුඛාය පටිපදාය දන්ධාභිඤ්ඤාය ඛිප්පාභිඤ්ඤාය ච නිය්‍යන්ති. ඉමෙ ද්වෙ පුග්ගලා. ඉති ඛො චත්තාරි හුත්වා තීණි භවන්ති උග්ඝටිතඤ්ඤූ විපඤ්චිතඤ්ඤූ නෙය්‍යොති.

තෙසං තිණ්ණං පුග්ගලානං අයං සංකිලෙසො, තීණි අකුසලමූලානි ලොභො අකුසලමූලං දොසො අකුසලමූලං මොහො අකුසලමූලං , තීණි දුච්චරිතානි – කායදුච්චරිතං වචීදුච්චරිතං මනොදුච්චරිතං; තයො අකුසලවිතක්කා – කාමවිතක්කො බ්‍යාපාදවිතක්කො විහිංසාවිතක්කො; තිස්සො අකුසලසඤ්ඤා – කාමසඤ්ඤා බ්‍යාපාදසඤ්ඤා විහිංසාසඤ්ඤා; තිස්සො විපරීතසඤ්ඤා – නිච්චසඤ්ඤා සුඛසඤ්ඤා අත්තසඤ්ඤා; තිස්සො වෙදනා – සුඛා වෙදනා දුක්ඛා වෙදනා අදුක්ඛමසුඛා වෙදනා; තිස්සො දුක්ඛතා – දුක්ඛදුක්ඛතා සඞ්ඛාරදුක්ඛතා විපරිණාමදුක්ඛතා; තයො අග්ගී – රාගග්ගි දොසග්ගි මොහග්ගි; තයො සල්ලා – රාගසල්ලො දොසසල්ලො මොහසල්ලො; තිස්සො ජටා – රාගජටා දොසජටා මොහජටා; තිස්සො අකුසලූපපරික්ඛා – අකුසලං කායකම්මං අකුසලං වචීකම්මං අකුසලං මනොකම්මං. තිස්සො විපත්තියො – සීලවිපත්ති දිට්ඨිවිපත්ති ආචාරවිපත්තීති. තෙසං තිණ්ණං පුග්ගලානං ඉදං වොදානං. තීණි කුසලමූලානි – අලොභො කුසලමූලං අදොසො කුසලමූලං අමොහො කුසලමූලං. තීණි සුචරිතානි – කායසුචරිතං වචීසුචරිතං මනොසුචරිතං. තයො කුසලවිතක්කා – නෙක්ඛම්මවිතක්කො අබ්‍යාපාදවිතක්කො අවිහිංසාවිතක්කො. තයො සමාධී – සවිතක්කො සවිචාරො සමාධි අවිතක්කො විචාරමත්තො සමාධි අවිතක්කො අවිචාරො සමාධි. තිස්සො කුසලසඤ්ඤා – නෙක්ඛම්මසඤ්ඤා අබ්‍යාපාදසඤ්ඤා අවිහිංසාසඤ්ඤා. තිස්සො අවිපරීතසඤ්ඤා – අනිච්චසඤ්ඤා දුක්ඛසඤ්ඤා අනත්තසඤ්ඤා. තිස්සො කුසලූපපරික්ඛා – කුසලං කායකම්මං කුසලං වචීකම්මං කුසලං මනොකම්මං. තීණි සොචෙය්‍යානි – කායසොචෙය්‍යං වචීසොචෙය්‍යං මනොසොචෙය්‍යං; තිස්සො සම්පත්තියො – සීලසම්පත්ති සමාධිසම්පත්ති පඤ්ඤාසම්පත්ති. තිස්සො සික්ඛා – අධිසීලසික්ඛා අධිචිත්තසික්ඛා අධිපඤ්ඤාසික්ඛා; තයො ඛන්ධා – සීලක්ඛන්ධො සමාධික්ඛන්ධො පඤ්ඤාක්ඛන්ධො. තීණි විමොක්ඛමුඛානි – සුඤ්ඤතං අනිමිත්තං අප්පණිහිතන්ති.

ඉති ඛො චත්තාරි හුත්වා තීණි භවන්ති, තීණි හුත්වා ද්වෙ භවන්ති තණ්හාචරිතො ච දිට්ඨිචරිතො ච.

තෙසං ද්වින්නං පුග්ගලානං අයං සංකිලෙසො, තණ්හා ච අවිජ්ජා ච අහිරිකඤ්ච අනොත්තප්පඤ්ච අස්සති ච අසම්පජඤ්ඤඤ්ච අයොනිසො මනසිකාරො ච කොසජ්ජඤ්ච දොවචස්සඤ්ච අහංකාරො ච මමංකාරො ච අස්සද්ධා ච පමාදො ච අසද්ධම්මස්සවනඤ්ච අසංවරො ච අභිජ්ඣා ච බ්‍යාපාදො ච නීවරණඤ්ච සංයොජනඤ්ච කොධො ච උපනාහො ච මක්ඛො ච පලාසො ච ඉස්සා ච මච්ඡෙරඤ්ච මායා ච සාඨෙය්‍යඤ්ච සස්සතදිට්ඨි ච උච්ඡෙදදිට්ඨිචාති.

තෙසං ද්වින්නං පුග්ගලානං ඉදං වොදානං, සමථො ච විපස්සනා ච හිරී ච ඔත්තප්පඤ්ච සති ච සම්පජඤ්ඤඤ්ච යොනිසො මනසිකාරො ච වීරියාරම්භො ච සොවචස්සඤ්ච ධම්මෙ ඤාණඤ්ච අන්වයෙ ඤාණඤ්ච ඛයෙ ඤාණඤ්ච අනුප්පාදෙ ඤාණඤ්ච සද්ධා ච අප්පමාදො ච සද්ධම්මස්සවනඤ්ච සංවරො ච අනභිජ්ඣා ච අබ්‍යාපාදො ච රාගවිරාගා ච චෙතොවිමුත්ති අවිජ්ජාවිරාගා ච පඤ්ඤාවිමුත්ති අභිසමයො ච අප්පිච්ඡතා ච සන්තුට්ඨි ච අක්කොධො ච අනුපනාහො ච අමක්ඛො ච අපලාසො ච ඉස්සාපහානඤ්ච මච්ඡරියප්පහානඤ්ච විජ්ජා ච විමුත්ති ච සඞ්ඛතාරම්මණො ච විමොක්ඛො අසඞ්ඛතාරම්මණො ච විමොක්ඛො සඋපාදිසෙසා ච නිබ්බානධාතු අනුපාදිසෙසා ච නිබ්බානධාතූති.

අයං වුච්චති තිපුක්ඛලස්ස ච නයස්ස අඞ්කුසස්ස ච නයස්ස භූමීති. තෙනාහ ''යො අකුසලෙ සමූලෙහි නෙතී''ති ''ඔලොකෙත්වා දිසලොචනෙනා''ති ච.

නියුත්තං නයසමුට්ඨානං.

සාසනපට්ඨානං

89. තත්ථ අට්ඨාරස මූලපදා කුහිං දට්ඨබ්බා? සාසනපට්ඨානෙ. තත්ථ කතමං සාසනපට්ඨානං? සංකිලෙසභාගියං සුත්තං, වාසනාභාගියං සුත්තං, නිබ්බෙධභාගියං සුත්තං, අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං, සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්ච සුත්තං, සංකිලෙසභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච සුත්තං, සංකිලෙසභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සුත්තං, සංකිලෙසභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සුත්තං, සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච සුත්තං, වාසනාභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච සුත්තං, තණ්හාසංකිලෙසභාගියං සුත්තං, දිට්ඨිසංකිලෙසභාගියං සුත්තං, දුච්චරිතසංකිලෙසභාගියං සුත්තං, තණ්හාවොදානභාගියං සුත්තං, දිට්ඨිවොදානභාගියං සුත්තං, දුච්චරිතවොදානභාගියං සුත්තං.

තත්ථ සංකිලෙසො තිවිධො – තණ්හාසංකිලෙසො දිට්ඨිසංකිලෙසො දුච්චරිතසංකිලෙසො. තත්ථ තණ්හාසංකිලෙසො සමථෙන විසුජ්ඣති, සො සමථො සමාධික්ඛන්ධො. දිට්ඨිසංකිලෙසො විපස්සනාය විසුජ්ඣති, සා විපස්සනා පඤ්ඤාක්ඛන්ධො. දුච්චරිතසංකිලෙසො සුචරිතෙන විසුජ්ඣති, තං සුචරිතං සීලක්ඛන්ධො. තස්ස සීලෙ පතිට්ඨිතස්ස යදි ආසත්ති උප්පජ්ජති භවෙසු, එවං සායං සමථවිපස්සනා භාවනාමයං පුඤ්ඤක්‍රියවත්ථු භවති තත්‍රූපපත්තියා සංවත්තති. ඉමානි චත්තාරි සුත්තානි, සාධාරණානි කතානි අට්ඨ භවන්ති, තානියෙව අට්ඨ සුත්තානි සාධාරණානි කතානි සොළස භවන්ති.

ඉමෙහි සොළසහි සුත්තෙහි භින්නෙහි නවවිධං සුත්තං භින්නං භවති. ගාථාය ගාථා අනුමිනිතබ්බා, වෙය්‍යාකරණෙන වෙය්‍යාකරණං අනුමිනිතබ්බං. සුත්තෙන සුත්තං අනුමිනිතබ්බං.

90. තත්ථ කතමං සංකිලෙසභාගියං සුත්තං?

“කාමන්ධා ජාලසඤ්ඡන්නා, තණ්හාඡදනඡාදිතා;
පමත්තබන්ධනා [පමත්තබන්ධුනා (උදා. 74)] බද්ධා, මච්ඡාව කුමිනාමුඛෙ;
ජරාමරණමන්වෙන්ති, වච්ඡො ඛීරපකොව [ඛීරූපකොව (ක.) පස්ස උදා. 64] මාතර”න්ති.

ඉදං සංකිලෙසභාගියං සුත්තං.

චත්තාරිමානි , භික්ඛවෙ, අගතිගමනානි. කතමානි චත්තාරි? ඡන්දාගතිං [ඡන්දා අගතිං (සී. ක.) පස්ස අ. නි. 4.17] ගච්ඡති, දොසාගතිං ගච්ඡති, මොහාගතිං ගච්ඡති, භයාගතිං ගච්ඡති. ඉමානි ඛො, භික්ඛවෙ, චත්තාරි අගතිගමනානි. ඉදමවොච භගවා, ඉදං වත්වාන සුගතො, අථාපරං එතදවොච සත්ථා –

“ඡන්දා දොසා භයා මොහා, යො ධම්මං අතිවත්තති;
නිහීයති තස්ස යසො, කාළපක්ඛෙව චන්දිමා”ති.

ඉදං සංකිලෙසභාගියං සුත්තං.

“මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මා, මනොසෙට්ඨා මනොමයා;
මනසා චෙ පදුට්ඨෙන, භාසති වා කරොති වා;
තතො නං දුක්ඛමන්වෙති, චක්කංව වහතො පද”න්ති.

ඉදං සංකිලෙසභාගියං සුත්තං.

“මිද්ධී [පස්ස ධ. ප. 325] යදා හොති මහග්ඝසො ච, නිද්දායිතා සම්පරිවත්තසායී;
මහාවරාහොව නිවාපපුට්ඨො, පුනප්පුනං ගබ්භමුපෙති මන්දො”ති.

ඉදං සංකිලෙසභාගියං සුත්තං.

“අයසාව මලං සමුට්ඨිතං, තතුට්ඨාය [තදුට්ඨාය (සී.) පස්ස ධ. ප. 240] තමෙව ඛාදති;
එවං අතිධොනචාරිනං, සානි [තානි (සී.) පස්ස ධ. ප. 240] කම්මානි නයන්ති දුග්ගති”න්ති.

ඉදං සංකිලෙසභාගියං සුත්තං.

“චොරො යථා සන්ධිමුඛෙ ගහීතො, සකම්මුනා හඤ්ඤති බජ්ඣතෙ ච;
එවං අයං පෙච්ච පජා පරත්ථ, සකම්මුනා හඤ්ඤති බජ්ඣතෙ චා”ති.

ඉදං සංකිලෙසභාගියං සුත්තං.

‘‘සුඛකාමානි භූතානි, යො දණ්ඩෙන විහිංසති;
අත්තනො සුඛමෙසානො, පෙච්ච සො න ලභතෙ [ලභෙ (ක.) පස්ස ධ. ප. 131] සුඛ’’න්ති.

ඉදං සංකිලෙසභාගියං සුත්තං.

‘‘ගුන්නං චෙ තරමානානං, ජිම්හං ගච්ඡති පුඞ්ගවො;
සබ්බා තා ජිම්හං ගච්ඡන්ති, නෙත්තෙ ජිම්හං ගතෙ [ජිම්හගතෙ (සී. ක.) පස්ස අ. නි. 4.70] සති.

‘‘එවමෙව මනුස්සෙසු, යො හොති සෙට්ඨසම්මතො;
සො චෙ අධම්මං චරති, පගෙව ඉතරා පජා;
සබ්බං රට්ඨං දුක්ඛං සෙති, රාජා චෙ හොති අධම්මිකො’’ති.
ඉදං සංකිලෙසභාගියං සුත්තං.

‘‘සුකිච්ඡරූපාවතිමෙ මනුස්සා, කරොන්ති පාපං උපධීසු රත්තා;
ගච්ඡන්ති තෙ බහුජනසන්නිවාසං, නිරයං අවීචිං කටුකං භයානක’’න්ති.

ඉදං සංකිලෙසභාගියං සුත්තං.

‘‘ඵලං චෙ [පස්ස අ. නි. 4.68] කදලිං හන්ති, ඵලං වෙළුං ඵලං නළං;
සක්කාරො කාපුරිසං හන්ති, ගබ්භො අස්සතරිං යථා’’ති.

ඉදං සංකිලෙසභාගියං සුත්තං.

‘‘කොධමක්ඛගරු භික්ඛු, ලාභසක්කාරගාරවො [ලාභසක්කාරකාරණා (සී. ක.) පස්ස අ. නි. 4.43];
සුඛෙත්තෙ පූතිබීජංව, සද්ධම්මෙ න විරූහතී’’ති.

ඉදං සංකිලෙසභාගියං සුත්තං.

91. ‘‘ඉධාහං, භික්ඛවෙ, එකච්චං පුග්ගලං පදුට්ඨචිත්තං එවං චෙතසා චෙතො පරිච්ච පජානාමි, (යථා ඛො අයං පුග්ගලො ඉරියති, යඤ්ච පටිපදං පටිපන්නො, යඤ්ච මග්ගං සමාරූළ්හො) [( ) නත්ථි අ. නි. 1.43-44; ඉතිවු. 20]. ඉමම්හි චායං සමයෙ කාලං කරෙය්‍ය, යථාභතං නික්ඛිත්තො, එවං නිරයෙ. තං කිස්ස හෙතු? චිත්තං හිස්ස, භික්ඛවෙ, පදුට්ඨං [පදොසිතං (සී. ක.) අ. නි. 1.43; ඉතිවු. 20 පස්සිතබ්බං], චෙතොපදොසහෙතු [චිත්තපදොසහෙතු (සී. ක.)] ඛො පන, භික්ඛවෙ, එවමිධෙකච්චෙ සත්තා කායස්ස භෙදා පරං මරණා අපායං දුග්ගතිං විනිපාතං නිරයං උපපජ්ජන්තී’’ති. එතමත්ථං භගවා අවොච, තත්ථෙතං ඉති වුච්චති –

‘‘පදුට්ඨචිත්තං ඤත්වාන, එකච්චං ඉධ පුග්ගලං;
එතමත්ථඤ්ච බ්‍යාකාසි, බුද්ධො [සත්ථා (සී. ක.)] භික්ඛූන සන්තිකෙ;

ඉමම්හි චායං සමයෙ, කාලං කයිරාථ පුග්ගලො;
නිරයං උපපජ්ජෙය්‍ය, චිත්තං හිස්ස පදූසිතං;
චෙතොපදොසහෙතු හි, සත්තා ගච්ඡන්ති දුග්ගතිං.

යථාභතං නික්ඛිපෙය්‍ය, එවමෙව තථාවිධො;
කායස්ස භෙදා දුප්පඤ්ඤො, නිරයං සොපපජ්ජතී’’ති.

අයම්පි අත්ථො වුත්තො භගවතා ඉති මෙ සුතන්ති.

ඉදං සංකිලෙසභාගියං සුත්තං.

‘‘සචෙ භායථ දුක්ඛස්ස, සචෙ වො දුක්ඛමප්පියං;
මාකත්ථ පාපකං කම්මං, ආවි [ආවී (සී.) පස්ස උදා. 44] වා යදි වා රහො.

‘‘සචෙ ච පාපකං කම්මං, කරිස්සථ කරොථ වා;
න වො දුක්ඛා පමුත්‍යත්ථි, උපෙච්චපි පලායත’’න්ති.

ඉදං සංකිලෙසභාගියං සුත්තං.

‘‘අධම්මෙන ධනං ලද්ධා, මුසාවාදෙන චූභයං;
මමෙති බාලා මඤ්ඤන්ති, තං කථං නු භවිස්සති.

‘‘අන්තරායා සු භවිස්සන්ති, සම්භතස්ස විනස්සති;
මතා සග්ගං න ගච්ඡන්ති, නනු එත්තාවතා හතා’’ති.

ඉදං සංකිලෙසභාගියං සුත්තං.

‘‘කථං ඛණති අත්තානං, කථං මිත්තෙහි ජීරති;
කථං විවට්ටතෙ ධම්මා, කථං සග්ගං න ගච්ඡති.

‘‘ලොභා ඛණති අත්තානං, ලුද්ධො මිත්තෙහි ජීරති;
ලොභා විවට්ටතෙ ධම්මා, ලොභා සග්ගං න ගච්ඡතී’’ති.

ඉදං සංකිලෙසභාගියං සුත්තං.

‘‘චරන්ති බාලා දුම්මෙධා, අමිත්තෙනෙව අත්තනා;
කරොන්තා පාපකං කම්මං, යං හොති කටුකප්ඵලං [කටකං ඵලං (ක.) පස්ස ධ. ප. 66].

‘‘න තං කම්මං කතං සාධු, යං කත්වා අනුතප්පති;
යස්ස අස්සුමුඛො රොදං, විපාකං පටිසෙවතී’’ති.

ඉදං සංකිලෙසභාගියං සුත්තං.

‘‘දුක්කරං දුත්තිතික්ඛඤ්ච, අබ්‍යත්තෙන ච [අවියත්තෙන (සී. ක.) පස්ස සං. නි. 1.17] සාමඤ්ඤං;
බහූ හි තත්ථ සම්බාධා, යත්ථ බාලො විසීදති.

‘‘යො හි අත්ථඤ්ච ධම්මඤ්ච, භාසමානෙ තථාගතෙ;
මනං පදොසයෙ බාලො, මොඝං ඛො තස්ස ජීවිතං.

‘‘එතඤ්චාහං අරහාමි, දුක්ඛඤ්ච ඉතො ච පාපියතරං භන්තෙ;
යො අප්පමෙය්‍යෙසු තථාගතෙසු, චිත්තං පදොසෙමි අවීතරාගො’’ති.

ඉදං සංකිලෙසභාගියං සුත්තං.

‘‘අප්පමෙය්‍යං පමිනන්තො, කොධ විද්වා විකප්පයෙ;
අප්පමෙය්‍යං පමායිනං [පමායන්තං (සී. ක.) පස්ස සං. නි. 1.179], නිවුතං තං මඤ්ඤෙ අකිස්සව’’න්ති.

ඉදං සංකිලෙසභාගියං සුත්තං.

‘‘පුරිසස්ස හි ජාතස්ස, කුඨාරී [කුධාරී (ක.) පස්ස සං. නි. 1.180] ජායතෙ මුඛෙ;
යාය ඡින්දති අත්තානං, බාලො දුබ්භාසිතං භණං.

‘‘න හි සත්ථං සුනිසිතං, විසං හලාහලං ඉව;
එවං විරද්ධං පාතෙති, වාචා දුබ්භාසිතා යථා’’ති.

ඉදං සංකිලෙසභාගියං සුත්තං.

92. ‘‘යො නින්දියං පසංසති, තං වා නින්දති යො පසංසියො.

විචිනාති මුඛෙන සො කලිං, කලිනා තෙන සුඛං න වින්දති.

‘‘අප්පමත්තො අයං කලි, යො අක්ඛෙසු ධනපරාජයො;
සබ්බස්සාපි සහාපි අත්තනා, අයමෙව මහන්තතරො [මහත්තරො (ක.) පස්ස අ. නි. 4.3; සං. නි. 1.180] කලි;
යො සුගතෙසු මනං පදොසයෙ.

‘‘සතං සහස්සානං නිරබ්බුදානං, ඡත්තිංසතී පඤ්ච ච අබ්බුදානි;
යමරියගරහී නිරයං උපෙති, වාචං මනඤ්ච පණිධාය පාපක’’න්ති.

ඉදං සංකිලෙසභාගියං සුත්තං.

‘‘යො ලොභගුණෙ අනුයුත්තො, සො වචසා [වචසා ච (ක.) පස්ස සු. නි. 668] පරිභාසති අඤ්ඤෙ;
අස්සද්ධො කදරියො [අනරියො (සී. ක.)] අවදඤ්ඤූ, මච්ඡරි පෙසුණියං අනුයුත්තො.

‘‘මුඛදුග්ග විභූත අනරිය, භූනහු පාපක දුක්කටකාරි;
පුරිසන්ත කලී අවජාතපුත්ත [අවජාතකපුත්ත (සී. ක.) පස්ස සු. නි. 669], මා බහුභාණිධ නෙරයිකොසි.

‘‘රජමාකිරසී අහිතාය, සන්තෙ ගරහසි කිබ්බිසකාරී;
බහූනි දුච්චරිතානි චරිත්වා, ගච්ඡසි ඛො පපතං චිරරත්ත’’න්ති.

ඉදං සංකිලෙසභාගියං සුත්තං.

තත්ථ කතමං වාසනාභාගියං සුත්තං?

‘‘මනොපුබ්බඞ්ගමා ධම්මා, මනොසෙට්ඨා මනොමයා;
මනසා චෙ පසන්නෙන, භාසති වා කරොති වා;
තතො නං සුඛමන්වෙති, ඡායාව අනපායිනී’’ති [අනුපායිනීති (ක.) පස්ස ධ. ප. 2].

ඉදං වාසනාභාගියං සුත්තං.

93. මහානාමො සක්කො භගවන්තං එතදවොච – ‘‘ඉදං, භන්තෙ, කපිලවත්ථු ඉද්ධඤ්චෙව ඵීතඤ්ච බාහුජඤ්ඤං [බහුජනං (සී. ක.) පස්ස සං. නි. 5.1018] ආකිණ්ණමනුස්සං සම්බාධබ්‍යූහං, සො ඛො අහං, භන්තෙ, භගවන්තං වා පයිරුපාසිත්වා මනොභාවනීයෙ වා භික්ඛූ සායන්හසමයං කපිලවත්ථුං පවිසන්තො භන්තෙනපි හත්ථිනා සමාගච්ඡාමි, භන්තෙනපි අස්සෙන සමාගච්ඡාමි, භන්තෙනපි රථෙන සමාගච්ඡාමි, භන්තෙනපි සකටෙන සමාගච්ඡාමි, භන්තෙනපි පුරිසෙන සමාගච්ඡාමි, තස්ස මය්හං, භන්තෙ, තස්මිං සමයෙ මුස්සතෙව භගවන්තං ආරබ්භ සති, මුස්සති ධම්මං ආරබ්භ සති, මුස්සති සඞ්ඝං ආරබ්භ සති. තස්ස මය්හං, භන්තෙ, එවං හොති ‘ඉමම්හි චාහං සායන්හසමයෙ කාලං කරෙය්‍යං, කා මය්හං [මමස්ස (සී. ක.) පස්ස සං. නි. 5.1018] ගති, කො අභිසම්පරායො’’’ති.

‘‘මා භායි, මහානාම, මා භායි, මහානාම, අපාපකං තෙ මරණං භවිස්සති, අපාපිකා [අපාපිකා තෙ (සී.)] කාලඞ්කිරියා. චතූහි ඛො, මහානාම, ධම්මෙහි සමන්නාගතො අරියසාවකො නිබ්බානනින්නො හොති නිබ්බානපොණො නිබ්බානපබ්භාරො. කතමෙහි චතූහි? ඉධ, මහානාම, අරියසාවකො බුද්ධෙ අවෙච්චප්පසාදෙන සමන්නාගතො හොති, ඉතිපි සො භගවා අරහං…පෙ…. බුද්ධො භගවාති. ධම්මෙ…පෙ…. සඞ්ඝෙ…පෙ…. අරියකන්තෙහි සීලෙහි සමන්නාගතො හොති අඛණ්ඩෙහි…පෙ…. සමාධිසංවත්තනිකෙහි. සෙය්‍යථාපි, මහානාම, රුක්ඛො පාචීනනින්නො පාචීනපොණො පාචීනපබ්භාරො, සො මූලච්ඡින්නො [මූලෙහි ඡින්නො (සී. ක.)] කතමෙන පපතෙය්‍යා’’ති? ‘‘යෙන, භන්තෙ, නින්නො යෙන පොණො යෙන පබ්භාරො’’ති. ‘‘එවමෙව ඛො, මහානාම, ඉමෙහි චතූහි ධම්මෙහි සමන්නාගතො අරියසාවකො නිබ්බානනින්නො හොති නිබ්බානපොණො නිබ්බානපබ්භාරො. මා භායි, මහානාම, මා භායි, මහානාම, අපාපකං තෙ මරණං භවිස්සති, අපාපිකා කාලඞ්කිරියා’’ති.

ඉදං වාසනාභාගියං සුත්තං.

‘‘සුඛකාමානි භූතානි, යො දණ්ඩෙන න හිංසති;
අත්තනො සුඛමෙසානො, පෙච්ච සො ලභතෙ සුඛ’’න්ති.

ඉදං වාසනාභාගියං සුත්තං.

‘‘ගුන්නඤ්චෙ තරමානානං, උජුං ගච්ඡති පුඞ්ගවො;
සබ්බා තා උජුං ගච්ඡන්ති, නෙත්තෙ උජුං ගතෙ සති.

‘‘එවමෙව මනුස්සෙසු, යො හොති සෙට්ඨසම්මතො;
සො සචෙ [සො චෙව (සී.) පස්ස (සී.) පස්ස අ. නි. 4.70] ධම්මං චරති, පගෙව ඉතරා පජා;
සබ්බං රට්ඨං සුඛං සෙති, රාජා චෙ හොති ධම්මිකො’’ති.

ඉදං වාසනාභාගියං සුත්තං.

94. භගවා සාවත්ථියං විහරති ජෙතවනෙ අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමෙ. තෙන ඛො පන සමයෙන සම්බහුලා භික්ඛූ භගවතො චීවරකම්මං කරොන්ති "නිට්ඨිතචීවරො භගවා තෙමාසච්චයෙන චාරිකං පක්කමිස්සතී"ති. තෙන ඛො පන සමයෙන ඉසිදත්තපුරාණා ථපතයො සාකෙතෙ [සාධුකෙ (සං. නි. 5.1002)] පටිවසන්ති කෙනචි දෙව කරණීයෙන. අස්සොසුං ඛො ඉසිදත්තපුරාණා ථපතයො "සම්බහුලා කිර භික්ඛූ භගවතො චීවරකම්මං කරොන්ති. නිට්ඨිතචීවරො භගවා තෙමාසච්චයෙන චාරිකං පක්කමිස්සතී"ති.

අථ ඛො ඉසිදත්තපුරාණා ථපතයො මග්ගෙ පුරිසං ඨපෙසුං "යදා ත්වං අම්භො පුරිස පස්සෙය්‍යාසි භගවන්තං ආගච්ඡන්තං අරහන්තං සම්මාසම්බුද්ධං, අථ අම්හාකං ආරොචෙය්‍යාසී"ති. ද්වීහතීහං ඨිතො ඛො සො පුරිසො අද්දස භගවන්තං දූරතොව ආගච්ඡන්තං, දිස්වාන යෙන ඉසිදත්තපුරාණා ථපතයො තෙනුපසඞ්කමි, උපසඞ්කමිත්වා ඉසිදත්තපුරාණෙ ථපතයො එතදවොච "අයං සො භන්තෙ [අයං භන්තෙ (සී. ක.) පස්ස සං. නි. 5.1002] භගවා ආගච්ඡති අරහං සම්මාසම්බුද්ධො, යස්සදානි කාලං මඤ්ඤථා"ති.

අථ ඛො ඉසිදත්තපුරාණා ථපතයො යෙන භගවා තෙනුපසඞ්කමිංසු, උපසඞ්කමිත්වා භගවන්තං අභිවාදෙත්වා භගවන්තං පිට්ඨිතො පිට්ඨිතො අනුබන්ධිංසු. අථ ඛො භගවා මග්ගා ඔක්කම්ම යෙන අඤ්ඤතරං රුක්ඛමූලං තෙනුපසඞ්කමි, උපසඞ්කමිත්වා පඤ්ඤත්තෙ ආසනෙ නිසීදි. ඉසිදත්තපුරාණා ථපතයො භගවන්තං අභිවාදෙත්වා එකමන්තං නිසීදිංසු, එකමන්තං නිසින්නා ඛො ඉසිදත්තපුරාණා ථපතයො භගවන්තං එතදවොචුං –

"යදා මයං භන්තෙ භගවන්තං සුණොම 'සාවත්ථියා කොසලෙසු චාරිකං පක්කමිස්සතී'ති, හොති නො තස්මිං සමයෙ අනත්තමනතා හොති දොමනස්සං 'දූරෙ නො භගවා භවිස්සතී'ති. යදා පන මයං භන්තෙ භගවන්තං සුණොම 'සාවත්ථියා කොසලෙසු චාරිකං පක්කන්තො'ති, හොති නො තස්මිං සමයෙ අනත්තමනතා හොති දොමනස්සං 'දූරෙ නො භගවා'ති…පෙ.….

"යදා පන මයං භන්තෙ භගවන්තං සුණොම 'කාසීසු මගධෙසු [කාසීහි මාගධෙ (සං. නි. 5.1002)] චාරිකං පක්කමිස්සතී'ති, හොති නො තස්මිං සමයෙ අනත්තමනතා හොති දොමනස්සං 'දූරෙ නො භගවා භවිස්සතී'ති . යදා පන මයං භන්තෙ භගවන්තං සුණොම 'කාසීසු මගධෙසු චාරිකං පක්කන්තො'ති, අනප්පකා නො තස්මිං සමයෙ අනත්තමනතා හොති අනප්පකං දොමනස්සං 'දූරෙ නො භගවා'ති.

"යදා පන මයං භන්තෙ භගවන්තං සුණොම 'මගධෙසු කාසීසු චාරිකං පක්කමිස්සතී'ති, හොති නො තස්මිං සමයෙ අත්තමනතා හොති සොමනස්සං 'ආසන්නෙ නො භගවා භවිස්සතී'ති. යදා පන මයං භන්තෙ භගවන්තං සුණොම 'මගධෙසු කාසීසු චාරිකං පක්කන්තො'ති, හොති නො තස්මිං සමයෙ අත්තමනතා හොති සොමනස්සං 'ආසන්නෙ නො භගවා'ති…පෙ.….

"යදා පන මයං භන්තෙ භගවන්තං සුණොම 'කොසලෙසු සාවත්ථිං [සාවත්ථියං (සී. ක.)] චාරිකං පක්කමිස්සතී'ති. හොති නො තස්මිං සමයෙ අත්තමනතා හොති සොමනස්සං 'ආසන්නෙ නො භගවා භවිස්සතී'ති.

"යදා පන මයං භන්තෙ භගවන්තං සුණොම 'සාවත්ථියං විහරති ජෙතවනෙ අනාථපිණ්ඩිකස්ස ආරාමෙ'ති හොති අනප්පකා නො තස්මිං සමයෙ අත්තමනතා, හොති අනප්පකං සොමනස්සං 'ආසන්නෙ නො භගවා'"ති.

"තස්මාතිහ, ථපතයො, සම්බාධො ඝරාවාසො රජාපථො, අබ්භොකාසො පබ්බජ්ජා, අලඤ්ච පන වො, ථපතයො, අප්පමාදායා"ති. "අත්ථි ඛො නො, භන්තෙ, එතම්හා සම්බාධා අඤ්ඤො සම්බාධො සම්බාධතරො චෙව සම්බාධසඞ්ඛාතතරො වා"ති? "කතමො පන වො, ථපතයො, එතම්හා සම්බාධා අඤ්ඤො සම්බාධො සම්බාධතරො චෙව සම්බාධසඞ්ඛාතතරො වා"ති?

"ඉධ මයං, භන්තෙ, යදා රාජා පසෙනදි කොසලො උය්‍යානභූමිං නිය්‍යාතුකාමො [ගන්තුකාමො (සී. ක.) පස්ස සං. නි. 5.1002] හොති, යෙ තෙ රඤ්ඤො පසෙනදිස්ස කොසලස්ස නාගා ඔපවය්හා, තෙ කප්පෙත්වා යා තා රඤ්ඤො පසෙනදිස්ස කොසලස්ස පජාපතියො පියා මනාපා, තා [තාසං (සී. ක.)] එකං පුරතො එකං පච්ඡතො නිසීදාපෙම, තාසං ඛො පන, භන්තෙ, භගිනීනං එවරූපො ගන්ධො හොති. සෙය්‍යථාපි නාම ගන්ධකරණ්ඩකස්ස තාවදෙව විවරියමානස්ස, යථා තං රාජකඤ්ඤානං [රාජාරහෙන (සී. ක.)] ගන්ධෙන විභූසිතානං. තාසං ඛො පන, භන්තෙ, භගිනීනං එවරූපො කායසම්ඵස්සො හොති, සෙය්‍යථාපි නාම තූලපිචුනො වා කප්පාසපිචුනො වා, යථා තං රාජකඤ්ඤානං සුඛෙධිතානං. තස්මිං ඛො පන, භන්තෙ, සමයෙ නාගොපි රක්ඛිතබ්බො හොති. තාපි භගිනියො රක්ඛිතබ්බා හොති. අත්තාපි රක්ඛිතබ්බා හොති. න ඛො පන මයං, භන්තෙ, අභිජානාම තාසු භගිනීසු පාපකං චිත්තං උප්පාදෙන්තා, අයං ඛො නො, භන්තෙ, එතම්හා සම්බාධා අඤ්ඤො සම්බාධො සම්බාධතරො චෙව සම්බාධසඞ්ඛාතතරො චාති.

"තස්මාතිහ , ථපතයො, සම්බාධො ඝරාවාසො රජාපථො, අබ්භොකාසො පබ්බජ්ජා. අලඤ්ච පන වො, ථපතයො, අප්පමාදාය. චතූහි ඛො ථපතයො, ධම්මෙහි සමන්නාගතො අරියසාවකො සොතාපන්නො හොති අවිනිපාතධම්මො නියතො සම්බොධිපරායණො.

‘‘කතමෙහි චතූහි? ඉධ, ථපතයො, සුතවා අරියසාවකො බුද්ධෙ අවෙච්චප්පසාදෙන සමන්නාගතො හොති ඉතිපි සො භගවා අරහං…පෙ…. බුද්ධො භගවාති, ධම්මෙ…පෙ…. සඞ්ඝෙ…පෙ…. විගතමලමච්ඡෙරෙන චෙතසා අගාරං අජ්ඣාවසති, මුත්තචාගො පයතපාණි වොස්සග්ගරතො යාචයොගො දානසංවිභාගරතො අප්පටිවිභත්තං. ඉමෙහි ඛො, ථපතයො, චතූහි ධම්මෙහි සමන්නාගතො අරියසාවකො සොතාපන්නො හොති අවිනිපාතධම්මො නියතො සම්බොධිපරායණො.

‘‘තුම්හෙ ඛො, ථපතයො, බුද්ධෙ අවෙච්චප්පසාදෙන සමන්නාගතා ඉතිපි සො භගවා අරහං…පෙ…. බුද්ධො භගවාති, ධම්මෙ…පෙ…. සඞ්ඝෙ…පෙ…. යං ඛො පන කිඤ්චි කුලෙ දෙය්‍යධම්මං, සබ්බං තං අප්පටිවිභත්තං සීලවන්තෙහි කල්‍යාණධම්මෙහි, තං කිං මඤ්ඤථ, ථපතයො, කතිවිධා තෙ කොසලෙසු මනුස්සා යෙ තුම්හාකං සමසමා යදිදං දානසංවිභාගෙහී’’ති? ‘‘ලාභා නො, භන්තෙ, සුලද්ධං නො, භන්තෙ, යෙසං නො භගවා එවං පජානාතී’’ති.

ඉදං වාසනාභාගියං සුත්තං.

95. ‘‘එකපුප්ඵං චජිත්වාන [යජිත්වාන (ක.) පස්ස ථෙරගා. 96], සහස්සං කප්පකොටියො.

දෙවෙ චෙව මනුස්සෙ ච, සෙසෙන පරිනිබ්බුතො’’ති.

ඉදං වාසනාභාගියං සුත්තං.

‘‘අස්සත්ථෙ හරිතොභාසෙ, සංවිරූළ්හම්හි පාදපෙ;
එකං බුද්ධගතං [බුද්ධකතං (ක.) පස්ස ථෙරගා. 217] සඤ්ඤං, අලභිංත්ථං [අලභිංහං (සී. ක.)] පතිස්සතො.

‘‘අජ්ජ තිංසං තතො කප්පා, නාභිජානාමි දුග්ගතිං;
තිස්සො විජ්ජා සච්ඡිකතා, තස්සා සඤ්ඤාය වාසනා’’ති.

ඉදං වාසනාභාගියං සුත්තං.

‘‘පිණ්ඩාය කොසලං පුරං, පාවිසි අග්ගපුග්ගලො;
අනුකම්පකො පුරෙභත්තං, තණ්හානිඝාතකො මුනි.

‘‘පුරිසස්ස වටංසකො හත්ථෙ, සබ්බපුප්ඵෙහිලඞ්කතො;
සො අද්දසාසි සම්බුද්ධං, භික්ඛුසඞ්ඝපුරක්ඛතං.

‘‘පවිසන්තං රාජමග්ගෙන, දෙවමානුසපූජිතං;
හට්ඨො චිත්තං පසාදෙත්වා, සම්බුද්ධමුපසඞ්කමි.

‘‘සො තං වටංසකං සුරභිං, වණ්ණවන්තං මනොරමං;
සම්බුද්ධස්සුපනාමෙසි, පසන්නො සෙහි පාණිහි.

‘‘තතො අග්ගිසිඛා වණ්ණා, බුද්ධස්ස ලපනන්තරා;
සහස්සරංසී විජ්ජුරිව, ඔක්කා නික්ඛමි ආනනා.

‘‘පදක්ඛිණං කරිත්වාන, සීසෙ ආදිච්චබන්ධුනො;
තික්ඛත්තුං පරිවට්ටෙත්වා, මුද්ධනන්තරධායථ.

‘‘ඉදං දිස්වා අච්ඡරියං, අබ්භුතං ලොමහංසනං;
එකංසං චීවරං කත්වා, ආනන්දො එතදබ්‍රවි.

‘‘‘කො හෙතු සිතකම්මස්ස, බ්‍යාකරොහි මහාමුනෙ;
ධම්මාලොකො භවිස්සති, කඞ්ඛං විතර නො මුනෙ.

‘‘‘යස්ස තං සබ්බධම්මෙසු, සදා ඤාණං පවත්තති;
කඞ්ඛිං වෙමතිකං ථෙරං, ආනන්දං එතදබ්‍රවි.

‘‘‘යො සො ආනන්ද පුරිසො, මයි චිත්තං පසාදයි;
චතුරාසීතිකප්පානි, දුග්ගතිං න ගමිස්සති.

‘‘‘දෙවෙසු දෙවසොභග්ගං, දිබ්බං රජ්ජං පසාසිය;
මනුජෙසු මනුජින්දො, රාජා රට්ඨෙ භවිස්සති.

‘‘‘සො චරිමං පබ්බජිත්වා, සච්ඡිකත්වාන [සච්ඡිකත්වා ච (ක.)] ධම්මතං;
පච්චෙකබුද්ධො ධුතරාගො, වටංසකො නාම භවිස්සති.

‘‘‘නත්ථි චිත්තෙ [පස්ස වි. ව. 804] පසන්නම්හි, අප්පකා නාම දක්ඛිණා;
තථාගතෙ වා සම්බුද්ධෙ, අථ වා තස්ස සාවකෙ.

‘‘‘එවං අචින්තියා [පස්ස අප. ථෙර 1.1.82] බුද්ධා, බුද්ධධම්මා අචින්තියා;
අචින්තියෙ පසන්නානං, විපාකො හොති අචින්තියො’’’ති.
ඉදං වාසනාභාගියං සුත්තං.

96. ‘‘ඉධාහං, භික්ඛවෙ, එකච්චං පුග්ගලං පසන්නචිත්තං එවං චෙතසා චෙතො පරිච්ච පජානාමි ‘‘(යථා බො අයං පුග්ගලො ඉරියති, යඤ්ච පටිපදං පටිපන්නො, යඤ්ච මග්ගං සමාරූළ්හො) [( ) නත්ථි අ. නි. 1.43-44; ඉතිවු. 21]. ඉමම්හි චායං සමයෙ කාලං කරෙය්‍ය, යථාභතං නික්ඛිත්තො එවං සග්ගෙ. තං කිස්ස හෙතු? චිත්තං හිස්ස, භික්ඛවෙ, පසන්නං, චෙතොපසාදහෙතු [චිත්තප්පසාදහෙතු (සී. ක.)] ඛො පන එවමිධෙකච්චෙ සත්තා කායස්ස භෙදා පරං මරණා සුගතිං සග්ගං ලොකං උපපජ්ජන්තී’’ති. එතමත්ථං භගවා අවොච, තත්ථෙතං ඉති වුච්චති –

‘‘පසන්නචිත්තං ඤත්වාන, එකච්චං ඉධ පුග්ගලං;
එතමත්ථඤ්ච බ්‍යාකාසි, බුද්ධො [සත්ථා (සී. ක.) පස්ස ඉතිවු. 21] භික්ඛූන සන්තිකෙ.

‘‘ඉමම්හි චායං සමයෙ, කාලං කයිරාථ පුග්ගලො;
සග්ගම්හි උපපජ්ජෙය්‍ය, චිත්තං හිස්ස පසාදිතං.

‘‘චෙතොපසාදහෙතු හි, සත්තා ගච්ඡන්ති සුග්ගතිං;
යථාභතං නික්ඛිපෙය්‍ය, එවමෙවං තථාවිධො;
කායස්ස භෙදා සප්පඤ්ඤො, සග්ගං සො උපපජ්ජතී’’ති.

‘‘අයම්පි අත්ථො වුත්තො භගවතා ඉති මෙ සුත’’න්ති.

ඉදං වාසනාභාගියං සුත්තං.

‘‘සුවණ්ණච්ඡදනං නාවං, නාරි ආරුය්හ තිට්ඨසි;
ඔගාහසි [ඔගාහසෙ (සී. ක.) පස්ස වි. ව. 53] පොක්ඛරණිං, පද්මං ඡින්දසි පාණිනා.

‘‘කෙන තෙ තාදිසො වණ්ණො, ආනුභාවො ජුති ච තෙ;
උප්පජ්ජන්ති ච තෙ භොගා, යෙ කෙචි මනසිච්ඡිතා.

‘‘පුච්ඡිතා දෙවතෙ සංස, කිස්ස කම්මස්සිදං ඵලං;
සා දෙවතා අත්තමනා, දෙවරාජෙන පුච්ඡිතා.

‘‘පඤ්හං පුට්ඨා වියාකාසි, සක්කස්ස ඉති මෙ සුතං;
අද්ධානං පටිපන්නාහං, දිස්වා ථූපං මනොරමං.

‘‘තත්ථ චිත්තං පසාදෙසිං, කස්සපස්ස යසස්සිනො;
පද්ධපුප්ඵෙහි පූජෙසිං, පසන්නා සෙහි තස්සෙව;
කම්මස්ස ඵලං විපාකො, එතාදිසං කතපුඤ්ඤා ලභන්තී’’ති.

ඉදං වාසනාභාගියං සුත්තං.

‘‘දානකථා සීලකථා සග්ගකථා පුඤ්ඤකථා පුඤ්ඤවිපාකකථා’’ති;
ඉදං වාසනාභාගියං සුත්තං.

‘‘අපිවාපි පංසුථූපෙසු උද්දිස්සකතෙසු දසබලධරානං තත්ථපි කාරං කත්වා සග්ගෙසු නරා පමොදන්තී’’ති.

ඉදං වාසනාභාගියං සුත්තං.

97. දෙවපුත්තසරීරවණ්ණා, සබ්බෙ සුභගසණ්ඨිතී.

උදකෙන පංසුං තෙමෙත්වා, ථූපං වඩ්ඪෙථ කස්සපං.

‘‘අයං සුගත්තෙ සුගතස්ස ථූපො, මහෙසිනො දසබලධම්මධාරිනො;
තස්මිං [යස්මිං (සී.)] ඉමෙ දෙවමනුජා පසන්නා, කාරං කරොන්තා ජරාමරණා පමුච්චරෙ’’ති.

ඉදං වාසනාභාගියං සුත්තං.

‘‘උළාරං වත තං ආසි, යාහං ථූපං මහෙසිනො;
උප්පලානි ච චත්තාරි, මාලඤ්ච අභිරොපයිං.

‘‘අජ්ජ තිංසං තතො කප්පා, නාභිජානාමි දුග්ගතිං;
විනිපාතං න ගච්ඡාමි, ථූපං පූජෙත්ව [පූජෙත්වා (ක.)] සත්ථුනො’’ති.

ඉදං වාසනාභාගියං සුත්තං.

‘‘බාත්තිංසලක්ඛණධරස්ස, විජිතවිජයස්ස ලොකනාථස්ස;
සතසහස්සං කප්පෙ, මුදිතො ථූපං අපූජෙසි.

‘‘යං මයා පසුතං පුඤ්ඤං, තෙන ච පුඤ්ඤෙන දෙව සොභග්ගං;
රජ්ජානි ච කාරිතානි, අනාගන්තූන විනිපාතං.

‘‘යං චක්ඛු අදන්තදමකස්ස, සාසනෙ පණිහිතං තථා;
චිත්තං තං මෙ සබ්බං, ලද්ධං විමුත්තචිත්තම්හි විධූතලතො’’ති.

ඉදං වාසනාභාගියං සුත්තං.

98. ‘‘සාමාකපත්ථොදනමත්තමෙව හි, පච්චෙකබුද්ධම්හි අදාසි දක්ඛිණං.

විමුත්තචිත්තෙ අඛිලෙ අනාසවෙ, අරණවිහාරිම්හි අසඞ්ගමානසෙ.

‘‘තස්මිඤ්ච ඔකප්පයි ධම්මමුත්තමං, තස්මිඤ්ච ධම්මෙ පණිධෙසිං මානසං;
එවං විහාරීහි මෙ සඞ්ගමො සියා, භවෙ කුදාසුපි ච මා අපෙක්ඛවා.

‘‘තස්සෙව කම්මස්ස විපාකතො අහං, සහස්සක්ඛත්තුං කුරුසූපපජ්ජථ [කුරූසූපපජ්ජථ (සී.)];
දීඝායුකෙසු අමමෙසු පාණිසු, විසෙසගාමීසු අහීනගාමිසු.

‘‘තස්සෙව කම්මස්ස විපාකතො අහං, සහස්සක්ඛත්තුං තිදසොපපජ්ජථ;
විචිත්‍රමාලාභරණානුලෙපිසු, විසිට්ඨකායූපගතො යසස්සිසු.

‘‘තස්සෙව කම්මස්ස විපාකතො අහං, විමුත්තචිත්තො අඛිලො අනාසවො;
ඉමෙහි මෙ අන්තිමදෙහධාරිහි, සමාගමො ආසිහි තාහි තාසිහි.

‘‘පච්චක්ඛං ඛ්විමං අවච තථාගතො ජිනො, සම්ජ්ඣතෙ සීලවතො යදිච්ඡති;
යථා යථා මෙ මනසා විචින්තිතං, තථා සමිද්ධං අයමන්තිමො භවො’’ති.

ඉදං වාසනාභාගියං සුත්තං.

‘‘එකතිංසම්හි කප්පම්හි ජිනො අනෙජො, අනන්තදස්සී භගවා සිඛීති;
තස්සාපි රාජා භාතා සිඛිද්ධෙ [සිඛණ්ඩි (සී.)], බුද්ධෙ ච ධම්මෙ ච අභිප්පසන්නො.

‘‘පරිනිබ්බුතෙ ලොකවිනායකම්හි, ථූපං සකාසි විපුලං මහන්තං;
සමන්තතො ගාවුතිකං මහෙසිනො, දෙවාතිදෙවස්ස නරුත්තමස්ස.

‘‘තස්මිං මනුස්සො බලිමාභිහාරී, පග්ගය්හ ජාතිසුමනං පහට්ඨයො;
වාතෙන පුප්ඵං පතිතස්ස එකං, තාහං ගහෙත්වාන තස්සෙව දාසි.

‘‘සො මං අවොචාභිපසන්නචිත්තො, තුය්හමෙව එතං පුප්ඵං දදාමි;
තාහං ගහෙත්වා අභිරොපයෙසිං, පුනප්පුනං බුද්ධමනුස්සරන්තො.

‘‘අජ්ජ තිංසං තතො කප්පා, නාභිජානාමි දුග්ගතිං;
විනිපාතඤ්ච න ගච්ඡාමි, ථූපපූජායිදං ඵල’’න්ති.

ඉදං වාසනාභාගියං සුත්තං.

‘‘කපිලං නාම නගරං, සුවිභත්තං මහාපථං;
ආකිණ්ණමිද්ධං ඵීතඤ්ච, බ්‍රහ්මදත්තස්ස රාජිනො.

‘‘කුම්මාසං වික්කිණිං තත්ථ, පඤ්චාලානං පුරුත්තමෙ;
සොහං අද්දසිං සම්බුද්ධං, උපරිට්ඨං යසස්සිනං.

‘‘හට්ඨො චිත්තං පසාදෙත්වා, නිමන්තෙසිං නරුත්තමං;
අරිට්ඨං ධුවභත්තෙන, යං මෙ ගෙහම්හි විජ්ජථ.

‘‘තතො ච කත්තිකො පුණ්ණො [කත්තිකා පුණ්ණා (ක.)], පුණ්ණමාසී උපට්ඨිතා;
නවං දුස්සයුගං ගය්හ, අරිට්ඨස්සොපනාමයිං.

‘‘පසන්නචිත්තං ඤත්වාන, පටිග්ගණ්හි නරුත්තමො;
අනුකම්පකො කාරුණිකො, තණ්හානිඝාතකො මුනි.

‘‘තාහං කම්මං කරිත්වාන, කල්‍යාණං බුද්ධවණ්ණිතං;
දෙවෙ චෙව මනුස්සෙ ච, සන්ධාවිත්වා තතො චුතො.

‘‘බාරාණසියං නගරෙ, සෙට්ඨිස්ස එකපුත්තකො;
අඩ්ඪෙ කුලස්මිං උප්පජ්ජිං, පාණෙහි ච පියතරො.

‘‘තතො ච විඤ්ඤුතං පත්තො, දෙවපුත්තෙන චොදිතො;
පාසාදා ඔරුහිත්වාන, සම්බුද්ධමුපසඞ්කමිං.

‘‘සො මෙ ධම්මමදෙසයි, අනුකම්පාය ගොතමො;
දුක්ඛං දුක්ඛසමුප්පාදං, දුක්ඛස්ස ච අතික්කමං.

‘‘අරියං අට්ඨඞ්ගිකං මග්ගං, දුක්ඛූපසමගාමිනං;
චත්තාරි අරියසච්චානි, මුනි ධම්මමදෙසයි.

‘‘තස්සාහං වචනං සුත්වා, විහරිං සාසනෙ රතො;
සමථං පටිවිජ්ඣාහං, රත්තින්දිවමතන්දිතො.

‘‘අජ්ඣත්තඤ්ච බහිද්ධා ච, යෙ මෙ විජ්ජිංසු [විජ්ඣිංසු (සී.)] ආසවා;
සබ්බෙ ආසුං සමුච්ඡින්නා, න ච උප්පජ්ජරෙ පුන.

‘‘පරියන්තකතං දුක්ඛං, චරිමොයං සමුස්සයො;
ජාතිමරණසංසාරො, නත්ථිදානි පුනබ්භවො’’ති.

ඉදං වාසනාභාගියං සුත්තං.

99. තත්ථ කතමං නිබ්බෙධභාගියං සුත්තං?

‘‘උද්ධං අධො සබ්බධි විප්පමුත්තො, අයං අහස්මීති [අයමහමස්මීති (සී.) පස්ස උදා. 61] අනානුපස්සී;
එවං විමුත්තො උදතාරි ඔඝං, අතිණ්ණපුබ්බං අපුනබ්භවායා’’ති.

ඉදං නිබ්බෙධභාගියං සුත්තං.

‘‘සීලවතො , ආනන්ද, න චෙතනා [චෙතනාය (අ. නි. 11.2)] කරණීයා ‘කින්ති මෙ අවිප්පටිසාරො ජායෙය්‍යා’ති. ධම්මතා එසා, ආනන්ද, යං සීලවතො අවිප්පටිසාරො ජායෙය්‍ය. අවිප්පටිසාරිනා, ආනන්ද, න චෙතනා කරණීයා ‘කින්ති මෙ පාමොජ්ජං ජායෙය්‍යා’ති. ධම්මතා එසා, ආනන්ද, යං අවිප්පටිසාරිනො පාමොජ්ජං ජායෙය්‍ය. පමුදිතෙන, ආනන්ද, න චෙතනා කරණීයා ‘කින්ති මෙ පීති ජායෙය්‍යා’ති. ධම්මතා එසා, ආනන්ද, යං පමුදිතස්ස පීති ජායෙය්‍ය. පීතිමනස්ස, ආනන්ද, න චෙතනා කරණීයා ‘කින්ති මෙ කායො පස්සම්භෙය්‍යා’ති. ධම්මතා එසා, ආනන්ද, යං පීතිමනස්ස කායො පස්සම්භෙය්‍ය. පස්සද්ධකායස්ස ආනන්ද, න චෙතනා කරණීයා ‘කින්තාහං සුඛං වෙදියෙය්‍ය’න්ති. ධම්මතා එසා, ආනන්ද, යං පස්සද්ධකායො සුඛං වෙදියෙය්‍ය. සුඛිනො ආනන්ද, න චෙතනා කරණීයා ‘කින්ති මෙ සමාධි ජායෙය්‍යා’ති. ධම්මතා එසා, ආනන්ද, යං සුඛිනො සමාධි ජායෙය්‍ය. සමාහිතස්ස ආනන්ද, න චෙතනා කරණීයා ‘කින්තාහං යථාභූතං පජානෙය්‍ය’න්ති. ධම්මතා එසා, ආනන්ද, යං සමාහිතො යථාභූතං පජානෙය්‍ය. යථාභූතං පජානතා , ආනන්ද, න චෙතනා කරණීයා ‘කින්ති මෙ නිබ්බිදා ජායෙය්‍යා’ති. ධම්මතා එසා, ආනන්ද, යං යථාභූතං පජානන්තො නිබ්බින්දෙය්‍ය. නිබ්බින්දන්තෙන, ආනන්ද, න චෙතනා කරණීයා ‘කින්ති මෙ විරාගො ජායෙය්‍යා’ති. ධම්මතා එසා, ආනන්ද, යං නිබ්බින්දන්තො විරජ්ජෙය්‍ය. විරජ්ජන්තෙන ආනන්ද න චෙතනා කරණීයා ‘කින්ති මෙ විමුත්ති ජායෙය්‍යා’ති. ධම්මතා එසා, ආනන්ද, යං විරජ්ජන්තො විමුච්චෙය්‍ය. විමුත්තෙන, ආනන්ද, න චෙතනා කරණීයා ‘කින්ති මෙ විමුත්තිඤාණදස්සනං උප්පජ්ජෙය්‍යා’ති. ධම්මතා එසා, ආනන්ද, යං විමුත්තස්ස විමුත්තිඤාණදස්සනං උප්පජ්ජෙය්‍යා’’ති.

ඉදං නිබ්බෙධභාගියං සුත්තං.

100. ‘‘යදා හවෙ පාතුභවන්ති ධම්මා, ආතාපිනො ඣායතො බ්‍රාහ්මණස්ස.

අථස්ස කඞ්ඛා වපයන්ති සබ්බා, යතො පජානාති සහෙතුධම්ම’’න්ති.

ඉදං නිබ්බෙධභාගියං සුත්තං.

‘‘යදා හවෙ පාතුභවන්ති ධම්මා, ආතාපිනො ඣායතො බ්‍රාහ්මණස්ස;
අථස්ස කඞ්ඛා වපයන්ති සබ්බා, යතො ඛයං පච්චයානං අවෙදී’’ති.

ඉදං නිබ්බෙධභාගියං සුත්තං.

‘‘කිංනු [පස්ස සං. නි. 2.243] කුජ්ඣසි මා කුජ්ඣි, අක්කොධො තිස්ස තෙ වරං;
කොධමානමක්ඛවිනයත්ථං හි, තිස්ස බ්‍රහ්මචරියං වුස්සතී’’ති.

ඉදං නිබ්බෙධභාගියං සුත්තං.

‘‘කදාහං නන්දං පස්සෙය්‍යං, ආරඤ්ඤං [අරඤ්ඤං (ක.) පස්ස සං. නි. 2.242] පංසුකූලිකං;
අඤ්ඤාතුඤ්ඡෙන යාපෙන්තං, කාමෙසු අනපෙක්ඛින’’න්ති.

ඉදං නිබ්බෙධභාගියං සුත්තං.

‘‘කිංසු ඡෙත්වා සුඛං සෙති, කිංසු ඡෙත්වා න සොචති;
කිස්සස්සු [කිස්සස්ස (සී. ක.) පස්ස සං. නි. 1.187] එකධම්මස්ස, වධං රොචෙසි ගොතමාති.

‘‘කොධං ඡෙත්වා සුඛං සෙති, කොධං ඡෙත්වා න සොචති;
කොධස්ස විසමූලස්ස, මධුරග්ගස්ස බ්‍රාහ්මණ;
වධං අරියා පසංසන්ති, තං හි ඡෙත්වා න සොචතී’’ති.

ඉදං නිබ්බෙධභාගියං සුත්තං.

‘‘කිංසු හනෙ උප්පතිතං, කිංසු ජාතං විනොදයෙ;
කිඤ්චස්සු පජහෙ ධීරො, කිස්සාභිසමයො සුඛො.

‘‘කොධං හනෙ උප්පතිතං, රාගං ජාතං විනොදයෙ;
අවිජ්ජං පජහෙ ධීරො, සච්චාභිසමයො සුඛො’’ති.

ඉදං නිබ්බෙධභාගියං සුත්තං.

101. ‘‘සත්තියා විය ඔමට්ඨො, ඩය්හමානොව [දය්හමානෙව (ක.) සං. නි. 1.21; ථෙරගා. 39 පස්සිතබ්බං] මත්ථකෙ.

කාමරාගප්පහානාය, සතො භික්ඛු පරිබ්බජෙ.

‘‘සත්තියා විය ඔමට්ඨො, ඩය්හමානොව මත්ථකෙ;
සක්කායදිට්ඨිප්පහානාය, සතො භික්ඛු පරිබ්බජෙ’’ති.

ඉදං නිබ්බෙධභාගියං සුත්තං.

‘‘සබ්බෙ ඛයන්තා නිචයා, පතනන්තා සමුස්සයා;
සබ්බෙසං මරණමාගම්ම, සබ්බෙසං ජීවිතමද්ධුවං;
එතං භයං මරණෙ [මරණං (ක.) පස්ස සං. නි. 1.100] පෙක්ඛමානො, පුඤ්ඤානි කයිරාථ සුඛාවහානි.

‘‘සබ්බෙ ඛයන්තා නිචයා, පතනන්තා සමුස්සයා;
සබ්බෙසං මරණමාගම්ම, සබ්බෙසං ජීවිතමද්ධුවං;
එතං භයං මරණෙ පෙක්ඛමානො, ලොකාමිසං පජහෙ සන්තිපෙක්ඛො’’ති.

ඉදං නිබ්බෙධභාගියං සුත්තං.

‘‘සුඛං සයන්ති මුනයො, න තෙ සොචන්ති මාවිධ;
යෙසං ඣානරතං චිත්තං, පඤ්ඤවා සුසමාහිතො;
ආරද්ධවීරියො පහිතත්තො, ඔඝං තරති දුත්තරං.

‘‘විරතො කාමසඤ්ඤාය, සබ්බසංයොජනාතිතො [සබ්බසංයොජනාතිගො (සී.) පස්ස සං. නි. 1.96];
නන්දිභවපරික්ඛීණො [නන්දීරාගපරික්ඛීණො (ක.) සං. නි. 1.96], සො ගම්භීරෙ න සීදතී’’ති.

ඉදං නිබ්බෙධභාගියං සුත්තං.

‘‘සද්දහානො අරහතං, ධම්මං නිබ්බානපත්තියා;
සුස්සූසං ලභතෙ පඤ්ඤං, අප්පමත්තො විචක්ඛණො.

පතිරූපකාරී ධුරවා, උට්ඨාතා වින්දතෙ ධනං;
සච්චෙන කිත්තිං පප්පොති, දදං මිත්තානි ගන්ථති;
අස්මා ලොකා පරං ලොකං, එවං [සවෙ (සී.) පස්ස සං. නි. 1.246] පෙච්ච න සොචතී’’ති.

ඉදං නිබ්බෙධභාගියං සුත්තං.

‘‘සබ්බගන්ථපහීනස්ස, විප්පමුත්තස්ස තෙ සතො;
සමණස්ස න තං සාධු, යදඤ්ඤමනුසාසසීති.

‘‘යෙන කෙනචි වණ්ණෙන, සංවාසො සක්ක ජායති;
න තං අරහති සප්පඤ්ඤො, මනසා අනුකම්පිතුං [අනනුකම්පිතං (සී. ක.) පස්ස සං. නි. 1.236].

‘‘මනසා චෙ පසන්නෙන, යදඤ්ඤමනුසාසති;
න තෙන හොති සංයුත්තො, යානුකම්පා අනුද්දයා’’ති.

ඉදං නිබ්බෙධභාගියං සුත්තං.

102. ‘‘රාගො ච දොසො ච කුතොනිදානා, අරතී රතී [අරති රති (ක.) සං. නි. 1.237; සු. නි. 273 පස්සිතබ්බං] ලොමහංසො කුතොජා.

කුතො සමුට්ඨාය මනොවිතක්කා, කුමාරකා ධඞ්කමිවොස්සජන්ති.

‘‘රාගො ච දොසො ච ඉතොනිදානා, අරතී රතී ලොමහංසො ඉතොජා;
ඉතො සමුට්ඨාය මනොවිතක්කා, කුමාරකා ධඞ්කමිවොස්සජන්ති.

‘‘ස්නෙහජා අත්තසම්භූතා, නිග්‍රොධස්සෙව ඛන්ධජා;
පුථූ විසත්තා කාමෙසු, මාලුවාව විතතා වනෙ.

‘‘යෙ නං පජානන්ති යතොනිදානං, තෙ නං විනොදෙන්ති සුණොහි යක්ඛ;
තෙ දුත්තරං ඔඝමිමං තරන්ති, අතිණ්ණපුබ්බං අපුනබ්භවායා’’ති.

ඉදං නිබ්බෙධභාගියං සුත්තං.

‘‘දුක්කරං භගවා සුදුක්කරං භගවා’’ති;

‘‘දුක්කරං වාපි කරොන්ති, [කාමදාති භගවා]
සෙක්ඛා සීලසමාහිතා;
ඨිතත්තා අනගාරියුපෙතස්ස, තුට්ඨි හොති සුඛාවහා’’ති.

‘‘දුල්ලභා [දුල්ලභං (සී. ක.) පස්ස සං. නි. 1.87] භගවා යදිදං තුට්ඨී’’ති;
‘‘දුල්ලභං වාපි ලභන්ති, [කාමදාති භගවා]
චිත්තවූපසමෙ රතා;
යෙසං දිවා ච රත්තො ච, භාවනාය රතො මනො’’ති.

‘‘දුස්සමාදහං භගවා යදිදං චිත්ත’’න්ති;
‘‘දුස්සමාදහං වාපි සමාදහන්ති, [කාමදාති භගවා]
ඉන්ද්‍රියූපසමෙ රතා;
තෙ ඡෙත්වා මච්චුනො ජාලං, අරියා ගච්ඡන්ති කාමදා’’ති.

‘‘දුග්ගමො භගවා විසමො මග්ගො’’ති;
‘‘දුග්ගමෙ විසමෙ වාපි, අරියා ගච්ඡන්ති කාමද [කාමදා (ක.) පස්ස සං. නි. 1.87];
අනරියා විසමෙ මග්ගෙ, පපතන්ති අවංසිරා;
අරියානං සමො මග්ගො, අරියා හි විසමෙ සමා’’ති.

ඉදං නිබ්බෙධභාගියං සුත්තං.

103. ‘‘ඉදං හි [පස්ස සං. නි. 1.101] තං ජෙතවනං, ඉසිසඞ්ඝනිසෙවිතං.

ආවුත්ථං ධම්මරාජෙන, පීතිසඤ්ජනනං මම.

‘‘කම්මං විජ්ජා ච ධම්මො ච, සීලං ජීවිතමුත්තමං;
එතෙන මච්චා සුජ්ඣන්ති, න ගොත්තෙන ධනෙන වා.

‘‘තස්මා හි පණ්ඩිතො පොසො, සම්පස්සං අත්ථමත්තනො;
යොනිසො විචිනෙ ධම්මං, එවං තත්ථ විසුජ්ඣති.

‘‘සාරිපුත්තොව පඤ්ඤාය, සීලෙන උපසමෙන ච;
යොපි පාරඞ්ගතො භික්ඛු, එතාවපරමො සියා’’ති.

ඉදං නිබ්බෙධභාගියං සුත්තං.

‘‘අතීතං නාන්වාගමෙය්‍ය, නප්පටිකඞ්ඛෙ අනාගතං;
යදතීතං පහීනං [පහීණං (සී.) පස්ස ම. නි. 3.272] තං, අප්පත්තඤ්ච අනාගතං.

‘‘පච්චුප්පන්නඤ්ච යො ධම්මං, තත්ථ තත්ථ විපස්සති;
අසංහීරං අසංකුප්පං, තං විද්වා මනුබ්‍රූහයෙ.

‘‘අජ්ජෙව කිච්චමාතප්පං [කිච්චං ආතප්පං (සී.)], කො ජඤ්ඤා මරණං සුවෙ;
න හි නො සඞ්ගරං තෙන, මහාසෙනෙන මච්චුනා.

‘‘එවං විහාරිං ආතාපිං, අහොරත්තමතන්දිතං;
තං වෙ ‘‘භද්දෙකරත්තො’’ති, සන්තො ආචික්ඛතෙ මුනී’’ති.

ඉදං නිබ්බෙධභාගියං සුත්තං.

‘‘චත්තාරිමානි , භික්ඛවෙ, සච්ඡිකාතබ්බානි. කතමානි චත්තාරි? අත්ථි, භික්ඛවෙ, ධම්මා චක්ඛුනා පඤ්ඤාය ච සච්ඡිකාතබ්බා, අත්ථි ධම්මා සතියා පඤ්ඤාය ච සච්ඡිකාතබ්බා, අත්ථි ධම්මා කායෙන පඤ්ඤාය ච සච්ඡිකාතබ්බා, අත්ථි ධම්මා පඤ්ඤාය වෙදිතබ්බා, පඤ්ඤාය ච සච්ඡිකාතබ්බා.

‘‘කතමෙ ච, භික්ඛවෙ, ධම්මා චක්ඛුනා පඤ්ඤාය ච සච්ඡිකාතබ්බා? දිබ්බචක්ඛු සුවිසුද්ධං අතික්කන්තමානුසකං චක්ඛුනා පඤ්ඤාය ච සච්ඡිකාතබ්බං.

‘‘කතමෙ ච, භික්ඛවෙ, ධම්මා සතියා පඤ්ඤාය ච සච්ඡිකාතබ්බා? පුබ්බෙනිවාසානුස්සති සතියා පඤ්ඤාය ච සච්ඡිකාතබ්බා.

‘‘කතමෙ ච, භික්ඛවෙ, ධම්මා කායෙන පඤ්ඤාය ච සච්ඡිකාතබ්බා? ඉද්ධිවිධා නිරොධා කායෙන පඤ්ඤාය ච සච්ඡිකාතබ්බා.

‘‘කතමෙ ච, භික්ඛවෙ, ධම්මා පඤ්ඤාය වෙදිතබ්බා, පඤ්ඤාය සච්ඡිකාතබ්බා? ආසවානං ඛයෙ ඤාණං පඤ්ඤාය වෙදිතබ්බං, පඤ්ඤාය ච සච්ඡිකාතබ්බ’’න්ති.

ඉදං නිබ්බෙධභාගියං සුත්තං.

104. තත්ථ කතමං අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං?

‘‘යස්ස සෙලූපමං චිත්තං, ඨිතං නානුපකම්පති;
විරත්තං රජනීයෙසු, කොපනෙය්‍යෙ න කුප්පති;
යස්සෙවං භාවිතං චිත්තං, කුතො නං [තං (උදා. 34)] දුක්ඛමෙස්සතී’’ති.

ඉදං අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං.

ආයස්මතො ච සාරිපුත්තස්ස චාරිකාදසමං වෙය්‍යාකරණං කාතබ්බන්ති.

ඉදං අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං.

‘‘යො බ්‍රාහ්මණො බාහිතපාපධම්මො, නිහුංහුඞ්කො [නිහුහුඞ්කො (සී.) පස්ස උදා. 4] නික්කසාවො යතත්තො;
වෙදන්තගූ වුසිතබ්‍රහ්මචරියො, ධම්මෙන සො බ්‍රහ්මවාදං වදෙය්‍ය;
යස්සුස්සදා නත්ථි කුහිඤ්චි ලොකෙ’’ති.

ඉදං අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං.

‘‘බාහිත්වා පාපකෙ ධම්මෙ, යෙ චරන්ති සදා සතා;
ඛීණසංයොජනා බුද්ධා, තෙ වෙ ලොකස්මි [ලොකස්මිං (සී. ක.) පස්ස උදා. 5] බ්‍රාහ්මණා’’ති.

ඉදං අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං.

‘‘යත්ථ ආපො ච පථවී, තෙජො වායො න ගාධති;
න තත්ථ සුක්කා ජොතන්ති, ආදිච්චො නප්පකාසති;
න තත්ථ චන්දිමා භාති, තමො තත්ථ න විජ්ජති.

‘‘යදා ච අත්තනාවෙදි [වෙදී (සී.) පස්ස උදා. 10], මුනි මොනෙන බ්‍රාහ්මණො;
අථ රූපා අරූපා ච, සුඛදුක්ඛා පමුච්චතී’’ති.

ඉදං අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං.

‘‘යදා සකෙසු [පස්ස උදා. 7] ධම්මෙසු, පාරගූ හොති බ්‍රාහ්මණො;
අථ එතං පිසාචඤ්ච, පක්කුලඤ්චාතිවත්තතී’’ති.

ඉදං අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං.

‘‘නාභිනන්දති ආයන්තිං [ආයන්තිං නාභිනන්දති (උදා. 8)], පක්කමන්තිං න සොචති;

සඞ්ගා සඞ්ගාමජිං මුත්තං, තමහං බ්‍රූමි බ්‍රාහ්මණ’’න්ති.

ඉදං අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං.

‘‘න උදකෙන සුචී [සුචි (සී. ක.) පස්ස උදා. 9] හොති, බහ්වෙත්ථ න්හායතී [නහායති (සී.)] ජනො;
යම්හි සච්චඤ්ච ධම්මො ච, සො සුචී සො ච බ්‍රාහ්මණො’’ති.

ඉදං අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං.

‘‘යදා හවෙ පාතුභවන්ති ධම්මා, ආතාපිනො ඣායතො බ්‍රාහ්මණස්ස;
විධූපයං තිට්ඨති මාරසෙනං, සූරියොව ඔභාසයමන්තලික්ඛ’’න්ති.

ඉදං අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං.

‘‘සන්තින්ද්‍රියං පස්සථ ඉරියමානං, තෙවිජ්ජපත්තං අපහානධම්මං;
සබ්බානි යොගානි උපාතිවත්තො, අකිඤ්චනො ඉරියති පංසුකූලිකො.

‘‘තං දෙවතා සම්බහුලා උළාරා, බ්‍රහ්මවිමානං උපසඞ්කමිත්වා;
ආජානියං ජාතිබලං නිසෙධං, නිධ නමස්සන්ති පසන්නචිත්තා.

‘‘නමො තෙ පුරිසාජඤ්ඤ, නමො තෙ පුරිසුත්තම;
යස්ස තෙ නාභිජානාම, කිං ත්වං නිස්සාය ඣායසී’’ති.

ඉදං අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං.

‘‘සහායා වතිමෙ භික්ඛූ, චිරරත්තං සමෙතිකා;
සමෙති නෙසං සද්ධම්මො, ධම්මෙ බුද්ධප්පවෙදිතෙ’’.

‘‘සුවිනීතා කප්පිනෙන, ධම්මෙ අරියප්පවෙදිතෙ;
ධාරෙන්ති අන්තිමං දෙහං, ජෙත්වා මාරං සවාහිනි’’න්ති [සවාහන’’න්ති (ක.) පස්ස සං. නි. 2.246].

ඉදං අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං.

‘‘නයිදං සිථිලමාරබ්භ, නයිදං අප්පෙන ථාමසා;
නිබ්බානං අධිගන්තබ්බං, සබ්බදුක්ඛප්පමොචනං [සබ්බගන්ථපමොචනං (ක.) පස්ස සං. නි. 2.238].

‘‘අයඤ්ච දහරො භික්ඛු, අයමුත්තමපුරිසො;
ධාරෙති අන්තිමං දෙහං, ජෙත්වා මාරං සවාහිනි’’න්ති.

ඉදං අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං.

‘‘දුබ්බණ්ණකො ලූඛචීවරො, මොඝරාජා සදා සතො;
ඛීණාසවො විසංයුත්තො, කතකිච්චො අනාසවො.

‘‘තෙවිජ්ජො ඉද්ධිප්පත්තො ච, චෙතොපරියකොවිදො [චෙතොපරියායකොවිදො (සී.)];
ධාරෙති අන්තිමං දෙහං, ජෙත්වා මාරං සවාහිනි’’න්ති.

ඉදං අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං.

105. ‘‘තථාගතො, භික්ඛවෙ, අරහං සම්මාසම්බුද්ධො රූපස්ස නිබ්බිදා විරාගා නිරොධා අනුපාදා විමුත්තො සම්මාසම්බුද්ධොති වුච්චති. භික්ඛුපි, භික්ඛවෙ, පඤ්ඤාවිමුත්තො රූපස්ස නිබ්බිදා විරාගා නිරොධා අනුපාදා විමුත්තො පඤ්ඤාවිමුත්තොති වුච්චති.

‘‘තථාගතො, භික්ඛවෙ, අරහං සම්මාසම්බුද්ධො වෙදනාය…පෙ.… සඤ්ඤාය…පෙ.… සඞ්ඛාරානං…පෙ.… විඤ්ඤාණස්ස නිබ්බිදා විරාගා නිරොධා අනුපාදා විමුත්තො සම්මාසම්බුද්ධොති වුච්චති. භික්ඛුපි, භික්ඛවෙ, පඤ්ඤාවිමුත්තො විඤ්ඤාණස්ස නිබ්බිදා විරාගා නිරොධා අනුපාදා විමුත්තො පඤ්ඤාවිමුත්තොති වුච්චති.

‘‘තත්‍ර ඛො, භික්ඛවෙ, කො විසෙසො කො අධිප්පයාසො [අධිප්පායො (ක.) පස්ස සං. නි. 3.58] කිං නානාකරණං තථාගතස්ස අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස පඤ්ඤාවිමුත්තෙන භික්ඛුනාති? භගවංමූලකා නො, භන්තෙ, ධම්මා…පෙ….

‘‘තථාගතො, භික්ඛවෙ, අරහං සම්මාසම්බුද්ධො අනුප්පන්නස්ස මග්ගස්ස උප්පාදෙතා, අසඤ්ජාතස්ස මග්ගස්ස සඤ්ජනෙතා, අනක්ඛාතස්ස මග්ගස්ස අක්ඛාතා , මග්ගඤ්ඤූ මග්ගවිදූ මග්ගකොවිදො, මග්ගානුගා ච, භික්ඛවෙ, එතරහි සාවකා විහරන්ති පච්ඡාසමන්නාගතා. අයං ඛො, භික්ඛවෙ, විසෙසො, අයං අධිප්පයාසො, ඉදං නානාකරණං තථාගතස්ස අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස පඤ්ඤාවිමුත්තෙන භික්ඛුනා’’ති.

ඉදං අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං.

106. තත්ථ කතමං සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්ච සුත්තං?

‘‘ඡන්නමතිවස්සති [පස්ස උදා. 45], විවටං නාතිවස්සති;
තස්මා ඡන්නං විවරෙථ, එවං තං නාතිවස්සතී’’ති.

‘‘ඡන්නමතිවස්සතී’’ති සංකිලෙසො, ‘‘විවටං නාතිවස්සතී’’ති වාසනා, ‘‘තස්මා ඡන්නං විවරෙථ, එවං තං නාතිවස්සතී’’ති අයං සංකිලෙසො ච වාසනා ච. ඉදං සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්ච සුත්තං.

‘‘චත්තාරොමෙ, මහාරාජ [භික්ඛවෙ (අ. නි. 4.85)], පුග්ගලා සන්තො සංවිජ්ජමානා ලොකස්මිං. කතමෙ චත්තාරො? තමො තමපරායණො තමො ජොතිපරායණො ජොති තමපරායණො ජොති ජොතිපරායණො’’ති. තත්ථ යො ච පුග්ගලො ජොති තමපරායණො යො ච පුග්ගලො තමො තමපරායණො, ඉමෙ ද්වෙ පුග්ගලා සංකිලෙසභාගියා, යො ච පුග්ගලො තමො ජොතිපරායණො යො ච පුග්ගලො ජොති ජොතිපරායණො, ඉමෙ ද්වෙ පුග්ගලා වාසනාභාගියා. ඉදං සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්ච සුත්තං.

තත්ථ කතමං සංකිලෙසභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච සුත්තං?

‘‘න තං දළ්හං බන්ධනමාහු ධීරා, යදායසං දාරුජපබ්බජඤ්ච [දාරුජං පබ්බජඤ්ච (සං. නි. 1.121)];
සාරත්තරත්තා මණිකුණ්ඩලෙසු, පුත්තෙසු දාරෙසු ච යා අපෙක්ඛා’’ති;
අයං සංකිලෙසො.

‘‘එතං දළ්හං බන්ධනමාහු ධීරා, ඔහාරිනං සිථිලං දුප්පමුඤ්චං;
එතම්පි ඡෙත්වාන පරිබ්බජන්ති, අනපෙක්ඛිනො කාමසුඛං පහායා’’ති.

අයං නිබ්බෙධො . ඉදං සංකිලෙසභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච සුත්තං.

107. ‘‘යඤ්ච, භික්ඛවෙ, චෙතෙති, යඤ්ච පකප්පෙති, යඤ්ච අනුසෙති. ආරම්මණමෙතං හොති විඤ්ඤාණස්ස ඨිතියා, ආරම්මණෙ සති පතිට්ඨා විඤ්ඤාණස්ස හොති, තස්මිං පතිට්ඨිතෙ විඤ්ඤාණෙ විරූළ්හෙ ආයතිං [ආයති (සී. ක.) පස්ස සං. නි. 2.38] පුනබ්භවාභිනිබ්බත්ති හොති, ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්තියා සති ආයතිං [ආයති (සී. ක.) පස්ස සං. නි. 2.38] ජාතිජරාමරණං සොකපරිදෙවදුක්ඛදොමනස්සුපායාසා සම්භවන්ති, එවමෙතස්ස කෙවලස්ස දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස සමුදයො හොති.

‘‘නො චෙ, භික්ඛවෙ, චෙතෙති, නො චෙ පකප්පෙති, අථ චෙ අනුසෙති. ආරම්මණමෙතං හොති විඤ්ඤාණස්ස ඨිතියා, ආරම්මණෙ සති පතිට්ඨා විඤ්ඤාණස්ස [තස්ස විඤ්ඤාණස්ස (සී. ක.) පස්ස සං. නි. 2.38] හොති, තස්මිං පතිට්ඨිතෙ විඤ්ඤාණෙ විරූළ්හෙ ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්ති හොති, ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්තියා සති ආයතිං ජාතිජරාමරණං සොකපරිදෙවදුක්ඛදොමනස්සුපායාසා සම්භවන්ති, එවමෙතස්ස කෙවලස්ස දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස සමුදයො හොතී’’ති. අයං සංකිලෙසො.

‘‘යතො ච ඛො, භික්ඛවෙ, නො චෙව [ච (සී. ක.)] චෙතෙති, නො ච පකප්පෙති, නො ච අනුසෙති. ආරම්මණමෙතං න හොති විඤ්ඤාණස්ස ඨිතියා, ආරම්මණෙ අසති පතිට්ඨා විඤ්ඤාණස්ස න හොති, තස්මිං අප්පතිට්ඨිතෙ විඤ්ඤාණෙ අවිරූළ්හෙ ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්ති න හොති, ආයතිං පුනබ්භවාභිනිබ්බත්තියා අසති ආයතිං ජාතිජරාමරණං සොකපරිදෙවදුක්ඛදොමනස්සුපායාසා නිරුජ්ඣන්ති. එවමෙතස්ස කෙවලස්ස දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස නිරොධො හොතී’’ති, අයං නිබ්බෙධො. ඉදං සංකිලෙසභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච සුත්තං.

108. තත්ථ කතමං සංකිලෙසභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සුත්තං?

‘‘‘සමුද්දො සමුද්දො’ති ඛො, භික්ඛවෙ, අස්සුතවා පුථුජ්ජනො භාසති, නෙසො, භික්ඛවෙ, අරියස්ස විනයෙ සමුද්දො, මහා එසො භික්ඛවෙ, උදකරාසි මහාඋදකණ්ණවො. චක්ඛු, භික්ඛවෙ, පුරිසස්ස සමුද්දො, තස්ස රූපමයො

වෙගො. අයං සංකිලෙසො.

‘‘යො තං රූපමයං වෙගං සහති අයං වුච්චති, භික්ඛවෙ, අතරි [අතාරි (සී. ක.) පස්ස සං. නි. 4.228] චක්ඛුසමුද්දං සඋම්මිං සාවට්ටං සගහං [සගාහං (සං. නි. 4.228)] සරක්ඛසං තිණ්ණො පාරඞ්ගතො ථලෙ තිට්ඨති බ්‍රාහ්මණො’’ති. අයං අසෙක්ඛො.

‘‘‘සොතං, භික්ඛවෙ…පෙ.… ඝානං…පෙ.… ජිව්හා…පෙ.… කායො…පෙ.… මනො, භික්ඛවෙ, පුරිසස්ස සමුද්දො තස්ස ධම්මමයො වෙගොති. අයං සංකිලෙසො.

‘‘යො තං ධම්මමයං වෙගං සහති, අයං වුච්චති, භික්ඛවෙ, අතරි මනොසමුද්දං සඋම්මිං සාවට්ටං සගහං සරක්ඛසං තිණ්ණො පාරඞ්ගතො ථලෙ තිට්ඨති බ්‍රාහ්මණො’’ති. අයං අසෙක්ඛො. ඉදමවොච භගවා, ඉදං වත්වාන සුගතො, අථාපරං එතදවොච සත්ථා –

‘‘යො ඉමං සමුද්දං සගහං සරක්ඛසං,
සඋම්මිං සාවට්ටං සභයං දුත්තරං අච්චතරි;
ස වෙදන්තගූ වුසිතබ්‍රහ්මචරියො, ලොකන්තගූ පාරගතොති වුච්චතී’’ති.

අයං අසෙක්ඛො. ඉදං සංකිලෙසභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සුත්තං.

‘‘ඡයිමෙ, භික්ඛවෙ, බළිසා ලොකස්මිං අනයාය සත්තානං බ්‍යාබාධාය [වධාය (සං. නි. 4.230)] පාණීනං. කතමෙ ඡ? සන්ති, භික්ඛවෙ, චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යා රූපා ඉට්ඨා කන්තා මනාපා පියරූපා කාමූපසංහිතා රජනීයා, තඤ්චෙ භික්ඛු අභිනන්දති අභිවදති අජ්ඣොසාය තිට්ඨති, අයං වුච්චති, භික්ඛවෙ, භික්ඛු ගිලිතබළිසො [ගිලබළිසො (සී. ක.) පස්ස සං. නි. 4.230] මාරස්ස අනයං ආපන්නො, බ්‍යසනං ආපන්නො, යථාකාමං කරණීයො පාපිමතො.

‘‘සන්ති, භික්ඛවෙ, සොතවිඤ්ඤෙය්‍යා සද්දා…පෙ.… ඝානවිඤ්ඤෙය්‍යා ගන්ධා…පෙ.… ජිව්හාවිඤ්ඤෙය්‍යා රසා…පෙ.… කායවිඤ්ඤෙය්‍යා ඵොට්ඨබ්බා…පෙ.… මනොවිඤ්ඤෙය්‍යා ධම්මා ඉට්ඨා කන්තා මනාපා පියරූපා කාමූපසංහිතා රජනීයා, තඤ්චෙ භික්ඛු අභිනන්දති අභිවදති අජ්ඣොසාය තිට්ඨති. අයං වුච්චති, භික්ඛවෙ, භික්ඛු ගිලිතබළිසො මාරස්ස අනයං ආපන්නො, බ්‍යසනං ආපන්නො, යථාකාමං කරණීයො [යථාකාමකරණීයො (සී.) සං. නි. 4.230] පාපිමතො’’ති. අයං සංකිලෙසො.

‘‘සන්ති ච, භික්ඛවෙ, චක්ඛුවිඤ්ඤෙය්‍යා රූපා ඉට්ඨා කන්තා මනාපා පියරූපා කාමූපසංහිතා රජනීයා, තඤ්චෙ භික්ඛු නාභිනන්දති නාභිවදති නාජ්ඣොසාය තිට්ඨති, අයං වුච්චති, භික්ඛවෙ, භික්ඛු න ගිලිතබළිසො මාරස්ස, අභෙදි බළිසං, පරිභෙදි බළිසං, න අනයං ආපන්නො, න බ්‍යසනං ආපන්නො, න යථාකාමං කරණීයො පාපිමතො.

‘‘සන්ති ච, භික්ඛවෙ, සොතවිඤ්ඤෙය්‍යා සද්දා…පෙ.… මනොවිඤ්ඤෙය්‍යා ධම්මා ඉට්ඨා කන්තා මනාපා පියරූපා කාමූපසංහිතා රජනීයා, තඤ්චෙ භික්ඛු නාභිනන්දති නාභිවදති, නාජ්ඣොසාය තිට්ඨති. අයං වුච්චති, භික්ඛවෙ, භික්ඛු න ගිලිතබළිසො මාරස්ස, අභෙදි බළිසං, පරිභෙදි බළිසං, න අනයං ආපන්නො, න බ්‍යසනං ආපන්නො, න යථාකාමං කරණීයො පාපිමතො’’ති. අයං අසෙක්ඛො. ඉදං සංකිලෙසභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සුත්තං.

109. තත්ථ කතමං සංකිලෙසභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සුත්තං?

‘‘අයං ලොකො සන්තාපජාතො, ඵස්සපරෙතො රොගං වදති අත්තතො [අත්තනො (සී. ක.) පස්ස උදා. 30];
යෙන යෙන හි මඤ්ඤති [මඤ්ඤන්ති (සී. ක.)], තතො තං හොති අඤ්ඤථා.

‘‘අඤ්ඤථාභාවී භවසත්තො ලොකො, භවපරෙතො භවමෙවාභිනන්දති;
යදභිනන්දති තං භයං;
යස්ස භායති තං දුක්ඛ’’න්ති; අයං සංකිලෙසො.

‘‘භවවිප්පහානාය ඛො පනිදං බ්‍රහ්මචරියං වුස්සතී’’ති; අයං නිබ්බෙධො;

‘‘යෙ හි කෙචි සමණා වා බ්‍රාහ්මණා වා භවෙන භවස්ස විප්පමොක්ඛමාහංසු, සබ්බෙ තෙ ‘අවිප්පමුත්තා භවස්මා’ති වදාමි. යෙ වා පන කෙචි සමණා වා බ්‍රාහ්මණා වා විභවෙන භවස්ස නිස්සරණමාහංසු, සබ්බෙ තෙ ‘අනිස්සටා භවස්මා’ති වදාමි. උපධිං [උපධි (සී. ක.) පස්ස උදා. 30] හි පටිච්ච දුක්ඛමිදං සම්භොතී’’ති. අයං සංකිලෙසො.

‘‘සබ්බුපාදානක්ඛයා නත්ථි දුක්ඛස්ස සම්භවො’’ති. අයං නිබ්බෙධො.

‘‘ලොකමිමං පස්ස, පුථූ අවිජ්ජාය පරෙතා භූතා භූතරතා, භවා අපරිමුත්තා, යෙ හි කෙචි භවා සබ්බධි සබ්බත්ථතාය, සබ්බෙ තෙ භවා අනිච්චා දුක්ඛා විපරිණාමධම්මා’’ති. අයං සංකිලෙසො.

‘‘එවමෙතං යථාභූතං, සම්මප්පඤ්ඤාය පස්සතො;
භවතණ්හා පහීයති, විභවං නාභිනන්දති;
සබ්බසො තණ්හානං ඛයා, අසෙසවිරාගනිරොධො නිබ්බාන’’න්ති;
අයං නිබ්බෙධො.

‘‘තස්ස නිබ්බුතස්ස භික්ඛුනො, අනුපාදා පුනබ්භවො න හොති;
අභිභූතො මාරො විජිතසඞ්ගාමො, උපච්චගා සබ්බභවානි තාදී’’ති.

අයං අසෙක්ඛො. ඉදං සංකිලෙසභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සුත්තං.

‘‘චත්තාරොමෙ, භික්ඛවෙ [පස්ස අ. නි. 4.5], පුග්ගලා. කතමෙ චත්තාරො? අනුසොතගාමී පටිසොතගාමී ඨිතත්තො තිණ්ණො පාරඞ්ගතො ථලෙ තිට්ඨති බ්‍රාහ්මණො’’ති. තත්ථ යොයං පුග්ගලො අනුසොතගාමී, අයං පුග්ගලො සංකිලෙසභාගියො. තත්ථ යොයං පුග්ගලො පටිසොතගාමී යො ච ඨිතත්තො, ඉමෙ ද්වෙ පුග්ගලා නිබ්බෙධභාගියා. තත්ථ යොයං පුග්ගලො තිණ්ණො පාරඞ්ගතො ථලෙ තිට්ඨති බ්‍රාහ්මණො, අයං අසෙක්ඛො. ඉදං සංකිලෙසභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච අසෙක්ඛභාගියඤ්ච සුත්තං.

110. තත්ථ කතමං සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච සුත්තං?

ඡළාභිජාතිකො අත්ථි පුග්ගලො කණ්හො කණ්හාභිජාතිකො කණ්හං ධම්මං අභිජායති, අත්ථි පුග්ගලො කණ්හො කණ්හාභිජාතිකො සුක්කං ධම්මං අභිජායති, අත්ථි පුග්ගලො කණ්හො කණ්හාභිජාතිකො අකණ්හං අසුක්කං අකණ්හඅසුක්කවිපාකං අච්චන්තදිට්ඨං [අන්තං නිට්ඨං (සී.)] නිබ්බානං ආරාධෙති, අත්ථි පුග්ගලො සුක්කො සුක්කාභිජාතිකො කණ්හං ධම්මං අභිජායති, අත්ථි පුග්ගලො සුක්කො සුක්කාභිජාතිකො සුක්කං ධම්මං අභිජායති, අත්ථි පුග්ගලො සුක්කො සුක්කාභිජාතිකො අකණ්හං අසුක්කං අකණ්හඅසුක්කවිපාකං අච්චන්තදිට්ඨං නිබ්බානං ආරාධෙති.

තත්ථ යො ච පුග්ගලො කණ්හො කණ්හාභිජාතිකො කණ්හං ධම්මං අභිජායති, යො ච පුග්ගලො සුක්කො සුක්කාභිජාතිකො කණ්හං ධම්මං අභිජායති, ඉමෙ ද්වෙ පුග්ගලා සංකිලෙසභාගියා.

තත්ථ යො ච පුග්ගලො කණ්හො කණ්හාභිජාතිකො සුක්කං ධම්මං අභිජායති, යො ච පුග්ගලො සුක්කො සුක්කාභිජාතිකො සුක්කං ධම්මං අභිජායති, ඉමෙ ද්වෙ පුග්ගලා වාසනාභාගියා.

තත්ථ යො ච පුග්ගලො කණ්හො කණ්හාභිජාතිකො අකණ්හං අසුක්කං අකණ්හඅසුක්කවිපාකං අච්චන්තදිට්ඨං නිබ්බානං ආරාධෙති, යො ච පුග්ගලො සුක්කො සුක්කාභිජාතිකො අකණ්හං අසුක්කං අකණ්හඅසුක්කවිපාකං අච්චන්තදිට්ඨං නිබ්බානං ආරාධෙති, ඉමෙ ද්වෙ පුග්ගලා නිබ්බෙධභාගියා, ඉදං සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච සුත්තං.

‘‘චත්තාරිමානි, භික්ඛවෙ [පස්ස අ. නි. 4.232-233], කම්මානි. කතමානි චත්තාරි? අත්ථි කම්මං කණ්හං කණ්හවිපාකං, අත්ථි කම්මං සුක්කං සුක්කවිපාකං, අත්ථි කම්මං කණ්හසුක්කං කණ්හසුක්කවිපාකං, අත්ථි කම්මං අකණ්හං අසුක්කං අකණ්හඅසුක්කවිපාකං කම්මුත්තමං කම්මසෙට්ඨං කම්මක්ඛයාය සංවත්තති’’.

තත්ථ යඤ්ච කම්මං කණ්හං කණ්හවිපාකං, යඤ්ච කම්මං කණ්හසුක්කං කණ්හසුක්කවිපාකං, අයං සංකිලෙසො. යඤ්ච කම්මං සුක්කං සුක්කවිපාකං, අයං වාසනා. යඤ්ච කම්මං අකණ්හං අසුක්කං අකණ්හඅසුක්කවිපාකං කම්මුත්තමං කම්මසෙට්ඨං කම්මක්ඛයාය සංවත්තති, අයං නිබ්බෙධො. ඉදං සංකිලෙසභාගියඤ්ච වාසනාභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච සුත්තං.

111. තත්ථ කතමං වාසනාභාගියඤ්ච, නිබ්බෙධභාගියඤ්ච සුත්තං?

‘‘ලද්ධාන මානුසත්තං ද්වෙ, කිච්චං අකිච්චමෙව ච;
සුකිච්චං චෙව පුඤ්ඤානි, සංයොජනවිප්පහානං වා’’ති.

‘‘සුකිච්චං චෙව පුඤ්ඤානී’’ති වාසනා. ‘‘සංයොජනවිප්පහානං වා’’ති නිබ්බෙධො.

‘‘පුඤ්ඤානි කරිත්වාන, සග්ගා සග්ගං වජන්ති කතපුඤ්ඤා;
සංයොජනප්පහානා, ජරාමරණා විප්පමුච්චන්තී’’ති.

‘‘පුඤ්ඤානි කරිත්වාන, සග්ගා සග්ගං වජන්ති කතපුඤ්ඤා’’ති වාසනා. ‘‘සංයොජනප්පහානා ජරාමරණා විප්පමුච්චන්තී’’ති නිබ්බෙධො. ඉදං වාසනාභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච සුත්තං.

‘‘ද්වෙමානි, භික්ඛවෙ, පධානානි [පස්ස අ. නි. 2.2]. කතමානි ද්වෙ? යො ච අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිතෙසු චීවරපිණ්ඩපාතසෙනාසනගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරං පරිච්චජති, යො ච අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිතෙසු සබ්බූපධිපටිනිස්සග්ගො තණ්හක්ඛයො විරාගො නිරොධො නිබ්බාන’’න්ති. තත්ථ යො අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිතෙසු චීවරපිණ්ඩපාතසෙනාසනගිලානපච්චයභෙසජ්ජපරික්ඛාරං පරිච්චජති, අයං වාසනා.

යො අගාරස්මා අනගාරියං පබ්බජිතෙසු සබ්බූපධිපටිනිස්සග්ගො තණ්හක්ඛයො විරාගො නිරොධො නිබ්බානං, අයං නිබ්බෙධො. ඉදං වාසනාභාගියඤ්ච නිබ්බෙධභාගියඤ්ච සුත්තං.

තත්ථ තණ්හාසංකිලෙසභාගියං සුත්තං තණ්හාපක්ඛෙනෙව නිද්දිසිතබ්බං තීහි තණ්හාහි – කාමතණ්හාය භවතණ්හාය විභවතණ්හාය. යෙන යෙන වා පන වත්ථුනා අජ්ඣොසිතා, තෙන තෙනෙව නිද්දිසිතබ්බං, තස්සා විත්ථාරො ඡත්තිංසතණ්හාජාලිනියාවිචරිතානි.

තත්ථ දිට්ඨිසංකිලෙසභාගියං සුත්තං දිට්ඨිපක්ඛෙනෙව නිද්දිසිතබ්බං උච්ඡෙදසස්සතෙන, යෙන යෙන වා පන වත්ථුනා දිට්ඨිවසෙන අභිනිවිසති ‘‘ඉදමෙව සච්චං මොඝමඤ්ඤ’’න්ති, තෙන තෙනෙව නිද්දිසිතබ්බං, තස්සා විත්ථාරො ද්වාසට්ඨිදිට්ඨිගතානි.

තත්ථ දුච්චරිතසංකිලෙසභාගියං සුත්තං චෙතනාය චෙතසිකකම්මෙන නිද්දිසිතබ්බං තීහි දුච්චරිතෙහි – කායදුච්චරිතෙන වචීදුච්චරිතෙන මනොදුච්චරිතෙන, තස්ස විත්ථාරො දසඅකුසලකම්මපථා.

තත්ථ තණ්හාවොදානභාගියං සුත්තං සමථෙන නිද්දිසිතබ්බං, දිට්ඨිවොදානභාගියං සුත්තං විපස්සනා නිද්දිසිතබ්බං, දුච්චරිතවොදානභාගියං සුත්තං සුචරිතෙන නිද්දිසිතබ්බං. තීණි අකුසලමූලානි. තං කිස්ස හෙතු? සංසාරස්ස නිබ්බත්තියා. තථා නිබ්බත්තෙ සංසාරෙ කායදුච්චරිතං කායසුචරිතං වචීදුච්චරිතං වචීසුචරිතං මනොදුච්චරිතං මනොසුචරිතං ඉමිනා අසුභෙන කම්මවිපාකෙන ඉදං බාලලක්ඛණං නිබ්බත්තතීති. ඉදං සංකිලෙසභාගියං සුත්තං.

ඉමිනා සුභෙන කම්මවිපාකෙන ඉදං මහාපුරිසලක්ඛණං නිබ්බත්තතීති. ඉදං වාසනාභාගියං සුත්තං.

තත්ථ සංකිලෙසභාගියං සුත්තං චතූහි කිලෙසභූමීහි නිද්දිසිතබ්බං – අනුසයභූමියා පරියුට්ඨානභූමියා සංයොජනභූමියා උපාදානභූමියා. සානුසයස්ස පරියුට්ඨානං ජායති, පරියුට්ඨිතො සංයුජ්ජති, සංයුජ්ජන්තො උපාදියති, උපාදානපච්චයා භවො, භවපච්චයා ජාති, ජාතිපච්චයා ජරාමරණං සොකපරිදෙවදුක්ඛදොමනස්සුපායාසා සම්භවන්ති, එවමෙතස්ස කෙවලස්ස දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස සමුදයො හොති. ඉමාහි චතූහි කිලෙසභූමීහි සබ්බෙ කිලෙසා සඞ්ගහං සමොසරණං ගච්ඡන්ති, ඉදං සංකිලෙසභාගියං සුත්තං.

වාසනාභාගියං සුත්තං තීහි සුචරිතෙහි නිද්දිසිතබ්බං, නිබ්බෙධභාගියං සුත්තං චතූහි සච්චෙහි නිද්දිසිතබ්බං, අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං තීහි ධම්මෙහි නිද්දිසිතබ්බං – බුද්ධධම්මෙහි පච්චෙකබුද්ධධම්මෙහි සාවකභූමියා. ඣායිවිසයෙ නිද්දිසිතබ්බන්ති.

112. තත්ථ කතමෙ අට්ඨාරස මූලපදා? ලොකියං ලොකුත්තරං ලොකියඤ්ච ලොකුත්තරඤ්ච, සත්තාධිට්ඨානං ධම්මාධිට්ඨානං සත්තාධිට්ඨානඤ්ච ධම්මාධිට්ඨානඤ්ච, ඤාණං ඤෙය්‍යං ඤාණඤ්ච ඤෙය්‍යඤ්ච, දස්සනං භාවනා දස්සනඤ්ච භාවනා ච, සකවචනං පරවචනං සකවචනඤ්ච පරවචනඤ්ච, විසජ්ජනීයං අවිසජ්ජනීයං විසජ්ජනීයඤ්ච අවිසජ්ජනීයඤ්ච, කම්මං විපාකො කම්මඤ්ච විපාකො ච, කුසලං අකුසලං කුසලඤ්ච අකුසලඤ්ච, අනුඤ්ඤාතං පටික්ඛිත්තං අනුඤ්ඤාතඤ්ච පටික්ඛිත්තඤ්ච, ථවො චාති.

තත්ථ කතමං ලොකියං?

> ‘‘න හි පාපං කතං කම්මං, සජ්ජුඛීරංව මුච්චති;
> ඩහන්තං [දහන්තං (සී. ක.) පස්ස ධ. ප. 71] බාලමන්වෙති, භස්මච්ඡන්නොව [භස්මාඡන්නොව (ක.)] පාවකොති.

ඉදං ලොකියං.

‘‘චත්තාරිමානි, භික්ඛවෙ, අගතිගමනානි සබ්බං…පෙ.… නිහීයතෙ තස්ස යසො කාළපක්ඛෙව චන්දිමා’’ති. ඉදං ලොකියං.

‘‘අට්ඨිමෙ, භික්ඛවෙ, ලොකධම්මා [පස්ස අ. නි. 8.6]. කතමෙ අට්ඨ? ලාභො අලාභො, යසො අයසො, නින්දා පසංසා, සුඛං දුක්ඛං. ඉමෙ ඛො, භික්ඛවෙ, අට්ඨ ලොකධම්මා’’ති. ඉදං ලොකියං.

තත්ථ කතමං ලොකුත්තරං?

‘‘යස්සින්ද්‍රියානි සමථඞ්ගතානි [සමථං ගතානි (සී.) පස්ස ධ. ප. 94]; අස්සා යථා සාරථිනා සුදන්තා;
පහීනමානස්ස අනාසවස්ස, දෙවාපි තස්ස පිහයන්ති තාදිනො’’ති.

ඉදං ලොකුත්තරං.

‘‘පඤ්චිමානි, භික්ඛවෙ, ඉන්ද්‍රියානි ලොකුත්තරානි. කතමානි පඤ්ච? සද්ධින්ද්‍රියං වීරියින්ද්‍රියං සතින්ද්‍රියං සමාධින්ද්‍රියං පඤ්ඤින්ද්‍රියං. ඉමානි ඛො, භික්ඛවෙ, පඤ්චින්ද්‍රියානි ලොකුත්තරානී’’ති. ඉදං ලොකුත්තරං.

තත්ථ කතමං ලොකියඤ්ච ලොකුත්තරඤ්ච?

‘‘ලද්ධාන මානුසත්තං ද්වෙ, කිච්චං අකිච්චමෙව වා’’ති ද්වෙ ගාථා. යං ඉහ ‘‘සුකිච්චං චෙව පුඤ්ඤානී’’ති ච ‘‘පුඤ්ඤානි කරිත්වාන, සග්ගා සග්ගං වජන්ති කතපුඤ්ඤා’’ති ච. ඉදං ලොකියං.

යං ඉහ ‘‘සංයොජනවිප්පහානං වා’’ති ච ‘‘සංයොජනප්පහානා, ජරාමරණා විප්පමුච්චන්තී’’ති ච, ඉදං ලොකුත්තරං. ඉදං ලොකියඤ්ච ලොකුත්තරඤ්ච.

‘‘විඤ්ඤාණෙ චෙ, භික්ඛවෙ, ආහාරෙ සති නාමරූපස්ස අවක්කන්ති හොති, නාමරූපස්ස අවක්කන්තියා සති පුනබ්භවො හොති, පුනබ්භවෙ සති ජාති හොති, ජාතියා සති ජරාමරණං සොකපරිදෙවදුක්ඛදොමනස්සුපායාසා සම්භවන්ති. එවමෙතස්ස කෙවලස්ස දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස සමුදයො හොති. සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ [පස්ස සං. නි. 2.55], මහාරුක්ඛො, තස්ස යානි චෙව මූලානි අධොගමානි යානි ච තිරියං ගමානි, සබ්බානි තානි උද්ධං ඔජං අභිහරන්ති. එවං හි සො, භික්ඛවෙ, මහාරුක්ඛො තදාහාරො තදුපාදානො චිරං දීඝමද්ධානං තිට්ඨෙය්‍ය. එවමෙව ඛො, භික්ඛවෙ, විඤ්ඤාණෙ ආහාරෙ සති නාමරූපස්ස අවක්කන්ති හොති සබ්බං…පෙ.… එවමෙතස්ස කෙවලස්ස දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස සමුදයො හොතී’’ති. ඉදං ලොකියං.

‘‘විඤ්ඤාණෙ චෙ, භික්ඛවෙ, ආහාරෙ අසති නාමරූපස්ස අවක්කන්ති න හොති, නාමරූපස්ස අවක්කන්තියා අසති පුනබ්භවො න හොති, පුනබ්භවෙ අසති ජාති න හොති, ජාතියා අසති ජරාමරණං සොකපරිදෙවදුක්ඛදොමනස්සුපායාසා නිරුජ්ඣන්ති. එවමෙතස්ස කෙවලස්ස දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස නිරොධො හොති. සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, මහාරුක්ඛො අථ පුරිසො ආගච්ඡෙය්‍ය කුද්දාලපිටකං [කුදාලපිටකං (ක.)] ආදාය, සො තං රුක්ඛං මූලෙ ඡින්දෙය්‍ය, මූලෙ [මූලං (සං. නි. 2.55)] ඡෙත්වා පලිඛණෙය්‍ය, පලිඛණිත්වා මූලානි උද්ධරෙය්‍ය අන්තමසො උසීරනාළිමත්තානිපි. සො තං රුක්ඛං ඛණ්ඩාඛණ්ඩිකං ඡින්දෙය්‍ය, ඛණ්ඩාඛණ්ඩිකං ඡින්දිත්වා [ඡෙත්වා (සී. ක.)] ඵාලෙය්‍ය, ඵාලෙත්වා සකලිකං සකලිකං කරෙය්‍ය, සකලිකං සකලිකං කරිත්වා වාතාතපෙ විසොසෙය්‍ය, වාතාතපෙ විසොසෙත්වා අග්ගිනා ඩහෙය්‍ය, අග්ගිනා ඩහෙත්වා මසිං කරෙය්‍ය, මසිං කරිත්වා මහාවාතෙ වා ඔඵුනෙය්‍ය, නදියා වා සීඝසොතාය පවාහෙය්‍ය, එවං හි සො, භික්ඛවෙ, මහාරුක්ඛො උච්ඡින්නමූලො අස්ස තාලාවත්ථුකතො අනභාවංකතො [අනභාවංගතො (සී.)] ආයතිං අනුප්පාදධම්මො. එවමෙව ඛො, භික්ඛවෙ, විඤ්ඤාණෙ ආහාරෙ අසති නාමරූපස්ස අවක්කන්ති න හොති, නාමරූපස්ස අවක්කන්තියා අසති සබ්බං…පෙ.… එවමෙතස්ස කෙවලස්ස දුක්ඛක්ඛන්ධස්ස නිරොධො හොතී’’ති. ඉදං ලොකුත්තරං. ඉදං ලොකියඤ්ච ලොකුත්තරඤ්ච.

113. තත්ථ කතමං සත්තාධිට්ඨානං?

‘‘සබ්බා දිසා අනුපරිගම්ම චෙතසා, නෙවජ්ඣගා පියතරමත්තනා ක්වචි;
එවං පියො පුථු අත්තා පරෙසං, තස්මා න හිංසෙ පරමත්තකාමො’’ති [පරං අත්තකාමොති (සී.) සං. නි. 1.119; උදා. 41 පස්සිතබ්බං].

ඉදං සත්තාධිට්ඨානං.

‘‘යෙ කෙචි භූතා භවිස්සන්ති යෙ වාපි [ච (සී. ක.) පස්ස උදා. 42], සබ්බෙ ගමිස්සන්ති පහාය දෙහං;
තං සබ්බජානිං කුසලො විදිත්වා, ආතාපියො [ආතාපී සො (සී. ක.) පස්ස උදා. 42] බ්‍රහ්මචරියං චරෙය්‍යා’’ති.

ඉදං සත්තාධිට්ඨානං.

‘‘සත්තහි, භික්ඛවෙ, අඞ්ගෙහි සමන්නාගතං කල්‍යාණමිත්තං අපි විවෙචියමානෙන පණාමියමානෙන ගලෙ පිසනමජ්ජමානෙන [ගලෙපි පමජ්ජමානෙන (සී.)] යාවජීවං න විජහිතබ්බං. කතමෙහි සත්තහි? පියො ච හොති

මනාපො ච ගරු ච භාවනීයො ච වත්තා ච වචනක්ඛමො ච ගම්භීරඤ්ච කථං කත්තා හොති, නො ච අට්ඨානෙ [න ච අට්ඨානෙ (සී. ක.) පස්ස අ. නි. 7.37] නියොජෙති. ඉමෙහි ඛො, භික්ඛවෙ, සත්තහි…පෙ…. න විජහිතබ්බං. ඉදමවොච භගවා, ඉදං වත්වාන සුගතො. අථාපරං එතදවොච සත්ථා –

“පියො ගරු භාවනීයො, වත්තා ච වචනක්ඛමො;
ගම්භීරඤ්ච කථං කත්තා, න චට්ඨානෙ නියොජකො;
තං මිත්තං මිත්තකාමෙන, යාවජීවම්පි සෙවිය”න්ති.

ඉදං සත්තාධිට්ඨානං.

තත්ථ කතමං ධම්මාධිට්ඨානං?

“යඤ්ච කාමසුඛං ලොකෙ, යඤ්චිදං දිවියං සුඛං;
තණ්හක්ඛයසුඛස්සෙතෙ [තණ්හක්ඛයා සුඛස්සෙතෙ (සී.) පස්ස උදා. 12], කලං නාග්ඝන්ති සොළසි”න්ති.

ඉදං ධම්මාධිට්ඨානං.

“සුසුඛං [පස්ස ථෙරගා. 227] වත නිබ්බානං, සම්මාසම්බුද්ධදෙසිතං;
අසොකං විරජං ඛෙමං, යත්ථ දුක්ඛං නිරුජ්ඣතී”ති.

ඉදං ධම්මාධිට්ඨානං.

තත්ථ කතමං සත්තාධිට්ඨානඤ්ච ධම්මාධිට්ඨානඤ්ච

“මාතරං පිතරං හන්ත්වා, රාජානො ද්වෙ ච ඛත්තියෙ;
රට්ඨං සානුචරං හන්ත්වා”ති ඉදං ධම්මාධිට්ඨානං.

“අනීඝො යාති බ්‍රාහ්මණො”ති; ඉදං සත්තාධිට්ඨානං;
ඉදං සත්තාධිට්ඨානඤ්ච ධම්මාධිට්ඨානඤ්ච.

“චත්තාරොමෙ, භික්ඛවෙ, ඉද්ධිපාදා [පස්ස ඉද්ධිපාදසංයුත්තෙ]. කතමෙ චත්තාරො? ඡන්දසමාධිපධානසඞ්ඛාරසමන්නාගතො ඉද්ධිපාදො, වීරිය…පෙ…. චිත්ත. වීමංසාසමාධිපධානසඞ්ඛාරසමන්නාගතො ඉද්ධිපාදො”ති. ඉදං ධම්මාධිට්ඨානං.

සො කායෙපි චිත්තං සමොදහති, චිත්තෙපි කායං සමොදහති, කායෙ සුඛසඤ්ඤඤ්ච ලහුසඤ්ඤඤ්ච ඔක්කමිත්වා උපසම්පජ්ජ විහරති. ඉදං සත්තාධිට්ඨානං, ඉදං සත්තාධිට්ඨානඤ්ච ධම්මාධිට්ඨානඤ්ච.

114. තත්ථ කතමං ඤාණං?

“යං තං ලොකුත්තරං ඤාණං, සබ්බඤ්ඤූ යෙන වුච්චති;
න තස්ස පරිහානත්ථි, සබ්බකාලෙ පවත්තතී”ති.

ඉදං ඤාණං.

“පඤ්ඤා හි සෙට්ඨා ලොකස්මිං, යායං නිබ්බානගාමිනී [නිබ්බෙධගාමිනී (ඉතිවු. 41)];
යාය සම්මා පජානාති, ජාතිමරණසඞ්ඛය”න්ති.

ඉදං ඤාණං.

තත්ථ කතමං ඤෙය්‍යං?

“කිත්තයිස්සාමි තෙ [වො (සී. ක.) පස්ස සු. නි. 1072] සන්තිං, [ධොතකාති භගවා,]
දිට්ඨෙ ධම්මෙ අනීතිහං;
යං විදිත්වා සතො චරං, තරෙ ලොකෙ විසත්තිකං.

“තඤ්චාහං අභිනන්දාමි, මහෙසි සන්තිමුත්තමං;
යං විදිත්වා සතො චරං, තරෙ ලොකෙ විසත්තිකං.

‘‘යං කිඤ්චි සම්පජානාසි, [ධොතකාති භගවා]
උද්ධං අධො තිරියඤ්චාපි මජ්ඣෙ;
එතං විදිත්වා සඞ්ගොති ලොකෙ,
භවාභවාය මාකාසි තණ්හ’’න්ති.

ඉදං ඤෙය්‍යං.

‘‘චතුන්නං, භික්ඛවෙ, අරියසච්චානං අනනුබොධා අප්පටිවෙධා එවමිදං දීඝමද්ධානං සන්ධාවිතං සංසරිතං මමඤ්චෙව තුම්හාකඤ්ච…පෙ…. තයිදං, භික්ඛවෙ, දුක්ඛං අරියසච්චං අනුබුද්ධං පටිවිද්ධං, දුක්ඛසමුදයං [දුක්ඛසමුදයො (සී. ක.) පස්ස දී. නි. 2.155] අරියසච්චං අනුබුද්ධං පටිවිද්ධං, දුක්ඛනිරොධං [දුක්ඛනිරොධො (සී. ක.)] අරියසච්චං අනුබුද්ධං පටිවිද්ධං, දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා අරියසච්චං අනුබුද්ධං පටිවිද්ධං. උච්ඡින්නා භවතණ්හා, ඛීණා භවනෙත්ති, නත්ථි දානි පුනබ්භවො’’ති. ඉදමවොච භගවා, ඉදං වත්වාන සුගතො, අථාපරං එතදවොච සත්ථා –

‘‘චතුන්නං අරියසච්චානං, යථාභූතං අදස්සනා;
සංසිතං [සංසරිතං (සී.)] දීඝමද්ධානං, තාසු තාස්වෙව ජාතිසු.

‘‘තානි එතානි දිට්ඨානි, භවනෙත්ති සමූහතා;
උච්ඡින්නං මූලං දුක්ඛස්ස, නත්ථි දානි පුනබ්භවො’’ති.

ඉදං ඤෙය්‍යං.

තත්ථ කතමං ඤාණඤ්ච ඤෙය්‍යඤ්ච? රූපං අනිච්චං, වෙදනා අනිච්චා, සඤ්ඤා අනිච්චා, සඞ්ඛාරා අනිච්චා, විඤ්ඤාණං අනිච්චන්ති. ඉදං ඤෙය්‍යං.

එවං ජානං එවං පස්සං අරියසාවකො ‘‘රූපං අනිච්ච’’න්ති පස්සති, ‘‘වෙදනා අනිච්චා’’ති පස්සති, ‘‘සඤ්ඤං…පෙ.… සඞ්ඛාරෙ…පෙ…. විඤ්ඤාණං අනිච්ච’’න්ති පස්සතීති. ඉදං ඤාණං.

සො පරිමුච්චති රූපෙන, පරිමුච්චති වෙදනාය, පරිමුච්චති සඤ්ඤාය, පරිමුච්චති සඞ්ඛාරෙහි, පරිමුච්චති විඤ්ඤාණම්හා, පරිමුච්චති දුක්ඛස්මාති වදාමීති. ඉදං ඤාණඤ්ච ඤෙය්‍යඤ්ච.

‘‘සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චා’’ති ඉදං ඤෙය්‍යං. ‘‘යදා පඤ්ඤාය පස්සතී’’ති ඉදං ඤාණං. ‘‘අථ නිබ්බින්දති දුක්ඛෙ එස මග්ගො විසුද්ධියා’’ති ඉදං ඤාණඤ්ච ඤෙය්‍යඤ්ච.

‘‘සබ්බෙ සඞ්ඛාරා දුක්ඛා’’ති ඉදං ඤෙය්‍යං. ‘‘යදා පඤ්ඤාය පස්සතී’’ති ඉදං ඤාණං. ‘‘අථ නිබ්බින්දති දුක්ඛෙ එස මග්ගො විසුද්ධියා’’ති ඉදං ඤාණඤ්ච ඤෙය්‍යඤ්ච.

‘‘සබ්බෙ ධම්මා අනත්තා’’ති ඉදං ඤෙය්‍යං. ‘‘යදා පඤ්ඤාය පස්සතී’’ති ඉදං ඤාණං. ‘‘අථ නිබ්බින්දති දුක්ඛෙ එස මග්ගො විසුද්ධියා’’ති ඉදං ඤාණඤ්ච ඤෙය්‍යඤ්ච.

‘‘යෙ හි කෙචි, සොණ [පස්ස සං. නි. 3.49], සමණා වා බ්‍රාහ්මණා වා අනිච්චෙන රූපෙන දුක්ඛෙන විපරිණාමධම්මෙන ‘සෙය්‍යොහමස්මී’ති වා සමනුපස්සන්ති, ‘සදිසොහමස්මී’ති වා සමනුපස්සන්ති, ‘හීනොහමස්මී’ති වා සමනුපස්සන්ති. කිමඤ්ඤත්‍ර යථාභූතස්ස අදස්සනා. අනිච්චාය වෙදනාය…පෙ…. අනිච්චාය සඤ්ඤාය…පෙ…. අනිච්චෙහි සඞ්ඛාරෙහි…පෙ…. අනිච්චෙන විඤ්ඤාණෙන දුක්ඛෙන විපරිණාමධම්මෙන ‘සෙය්‍යොහමස්මී’ති වා සමනුපස්සන්ති, ‘සදිසොහමස්මී’ති වා සමනුපස්සන්ති, ‘හීනොහමස්මී’ති වා සමනුපස්සන්ති, කිමඤ්ඤත්‍ර යථාභූතස්ස අදස්සනා’’ති. ඉදං ඤෙය්‍යං.

‘‘යෙ ච ඛො කෙචි, සොණ, සමණා වා බ්‍රාහ්මණා වා අනිච්චෙන රූපෙන දුක්ඛෙන විපරිණාමධම්මෙන ‘සෙය්‍යොහමස්මී’තිපි න සමනුපස්සන්ති, ‘සදිසොහමස්මී’තිපි න සමනුපස්සන්ති, ‘හීනොහමස්මී’තිපි න සමනුපස්සන්ති, කිමඤ්ඤත්‍ර යථාභූතස්ස දස්සනා. අනිච්චාය වෙදනාය…පෙ…. අනිච්චාය සඤ්ඤාය…පෙ…. අනිච්චෙහි සඞ්ඛාරෙහි…පෙ…. අනිච්චෙන විඤ්ඤාණෙන දුක්ඛෙන විපරිණාමධම්මෙන ‘සෙය්‍යොහමස්මී’තිපි න සමනුපස්සන්ති, ‘සදිසොහමස්මී’තිපි න සමනුපස්සන්ති, ‘හීනොහමස්මී’තිපි න සමනුපස්සන්ති, කිමඤ්ඤත්‍ර යථාභූතස්ස දස්සනාති. ඉදං ඤාණං.

ඉදං ඤාණඤ්ච ඤෙය්‍යඤ්ච.

තත්ථ කතමං දස්සනං?

115 ‘‘යෙ අරියසච්චානි විභාවයන්ති, ගම්භීරපඤ්ඤෙන සුදෙසිතානි.

කිඤ්චාපි තෙ හොන්ති භුසං පමත්තා [භුසප්පමත්තා (සී.) පස්ස ඛු. පා. 609], න තෙ භවං අට්ඨමමාදියන්ති’’ති.

ඉදං දස්සනං.

‘‘යථින්දඛීලො පථවිස්සිතො සියා, චතුබ්භි වාතෙහි අසම්පකම්පියො;
තථූපමං සප්පුරිසං වදාමි, යො අරියසච්චානි අවෙච්ච පස්සතී’’ති.

ඉදං දස්සනං.

‘‘චතූහි, භික්ඛවෙ, සොතාපත්තියඞ්ගෙහි සමන්නාගතො අරියසාවකො ආකඞ්ඛමානො අත්තනාව අත්තානං බ්‍යාකරෙය්‍ය ‘ඛීණනිරයොම්හි, ඛීණතිරච්ඡානයොනි, ඛීණපෙත්තිවිසයො, ඛීණාපායදුග්ගතිවිනිපාතො, සොතාපන්නොහමස්මි අවිනිපාතධම්මො නියතො සම්බොධිපරායණො, සත්තක්ඛත්තුපරමං [සත්තක්ඛත්තුපරමො (සී.)] දෙවෙ ච මනුස්සෙ ච සන්ධාවිත්වා සංසරිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරිස්සාමී’ති. කතමෙහි චතූහි? ඉධ, භික්ඛවෙ, අරියසාවකස්ස තථාගතෙ සද්ධා නිවිට්ඨා පතිට්ඨිතා විරූළ්හා මූලජාතා අසංහාරියා සමණෙන වා බ්‍රාහ්මණෙන වා දෙවෙන වා මාරෙන වා බ්‍රහ්මුනා වා කෙනචි වා ලොකස්මිං සහ ධම්මෙන, ධම්මෙ ඛො පන නිට්ඨං ගතො හොති, ස්වාක්ඛාතො භගවතා ධම්මො සන්දිට්ඨිකො අකාලිකො එහිපස්සිකො ඔපනෙය්‍යිකො පච්චත්තං වෙදිතබ්බො විඤ්ඤූහි, යදිදං මදනිම්මදනො…පෙ…. නිරොධො නිබ්බානං, සහ ධම්මියා ඛො පනස්ස හොන්ති ඉට්ඨා කන්තා පියා මනාපා ගිහී චෙව පබ්බජිතා ච. අරියකන්තෙහි ඛො පන සීලෙහි සමන්නාගතො හොති අඛණ්ඩෙහි අච්ඡිද්දෙහි අසබලෙහි අකම්මාසෙහි භුජිස්සෙහි විඤ්ඤුප්පසට්ඨෙහි අපරාමට්ඨෙහි සමාධිසංවත්තනිකෙහි. ඉමෙහි ඛො, භික්ඛවෙ, චතූහි සොතාපත්තියඞ්ගෙහි සමන්නාගතො අරියසාවකො ආකඞ්ඛමානො අත්තනාව අත්තානං බ්‍යාකරෙය්‍ය ‘ඛීණනිරයොම්හි, ඛීණතිරච්ඡානයොනි, ඛීණපෙත්තිවිසයො, ඛීණාපායදුග්ගතිවිනිපාතො, සොතාපන්නොහමස්මි අවිනිපාතධම්මො නියතො සම්බොධිපරායණො, සත්තක්ඛත්තුපරමං දෙවෙ ච මනුස්සෙ ච සන්ධාවිත්වා සංසරිත්වා දුක්ඛස්සන්තං කරිස්සාමී’’’ති.

ඉදං දස්සනං.

තත්ථ කතමා භාවනා?

‘‘යස්සින්ද්‍රියානි භාවිතානි [සුභාවිතානි (සී. ක.) පස්ස සු. නි. 512], අජ්ඣත්තං බහිද්ධා ච සබ්බලොකෙ;
නිබ්බිජ්ඣ ඉමං පරඤ්ච ලොකං, කාලං කඞ්ඛති භාවිතො සදන්තො’’ති.

අයං භාවනා.

‘‘චත්තාරිමානි, භික්ඛවෙ, ධම්මපදානි [පස්ස අ. නි. 4.29]. කතමානි චත්තාරි? අනභිජ්ඣා ධම්මපදං, අබ්‍යාපාදො ධම්මපදං, සම්මාසති ධම්මපදං, සම්මාසමාධි ධම්මපදං, ඉමානි ඛො, භික්ඛවෙ, චත්තාරි ධම්මපදානී’’ති. අයං භාවනා.

තත්ථ කතමං දස්සනඤ්ච භාවනා ච? ‘‘පඤ්ච ඡින්දෙ පඤ්ච ජහෙ’’ති ඉදං දස්සනං. ‘‘පඤ්ච චුත්තරි භාවයෙ. පඤ්ච සඞ්ගාතිගො භික්ඛු, ඔඝතිණ්ණොති වුච්චතී’’ති අයං භාවනා. ඉදං දස්සනඤ්ච භාවනා ච.

‘‘තීණිමානි, භික්ඛවෙ, ඉන්ද්‍රියානි [පස්ස සං. නි. 5.493]. කතමානි තීණි, අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියං අඤ්ඤින්ද්‍රියං අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියං. කතමඤ්ච, භික්ඛවෙ, අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියං? ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු අනභිසමෙතස්ස දුක්ඛස්ස අරියසච්චස්ස අභිසමයාය ඡන්දං ජනෙති වායමති වීරියං ආරභති චිත්තං පග්ගණ්හාති පදහති, අනභිසමෙතස්ස දුක්ඛසමුදයස්ස අරියසච්චස්ස…පෙ…. දුක්ඛනිරොධස්ස…පෙ…. දුක්ඛනිරොධගාමිනියා පටිපදාය අරියසච්චස්ස අභිසමයාය ඡන්දං ජනෙති වායමති වීරියං ආරභති චිත්තං පග්ගණ්හාති පදහති. ඉදං, භික්ඛවෙ, අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රිය’’න්ති. ඉදං දස්සනං.

‘‘කතමඤ්ච, භික්ඛවෙ, අඤ්ඤින්ද්‍රියං? ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු ‘ඉදං දුක්ඛ’න්ති යථාභූතං පජානාති, ‘අයං දුක්ඛසමුදයො’ති යථාභූතං පජානාති, ‘අයං දුක්ඛනිරොධො’ති…පෙ…. ‘අයං දුක්ඛනිරොධගාමිනී පටිපදා’ති යථාභූතං පජානාති. ඉදං, භික්ඛවෙ, අඤ්ඤින්ද්‍රියං.

‘‘කතමඤ්ච , භික්ඛවෙ, අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියං? ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු ආසවානං ඛයා අනාසවං චෙතොවිමුත්තිං පඤ්ඤාවිමුත්තිං දිට්ඨෙව ධම්මෙ සයං අභිඤ්ඤා සච්ඡිකත්වා උපසම්පජ්ජ විහරති, ඛීණා ජාති, වුසිතං බ්‍රහ්මචරියං, කතං කරණීයං නාපරං ඉත්ථත්තායාති පජානාති. ඉදං, භික්ඛවෙ, අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රිය’’න්ති. අයං භාවනා.

ඉදං දස්සනඤ්ච භාවනා ච.

116. තත්ථ කතමං සකවචනං?

“සබ්බපාපස්ස අකරණං, කුසලස්ස උපසම්පදා;
සචිත්තපරියොදාපනං, එතං බුද්ධාන සාසන”න්ති.

ඉදං සකවචනං.

“තීණිමානි, භික්ඛවෙ, බාලස්ස බාලලක්ඛණානි බාලනිමිත්තානි බාලාපදානානි, යෙහි බාලං බාලොති පරෙ සඤ්ජානන්ති. කතමානි තීණි? බාලො, භික්ඛවෙ, දුච්චින්තිතචින්තී ච හොති, දුබ්භාසිතභාසී ච හොති, දුක්කටකම්මකාරී [දුක්කතකම්මකාරී (සී.) ම. නි. 3.246; අ. නි. 3.3 පස්සිතබ්බං] ච හොති. ඉමානි ඛො, භික්ඛවෙ, තීණි බාලස්ස බාලලක්ඛණානි බාලනිමිත්තානි බාලාපදානානි.

“තීණිමානි , භික්ඛවෙ, පණ්ඩිතස්ස පණ්ඩිතලක්ඛණානි පණ්ඩිතනිමිත්තානි පණ්ඩිතාපදානානි, යෙහි පණ්ඩිතං පණ්ඩිතොති පරෙ සඤ්ජානන්ති. කතමානි තීණි? පණ්ඩිතො, භික්ඛවෙ, සුචින්තිතචින්තී ච හොති, සුභාසිතභාසී ච හොති, සුකතකම්මකාරී ච හොති. ඉමානි ඛො, භික්ඛවෙ, තීණි පණ්ඩිතස්ස පණ්ඩිතලක්ඛණානි පණ්ඩිතනිමිත්තානි පණ්ඩිතාපදානානී”ති.

ඉදං සකවචනං.

තත්ථ කතමං පරවචනං?

“පථවීසමො නත්ථි විත්ථතො, නින්නො පාතාලසමො න විජ්ජති;
මෙරුසමො නත්ථි උන්නතො, චක්කවත්තිසදිසො නත්ථි පොරිසො”ති.

ඉදං පරවචනං.

“‘හොතු , දෙවානමින්ද, සුභාසිතෙන ජයොති. හොතු, වෙපචිත්ති සුභාසිතෙන ජයොති. භණ, වෙපචිත්ති, ගාථ’න්ති. අථ ඛො, භික්ඛවෙ, වෙපචිත්ති අසුරින්දො ඉමං ගාථං අභාසි –

“භියො බාලා පභිජ්ජෙය්‍යුං [පකුජ්ඣෙය්‍යුං (සී. ක.) පස්ස සං. නි. 1.251], නො චස්ස පටිසෙධකො;
තස්මා භුසෙන දණ්ඩෙන, ධීරො බාලං නිසෙධයෙ”ති.

“භාසිතාය ඛො පන, භික්ඛවෙ, වෙපචිත්තිනා අසුරින්දෙන ගාථාය අසුරා අනුමොදිංසු, දෙවා තුණ්හී අහෙසුං. අථ ඛො, භික්ඛවෙ, වෙපචිත්ති අසුරින්දො සක්කං දෙවානමින්දං එතදවොච ‘භණ, දෙවානමින්ද, ගාථ’න්ති. එවං වුත්තෙ, භික්ඛවෙ, සක්කො දෙවානමින්දො ඉමං ගාථං අභාසි –

“එතදෙව අහං මඤ්ඤෙ, බාලස්ස පටිසෙධනං;
පරං සඞ්කුපිතං ඤත්වා, යො සතො උපසම්මතී”ති.

“භාසිතාය ඛො පන, භික්ඛවෙ, සක්කෙන දෙවානමින්දෙන ගාථාය දෙවා අනුමොදිංසු, අසුරා තුණ්හී අහෙසුං. අථ ඛො, භික්ඛවෙ, සක්කො දෙවානමින්දො වෙපචිත්තිං අසුරින්දං එතදවොච ‘භණ, වෙපචිත්ති, ගාථ’න්ති. එවං වුත්තෙ, භික්ඛවෙ, වෙපචිත්ති අසුරින්දො ඉමං ගාථං අභාසි –

“එතදෙව තිතික්ඛාය, වජ්ජං පස්සාමි වාසව;
යදා නං මඤ්ඤති [මඤ්ඤතී (සී.) පස්ස සං. නි. 1.251] බාලො, භයා ම්‍යායං තිතික්ඛති;
අජ්ඣාරුහති දුම්මෙධො, ගොව භියො පලායින”න්ති.

“භාසිතාය ඛො පන, භික්ඛවෙ, වෙපචිත්තිනා අසුරින්දෙන ගාථාය අසුරා අනුමොදිංසු, දෙවා තුණ්හී අහෙසුං. අථ ඛො වෙපචිත්ති අසුරින්දො සක්කං දෙවානමින්දං එතදවොච ‘භණ, දෙවානමින්ද, ගාථ’න්ති. එවං වුත්තෙ, භික්ඛවෙ, සක්කො දෙවානමින්දො ඉමා ගාථායො අභාසි –

“කාමං මඤ්ඤතු වා මා වා, භයා ම්‍යායං තිතික්ඛති;
සදත්ථපරමා අත්ථා, ඛන්තා භියො න විජ්ජති.

“යො හවෙ බලවා සන්තො, දුබ්බලස්ස තිතික්ඛති;

තමාහු පරමං ඛන්තිං, නිච්චං ඛමති දුබ්බලො.

‘‘අබලං තං බලං ආහු, යස්ස බාලබලං බලං;
බලස්ස ධම්මගුත්තස්ස, පටිවත්තා න විජ්ජති.

‘‘තස්සෙව තෙන පාපියො, යො කුද්ධං පටිකුජ්ඣති;
කුද්ධං අප්පටිකුජ්ඣන්තො, සඞ්ගාමං ජෙති දුජ්ජයං.

‘‘උභින්නමත්ථං චරති, අත්තනො ච පරස්ස ච;
පරං සඞ්කුපිතං ඤත්වා, යො සතො උපසම්මති.

‘‘උභින්නං තිකිච්ඡන්තානං, අත්තනො ච පරස්ස ච;
ජනා මඤ්ඤන්ති බාලොති, යෙ ධම්මස්ස අකොවිදා’’ති.

‘‘භාසිතාසු ඛො පන, භික්ඛවෙ, සක්කෙන දෙවානමින්දෙන ගාථාසු දෙවා අනුමොදිංසු, අසුරා තුණ්හී අහෙසු’’න්ති. ඉදං පරවචනං.

117. තත්ථ කතමං සකවචනඤ්ච පරවචනඤ්ච?

යඤ්ච පත්තං යඤ්ච පත්තබ්බං උභයමෙතං රජානුකිණ්ණං ආතුරස්සානුසික්ඛතො. යෙ ච සික්ඛාසාරා සීලං වතං ජීවිතං බ්‍රහ්මචරියං උපට්ඨානසාරා, අයමෙකො අන්තො. යෙ ච එවංවාදිනො එවංදිට්ඨිනො ‘‘නත්ථි කාමෙසු දොසො’’ති, අයං දුතියො අන්තො. ඉච්චෙතෙ උභො අන්තා කටසිවඩ්ඪනා කටසියො දිට්ඨිං වඩ්ඪෙන්ති. එතෙ උභො අන්තෙ අනභිඤ්ඤාය ඔලීයන්ති එකෙ අතිධාවන්ති එකෙති. ඉදං පරවචනං.

යෙ ච ඛො තෙ උභො අන්තෙ අභිඤ්ඤාය තත්‍ර ච න අහෙසුං, තෙන ච අමඤ්ඤිංසු, වට්ටං තෙසං නත්ථි පඤ්ඤාපනායාති. ඉදං සකවචනං. අයං උදානො සකවචනඤ්ච පරවචනඤ්ච.

රාජා පසෙනදි [පස්සෙනදි (ක.) පස්ස සං. නි. 1.113] කොසලො භගවන්තං එතදවොච – ඉධ මය්හං, භන්තෙ, රහොගතස්ස පටිසල්ලීනස්ස එවං චෙතසො පරිවිතක්කො උදපාදි ‘‘කෙසං නු ඛො පියො අත්තා, කෙසං අප්පියො අත්තා’’ති. තස්ස මය්හං, භන්තෙ, එතදහොසි ‘‘යෙ ච ඛො කෙචි කායෙන දුච්චරිතං චරන්ති, වාචාය දුච්චරිතං චරන්ති, මනසා දුච්චරිතං චරන්ති, තෙසං අප්පියො අත්තා. කිඤ්චාපි තෙ එවං වදෙය්‍යුං ‘පියො නො අත්තා’ති, අථ ඛො තෙසං අප්පියො අත්තා. තං කිස්ස හෙතු? යං හි අප්පියො අප්පියස්ස කරෙය්‍ය, තං තෙ අත්තනාව අත්තනො කරොන්ති, තස්මා තෙසං අප්පියො අත්තා. යෙ ච ඛො කෙචි කායෙන සුචරිතං චරන්ති, වාචාය සුචරිතං චරන්ති, මනසා සුචරිතං චරන්ති, තෙසං පියො අත්තා. කිඤ්චාපි තෙ එවං වදෙය්‍යුං ‘අප්පියො නො අත්තා’ති, අථ ඛො තෙසං පියො අත්තා. තං කිස්ස හෙතු? යං හි පියො පියස්ස කරෙය්‍ය . තං තෙ අත්තනාව අත්තනො කරොන්ති. තස්මා තෙසං පියො අත්තා’’ති.

‘‘එවමෙතං, මහාරාජ, එවමෙතං, මහාරාජ, යෙ හි කෙචි, මහාරාජ, කායෙන දුච්චරිතං චරන්ති, වාචාය දුච්චරිතං චරන්ති, මනසා දුච්චරිතං චරන්ති තස්මා තෙසං අප්පියො අත්තා. කිඤ්චාපි තෙ එවං වදෙය්‍යුං ‘පියො නො අත්තා’ති, අථ ඛො තෙසං අප්පියො අත්තා. තං කිස්ස හෙතු? යං හි, මහාරාජ, අප්පියො අප්පියස්ස කරෙය්‍ය, තං තෙ අත්තනාව අත්තනො කරොන්ති, තස්මා තෙසං අප්පියො අත්තා. යෙ ච ඛො කෙචි මහාරාජ කායෙන සුචරිතං චරන්ති, වාචාය සුචරිතං චරන්ති, මනසා සුචරිතං චරන්ති, තෙසං පියො අත්තා. කිඤ්චාපි තෙ එවං වදෙය්‍යුං ‘අප්පියො නො අත්තා’ති, අථ ඛො තෙසං පියො අත්තා. තං කිස්ස හෙතු? යං හි, මහාරාජ, පියො පියස්ස කරෙය්‍ය, තං තෙ අත්තනාව අත්තනො කරොන්ති, තස්මා තෙසං පියො අත්තාති. ඉදමවොච භගවා…පෙ.… සත්ථා –

‘‘අත්තානඤ්චෙ පියං ජඤ්ඤා, න නං පාපෙන සංයුජෙ;
න හි තං සුලභං හොති, සුඛං දුක්කටකාරිනා.

‘‘අන්තකෙනාධිපන්නස්ස [මරණෙනාභිභූතස්ස (ක.) පස්ස සං. නි. 1.115], ජහතො මානුසං භවං;
කිං හි තස්ස සකං හොති, කිඤ්ච ආදාය ගච්ඡති;
කිඤ්චස්ස අනුගං හොති, ඡායාව අනපායිනී.

‘‘උභො පුඤ්ඤඤ්ච පාපඤ්ච, යං මච්චො කුරුතෙ ඉධ;
තඤ්හි තස්ස සකං හොති, තංව ආදාය ගච්ඡති;
තංවස්ස අනුගං හොති, ඡායාව අනපායිනී.

‘‘තස්මා කරෙය්‍ය කල්‍යාණං, නිචයං සම්පරායිකං;
පුඤ්ඤානි පරලොකස්මිං, පතිට්ඨා හොන්ති පාණින’’න්ති.

ඉදං සුත්තං පරවචනං. අනුගීති සකවචනං. ඉදං සකවචනඤ්ච පරවචනඤ්ච.

118. තත්ථ කතමං විසජ්ජනීයං?

පඤ්හෙ පුච්ඡිතෙ ඉදං අභිඤ්ඤෙය්‍යං, ඉදං පරිඤ්ඤෙය්‍යං, ඉදං පහාතබ්බං, ඉදං භාවෙතබ්බං, ඉදං සච්ඡිකාතබ්බං, ඉමෙ ධම්මා එවංගහිතා ඉදං ඵලං නිබ්බත්තයන්ති. තෙසං එවංගහිතානං අයමත්ථො ඉති ඉදං විසජ්ජනීයං. ‘‘උළාරො බුද්ධො භගවා’’ති බුද්ධඋළාරතං ධම්මස්වාක්ඛාතතං සඞ්ඝසුප්පටිපත්තිඤ්ච එකංසෙනෙව නිද්දිසෙ. ‘‘සබ්බෙ සඞ්ඛාරා අනිච්චා’’ති ‘‘සබ්බෙ සඞ්ඛාරා දුක්ඛා’’ති ‘‘සබ්බෙ ධම්මා අනත්තා’’ති එකංසෙනෙව නිද්දිසෙ. යං වා පනඤ්ඤම්පි එවං ජාතියං. ඉදං විසජ්ජනීයං.

තත්ථ කතමං අවිසජ්ජනීයං?

‘‘ආකඞ්ඛතො තෙ නරදම්මසාරථි [නරදම්මසාරථී (සී.)], දෙවා මනුස්සා මනසා විචින්තිතං;
සබ්බෙ න ජඤ්ඤා කසිණාපි පාණිනො, සන්තං සමාධිං අරණං නිසෙවතො;
කින්තං භගවා ආකඞ්ඛතී’’ති.

ඉදං අවිසජ්ජනීයං.

එත්තකො භගවා සීලක්ඛන්ධෙ සමාධික්ඛන්ධෙ පඤ්ඤාක්ඛන්ධෙ විමුත්තික්ඛන්ධෙ විමුත්තිඤාණදස්සනක්ඛන්ධෙ ඉරියායං පභාවෙ හිතෙසිතායං කරුණායං ඉද්ධියන්ති. ඉදං අවිසජ්ජනීයං.

‘‘තථාගතස්ස, භික්ඛවෙ, අරහතො සම්මාසම්බුද්ධස්ස ලොකෙ උප්පාදා තිණ්ණං රතනානං උප්පාදො බුද්ධරතනස්ස ධම්මරතනස්ස සඞ්ඝරතනස්ස’’. කිං පමාණානි තීණි රතනානීති? ඉදං අවිසජ්ජනීයං.

බුද්ධවිසයො අවිසජ්ජනීයො. පුග්ගලපරොපරඤ්ඤුතා අවිසජ්ජනීයා. ‘‘පුබ්බා, භික්ඛවෙ, කොටි න පඤ්ඤායති අවිජ්ජානීවරණානං සත්තානං තණ්හාසංයොජනානං සකිං නිරයං සකිං තිරච්ඡානයොනිං සකිං පෙත්තිවිසයං සකිං අසුරයොනිං සකිං දෙවෙ සකිං මනුස්සෙ සන්ධාවිතං සංසරිතං’’. කතමා පුබ්බා කොටීති අවිසජ්ජනීයං. න පඤ්ඤායතීති සාවකානං ඤාණවෙකල්ලෙන. දුවිධා බුද්ධානං භගවන්තානං දෙසනා අත්තූපනායිකා ච පරූපනායිකා ච. න පඤ්ඤායතීති පරූපනායිකා. නත්ථි බුද්ධානං භගවන්තානං අවිජානනාති [අප්පජානනාති (සී.)] අත්තූපනායිකා. යථා භගවා කොකාලිකං භික්ඛුං ආරබ්භ අඤ්ඤතරං භික්ඛුං එවමාහ –

‘‘සෙය්‍යථාපි , භික්ඛු, වීසතිඛාරිකො කොසලකො තිලවාහො…පෙ.… න ත්වෙව එකො අබ්බුදො නිරයො. සෙය්‍යථාපි භික්ඛු, වීසති අබ්බුදා නිරයා, එවමෙකො නිරබ්බුදො නිරයො [නිරබ්බුදනිරයො (සං. නි. 1.181)]. සෙය්‍යථාපි, භික්ඛු, වීසති නිරබ්බුදා නිරයා, එවමෙකො අබබො නිරයො. සෙය්‍යථාපි, භික්ඛු, වීසති අබබා නිරයා, එවමෙකො අටටො නිරයො. සෙය්‍යථාපි, භික්ඛු, වීසති අටටා නිරයා, එවමෙකො අහහො නිරයො. සෙය්‍යථාපි, භික්ඛු, වීසති අහහා නිරයා, එවමෙකො කුමුදො නිරයො. සෙය්‍යථාපි, භික්ඛු, වීසති කුමුදා නිරයා, එවමෙකො සොගන්ධිකො නිරයො. සෙය්‍යථාපි, භික්ඛු, වීසති සොගන්ධිකා නිරයා, එවමෙකො උප්පලකො නිරයො [උප්පලනිරයො (සං. නි. 1.181)]. සෙය්‍යථාපි, භික්ඛු, වීසති උප්පලකා නිරයා, එවමෙකො පුණ්ඩරීකො නිරයො. සෙය්‍යථාපි, භික්ඛු, වීසති පුණ්ඩරීකා නිරයා, එවමෙකො පදුමො නිරයො. පදුමෙ පන, භික්ඛු, නිරයෙ කොකාලිකො භික්ඛු උපපන්නො සාරිපුත්තමොග්ගල්ලානෙසු චිත්තං ආඝාතෙත්වා’’ති. යං වා පන කිඤ්චි භගවා ආහ ‘‘අයං අප්පමෙය්‍යො අසඞ්ඛෙය්‍යො’’ති. සබ්බං තං අවිසජ්ජනීයං. ඉදං අවිසජ්ජනීයං.

119. තත්ථ කතමං විසජ්ජනීයඤ්ච අවිසජ්ජනීයඤ්ච, යදා සො උපකො ආජීවකො භගවන්තං ආහ ‘‘කුහිං, ආවුසො ගොතම, ගමිස්සසී’’ති. භගවා ආහ –

‘‘බාරාණසිං ගමිස්සාමි, අහං තං අමතදුන්දුභිං;
ධම්මචක්කං පවත්තෙතුං, ලොකෙ අප්පටිවත්තිය’’න්ති.

උපකො ආජීවකො ආහ ‘‘‘ජිනො’ති ඛො ආවුසො, භො ගොතම, පටිජානාසී’’ති. භගවා ආහ –

‘‘මාදිසා වෙ ජිනා [ජිනා වෙ මාදිසා (සී. ක.) පස්ස ම. නි. 2.341] හොන්ති, යෙ පත්තා ආසවක්ඛයං;
ජිතා මෙ පාපකා ධම්මා, තස්මාහං උපකා ජිනො’’ති.

කථං ජිනො කෙන ජිනොති විසජ්ජනීයං. කතමො ජිනොති අවිසජ්ජනීයං. කතමො ආසවක්ඛයො, රාගක්ඛයො දොසක්ඛයො මොහක්ඛයොති විසජ්ජනීයං. කිත්තකො ආසවක්ඛයොති අවිසජ්ජනීයං. ඉදං විසජ්ජනීයඤ්ච අවිසජ්ජනීයඤ්ච.

අත්ථී තථාගතොති විසජ්ජනීයං. අත්ථී රූපන්ති විසජ්ජනීයං. රූපං තථාගතොති අවිසජ්ජනීයං. රූපවා තථාගතොති අවිසජ්ජනීයං. රූපෙ තථාගතොති අවිසජ්ජනීයං. තථාගතෙ රූපන්ති අවිසජ්ජනීයං. එවං අත්ථී වෙදනා…පෙ…. සඤ්ඤා…පෙ…. සඞ්ඛාරා…පෙ…. අත්ථී විඤ්ඤාණන්ති විසජ්ජනීයං. විඤ්ඤාණං තථාගතොති අවිසජ්ජනීයං. විඤ්ඤාණවා තථාගතොති අවිසජ්ජනීයං. විඤ්ඤාණෙ තථාගතොති අවිසජ්ජනීයං. තථාගතෙ විඤ්ඤාණන්ති අවිසජ්ජනීයං. අඤ්ඤත්‍ර රූපෙන තථාගතොති අවිසජ්ජනීයං. අඤ්ඤත්‍ර වෙදනාය…පෙ…. සඤ්ඤාය…පෙ…. සඞ්ඛාරෙහි…පෙ…. විඤ්ඤාණෙන තථාගතොති අවිසජ්ජනීයං. අයං සො තථාගතො අරූපකො…පෙ…. අවෙදනකො…පෙ…. අසඤ්ඤකො…පෙ…. අසඞ්ඛාරකො…පෙ…. අවිඤ්ඤාණකොති අවිසජ්ජනීයං. ඉදං විසජ්ජනීයඤ්ච අවිසජ්ජනීයඤ්ච.

පස්සති භගවා දිබ්බෙන චක්ඛුනා විසුද්ධෙන අතික්කන්තමානුසකෙන සත්තෙ චවමානෙ උපපජ්ජමානෙ එවං සබ්බං…පෙ…. යථාකම්මූපගෙ සත්තෙ පජානාතීති විසජ්ජනීයං. කතමෙ සත්තා, කතමො තථාගතොති අවිසජ්ජනීයං. ඉදං විසජ්ජනීයඤ්ච අවිසජ්ජනීයඤ්ච.

අත්ථී තථාගතොති විසජ්ජනීයං. අත්ථී තථාගතො පරං මරණාති අවිසජ්ජනීයං. ඉදං විසජ්ජනීයඤ්ච අවිසජ්ජනීයඤ්ච.

120. තත්ථ කතමං කම්මං?

‘‘අන්තකෙනාධිපන්නස්ස , ජහතො මානුසං භවං;
කිං හි තස්ස සකං හොති, කිඤ්ච ආදාය ගච්ඡති;
කිඤ්චස්ස අනුගං හොති, ඡායාව අනපායිනී.

‘‘උභො පුඤ්ඤඤ්ච පාපඤ්ච, යං මච්චො කුරුතෙ ඉධ;
තඤ්හි තස්ස සකං හොති, තංව [තඤ්ච (සී. ක.) පස්ස සං. නි. 1.115] ආදාය ගච්ඡති;
තංවස්ස අනුගං හොති, ඡායාව අනපායිනී’’ති.

ඉදං කම්මං.

‘‘පුන චපරං, භික්ඛවෙ, බාලං පීඨසමාරූළ්හං වා මඤ්චසමාරූළ්හං වා ඡමායං [ඡමාය (සී. ක.) පස්ස ම. නි. 3.248] වා සෙමානං යානිස්ස පුබ්බෙ පාපකානි කම්මානි කතානි කායෙන දුච්චරිතානි වාචාය දුච්චරිතානි මනසා දුච්චරිතානි, තානිස්ස තම්හි සමයෙ ඔලම්බන්ති අජ්ඣොලම්බන්ති අභිප්පලම්බන්ති. සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, මහතං පබ්බතකූටානං ඡායා සායන්හසමයං පථවියං ඔලම්බන්ති අජ්ඣොලම්බන්ති අභිප්පලම්බන්ති. එවමෙව ඛො, භික්ඛවෙ, බාලං පීඨසමාරූළ්හං වා මඤ්චසමාරූළ්හං වා ඡමායං වා සෙමානං යානිස්ස පුබ්බෙ පාපකානි කම්මානි කතානි කායෙන දුච්චරිතානි වාචාය දුච්චරිතානි මනසා දුච්චරිතානි, තානිස්ස තම්හි සමයෙ ඔලම්බන්ති අජ්ඣොලම්බන්ති අභිප්පලම්බන්ති. තත්‍ර, භික්ඛවෙ, බාලස්ස එවං හොති ‘අකතං වත මෙ කල්‍යාණං, අකතං කුසලං, අකතං භීරුත්තාණං. කතං පාපං, කතං ලුද්දං, කතං කිබ්බිසං, යාවතා භො අකතකල්‍යාණානං අකතකුසලානං අකතභීරුත්තාණානං කතපාපානං කතලුද්දානං කතකිබ්බිසානං ගති, තං ගතිං පෙච්ච ගච්ඡාමී’ති, සො සොචති කිලමති පරිදෙවති උරත්තාළිං කන්දති සම්මොහං ආපජ්ජතී’’ති.

‘‘පුන චපරං, භික්ඛවෙ, පණ්ඩිතං පීඨසමාරූළ්හං වා මඤ්චසමාරූළ්හං වා ඡමායං වා සෙමානං යානිස්ස පුබ්බෙ කල්‍යාණානි කම්මානි කතානි කායෙන සුචරිතානි වාචාය සුචරිතානි මනසා සුචරිතානි, තානිස්ස තම්හි සමයෙ ඔලම්බන්ති අජ්ඣොලම්බන්ති අභිප්පලම්බන්ති. සෙය්‍යථාපි, භික්ඛවෙ, මහතං පබ්බතකූටානං ඡායා සායන්හසමයං පථවියං ඔලම්බන්ති අජ්ඣොලම්බන්ති අභිප්පලම්බන්ති. එවමෙව ඛො, භික්ඛවෙ, පණ්ඩිතං පීඨසමාරූළ්හං වා මඤ්චසමාරූළ්හං වා ඡමායං වා සෙමානං යානිස්ස පුබ්බෙ කල්‍යාණානි කම්මානි කතානි කායෙන සුචරිතානි වාචාය සුචරිතානි මනසා සුචරිතානි, තානිස්ස තම්හි සමයෙ ඔලම්බන්ති අජ්ඣොලම්බන්ති අභිප්පලම්බන්ති. තත්‍ර, භික්ඛවෙ, පණ්ඩිතස්ස ‘එවං හොති අකතං වත මෙ පාපං , අකතං ලුද්දං, අකතං කිබ්බිසං. කතං කල්‍යාණං, කතං කුසලං, කතං භීරුත්තාණං, යාවතා භො අකතපාපානං අකතලුද්දානං අකතකිබ්බිසානං කතකල්‍යාණානං කතකුසලානං කතභීරුත්තාණානං ගති, තං ගතිං පෙච්ච ගච්ඡාමී’ති, සො න සොචති න කිලමති න පරිදෙවති න උරත්තාළිං කන්දති න සම්මොහං ආපජ්ජති, ‘කතං මෙ පුඤ්ඤං, අකතං පාපං, යා භවිස්සති ගති අකතපාපස්ස අකතලුද්දස්ස අකතකිබ්බිසස්ස කතපුඤ්ඤස්ස කතකුසලස්ස කතභීරුත්තාණස්ස, තං පෙච්ච භවෙ ගතිං පච්චනුභවිස්සාමී’ති විප්පටිසාරො න ජායති. අවිප්පටිසාරිනො ඛො, භික්ඛවෙ, ඉත්ථියා වා පුරිසස්ස වා ගිහිනො වා පබ්බජිතස්ස වා භද්දකං මරණං භද්දිකා කාලඞ්කිරියාති වදාමී’’ති. ඉදං කම්මං.

‘‘තීණිමානි , භික්ඛවෙ, දුච්චරිතානි. කතමානි තීණි, කායදුච්චරිතං වචීදුච්චරිතං මනොදුච්චරිතං. ඉමානි ඛො, භික්ඛවෙ, තීණි දුච්චරිතානි. තීණිමානි, භික්ඛවෙ, සුචරිතානි. කතමානි තීණි? කායසුචරිතං වචීසුචරිතං මනොසුචරිතං. ඉමානි ඛො, භික්ඛවෙ, තීණි සුචරිතානි. ඉදං කම්මං.

තත්ථ කතමො විපාකො?

‘‘ලාභා වො, භික්ඛවෙ, සුලද්ධං වො, භික්ඛවෙ, ඛණො වො, භික්ඛවෙ, පටිලද්ධො බ්‍රහ්මචරියවාසාය. දිට්ඨා මයා, භික්ඛවෙ, ඡ ඵස්සායතනිකා නාම නිරයා. තත්ථ යං කිඤ්චි චක්ඛුනා රූපං පස්සති අනිට්ඨරූපංයෙව පස්සති, නො ඉට්ඨරූපං. අකන්තරූපංයෙව පස්සති, නො කන්තරූපං. අමනාපරූපංයෙව පස්සති, නො මනාපරූපං.

යං කිඤ්චි සොතෙන සද්දං සුණාති…පෙ…. ඝානෙන…පෙ…. ජිව්හාය…පෙ…. කායෙන…පෙ…. යං කිඤ්චි මනසා ධම්මං විජානාති අනිට්ඨධම්මංයෙව විජානාති, නො ඉට්ඨධම්මං. අකන්තධම්මංයෙව විජානාති, නො කන්තධම්මං. අමනාපධම්මංයෙව විජානාති, නො මනාපධම්මං. ලාභා වො, භික්ඛවෙ, සුලද්ධං වො, භික්ඛවෙ, ඛණො වො, භික්ඛවෙ, පටිලද්ධො බ්‍රහ්මචරියවාසාය.

‘‘දිට්ඨා මයා, භික්ඛවෙ, ඡ ඵස්සායතනිකා නාම සග්ගා. තත්ථ යං කිඤ්චි චක්ඛුනා රූපං පස්සති ඉට්ඨරූපංයෙව පස්සති, නො අනිට්ඨරූපං. කන්තරූපංයෙව පස්සති, නො අකන්තරූපං. මනාපරූපංයෙව පස්සති, නො අමනාපරූපං. යං කිඤ්චි සොතෙන සද්දං සුණාති…පෙ…. ඝානෙන …පෙ…. ජිව්හාය…පෙ…. කායෙන…පෙ…. මනසා ධම්මං විජානාති ඉට්ඨධම්මංයෙව විජානාති, නො අනිට්ඨධම්මං. කන්තධම්මංයෙව විජානාති, නො අකන්තධම්මං. මනාපධම්මංයෙව විජානාති, නො අමනාපධම්මං. ලාභා වො, භික්ඛවෙ, සුලද්ධං වො, භික්ඛවෙ, ඛණො වො, භික්ඛවෙ, පටිලද්ධො බ්‍රහ්මචරියවාසායා’’ති. අයං විපාකො.

‘‘සට්ඨිවස්සසහස්සානි, පරිපුණ්ණානි සබ්බසො;
නිරයෙ පච්චමානානං [පච්චමානස්ස (ක.) පස්ස පෙ. ව. 802], කදා අන්තො භවිස්සති.

‘‘නත්ථි අන්තො කුතො අන්තො, න අන්තො පටිදිස්සති [පතිදිස්සති (සී.) ජා. 1.4.55];
තදා හි පකතං පාපං, තුය්හං මය්හඤ්ච මාරිසා’’ති.

අයං විපාකො.

121. තත්ථ කතමං කම්මඤ්ච විපාකො ච?

‘‘අධම්මචාරී හි නරො පමත්තො, යහිං යහිං ගච්ඡති දුග්ගතිං යො;
සො නං අධම්මො චරිතො හනාති, සයං ගහීතො යථා කණ්හසප්පො.

‘‘න හි [පස්ස ථෙරගා. 304] ධම්මො අධම්මො ච, උභො සමවිපාකිනො;
අධම්මො නිරයං නෙති, ධම්මො පාපෙති සුග්ගති’’න්ති.

ඉදං කම්මඤ්ච විපාකො ච.

‘‘මා, භික්ඛවෙ, පුඤ්ඤානං භායිත්ථ, සුඛස්සෙතං, භික්ඛවෙ, අධිවචනං ඉට්ඨස්ස කන්තස්ස පියස්ස මනාපස්ස යදිදං පුඤ්ඤානි. අභිජානාමි ඛො පනාහං, භික්ඛවෙ, දීඝරත්තං කතානං පුඤ්ඤානං ඉට්ඨං [දීඝරත්තං ඉට්ඨං (සී. ක.) පස්ස ඉතිවු. 22] කන්තං පියං මනාපං විපාකං පච්චනුභූතං, සත්ත වස්සානි මෙත්තචිත්තං භාවෙත්වා සත්ත සංවට්ටවිවට්ටකප්පෙ න ඉමං [න යිමං (ඉතිවු. 22)] ලොකං පුනරාගමාසිං. සංවට්ටමානෙ සුදාහං, භික්ඛවෙ, කප්පෙ ආභස්සරූපගො හොමි. විවට්ටමානෙ කප්පෙ සුඤ්ඤං බ්‍රහ්මවිමානං උපපජ්ජාමි. තත්‍ර සුදාහං [සුදං (ඉතිවු. 22)], භික්ඛවෙ, බ්‍රහ්මා හොමි මහාබ්‍රහ්මා අභිභූ අනභිභූතො අඤ්ඤදත්ථුදසො වසවත්තී. ඡත්තිංසක්ඛත්තුං ඛො පනාහං, භික්ඛවෙ, සක්කො අහොසිං දෙවානමින්දො, අනෙකසතක්ඛත්තුං රාජා අහොසිං චක්කවත්තී [චක්කවත්ති (ක.)] ධම්මිකො ධම්මරාජා චාතුරන්තො විජිතාවී ජනපදත්ථාවරියප්පත්තො සත්තරතනසමන්නාගතො, කො පන වාදො පදෙසරජ්ජස්ස? තස්ස මය්හං, භික්ඛවෙ, එතදහොසි ‘කිස්ස නු ඛො මෙ ඉදං කම්මස්ස ඵලං, කිස්ස කම්මස්ස විපාකො, යෙනාහං එතරහි එවංමහිද්ධිකො එවංමහානුභාවො’ති. තස්ස මය්හං, භික්ඛවෙ, එතදහොසි ‘තිණ්ණං ඛො මෙ ඉදං කම්මානං ඵලං, තිණ්ණං කම්මානං විපාකො. යෙනාහං එතරහි එවංමහිද්ධිකො එවංමහානුභාවො’ති. සෙය්‍යථීදං, දානස්ස දමස්ස සංයමස්සා’’ති. තත්ථ යඤ්ච දානං යො ච දමො යො ච සංයමො, ඉදං කම්මං. යො තප්පච්චයා විපාකො පච්චනුභූතො, අයං විපාකො. තථා චූළකම්මවිභඞ්ගො වත්තබ්බො.

යං සුභස්ස මාණවස්ස තොදෙය්‍යපුත්තස්ස දෙසිතං. තත්ථ යෙ ධම්මා අප්පායුකදීඝායුකතාය සංවත්තන්ති බහ්වාබාධඅප්පාබාධතාය අප්පෙසක්ඛමහෙසක්ඛතාය දුබ්බණ්ණසුවණ්ණතාය නීචකුලිකඋච්චකුලිකතාය අප්පභොගමහාභොගතාය දුප්පඤ්ඤපඤ්ඤවන්තතාය ච සංවත්තන්ති, ඉදං කම්මං. යා තත්ථ අප්පායුකදීඝායුකතා…පෙ…. දුප්පඤ්ඤපඤ්ඤවන්තතා, අයං විපාකො. ඉදං කම්මඤ්ච විපාකො ච.

122. තත්ථ කතමං කුසලං?

‘‘වාචානුරක්ඛී මනසා සුසංවුතො, කායෙන ච නාකුසලං කයිරා [අකුසලං න කයිරා (සී.) පස්ස ධ. ප. 281];
එතෙ තයො කම්මපථෙ විසොධයෙ, ආරාධයෙ මග්ගමිසිප්පවෙදිත’’න්ති.

ඉදං කුසලං.

‘‘යස්ස කායෙන වාචාය, මනසා නත්ථි දුක්කටං;
සංවුතං තීහි ඨානෙහි, තමහං බ්‍රූමි බ්‍රාහ්මණ’’න්ති.

ඉදං කුසලං.

‘‘තීණිමානි, භික්ඛවෙ, කුසලමූලානි. කතමානි තීණි? අලොභො කුසලමූලං, අදොසො කුසලමූලං, අමොහො කුසලමූලං. ඉමානි ඛො, භික්ඛවෙ, තීණි කුසලමූලානි. ඉදං කුසලං. ‘‘විජ්ජා, භික්ඛවෙ [විජ්ජා ච ඛො භික්ඛවෙ (සංයුත්තනිකායෙ)], පුබ්බඞ්ගමා කුසලානං ධම්මානං සමාපත්තියා අනුදෙව [අන්වදෙව (සී. ක.), සෟාදිකණ්ඩෙ (මොග්ගල්ලානෙ) 11 සුත්තං පස්සිතබ්බං] හිරී ඔත්තප්පඤ්චා’’ති. ඉදං කුසලං.

තත්ථ කතමං අකුසලං?

‘‘යස්ස අච්චන්ත දුස්සීල්‍යං, මාලුවා සාලමිවොත්ථතං;
කරොති සො තථත්තානං, යථා නං ඉච්ඡතී දිසො’’ති.

ඉදං අකුසලං.

‘‘අත්තනා හි කතං පාපං, අත්තජං අත්තසම්භවං;
අභිමත්ථති [අභිමන්ථති (සී.) පස්ස ධ. ප. 161] දුම්මෙධං, වජිරංවස්මමයං මණි’’න්ති.

ඉදං අකුසලං.

‘‘දස කම්මපථෙ නිසෙවිය, අකුසලාකුසලෙහි විවජ්ජිතා;
ගරහා ච භවන්ති දෙවතෙ, බාලමතී නිරයෙසු පච්චරෙ’’ති.

ඉදං අකුසලං.

‘‘තීණිමානි, භික්ඛවෙ, අකුසලමූලානි [පස්ස අ. නි. 3.70], කතමානි තීණි? ලොභො අකුසලමූලං, දොසො අකුසලමූලං, මොහො අකුසලමූලං. ඉමානි ඛො, භික්ඛවෙ, තීණි අකුසලමූලානි’’. ඉදං අකුසලං.

තත්ථ කතමං කුසලඤ්ච අකුසලඤ්ච?

‘‘යාදිසං [සං. නි. 1.256] වපතෙ බීජං, තාදිසං හරතෙ ඵලං;
කල්‍යාණකාරී කල්‍යාණං, පාපකාරී ච පාපක’’න්ති.

තත්ථ යං ආහ ‘‘කල්‍යාණකාරී කල්‍යාණ’’න්ති, ඉදං කුසලං. යං ආහ ‘‘පාපකාරී ච පාපක’’න්ති, ඉදං අකුසලං. ඉදං කුසලඤ්ච අකුසලඤ්ච.

‘‘සුභෙන කම්මෙන වජන්ති සුග්ගතිං, අපායභූමිං අසුභෙන කම්මුනා;
ඛයා ච කම්මස්ස විමුත්තචෙතසො, නිබ්බන්ති තෙ ජොතිරිවින්ධනක්ඛයා’’.

තත්ථ යං ආහ ‘‘සුභෙන කම්මෙන වජන්ති සුග්ගති’’න්ති, ඉදං කුසලං. යං ආහ ‘‘අපායභූමිං අසුභෙන කම්මුනා’’ති, ඉදං අකුසලං. ඉදං කුසලඤ්ච අකුසලඤ්ච.

123. තත්ථ කතමං අනුඤ්ඤාතං?

‘‘යථාපි භමරො පුප්ඵං, වණ්ණගන්ධමහෙඨයං [වණ්ණගන්ධං අහෙඨයං (සී.) පස්ස ධ. ප. 49];
පලෙති [පළෙති (ක.)] රසමාදාය, එවං ගාමෙ මුනී චරෙ’’ති.

ඉදං අනුඤ්ඤාතං.

‘‘තීණිමානි , භික්ඛවෙ, භික්ඛූනං කරණීයානි. කතමානි තීණි, ඉධ, භික්ඛවෙ, භික්ඛු පාතිමොක්ඛසංවරසංවුතො විහරති ආචාරගොචරසම්පන්නො අණුමත්තෙසු වජ්ජෙසු භයදස්සාවී, සමාදාය සික්ඛති සික්ඛාපදෙසු, කායකම්මවචීකම්මෙන සමන්නාගතො කුසලෙන පරිසුද්ධාජීවො. ආරද්ධවීරියො ඛො පන හොති ථාමවා දළ්හපරක්කමො අනික්ඛිත්තධුරො අකුසලානං ධම්මානං පහානාය කුසලානං ධම්මානං භාවනාය සච්ඡිකිරියාය. පඤ්ඤවා ඛො පන හොති උදයත්ථගාමිනියා පඤ්ඤාය සමන්නාගතො අරියාය නිබ්බෙධිකාය සම්මා දුක්ඛක්ඛයගාමිනියා. ඉමානි ඛො, භික්ඛවෙ, භික්ඛූනං තීණි කරණීයානී’’ති. ඉදං අනුඤ්ඤාතං.

‘‘දසයිමෙ [දස ඉමෙ (සී. ක.) පස්ස අ. නි. 10.48], භික්ඛවෙ, ධම්මා පබ්බජිතෙන අභිණ්හං පච්චවෙක්ඛිතබ්බා. කතමෙ දස? ‘වෙවණ්ණියම්හි අජ්ඣුපගතො’ති පබ්බජිතෙන අභිණ්හං පච්චවෙක්ඛිතබ්බං…පෙ…. ඉමෙ ඛො භික්ඛවෙ දස ධම්මා පබ්බජිතෙන අභිණ්හං පච්චවෙක්ඛිතබ්බා’’ති. ඉදං අනුඤ්ඤාතං.

‘‘තීණිමානි, භික්ඛවෙ, කරණීයානි. කතමානි තීණි? කායසුචරිතං වචීසුචරිතං මනොසුචරිතන්ති. ඉමානි ඛො, භික්ඛවෙ, තීණි කරණීයානී’’ති. ඉදං අනුඤ්ඤාතං.

තත්ථ කතමං පටික්ඛිත්තං?

‘‘නත්ථි පුත්තසමං පෙමං, නත්ථි ගොසමිතං [ගොණසමං (ක.) පස්ස සං. නි. 1.13] ධනං;
නත්ථි සූරියසමා [සුරියසමා (සී.)] ආභා, සමුද්දපරමා සරා’’ති.

භගවා ආහ –

‘‘නත්ථි අත්තසමං පෙමං, නත්ථි ධඤ්ඤසමං ධනං;
නත්ථි පඤ්ඤාසමා ආභා, වුට්ඨිවෙපරමා සරා’’ති.

එත්ථ යං පුරිමකං, ඉදං පටික්ඛිත්තං.

‘‘තීණිමානි , භික්ඛවෙ අකරණීයානි. කතමානි තීණි? කායදුච්චරිතං වචීදුච්චරිතං මනොදුච්චරිතන්ති. ඉමානි ඛො, භික්ඛවෙ, තීණි අකරණීයානී’’ති. ඉදං පටික්ඛිත්තං.

124. තත්ථ කතමං අනුඤ්ඤාතඤ්ච පටික්ඛිත්තඤ්ච?

‘‘කිංසූධ භීතා ජනතා අනෙකා, මග්ගො චනෙකායතනො පවුත්තො [චනෙකායතනප්පවුත්තා (සං. නි. 1.75)];
පුච්ඡාමි තං ගොතම භූරිපඤ්ඤ, කිස්මිං ඨිතො පරලොකං න භායෙති.

‘‘වාචං මනඤ්ච පණිධාය සම්මා, කායෙන පාපානි අකුබ්බමානො;
බහ්වන්නපානං ඝරමාවසන්තො, සද්ධො මුදූ සංවිභාගී වදඤ්ඤූ;
එතෙසු ධම්මෙසු ඨිතො චතුසු, ධම්මෙ ඨිතො පරලොකං න භායෙ’’ති.

තත්ථ යං ආහ ‘‘වාචං මනඤ්ච පණිධාය සම්මා’’ති, ඉදං අනුඤ්ඤාතං. ‘‘කායෙන පාපානි අකුබ්බමානො’’ති, ඉදං පටික්ඛිත්තං. ‘‘බහ්වන්නපානං ඝරමාවසන්තො, සද්ධො මුදූ සංවිභාගී වදඤ්ඤූ. එතෙසු ධම්මෙසු ඨිතො චතුසු, ධම්මෙ ඨිතො පරලොකං න භායෙ’’ති, ඉදං අනුඤ්ඤාතං. ඉදං අනුඤ්ඤාතඤ්ච පටික්ඛිත්තඤ්ච.

‘‘සබ්බපාපස්ස අකරණං, කුසලස්ස උපසම්පදා;
සචිත්තපරියොදාපනං, එතං බුද්ධානසාසනං’’.

තත්ථ යං ආහ ‘‘සබ්බපාපස්ස අකරණ’’න්ති, ඉදං පටික්ඛිත්තං, යං ආහ ‘‘කුසලස්ස උපසම්පදා’’ති, ඉදං අනුඤ්ඤාතං. ඉදං අනුඤ්ඤාතඤ්ච පටික්ඛිත්තඤ්ච.

‘‘කායසමාචාරම්පාහං, දෙවානමින්ද, දුවිධෙන වදාමි සෙවිතබ්බම්පි අසෙවිතබ්බම්පි. වචීසමාචාරම්පාහං , දෙවානමින්ද , දුවිධෙන වදාමි සෙවිතබ්බම්පි අසෙවිතබ්බම්පි. මනොසමාචාරම්පාහං දෙවානමින්ද, දුවිධෙන වදාමි… පෙ…. පරියෙසනම්පාහං, දෙවානමින්ද, දුවිධෙන වදාමි සෙවිතබ්බම්පි අසෙවිතබ්බම්පි’’.

‘‘කායසමාචාරම්පාහං, දෙවානමින්ද, දුවිධෙන වදාමි සෙවිතබ්බම්පි අසෙවිතබ්බම්පී’’ති ඉති ඛො පනෙතං වුත්තං, කිඤ්චෙතං පටිච්ච වුත්තං. යථාරූපඤ්ච ඛො කායසමාචාරං සෙවතො අකුසලා ධම්මා අභිවඩ්ඪන්ති, කුසලා ධම්මා පරිහායන්ති, එවරූපො කායසමාචාරො න සෙවිතබ්බො. තත්ථ යං ජඤ්ඤා කායසමාචාරං ‘‘ඉමං [ඉදං (ක.) පස්ස දී. නි.

2.364] ඛො මෙ කායසමාචාරං සෙවතො අකුසලා ධම්මා පරිහායන්ති, කුසලා ධම්මා අභිවඩ්ඪන්තී''ති, එවරූපො කායසමාචාරො සෙවිතබ්බො. ''කායසමාචාරම්පාහං දෙවානමින්ද, දුවිධෙන වදාමි සෙවිතබ්බම්පි අසෙවිතබ්බම්පී''ති ඉති යං තං වුත්තං, ඉදමෙතං පටිච්ච වුත්තං. ''වචීසමාචාරං...පෙ.... ''පරියෙසනම්පාහං, දෙවානමින්ද, දුවිධෙන වදාමි සෙවිතබ්බම්පි අසෙවිතබ්බම්පී''ති ඉති ඛො පනෙතං වුත්තං, කිඤ්චෙතං පටිච්ච වුත්තං. යථාරූපඤ්ච ඛො පරියෙසනං සෙවතො අකුසලා ධම්මා අභිවඩ්ඪන්ති, කුසලා ධම්මා පරිහායන්ති, එවරූපා පරියෙසනා න සෙවිතබ්බා. තත්ථ යං ජඤ්ඤා පරියෙසනං ''ඉමං ඛො මෙ පරියෙසනං සෙවතො අකුසලා ධම්මා පරිහායන්ති, කුසලා ධම්මා අභිවඩ්ඪන්තී''ති, එවරූපා පරියෙසනා සෙවිතබ්බා. ''පරියෙසනම්පාහං, දෙවානමින්ද, දුවිධෙන වදාමි සෙවිතබ්බම්පි අසෙවිතබ්බම්පී''ති ඉති යං තං වුත්තං, ඉදමෙතං පටිච්ච වුත්තං.

තත්ථ යං ආහ ''සෙවිතබ්බම්පී''ති, ඉදං අනුඤ්ඤාතං. යං ආහ ''න සෙවිතබ්බම්පී''ති, ඉදං පටික්ඛිත්තං. ඉදං අනුඤ්ඤාතඤ්ච පටික්ඛිත්තඤ්ච.

170. තත්ථ කතමො ථවො?

''මග්ගානට්ඨඞ්ගිකො [පස්ස ධ. ප. 273] සෙට්ඨො, සච්චානං චතුරො පදා;
විරාගො සෙට්ඨො ධම්මානං, ද්විපදානඤ්ච චක්ඛුමා''ති.

අයං ථවො.

''තීණිමානි, භික්ඛවෙ, අග්ගානි. කතමානි තීණි? යාවතා, භික්ඛවෙ, සත්තා අපදා වා ද්විපදා වා චතුප්පදා වා බහුප්පදා වා රූපිනො වා අරූපිනො වා සඤ්ඤිනො වා අසඤ්ඤිනො වා නෙවසඤ්ඤීනාසඤ්ඤිනො වා, තථාගතො තෙසං අග්ගමක්ඛායති සෙට්ඨමක්ඛායති පවරමක්ඛායති , යදිදං අරහං සම්මාසම්බුද්ධො. යාවතා, භික්ඛවෙ, ධම්මානං [අ. නි. 4.34; ඉතිවු. 81 පස්සිතබ්බං] පඤ්ඤත්තිසඞ්ඛතානං වා අසඞ්ඛතානං වා, විරාගො තෙසං ධම්මානං අග්ගමක්ඛායති සෙට්ඨමක්ඛායති පවරමක්ඛායති, යදිදං මදනිම්මදනො...පෙ.... නිරොධො නිබ්බානං. යාවතා, භික්ඛවෙ, සඞ්ඝානං පඤ්ඤත්ති ගණානං පඤ්ඤත්ති මහාජනසන්නිපාතානං පඤ්ඤත්ති, තථාගතසාවකසඞ්ඝො තෙසං අග්ගමක්ඛායති සෙට්ඨමක්ඛායති පවරමක්ඛායති, යදිදං චත්තාරි පුරිසයුගානි අට්ඨ පුරිසපුග්ගලා...පෙ.... පුඤ්ඤක්ඛෙත්තං ලොකස්සාති.

''සබ්බලොකුත්තරො සත්ථා, ධම්මො ච කුසලක්ඛතො [කුසලමක්ඛතො (ක.)];
ගණො ච නරසීහස්ස, තානි තීණි විසිස්සරෙ.

''සමණපදුමසඤ්චයො ගණො, ධම්මවරො ච විදූනං සක්කතො;
නරවරදමකො ච චක්ඛුමා, තානි තීණි ලොකස්ස උත්තරි.

''සත්ථා ච අප්පටිසමො, ධම්මො ච සබ්බො නිරූපදාහො;
අරියො ච ගණවරො, තානි ඛලු විසිස්සරෙ තීණි.

''සච්චනාමො ජිනො ඛෙමො සබ්බාභිභූ, සච්චධම්මො නත්ථඤ්ඤො තස්ස උත්තරි;
අරියසඞ්ඝො නිච්චං විඤ්ඤූනං පූජිතො, තානි තීණි ලොකස්ස උත්තරි.

''එකායනං ජාතිඛයන්තදස්සී, මග්ගං පජානාති හිතානුකම්පී;
එතෙන මග්ගෙන තරිංසු පුබ්බෙ, තරිස්සන්ති යෙ ච [යෙ චාපි (සී. ක.) පස්ස සං. නි. 5.384] තරන්ති ඔඝං.

''තං තාදිසං දෙවමනුස්සසෙට්ඨං;
සත්තා නමස්සන්ති විසුද්ධිපෙක්ඛා''ති.

අයං ථවොති.

තත්ථ ලොකියං සුත්තං ද්වීහි සුත්තෙහි නිද්දිසිතබ්බං සංකිලෙසභාගියෙන ච වාසනාභාගියෙන ච. ලොකුත්තරංපි සුත්තං තීහි සුත්තෙහි නිද්දිසිතබ්බං දස්සනභාගියෙන ච භාවනාභාගියෙන ච අසෙක්ඛභාගියෙන ච. ලොකියඤ්ච ලොකුත්තරඤ්ච. යස්මිං සුත්තෙ යං යං පදං දිස්සති සංකිලෙසභාගියං වා වාසනාභාගියං වා, තෙන තෙන ලොකියන්ති නිද්දිසිතබ්බං, දස්සනභාගියං වා භාවනාභාගියං වා අසෙක්ඛභාගියං වා යං යං පදං දිස්සති තෙන තෙන ලොකුත්තරන්ති නිද්දිසිතබ්බං.

වාසනාභාගියං සුත්තං සංකිලෙසභාගියස්ස සුත්තස්ස නිග්ඝාතාය, දස්සනභාගියං සුත්තං වාසනාභාගියස්ස සුත්තස්ස නිග්ඝාතාය, භාවනාභාගියං සුත්තං දස්සනභාගියස්ස සුත්තස්ස පටිනිස්සග්ගාය, අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං භාවනාභාගියස්ස සුත්තස්ස පටිනිස්සග්ගාය, අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං දිට්ඨධම්මසුඛවිහාරත්ථං.

ලොකුත්තරං සුත්තං සත්තාධිට්ඨානං ඡබ්බීසතියා පුග්ගලෙහි නිද්දිසිතබ්බං, තෙ තීහි සුත්තෙහි සමන්වෙසිතබ්බා දස්සනභාගියෙන භාවනාභාගියෙන අසෙක්ඛභාගියෙන චාති.

තත්ථ දස්සනභාගියං සුත්තං පඤ්චහි පුග්ගලෙහි නිද්දිසිතබ්බං එකබීජිනා කොලංකොලෙන සත්තක්ඛත්තුපරමෙන සද්ධානුසාරිනා ධම්මානුසාරිනා චාති, දස්සනභාගියං සුත්තං ඉමෙහි පඤ්චහි පුග්ගලෙහි නිද්දිසිතබ්බං. භාවනාභාගියං සුත්තං ද්වාදසහි පුග්ගලෙහි නිද්දිසිතබ්බං සකදාගාමිඵලසච්ඡිකිරියාය පටිපන්නෙන, සකදාගාමිනා, අනාගාමිඵලසච්ඡිකිරියාය පටිපන්නෙන, අනාගාමිනා , අන්තරා පරිනිබ්බායිනා, උපහච්ච පරිනිබ්බායිනා, අසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායිනා, සසඞ්ඛාරපරිනිබ්බායිනා, උද්ධංසොතෙන අකනිට්ඨගාමිනා, සද්ධාවිමුත්තෙන, දිට්ඨිප්පත්තෙන, කායසක්ඛිනා චාති, භාවනාභාගියං සුත්තං ඉමෙහි ද්වාදසහි පුග්ගලෙහි නිද්දිසිතබ්බං. අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං නවහි පුග්ගලෙහි නිද්දිසිතබ්බං සද්ධාවිමුත්තෙන, පඤ්ඤාවිමුත්තෙන, සුඤ්ඤතවිමුත්තෙන, අනිමිත්තවිමුත්තෙන, අප්පණිහිතවිමුත්තෙන, උභතොභාගවිමුත්තෙන සමසීසිනා පච්චෙකබුද්ධසම්මාසම්බුද්ධෙහි චාති, අසෙක්ඛභාගියං සුත්තං ඉමෙහි නවහි පුග්ගලෙහි නිද්දිසිතබ්බං. එවං ලොකුත්තරං සුත්තං සත්තාධිට්ඨානං ඉමෙහි ඡබ්බීසතියා පුග්ගලෙහි නිද්දිසිතබ්බං.

ලොකියං සුත්තං සත්තාධිට්ඨානං එකූනවීසතියා පුග්ගලෙහි නිද්දිසිතබ්බං. තෙ චරිතෙහි නිද්දිට්ඨා සමන්වෙසිතබ්බා කෙචි රාගචරිතා, කෙචි දොසචරිතා, කෙචි මොහචරිතා, කෙචි රාගචරිතා ච දොසචරිතා ච, කෙචි රාගචරිතා ච මොහචරිතා ච, කෙචි දොසචරිතා ච මොහචරිතා ච, කෙචි රාගචරිතා ච දොසචරිතා ච මොහචරිතා ච, රාගමුඛෙ ඨිතො රාගචරිතො, රාගමුඛෙ ඨිතො දොසචරිතො, රාගමුඛෙ ඨිතො මොහචරිතො, රාගමුඛෙ ඨිතො රාගචරිතො ච දොසචරිතො ච මොහචරිතො ච, දොසමුඛෙ ඨිතො දොසචරිතො, දොසමුඛෙ ඨිතො මොහචරිතො, දොසමුඛෙ ඨිතො රාගචරිතො, දොසමුඛෙ ඨිතො රාගචරිතො ච දොසචරිතො ච මොහචරිතො ච, මොහමුඛෙ ඨිතො මොහචරිතො, මොහමුඛෙ ඨිතො රාගචරිතො මොහමුඛෙ ඨිතො දොසචරිතො, මොහමුඛෙ ඨිතො රාගචරිතො ච දොසචරිතො ච මොහචරිතො චාති, ලොකියං සුත්තං සත්තාධිට්ඨානං ඉමෙහි එකූනවීසතියා පුග්ගලෙහි නිද්දිසිතබ්බං.

වාසනාභාගියං සුත්තං සීලවන්තෙහි නිද්දිසිතබ්බං, තෙ සීලවන්තො පඤ්ච පුග්ගලා පකතිසීලං සමාදානසීලං චිත්තප්පසාදො සමථො විපස්සනා චාති, වාසනාභාගියං සුත්තං ඉමෙහි පඤ්චහි පුග්ගලෙහි නිද්දිසිතබ්බං.

ලොකුත්තරං සුත්තං ධම්මාධිට්ඨානං තීහි සුත්තෙහි නිද්දිසිතබ්බං දස්සනභාගියෙන භාවනාභාගියෙන අසෙක්ඛභාගියෙන ච.

ලොකියඤ්ච ලොකුත්තරඤ්ච සත්තාධිට්ඨානඤ්ච ධම්මාධිට්ඨානඤ්ච උභයෙන නිද්දිසිතබ්බං, ඤාණං පඤ්ඤාය නිද්දිසිතබ්බං පඤ්ඤින්ද්‍රියෙන පඤ්ඤාබලෙන අධිපඤ්ඤාසික්ඛාය ධම්මවිචයසම්බොජ්ඣඞ්ගෙන සම්මාදිට්ඨියා තීරණාය සන්තීරණාය ධම්මෙ ඤාණෙන අන්වයෙ ඤාණෙන ඛයෙ ඤාණෙන අනුප්පාදෙ ඤාණෙන අනඤ්ඤාතඤ්ඤස්සාමීතින්ද්‍රියෙන අඤ්ඤින්ද්‍රියෙන අඤ්ඤාතාවින්ද්‍රියෙන චක්ඛුනා විජ්ජාය බුද්ධියා භූරියා මෙධාය, යං යං වා පන ලබ්භති, තෙන තෙන පඤ්ඤාධිවචනෙන නිද්දිසිතබ්බං.

ඤෙය්‍යං අතීතානාගතපච්චුප්පන්නෙහි අජ්ඣත්තිකබාහිරෙහි හීනප්පණීතෙහි දූරසන්තිකෙහි සඞ්ඛතාසඞ්ඛතෙහි කුසලාකුසලාබ්‍යාකතෙහි සඞ්ඛෙපතො වා ඡහි ආරම්මණෙහි නිද්දිසිතබ්බං. ඤාණඤ්ච ඤෙය්‍යඤ්ච තදුභයෙන නිද්දිසිතබ්බං, පඤ්ඤාපි ආරම්මණභූතා ඤෙය්‍යං, යං කිඤ්චි ආරම්මණභූතං අජ්ඣත්තිකං වා බාහිරං වා, සබ්බං තං සඞ්ඛතෙන අසඞ්ඛතෙන ච නිද්දිසිතබ්බං.

දස්සනං භාවනා [දස්සනා භාවනා (සී.)] සකවචනං පරවචනං විසජ්ජනීයං අවිසජ්ජනීයං කම්මං විපාකොති සබ්බත්ථ තදුභයං සුත්තෙ යථා නිද්දිට්ඨං, තථා උපධාරයිත්වා ලබ්භමානතො නිද්දිසිතබ්බං, යං වා පන කිඤ්චි භගවා අඤ්ඤතරවචනං භාසති, සබ්බං තං යථානිද්දිට්ඨං ධාරයිතබ්බං.

දුවිධො හෙතු යඤ්ච කම්මං යෙ ච කිලෙසා, සමුදයො කිලෙසා. තත්ථ කිලෙසා සංකිලෙසභාගියෙන සුත්තෙන නිද්දිසිතබ්බා. සමුදයො සංකිලෙසභාගියෙන ච වාසනාභාගියෙන ච සුත්තෙන නිද්දිසිතබ්බො. තත්ථ කුසලං චතූහි සුත්තෙහි නිද්දිසිතබ්බං වාසනාභාගියෙන දස්සනභාගියෙන භාවනාභාගියෙන අසෙක්ඛභාගියෙන ච. අකුසලං සංකිලෙසභාගියෙන සුත්තෙන නිද්දිසිතබ්බං . කුසලඤ්ච අකුසලඤ්ච තදුභයෙන [තදුභයෙහි (සී.)] නිද්දිසිතබ්බං. අනුඤ්ඤාතං භගවතො අනුඤ්ඤාතාය නිද්දිසිතබ්බං, තං පඤ්චවිධං සංවරො පහානං භාවනා සච්ඡිකිරියා කප්පියානුලොමොති, යං දිස්සති තාසු තාසු භූමීසු, තං කප්පියානුලොමෙන නිද්දිසිතබ්බං. පටික්ඛිත්තං භගවතා පටික්ඛිත්තකාරණෙන නිද්දිසිතබ්බං. අනුඤ්ඤාතඤ්ච පටික්ඛිත්තඤ්ච තදුභයෙන නිද්දිසිතබ්බං. ථවො පසංසාය නිද්දිසිතබ්බො. සො පඤ්චවිධෙන වෙදිතබ්බො භගවතො ධම්මස්ස අරියසඞ්ඝස්ස අරියධම්මානං සික්ඛාය ලොකියගුණසම්පත්තියාති. එවං ථවො පඤ්චවිධෙන නිද්දිසිතබ්බො.

ඉන්ද්‍රියභූමි නවහි පදෙහි නිද්දිසිතබ්බා, කිලෙසභූමි නවහි පදෙහි නිද්දිසිතබ්බා, එවමෙතානි අට්ඨාරස පදානි හොන්ති නව පදානි කුසලානි නව පදානි අකුසලානීති, තථාහි වුත්තං ''අට්ඨාරස මූලපදා කුහිං දට්ඨබ්බා, සාසනප්පට්ඨානෙ''ති. තෙනාහ ආයස්මා මහාකච්චායනො –

‘‘නවහි ච පදෙහි කුසලා, නවහි ච යුජ්ජන්ති අකුසලප්පක්ඛා;
එතෙ බලු මූලපදා, භවන්ති අට්ඨාරස පදානී’’ති.

නියුත්තං සාසනප්පට්ඨානං.

එත්තාවතා සමත්තා නෙත්ති යා ආයස්මතා මහාකච්චායනෙන භාසිතා භගවතා අනුමොදිතා මූලසඞ්ගීතියං සඞ්ගීතාති.

නෙත්තිප්පකරණං නිට්ඨිතං.